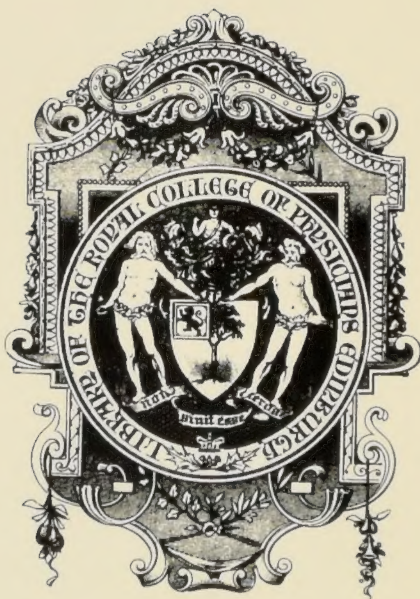

LIBRARY OF THE ROYAL COLLEGE OF PHYSICIANS EDINBURGH
non sinit esse feros

CONSPECTUS MEDICINÆ THEORETICÆ.

AD USUM ACADEMICUM.

AUCTORE

JACOBO GREGORY, M.D.

MED. THEORET. IN ACAD. EDIN. PROF. COL. REG. MED. EDIN. SOC. SOCIET. REG. MED. EDIN. SOD. HONOR. ET SOCIET. PHILOS. EDIN. SOD. EJUSDEMQUE A SECRETIS.

EDITIO ALTERA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

VOL. II.

EDINBURGI:
APUD GULIELMUM CREECH; ET
LONDINI,
APUD T. CADELL, ET P. ELMSLY.
MDCCLXXXII.

INDEX CAPITUM,

QUÆ IN UTROQUE VOLUMINE CONTINENTUR.

IN VOL. I.

IN VOL. II.

ERRATA.

Par.	*Lin.*	*pro*	*lege*
1072.	8.	re-	ri-
1122.	10.	exhauriatur	exhauriantur
		infirmetur;	infirmentur;
1269.	9.	fiunt,	fiant,
1340.	20.	neceſſatis	neceſſitas
1386.	11.	exhauriendis	exhauriendas
1527.	2.	neceſſaria,	neceſſarius,

C O N S P E C T U S

MEDICINÆ THEORETICÆ.

C A P. XXI.

De generandi facultate in utroque sexu, variisque ejus et quæ ei inserviunt organorum affectionibus morbosis.

748. QUONIAM singuli, secundum Naturæ leges, homines, labentibus annis, senescunt, et moriuntur, ne genus ipsum pereat, cautum est, mirabili facultate qua homo et omne animal fruitur, ex sese prolem sui similem gignendi.

 749. Quam-

749. Quamvis nemo hominum hoc ultimum Naturæ arcanum hactenus perſcrutatus ſit, neque fortaſſe cuiquam mortalium rei adeo obſcuræ penitus explorandæ aut explanandæ unquam facultas fuerit; tamen operæ pretium omnis medicus facturus eſt, qui res veras ſingulares, huc pertinentes, didicerit, utcunque exiguas et imperfectas, quas vel ratio docuit, vel obſervatio comprobavit: præſertim quum non modo ipſa haud levis momenti functio ſuis obnoxia ſit vitiis, ſed ſtatus quoque organorum, quæ eidem inſerviunt, univerſum corpus multum afficiat, varioſque ſæpe morbos vel inducat (46.), vel jam urgentes ſolvat.

750. Prima ætate, nulla vis genitalis eſt: certa vero ætate, plerumque circa decimum quartum annum, quum jam compago corporis firmior facta, parteſque quædam ad juſtam formam et magnitudinem appropinquantes, ſanguinis curſum alio dirigunt, organa genitalia maſculina prius

inutilia,

inutilia, et parva, et lente, pro rata tantum parte cum reliquo corpore crefcentia, mutantur fubito, crefcunt, et evolvuntur, ad propria munera idonea facta. Tum pubes venit, femenque fœcundum fecernitur, cujus ftimulo adolefcens ad grata Veneris munera incitatur.

751. Hoc ftimulo quem multa juvant, multa augent, nimirum quæ imaginationem accendunt, fecundum confenfus leges, fanguinis curfus genitalia organa verfus augetur, quo tandem fanguine copiofiore per arterias influente, quam per venas reducitur (419.), inguen tumet, riget, et glans demum plurimo fanguine turgida acutiffimum fenfum adipifcitur (141. 168.); ita ut levis ejufdem titillatio, qualis in Venere fuerit, vehementiffimum fenfum et voluptatem det, totumque *genus nervofum* mirum in modum convellat, mufculofque præfertim vicinos, *levatores ani* dictos, ad contractionem cieat, qua tandem compreffione veficulæ feminales, ductufque deferentes

exprimuntur atque deplentur. Semen vero, in *urethram* effusum, novum dat stimulum, cui musculus *accelerator* paret, in reddenda urina voluntarii motus, in expellendo semine inviti motus organum, cujus contractione valida et repetita, semen tandem ejicitur insigni vi, quanta nimirum sat fuerit ad humorem fœcundum, qua debet penetrare, vel saltem in uterum, projiciendum.

752. Neque solus *accelerator* musculus convellitur; levis plerumque tremor aut convulsio, aliquando vero vehementissima convulsio omnium musculorum, in Venere observatur: hinc anhelatio, palpitatio, *syncope*, *epilepsia* nonnunquam, vel demum subita mors, quæ nonnullos Veneris cultu occupatos, nec tale quidquam timentes, abripuit.

753. Finito opere, corpus nonnihil semper languet, aliquando diu; inguen detumet, sanguine parciore affluente, copiosiore per venas resumpto; cupido pacatur, irritatio

irritatio ſummovetur, corpus ſolvitur, et ſomnus facilius obrepit.

754. Tardius pubeſcunt homines in regionibus frigidis, maturius in calidis. Pubertas quoque tardior venit pueris valido labore occupatis, et victu parco et tenui utentibus; maturior fere laute viventibus et luxurioſis. Eadem ſæpe feſtinatur non bene, colloquiis aut cogitationibus quæ imaginationem accendunt, vel turpi uſu partium, priuſquam Veneris arma vibrare fas ſit.

755. Neque ſola genitalia organa mutantur pubertate: totum corpus graves, et ſæpe ſaluberrimas, mutationes ſubit. Barba pullulat, vox fit gravis et magis ſonora, corpus firmius et validius evadit, et ſæpe multum et ſubito creſcit, multique morbi, vel a nimia laxitate partium ſolidarum, vel a mobilitate *generis nervoſi* provenientes, convulſiones, ſtruma, &c. ſæpe ſua ſponte evaneſcunt. Quin et nova vis animo

animo æque ac corpori accedit, moribusque puerilibus exutis, juvenis brevi viriles induit. Eunucho vero nihil hujusmodi accidit: neque vox mutatur, neque barba venit: et corpus debile manet, et raro justam formam adipiscitur; et ipsi fere languidi sunt, animique levis, mollis, effœminati. Non dubium igitur est, istas mutationes, similesque sed majores adhuc, quæ in aliis animalibus observantur, a semine quodammodo pendere, quacunque demum ratione fiant. Parum refert, sive retentum fuerit diu, sive justa Venere exhaustum semen. Hæc vero nimis culta valde nocet, præsertim junioribus, quorum animos pariter ac corpora multum degenerat: cujus rei ratio haud obscura erit, siquis secum reputaverit quanta vis universo corpori, et *generi nervoso* imprimis, inferatur Venere.

756. Florente ætate, et virili, homines ad Venerem optime valent. Prima senectute apti adhuc, sed pigriores ad Veneris prælia. Novissima vero senectute Venus aut

aut nulla eſt, aut ſterilis, et elumbi et exſucco corpori gravis, neque fere impune toleranda; nimirum quia ſenibus ſenſus omnis deficit, et vis *nervoſa* minor eſt, et ſanguinis motus languidior, et ſecretiones fere parciores, imprimis ſeminis, muſculique qui hoc ejiciunt debiles, et fere paralytici, propter innumera horum organum partiumque vicinarum mala, quibus ſenectus obnoxia eſt (708.). Magna autem de his rebus hominum differentia: decantantur enim exempla ſenum, in caſtris Veneris ſtrenuiſſime merentium, poſtquam centum annos compleverant; neque ſane dubium, aut adeo rarum, octogenarium patrem fieri.

757. Deficit aliquando maribus generandi facultas, et nulla cupido eſt, neque unquam arrigit inguen, neque ſemen emittitur, propter vitia fere ignota organorum, puta pravam ab ipſa natura derivatam fabricam, vel defectum ſenſus vel ſecretionis. Sæpius vero talis impotentia oritur

ab

ab aliis partium genitalium morbis, lue venerea, vel læſa fabrica a contuſione aut vulnere: haud raro oritur a nimia venere, præſertim ſolitaria, ſcilicet, cui nullus modus eſt. Hinc quoque tanta organorum debilitas, veſicularum ſeminalium imprimis, ut ſemen citra venerem vel ſponte effluat, vel levi nixu, veluti inter alvum evacuandam, exprimatur.

758. Veriſimile eſt, viros aliquando ſteriles eſſe a vitio ſeminis, quamvis nulla organorum vitia appareant, et ipſi ad Venerem probe valeant; multaque exempla oſtenderunt, non omnem hominem cum omni fœmina fœcundum eſſe, quamvis uterque cum aliis ſatis foret fœcundus.

759. Nonnunquam inguen pertinaciter et cum dolore arrigit, vel citra cupidinem, vel cum ingente et inexplebili libidine. Rarum vitii genus, cui nomina *Tentigo*, *Priapiſmus*, *Satyriaſis* dantur. Oritur fere a gravi irritatione ipſius membri, vel par-

tium

tium vicinarum, vesicæ præsertim, vel acribus medicamentis, veluti cantharidibus, sumptis, stimulatæ, vel multa et acriore urina distentæ: hinc levior tentigo expergiscentibus, alioquin sanissimis, familiaris: hinc quoque inguen sæpe riget infantibus puerisque impuberibus, quamvis nondum ita evolvatur ejus fabrica, ut tumeat et arrigat, sicut viris solet.

760. Eadem fere ætate qua pueri pubescunt, puellæ solent nubiles fieri: genitalia organa evolvuntur, et ad propria munera valent; pubes venit, mammæ efflorescunt, nova venustas ori, nova elegantia universæ formæ accedunt. Valetudo quoque, siquando antea infirmior fuisset, sæpe et subito in meliorem vertitur, non secus ac adolescentibus alterius sexus accidit. Multum vero abest ut tanta universi corporis mutatio fœminis accidat, quanta in viris observetur. Neque enim vox mutatur, neque barba venit, neque eadem vis et robur aut corpori aut animo contingunt: et nunc

demum differentia sexuum, quod ad corporis constitutionem in infantibus fere nulla, in pueris atque puellis obscura neque semper observanda, manifeste se prodit.

761. Gravissima autem in intimis puellæ visceribus mutatio absolvitur, qua uterus, prius inutile organum, pauxillum sanguinis singulis mensibus effundat, et idoneus evadat ad prolem suscipiendam, et gestandam, et alendam, donec suo tempore in auras lucemque prodeat.

762. Multum disputatum est inter medicos, quo pacto menses evenirent, et quo consilio rerum magna Parens solis fœminis adeo iniquam ut videtur legem tulisset. Nondum enim constat, num aliis quoque animalibus menses contingant: si ullis, certe paucissimis, iisque tantum quæ generi humano simillima sunt.

763. Nemo sanus conatus fuerit rationem reddere, cur talis fœminis, iisque solis,

lis, fabrica data fuerit, qualis hujuſmodi fluxum efficiat: neque medici eſt iſtiuſmodi arcana perſcrutari. Sat erit ſi quænam iſta fabrica ſit, explicaverit, et oſtenderit quomodo menſium fluxus fiat, quibus uſibus inſerviat, quibus cauſis vitietur, qua ratione vitiatus noceat, et quibus remediis ejus vitia corrigantur. Plurima autem deſiderantur adhuc, ut talis fluxus menſtrui ratio reddatur.

764. Quum, corpore indies creſcente, partes quædam juſtam fere adeptæ ſint molem, et figuram, et firmitatem, ſanguinis curſum dirigunt alias partes verſus laxiores et nondum evolutas.

765. Fœminis vero, præ viris, arteriæ omnes capaces et laxæ, cum venis comparatæ, obſervantur: *aorta* deſcendens imprimis, ejuſque rami præſertim qui ad uterum tendunt, præ cæteris capaces et laxi ſunt. Porro, rami arteriarum uteri, ampli, flexuoſi, ſerpentini, ad congerendum

 ſanguinem

ſanguinem aptiſſimi videntur: congeſto vero ſanguine turgidi, in uterum multis oſculis hiant, ſanguinemque in eum fundunt, per vaginam brevi elapſurum.

766. Probabile igitur eſt, fœminas, præ viris, ad ſanguinis plenitudinem proclives eſſe; quod ſane plurima confirmant, præſertim, quum, lentius creſcente corpore, humor nutriens qui paratur non omnis nutrimento ejus impenditur: probabile quoque eſt, nimiam ſanguinis copiam in arteriis præcipue congeri, et imprimis in ramis laxioribus, qui facillime diſtenduntur, ideoque in vaſis uteri. Hæc vero diſtenta et irritata ad novos et validiores motus incitantur, humoremque, primo tenuem vix coloratum, per oſcula in uterum hiantia jam nonnihil patefacta exprimunt, poſtea vero ſincerum ſanguinem fundunt.

767. Quamvis hæc omnia quodammodo obſcura et incerta videantur; tamen haud parum confirmantur obſervatione multorum

multorum ſignorum, quæ erumpentes menſes præcedunt et comitantur. Cujuſmodi ſunt fluxus humoris albidi e vagina, incertis intervallis, ſæpe longis, recurrens, per annum unum alterumve ante plenam pubertatem; laſſitudo inſolita, dolor lumborum et capitis, vertigo, nauſea, mammarum tumor et aliquando dolor, per intervalla recrudeſcentia, donec tandem ſanguis ſincerus prorumpat; quod ſimul fit, hæc mala evaneſcunt, reditura vero, quamvis incerto tempore. Sic puellis nondum plene puberibus menſes ſæpe longis et incertis intervallis redeunt: paullatim vero ad intervallum menſtruum reducendi, præcedentibus fere ſignis jam recenſitis, nunc levioribus nunc gravioribus.

768. Ratio intervalli adeo æqualis nulla hactenus reddita eſt: habent tamen ſua tempora pleræque res, quibus incipiunt et abſolvuntur: vis conſuetudinis (314.) nonnihil hic facere videtur. Neque tamen intervallum adeo æquale fœminis eſt, quin

quin multis, alioquin ſaniſſimis, per breviora aut longiora ſpatia, menſes redeant. Rariſſima ſunt exempla mulierum bene valentium, quæ nullos menſes habent, et rariora adhuc, ſine menſibus, fœcunditatis: puellæ quædam vero prius matres factæ ſunt, quam menſes erupiſſent: poſtea vero more ſolito profluxuri.

769. Labentibus vero annis, noſtris in regionibus vix ante quadrageſimum, et fere ante quinquageſimum ætatis annum, menſes deſinunt, et cum iis fœcunditas. Quo citius incipiunt, eo fere maturius deſinunt. Neque ſubito plerumque reprimuntur: aliquando inſolitis intervallis, ſive brevioribus ſive longioribus juſto, redeunt, et ingente copia; cum gravibus ſæpe uteri partiumque vicinarum et conſpirantium morbis, *fluore albo* imprimis, neque mediocri valetudinis diſcrimine. Harum rerum ratio videtur eſſe totius corporis, arteriarum præſertim, firmitas et rigiditas, indies creſcentes, et vim venarum tandem ſuperantes.

Hinc

Hinc ultima arteriarum plenitudo in parte laxiſſima; paullatim tardior, ſed inordinata, et tandem nulla. Nonnunquam, quamvis rariſſime, menſes ſimul et fœcunditas ultra quinquageſimum annum manent. Plerumque vero, ſi vetula menſes habet, morboſum eſt.

770. Menſes igitur, ut videtur, mulieribus contingunt hac potiſſimum ratione, quod univerſam corporis fabricationem, ad plenitudinem ſeu ſanguinis abundantiam comparandam, aptam habent, et idoneum organum in promptu eſt, per quod ſanguis excernatur. Viri cæteraque animalia haud ita facile ſanguine nimis pleni fiunt, neque ſi ita facti fuerint ſimile organum habent. Deficiunt vetulis, quia fabrica uteri haud parum mutatur, præſertim firmitas ejus arteriarum. Porro, dum mulier uterum gerit, menſes nullos fere habet, quia pars uteri unde profluere ſolent a *placenta* occupatur: neque per plures menſes, dum infantem alit mulier, fluunt menſes, nimirum

rum quia ad aliam partem, cui mirus cum utero consensus est, sanguis divertitur.

771. Menses parum vel nihil ad cupidinem conducunt. Auctus, ætate pubere, genitalia organa versus sanguinis fluxus, humoresque, ut creditur nonnulli (627.), assidue secreti, non possunt non stimulare et calefacere. Fœminæ autem quam viri, et omnium fere animalium fœminæ quam mares, minore impetu in Venerem feruntur; neque hi sane in quibusdam animalium generibus, sine vi quadam suas fœminas subigunt. Nihil vero ad fœcunditatem facit major minorve cupido rerum venerearum. Fœminæ aliquando calidioris constitutionis steriles observantur; dum frigidissimæ sæpe, quibus Veneris gaudia fere nulla, mira fœcunditate sunt. Effrænata vero et inexplebilis libido, in fœminis non secus ac in viris, morbus demum est, aliquando vere corporeus, forte a vitiis genitalium organorum, irritatione, nimio sanguinis fluxu, nimia humorum fœcundorum

dorum ſecretione, inductus; ſæpius vero a læſa et corrupta imaginatione originem ducens.

772. In fœcunda Venere probabile eſt, non modo *clitoridem* cæteraſque partes exteriores genitalium organorum fœminarum, ſed intimas quoque, tubas imprimis *Fallopianas*, influente ſanguine turgere et erigi; haſque tubas ad *ovaria* admoveri, eademque ſuis fimbriis amplecti, ſemenque maſculinum ad ea deferre, ovumque vel ſeparatum ex *ovario*, poſtquam ſemine maſculino fœcundatum fuerit, vel forte rupti tantum ovi humorem, cum ſemine mixtum, in uterum deducere.

773. Hæc vero num ita fiunt, vel quo demum tempore, parum adhuc conſtat: ſcilicet, quia obſervandi occaſiones in hominibus raræ admodum ſunt, multaque vetant adhibere fidem plurimis, quas varii auctores protulerunt, obſervationibus. Quantum vero ex inſpectionibus animali-

um, a peritiſſimis medicis inſtitutis, vel denique paucarum mulierum, quarum cadavera brevi poſt conceptum tempore inſpiciendi facultas fuerit, colligi poſſit, neque fœtus, neque ovum, ante viginti dies poſt conceptum, detegi poſſunt: humor tantum tenax, glutinoſus, pellucidus in utero aut tubis conſpicitur; qui tamen primordia novi animalis continet, quamvis oculi, etiam armati optimis vitris, aciem fugientia. Quamprimum vero tantum firmitatis et coloris adeptæ ſunt partes crudi fœtus, ut poſſint diſtingui, tum ovum obſervatur ex molli et tenui membrana conſtans, et aquulam pellucidam continens, in qua novum animal, incurvum, per funem umbilici a *placenta* et membrana ovi pendulum, deforme, ingente pro rata parte capite, parvo corpore, nullis adhuc artubus inſtructum, natat, molliſſimum hactenus et fere fluidum.

774. Semen maſculinum ad *ovaria* fœminarum, per tubas *Fallopianas* quodammodo

modo penetrare, aliquid ad generationem neceſſarium ex *ovariis* derivari, et per eaſdem tubas deſcendere ad uterum, docent ſterilitas a concluſis tubis, corpora lutea ut vocantur in *ovariis* ſemper poſt conceptum, nunquam ante, reperta, fœtuſque demum, vel in ovariis, vel in tubis hærentes, vel ruptis tubis in abdomen delapſi.

775. Primordia novi animalis ex utroque parente pariter derivari, ſuadet ſimilitudo parentum, vel alterius tantum, vel utriuſque mixta in liberis reviviſcens: ita tamen ut liberorum, qui mixtam ſimilitudinem habent, alii ad patrem, alii magis ad matrem, inclinent; et conſtitutio ſingularis patris vel pura renaſcatur in filio, vel mixta et correcta, et ſic proclivitas ad multos morbos ſuſcipiendos a parentibus in prolem tranſeat, aliquando nihil imminuta, immo forte gravior facta, ſæpe vero mitior et levior, et paullatim delenda, ſi tanta hominum generationi impenderetur

 cura,

cura, quanta equis, et juvencis, et catulis propagandis datur.—Maxima quæ in genere humano obſervatur varietas, ſcilicet inter Æthiopes et Europæos, poſt aliquot generationes, quatuor ut fertur, deletur penitus, et evaneſcit, ſi mixta proles cum altero tantum genere nuptias habuerit.

776. Parum vero profecerunt hactenus qui conati ſunt rationem reddere variarum partium quas uterque parens ad generationem conferret. Nec melius intelligitur quænam virtus ſeminis maſculini, quiſnam minutiſſimorum quæ ibi ſcatent animalium uſus, aut quid ex *ovario* aut corpore luteo depromatur.—Non dubium vero eſt, fabricam quandam, utcunque imperfectam, novi animalis, ab ipſo conceptu ſubeſſe, quamvis noſtris non obviam ſenſibus: nimirum, quia ſimul conſpici poteſt, fœtus cerebrum habet, et cor et *aortam*, et actionem cordis, et motum ſanguinis, quamvis nondum rubri, et ideo actionem cerebri (356.); neque

neque facile quiſquam contenderit nihil iſtiuſmodi adfuiſſe pridie quam tota fabrica noſtris oculis viſibilis facta eſſet.

777. Variæ autem partes quæ ad vitam omnino neceſſariæ ſunt, unde veniant, et quando et quo ordine perficiantur, nemo eſt qui dixerit, aut quomodo talis conditio rudi indigeſtæque, ut videtur, maſſæ detur, qualis eandem idoneam fecerit, ut certo modo diſtendatur, et creſcat tandem in pulcherrimam formam.

778. Juvabit tamen noviſſe talem, a principiis vitæ, ſubeſſe fabricam, certo tempore et ordine evolvendam, et magnam et conſtantem vim quæ diſtendat, et compagem fœtus molliſſimam, et ideo ad extenſionem aptiſſimam (79. 82.).

779. Vis diſtendens eſt actio cordis et arteriarum humores quaquaverſum per totum corpuſculum propellens: hæc forte vis a primo qui conſpicitur cordis ventriculo

culo incipiens, *aortam* evolvit, extenditque primo in ſimplicem tubum, paullatim in ramulos dividendum, qui venas ſibi reſpondentes inveniant, vel aperiant, vel evolvant.

780. Hæc vis, prima ut videtur corporis fabricatione, varia proportione in alia atque alia organa dirigitur, et hæc igitur certo ordine creſcunt, et ſane admodum inæqualiter. Sic caput grande efficitur, et *thymus* et jecur ingentia magnam thoracis partem occupantia, cum pulmo adhuc exiguus eſt, et artus nulli apparent. Hi vero ſuo ordine veniunt, et prius ſuperiores pullulant.

781. Totus homunculus, quum primo conſpici poteſt, vix formica major, et granum unum alterumve pendens, natat in ovo, quod facile duas treſve aquæ uncias contineat: quo plus vero creſcit ovum, eo minus pro rata parte aquæ in eo eſt, et fœtus qui habitat major, donec tandem ſub finem

finem graviditatis ingens ovum fere impleat, parca relicta aqua, ipse tum sesquipedalis, et circiter octo libras pendens.

782. A primis diebus funis ex umbilico prodit, ex binis arteriis constans, quibus unica vena respondet, et *placentam* format, quæ intima ovi membrana tecta concavam partem, externa convexam, ovo et utero plerumque prope partem superiorem utriusque adnectitur, et commeatum inter matrem fœtumque efficit, sanguinem, ut videtur, ab altera ad alterum ducens reducensque.

783. Nondum profecto constat apud medicos, quo modo hic commeatus absolvatur, sive per vasa sanguinem vehentia continua, iter a matre ad fœtum sit, sive sanguis ex utriusque vasis effundatur in cavernulas, per vasa hiantia denuo resorbendus. Lis ipsa, experiendo non argumentando dirimenda, parum ad usum medicum pertinet. Oportet tamen meminisse, auctum sanguinis

ſanguinis in vaſis uteri impetum *placentam* ſæpe ſeparare, et ideo abortum inducere, et hanc quocunque modo ſeparatam, ſive partu naturali, ſive abortu, ſive magna vi funi umbilici admota, veluti ab imperita obſtetrice poſt enixum fœtum, aliquem ſemper ſanguinis fluxum, nonnunquam ingentem et lethalem, efficere.

784. Singularis ſanguinis in fœtu curſus, ab eo qui in adulto obſervatur longe diverſus, nimirum per foramen *ovale*, et ductum *arterioſum* inter arteriam *pulmonalem* et *aortam*, et arterias *umbilicales* et *placentam*, et venam *umbilicalem* et ductum *venoſum*, jam deſcriptus eſt (414.); neque igitur hic fuſius repetendus.

785. Parum conſtat de origine variarum quæ ovum formant tunicarum, ſive ex liquoribus fœcundis utriuſque ſexus formentur, non ſecus ac ipſe fœtus, ſive ab utero deriventur. Exterior ſaltem membrana *chorii*, decidua dicta, ab utero videtur eſſe, nimirum

mirum quæ in utero adfuiſſe fertur, quum fœtus ovumque in tuba *fallopiana* hærerent.

786. Uterus ipſe, dum mulier gravida eſt, mirum in modum creſcit, quinquagies forte capacior factus quam in virgine fuerat. Neque ideo tenuior fit: vaſa ſcilicet ſanguinem vehentia evolvuntur, et plurimum ſanguinem continent, et tela forte reticulata, quæ fibras muſculoſas nectit, creſcit quoque.

787. Nonnullæ mulieres, ut fertur, ſtatim ut conceperint, id norunt, certo ſenſu, qualis a ſterili venere abſuit, et horrore aliquo illico ingruente, et nauſea poſtridie forte, vel ſaltem paucis diebus, accedente. —Pleriſque mulieribus, dum uterum gerunt, os ejus clauditur, et menſes nulli ſunt, et hoc potiſſimum ſigno norunt ſe concepiſſe. Neque tamen adeo rarum eſt, gravidam primis menſibus ſolitum fluxum habere.

788. Multæ a conceptu ad partum usque a stomacho laborant, et importunissima nausea, et vomitu, præsertim horis matutinis, vexantur: paucæ quidem ab his malis omnino immunes sunt, ita ut vix morbosa habeantur. Abnormis cibi potusque appetitus, qualis *Malacia* (638.) vocatur, nonnunquam gravidis accidit. Hujusmodi mala a consensu inter stomachum et uterum oriuntur, neque ab hujus organi mole reliqua viscera comprimente: quippe quia prius incipiunt sæpe, quam uterus tumeat, et aliquando desinunt, vel sublevantur, ultimis mensibus graviditatis, cum uterus amplissimus est.

789. Alia quoque haud pauca a graviditate aliquando oriuntur incommoda; pedum præsertim et crurum tumor, *hæmorrhois*, et quædam urinæ vitia (736. 737.); quarum rerum ratio haud obscura est.— Nonnullæ vero mulieres, dum plenæ sunt, optima et firmissima valetudine fruuntur: ita

ita ut his graviditas multarum ſæpe ægritudinum remedio fuerit.

790. Finis graviditatis nono menſe eſt: rariſſime ultra decem menſes uterum gerit mulier. Partus ſex menſium rariſſime ſuperſtites obſervantur: ſeptem vero et octo menſium ſæpe, et quo propius ad juſtum tempus ventum fuit, eo infans validior, et in meliore ſpe.

791. Juſto demum tempore, quum fœtus tandem adeptus eſt debitam molem et vigorem, et liquor *amnii* pro rata parte multo parcior factus eſt (781.), uteruſque igitur, pondere et motu infantis magis ſtimulatur, dolores puerperii adoriuntur, juvante ſæpe, ut videtur, molimine naturali ad menſes producendos.

792. Iſti dolores paullatim frequentius recrudeſcentes uterum ipſum, et qui cum eo conſentiunt reſpirationis muſculos, ad validam contractionem excitant, quæ tandem

os uteri patefaciat, membranasque ovi per hoc in vaginam propellat: ibi vel vi contractionis, vel arte externa, ruptæ vel laceratæ, liquorem *amnii* cum pauxillo sanguinis effundunt, qui partes per quas fœtus exire debet, laxet atque emolliat.

793. Tum dolores paullisper fere mitescunt, brevi autem vehementiores redituri, tandemque cum immani cruciatu, et totius corporis tremore, aliquando etiam convulsione (forte lethali nonnunquam), infantem præcipitem expulsuri: quam primum vero caput ejus exiverit, reliquum corpus facile sequitur.

794. Brevi post partum, *placenta* ab utero separatur, et cum reliquis ovi partibus expellitur, non sine magna plerumque sanguinis jactura, qualis sæpe periculo non caruerit, præsertim si vis aliqua ad separandam placentam admota fuerit. Plerumque vero sanguinis fluxus brevi compescitur, vel temperatur saltem, subita et

validiſſima uteri contractione: ita ut fluxus, qui *lochia* vocatur, brevi parcior et pallidior, et tandem ſeroſus omnino evadat. Idem ſerius ocyus reprimitur penitus, ſecundum puerperæ conſtitutionem, et vitæ rationem: nonnullis die uno vel altero, nonnullis vero vix intra menſem; recurrit quoque interdum, quum primo puerpera ad ſolita munera rediverit.

795. Corpus, doloribus, et nixu, et ſanguinis jactura, exhauſtum, et debilitatum, non illico vires recuperat, et partim propter infirmitatem, partim propter auctam mobilitatem et ſenſum, a levibus ſæpe cauſis multum et male afficitur. Neque ſane abſurda omnis quæ puerperis datur cura: multum vero erraverunt, qui omnem puerperam pro morboſa habentes, eas nimia ſolicitudine cuſtodire voluerunt, et non modo a gravi irritatione, aut frigore defendere, ſed perpetuo calore fovere, vel forte remedia adhibere ad ſudorem excitandum: ſcilicet, quia talis tractandi ratio ipſa periculo non

non caret, et corpus magis magiſque debilitat, et ad morbos ſuſcipiendos aptius reddit.

796. Incerto poſt partum tempore, ſanguis, uteri contractione ab eo pulſus, mammas verſus majore copia fertur, quæ tument brevi, et lac incipiunt ſecernere. Aliquando tantus ſanguinis ad mammas fluxus accidit, ut ipſæ multum turgeant, et nonnunquam inflammentur et ſuppurentur, et ſic vel lactis ſecretio impediatur, vel lac jam ſecretum exſugi nequeat præ dolore, et tumore mammæ, papillam fere obruente. Aliquando etiam mulieres, alioquin ſanæ, nullum lac habent; quod tamen multo rarius vitium eſt, quam vulgo creditur. Plerumque, ſi infans paucis poſt partum horis mammæ admovetur, ut ipſa Natura faciendum eſſe docet, neque lac deficit, neque nimis ſubito venit, neque vehemens tumor, neque inflammatio mammarum, neque febris, accidunt, et ſanguinis ab utero fluxus eo citius reprimitur.

797. Lac,

797. Lac, quale primum poſt partum ſecernitur, tenue eſt, et parum nutriens, et, ut vulgo creditur, fere infantem deorſum purgat; quod tamen minus certum eſt; paullatim vero craſſius fit et magis nutriens. Si mulier ſuum infantem alit, menſes plerumque non redeunt per majorem partem anni, vel forte per annum integrum; neque hoc tempore nutrix facile gravida fit, quamvis a Venere non abſtinuerit; ſin minus, menſes redire ſolent menſtruo fere poſt partum ſpatio.

798. Si nutrix infantem nutrire pergit, lac manebit forte per plures annos. Si vero infans a mamma depulſus fuerit, ſecretio lactis brevi reprimetur. Obſervatur lac, inſtantibus menſibus, infantem male afficere, quamvis dum fluunt, eidem non noceat.

799. Quædam mulieres infantem alendo exhauriuntur, et male ſe habent. Pleræque vero optima hoc tempore ſanitate

fruuntur:

fruuntur: cibum præter ſolitum appetunt, et bene concoquunt, et bene dormiunt, et boni coloris ſunt, et ſæpe pinguefcunt.—Neque profecto rarum eſt, plures morbos, præſertim quales a diſtributione ſanguinis abnormi (469. 473.) originem ducunt, arceri, vel depelli, donec mulier uterum gerat, vel poſtea infantem alat.

800. Poſtremo, obſervatu dignum eſt, quamvis periculum in puerperio haud exiguum fuerit, fœcundas quam ſteriles, eaſque quæ prima juventute nupſerant, et fœcundiſſimæ fuerant, quam eas quæ ſerius matres factæ erant, diutius et ſanius vivere. Veriſimile eſt, nonnullos quibus amabilis ſexus plectitur morbos, qui non modo ipſa genitalia organa afficiunt, ſed totam valetudinem ſæpe labefactant, vel induci virginitate, vel multum ingraveſcere; ſcilicet, ad quam non natæ ſunt fœminæ: neque abſimile eſt, eoſdem ſæpe morbos, haud obſcura ratione, connubio ſanatum iri.

801. Cuncta

801. Cuncta demum munera muliebri ſexui propria ſæpe vitiantur, non ſine gravi incommodo, et magno valetudinis periculo.

802. Vitium plane eſt, ſi menſes ſolita ætate non profluxerint: ætas qua puellæ menſes habere incipiunt variat multum, ſalva adhuc ſanitate, ſcilicet, qui maturius fere accidunt in regionibus calidis, puelliſque bene paſtis, et luxurioſis, et deſidibus, iiſque quæ ſubito creſcunt, et juſtam corporis formam cito adipiſcuntur, tardius vero, etiam citra morbum, in regionibus frigidis, et puellis debilibus, lente creſcentibus, victu tenui vitam tolerantibus, et valido labori aſſuetis.

803. Plerumque vero, ſi menſes juſto tempore non prorumpunt, valetudo multum afficitur. Vigor omnis perit, ſingulæ fere corporis functiones plus minuſve impediuntur, appetentia cibi deficit aut vitiatur, concoctio ejus corrumpitur, totum corpus ſolvitur, flacceſcit, pallet, marceſ-

 cit,

cit, ſanguis ipſe tenuis et pallidus evadit, et ſic plurimis morbis via ſternitur.—Talis menſium defectus, *Emanſio* apud medicos dicitur. Lenta valetudo ex ea oriunda, *Chloroſis* vocatur.

804. Sæpe vero, poſtquam menſes diu, ut decet, juſtis intervallis profluxerint, vel ſolito tempore, citra graviditatem, non redeunt, vel jam fluentes ſubito reprimuntur. Hoc mali genus *Amenorrhœa* vocatur, ſeu Suppreſſio Menſium.

805. Plurima hinc mala; varia autem ſecundum conſtitutionem ægræ, multaſque res externas concurrentes: plenitudo primo vaſorum ſanguinem vehentium uteri, poſtea univerſi corporis, diſtributio ſanguinis abnormis, et auctus ejus impetus, febris, congeſtiones ſanguinis in variis partibus, ſanguinis fluxus a naribus, pulmonibus, ventriculo, ano, in quibuſdam ut fertur exemplis, ab omni fere corporis parte: dolor lumborum, capitis, pectoris,

ventriculi,

ventriculi, vertigo, nimia mobilitas, *hy-ſteria* aliquando, tandem debilitas generalis, omneſque functiones impeditæ, et valetudo ab omni parte labefacta.

806. Variæ ſunt cauſæ menſium vel ſuppreſſorum, vel nunquam profluentium, eo magis attentione dignæ, quod ex earum natura bene perſpecta, morbi ſanatio et fluxus revocatio potiſſimum pendent.

807. Deficiunt aliquando forte menſes, ſed rariſſime, propter pravam uteri fabricam, qua minus valeat ad ſanguinem congerendum et effundendum; interdum etiam, quamvis haud multo frequentius, ſanguis in uterum effuſus ibi reprimitur, via ſcilicet ex utero præter naturam impedita.

808. Sæpius vero, ſalva omnino organorum fabrica, menſes ſolita ætate non prorumpunt, propter corpus non bene nutritum, aut gravi labore aut valetudine exhauſtum, vel denique quacunque cauſa valde

debilitatum, ita ut vel nulla ſanguinis abundantia fieri poſſit, vel ſiqua facta fuerit, vis nulla adſit quæ ſanguinem per vaſa uteri propellat. Ex iiſdem cauſis, menſes ſæpe ſupprimuntur fœminis, quæ antea eos naturali modo habuiſſent.

809. Sæpe etiam impediuntur jam inſtantes menſes, vel ſubito ſiſtuntur, dum fluunt, variis cauſis, quales vel iſtiuſmodi debilitatem, vel contractionem, aut *ſpaſmum* utero ejuſque arteriis inducere, vel ſanguinem alio divertere poſſint: cujuſmodi ſunt vehementes animi affectus, ſive excitantes ſive deprimentes, frigus, præſertim pedibus admotum, magnæ exinanitiones, medicamenta fortiora, varii demum morbi.—Menſes quoque eo facilius impediuntur inſtantes, vel reprimuntur fluentes, a cauſis quæ viderentur leviſſimæ, ſuppreſſique eo magis nocent, quod inſolita, dum inſtant vel fluunt, univerſi corporis mobilitas viget.

810. Hinc ratio in promptu erit, cur plurima, et admodum diverſa remedia, aut inducant aut revocent menſes, aut mala ſublevent ex eorum ſuppreſſione provenientia; nimirum, quæ corpus impleant, depleant, roborent, laxent, ſtimulent, ſopiant, ſanguinemve uterum verſus dirigant: qualia ſunt victus lautior, ſanguinis detractio, ſtimulantia medicamenta, veluti helleborus, aut gummi calida, aura *electrica*, exercitatio, balneum, fomenta, opium, &c. neque mirum erit omnia, etiam laudatiſſima remedia, ſpem medici ſæpe fallere; neque ſane credibile, remedium quodvis, vel caſu vel ratione unquam repertum iri, quod ſemper utile fuerit, morbumque ſanaverit, qui tot tamque varias agnoſcat cauſas, corporique tot tamque diverſis modis noceat.

811. Porro, menſes haud raro vel nimia copia profluunt, vel nimis frequenter redeunt: alterumque cum altero vitio ſæpe jungitur; nimirum, quia utrumque ſimiles fere cauſas agnoſcit.

812. Cauſæ

812. Causæ talis vitii frequentissimæ sunt, nimia sanguinis abundantia, auctusque impetus, præsertim uterum versus directus, vel stimulantibus huic partibusque vicinis admotis, vel *spasmo* seu contractione aliqua aliis et remotis partibus inductis (470. 471.); impeditus sanguinis ex utero per venas reditus, propter varias obstructiones; laxitas et debilitas uteri ejusque arteriarum, a crebra graviditate, aut frequente abortu, vel demum varia uteri vitia, ulcus, erosio, carcinoma.

813. Ratio igitur in aprico erit, cur multiplex vitium, varia, et quæ videantur contraria, medicamenta aliquando postulet; veluti sanguinis detractionem, tenuem diætam, laxantia, roborantia, refrigerantia, anodyna, &c.

814. Tale profluvium corpus exhaurit, solidas partes laxat, fluidas attenuat, uterum debilitat, *fluorem album* inducit, mulieres vel steriles reddit, vel ad abortum proclives,

proclives, et demum omnes functiones impedit, universam valetudinem labefactat, raro subito lethale, aliquando vero insanabilium fere morborum origo et causa.

815. Huic quodammodo affine videtur aliud vitium, sexui muliebri familiare et molestissimum, quod *Fluor Albus* vocatur: fluxus scilicet humoris albidi e vagina.

816. Mensium profluvium hoc vitium sæpe comitatur, eosque tum fere præcedit et consequitur; nimirum, quum vasa sanguinem vehentia, foraminaque in uterum hiantia, nondum ita dilatantur, ut crassum et rubrum sanguinem transmittere possint; pars ejus tenuior sola transit, et spissata nonnihil per remoram, aliterque forte mutata, et cum muco mixta, e vagina elabitur: parique ratione, postquam eadem vasa et foramina aliquantum constricta cruorem cohibent, tenuis adhuc et albidi humoris fluxus paullisper superest. In-

gravescens

gravescens vero malum constans fit, totumque mensium intervallum occupat.

817. Hoc malum non secus ac mensium profluvium, uterum debilitat, corpus exhaurit, mulierem sæpe sterilem facit, et universam valetudinem labefactat. — Frequentissime a profluvio mensium, uterum debilitante, totum corpus laxante, sanguinem attenuante, originem ducit; ex iisdem fere causis oritur (812.), similibusque sæpe remediis reprimitur. Haud raro tamen oritur a suppressis vel deficientibus mensibus. Mulieres, quæ tali morbo laborant, haud ita facile ac sanæ gravidæ fiunt, vel, si conceperint, crudus fœtus sæpe brevi effluit. Quod si prospere uterum gesserit talis mulier, morbus quo prius laboraverat fere reprimitur, forte nunquam rediturus, præsertim si post enixum partum idonea vitæ ratio fuerit.

818. Vitium demum est, si menses quamvis neque suppressi neque nimis copiose profluentes,

profluentes, ægre tamen et cum dolore uteri, lumborum, capitis, gravique totius corporis ægritudine, solitis et naturalibus intervallis erumpunt. Multæ fœminæ, quæ nulla vel levia admodum hujusmodi, primis puberibus annis, expertæ erant incommoda, florente adhuc ætate, ipsæque vegetæ, et alioquin sanæ, hoc modo fere ægrotant, quoties menses debent fluere. Incommodum vel a crescente solidarum partium firmitate, vel a nimia arteriarum et foraminum uteri contractione oriundum, remediis laxantibus et anodynis optime sublevatur: neque temere ad calefacientia, stimulantia, aut *cardiaca* remedia, qualia mulierculæ amant adhibere, confugiendum est; quamvis istiusmodi profecto remedia, incitato nimirum sanguinis motu, renixum illum a firmitate uteri ejusque arteriarum contractione ortum superare, mensesque promovere, possint.

819. Vitium quoque est, si mulier, ætate qua debet esse fœcunda, sterilis est. Hoc aliquando fit propter pravam uteri, aut

tubarum, aut *ovariorum*, fabricam, qualis, in nonnullis quamvis admodum raris exemplis, inſpectione cadaverum detecta fuerit; neque ſiviſſet ſemen maſculinum ad *ovaria* penetrare, vel muliebre quicquid fuerit ad generationem neceſſarium cum eo miſceri, vel juſtum cum utero commeatum habere; puta, uterum obſtructum, aut *ſchirroſum*, vel tubas concluſas, vel *ovaria* hydropica facta, &c.

820. Sæpius vero a vitiis menſium, ſuppreſſione, profluvio, *fluore albo*, mulieres ſteriles fiunt, ſcilicet quæ eas vel non ſinunt concipere, vel fœtum adhuc fluidum ejiciunt, vel juſtum et naturale nutrimentum ejus per *placentam* et vaſa umbilici impediunt.

821. Humores ipſi, quotquot fœminæ ad generationem conferre debent, corrumpi poſſunt, non ſecus ac ſemen virile (758.), et parum fœcundi fieri. Venus quoque nimis culta fœminas ſolet ſteriles facere.

822. Fœcunditas

822. Fecunditas pendet multum a prima et congenita corporis conſtitutione; quippe quæ mira et fere conſtans in quibuſdam familiis obſervetur, dum ſtirpes quædam antiquæ unicum per plures generationes filium tulerint.

823. Ignavia et luxus omnis homines vel ſteriles paullatim reddunt, vel prolem producunt debilem atque morboſam, qualis infantiam ægre ſuperaverit, et raro virilem ætatem attigerit. Sic ruſtici fere omnes fœcundi ſanæ et vegetæ prolis: urbani vero, ſæpe vel ſteriles, vel miſerandæ progeniei parentes. Solum rus ferax hominum, quos non ſibi ſoli educat, ſed urbibus quoque, quæ aliter brevi inanes forent: rara enim exempla familiarum artificum quæ per quatuor generationes floruerunt. Quin et nobiliſſimæ et antiquiſſimæ gentes optimatum, et principum, et regum, indies minuuntur, et pereunt; ita ut nulla brevi nobilitas ſupereſſet, niſi cum plebe nuptiæ fierent, et novi homines ad ſummos ho-

nores evecti, antiquis familiis adſcriberentur; quamvis non dubium ſit, longe alium ac nuptiæ demonſtrarent patrem, nobilem ſtirpem, vitiis et morbis animi et corporis viginti atavorum, onuſtam, multum ſæpe emendaſſe, et aliquando renovaſſe perituram.

824. Quamvis utriuſque parentis conſtitutio, luxu et ignavia corrupta, ad hanc degenerationem aut ſterilitatem conferre poſſit; tamen ſatis conſtat, maximum ſæpe vitium et cauſam ſterilitatis in fœminis eſſe, ſcilicet, quæ tali vitæ genere ſolvuntur, et debilitantur multum, et ſanguine nimis plenæ fiunt; et menſes ideo copioſiores habent, quam ruſticæ et robuſtæ mulieres habere ſolent, et ſæpe *fluore albo*, ſæpe profluvio ſæpe ſuppreſſione menſium, laborant.

825. Abortus vocatur crudi fœtus expulſio; vitium ſane frequentiſſimum; ſæpius tertio menſe accidens; aliquoties repetitum

petitum facile in consuetudinem transiens difficillime rumpendam: eo fere periculosius quo propius ad justum tempus ventum fuerit.

826. Easdem fere agnoscit causas ac mensium profluvium, cujus sæpe pars est et effectus; plerumque, si a vitio interno oritur, tempore mensium accidens, et, ut videtur, a solito naturæ molimine ad eos producendos originem ducens. Quicquid præterea commeatum inter matrem et fœtum (782. 783.) rumpit, vel uterum stimulat, debilitat, vel ullo modo lædit, vel *genus nervosum* convellit, vel corpus calefacit, abortum inducere potest: auctus scilicet sanguinis impetus, præsertim in uteri vasis; febris vehemens, quæ sane raro gravidis accidit, neque fere sine abortus periculo vel vitæ ipsius discrimine; exercitatio valida, defatigatio, nixus ingens, vis externa corpori, præsertim ventri, illata, Venus immodica, irritatio partium vicinarum, veluti a fortibus medicamentis; graves

ves animi affectus, five excitantes five deprimentes, ingens debilitas, vel generalis, vel uteri tantum, vel *fyncope* demum, veluti ab enormibus exinanitionibus; et vitia denique nonnulla fœtus ipfius, mole vel figura monftrofi, ejufque minus idoneus in utero fitus, vel morbi qui circuitum fanguinis per *placentam* languere faciunt, vel mors denique, quæ omnem humorum per placentam motum fiftit, commerciumque cum matre rumpit.

827. Ratio igitur haud obfcura erit ab inftante malo præcavendi, fanguinis detractione, decumbendo, quiete animi et corporis, anodynis remediis, frigore variis modis admoto, aliifque remediis, prout res poftulaverint, adhibitis. Neque femper aut mulier abortum facit, aut infans perit, quamvis aquæ nonnihil, vel fanguinis etiam, effluxerit, nimirum quia placenta, fi feparata aliquantum fuerit, cum utero rurfus concrefcere poteft, et liquor *amnii* iterum fuppleri.

828. Quum

828. Quum vero jam ad juſtum tempus ventum ſit, partus ſæpe difficilis, et laboriofus, aut periculoſus, fit, propter plurimas cauſas, quas ſpeciatim perpendere, et idonea ſingularum auxilia excogitare, obſtetricis eſt.—Sat erit hic memoraſſe, partum naturalem et feliciſſimum, neque dolore neque periculo quodam penitus carere: periculum vero et dolorem pariter fere majora eſſe, puellis junioribus, fœminiſque annoſis primiparis, nimirum, quia illis nondum juſta eſt magnitudo, aut conformatio, aut robur, partium quæ in puerperio patiuntur; et his contra nimia omnium rigiditas tranſitum fœtus difficiliorem reddit; maximum vero periculum inſtare, ſi prava vel uteri vel oſſium pelvis fabrica fuerit, ita ut hæc partum tranſmittere nequeant, nec ille juſtam vim edere, neque eam ſine lacerationis periculo tolerare. Mulieres quoque delicatæ, debiles, valde mobiles, doloris impatientes, morbis exhauſtæ, quam ſanæ et validæ, majore periculo verſantur. Porro, varia fœtus, *placentæ*, funiſque

nisque vitia, partum sæpe difficilem reddunt, aliquando prorsus impediunt; veluti deformitas fœtus, ingens caput, situs monstrosus; *placenta* insolitæ parti uteri concrescens, funis nimis longa, præter naturam circa fœtum contorta, &c. Hujusmodi vitiorum plurima simul concurrere possunt, variasque igitur et inexpectatas pariendi difficultates efficere.

829. Denique, *lochia* post partum sæpe aut nimia copia fluunt, aut subito supprimuntur: utriusque vitii ratio et damnum facile intelligentur, ex dictis (804.) præsertim si animum ad hoc attendamus, nimirum, corpus, doloribus puerperii et sanguinis jactura exhaustum et debilitatum, valde mobile et irritabile fieri; uterumque ipsum, delicatissimum organum, multum irritatum, ad inflammationem proclivem reddi: quo fit ut levissimæ causæ puerperas sæpe male afficiant, febremque vehementem, aut inflammationem uteri ad vicina viscera aliquando serpturam, et in

gangrænam

gangrænam facile desituram, accendant. Vitiorum lactis post partum secernendi, maxime frequentium, ratio jam (796.) reddita est.

830. Observandum est, quo plus pariendi et lactandi negotium naturæ committitur, eo fere utrumque felicius succedere; quod peritissimi qui obstetricis munus susceperunt medici nunc demum agnoscunt, et qui soli opem ferre norunt, parum arti, plurimum Naturæ, confidunt, nisi in raris exemplis jam (828.) recensitis.

CAP. XXII.

De corporis nutrimento, incremento, ſtatu, imminutione, et morte; morbiſque qui varias ætates comitari et affligere ſolent.

831. EN aliud Naturæ arcanum, ipſâ generatione vix minus mirabile, neque eo melius intellectum quod magis aperte perficitur. Infans nimirum, parvus, debilis, animi pariter ac corporis impotens, paullatim creſcit, et pulcherrimam et perfectam formam adipiſcitur, omnium tandem animi corporiſque facultatum compos factus (14.).

832. Aliquamdiu corpus humanum viget, forma, ſanitate, viribus, perfectiſſimum, labentibus vero annis, lenta ruina dilabitur

dilabitur (12.); flos ille juventæ perit, et vis animi et vigor corporis. Robuftiffimum quemque invida ætas minuit, immedicabili morbo, qui omnes mortales eodem cogit. Et profecto, tantis tamque continuis malis fenectus premitur, ut mors ipfa, tot ægritudinum finis, optata, fi faperent homines, omnibus veniret.

833. Philofophi et medici conati funt rationem reddere harum rerum, et explicare quomodo corpus fuum nutrimentum acciperet, cur certo tempore crefceret, cur crefcere tandem defineret, et demum fuo tempore decrefceret. Quamvis multum hic fubfit obfcuri et incerti adhuc, tamen oportet noviffe, quid de graviffimo argumento propofitum fuerit, quid ftabilitum, quid fictum: præterea, plurimi morbi ab ætate pendent, fcilicet qui a mutationibus quas corpus variis ætatibus fubit oriuntur; horum igitur naturam et caufas medicum decet intelligere (22. 45.).

834. Certiſſimis et ſimpliciſſimis experimentis conſtat, omnes corporis partes, ſolidas pariter ac ſluidas, variis functionibus vivi hominis aſſidue diſſipari et deteri. Neque dubium eſt alimenta quæ ſumimus hanc jacturam reparare. Hæc vero primo in ore, et ventriculo, et inteſtinis, confecta, et ſoluta, et concocta (608. 9.), poſtea forte in pulmone amplius mutata (559.), in ſanguinem demum vertuntur (487. 499.), cujus gluten ut videtur ſolidis partibus nutrimento eſt.

835. Facile intelligitur humores corporis tali ſubſidio reparari poſſe: multo vero obſcurior ratio qua ſolidæ partes reficiantur.

836. Sunt qui credunt, neque profecto parvi nominis auctores, particulas ſolidarum partium, vaſorum, fibrarum, oſſium, telæ reticulatæ, variis vitæ muneribus detritas, ſcrobes ſeu foſſulas relinquere; haſque foſſulas, puta in intima ſuperficie vaſis

cujuſdam

cujuſdam ſanguinem vehentis, humore glutinoſo qui præterfluit impleri, craſſam ejuſdem humoris partem attrahere ſibi, tenuem demittere, juvante et exprimente perpetuo quo omnes partes agitantur motu et compreſſione; ſi foſſula non penitus impleta eſſet, minorem quæ tunc ſupereſſet ſcrobem, pari ratione, plus glutinis ſibi attrahere et detinere; ſi vero plus juſto hoc modo glutinis receptum eſſet, ita ut fruſtum vel minimum excreſceret et emineret in medium vas, hoc brevi præterfluente rivo deteri, donec ſuperficies interna ut antea levis et æqualis facta eſſet. Crediderunt porro hi auctores partes vaſorum externas, et telam reticulatam, et fibras nervorum et muſculorum, et oſſa demum ſimili fere modo nutriri, vel per vaſa minuta gluten et terram vehentia et apponentia, vel per exhalatum humorem glutinoſum (432.) qui omnia cava corporis irrorat: tandemque, expreſſa, et exhalata, et reſumpta, tenuiore parte humoris nutrientis,

ſolidam

ſolidam demum relinqui materiam, tantam et talem, qualis detrita fuerat.

837. Hujuſmodi nutrimenti exemplum et demonſtrationem crediderunt ſe conſpexiſſe, in concretione vulneris, veluti parvæ arteriæ, quæ ſua ſponte coaleſcit, et fere hac ratione, quod brevi obturatur glutine effuſo et concreſcente in maſſam quæ ſanguinis fluxum compeſcat, arteriamque ipſam reſarciat, ita ut poſt paucas horas, humores iterum per eam more ſolito fluant, ne guttula quidem elabente: quicquid nimirum maſſæ glutinoſæ in arteriam emineret, humorum rivus ſecum rapuit; quod ſupereſſet motus compreſſit in firmam ſubſtantiam, humoremque expreſſum vaſa reſorbentia hauſiverunt. Maſſa vero glutinoſa quæ circa ſauciam arteriam formatur, haud ita ſubito abraditur; quamvis hæc quoque paullatim fere minuitur et evaneſcit, præſertim ſi vulnus leve fuiſſet: aliquando tamen, imprimis a graviore vulnere, fabrica vaſorum aliarumque partium

quæ

quæ vulnerata fuerant, ita læditur, ut nunquam bene resarciatur, et cicatrix major minorve, forte nunquam penitus delenda, immo ingravescens interdum, relinquatur.

838. Verum enimvero multum abest, ut hæc et hujusmodi commenta nutrimentum corporis bene explanent. Quamvis non dubium sit, humorem nutrientem per arterias ad omnes corporis partes deferri, et varios earum et musculorum motus, ipsas arterias partesque vicinas, et sane omnes partes, usque comprimere; tamen non bene intelligitur quomodo materia adeo diversa, ex diversis quodammodo elementis constans, diversam prorsus fabricam habens, diversisque omnino dotibus gaudens, variis partibus, dentibus, ossibus, nervis, musculis, cartilaginibus, ligamentis, telæ reticulatæ, &c. apponatur.

839. Plurima enim ossibus inest terra, cujus parum omnino in aliis partibus reperitur. Neque ossa fere tantum comprimuntur

muntur ac partes quædam molles, veluti arteriæ. Quin et a vitio, raro profecto, sed interdum observato, parum istius terræ in ossibus deponitur, quæ ideo molliuntur: et interdum contra, substantia ossea in alienis partibus, musculis, visceribus, &c. deponitur, ita ut miser ita affectus, si vixisset, forte totus os factus esset.

840. Præterea, minuta et delicatissima organorum, puta musculorum nervorumve, fabrica, inter nutriendum conservatur, ita ut singulis suæ constent dotes, quod vix fieret, tali artificio quale auctores finxerint, nimirum, quod massam rudem et indigestam sufficeret in locum pulcherrimæ fabricæ detritæ et dilabentis.

841. Crediderunt alii summi viri nutrimentum per nervos, non per arterias, fieri; glutenque sanguinis in cerebro secretum, attenuatum, ab omni sale qui corrumperet purgatissimum, per nervos quodammodo percolari,

colari, adque varias partes deferri, juvante et propellente fluido quodam ſubtiliſſimo, mobiliſſimo, præſtantiſſimo, quod in nervis ineſſe creditum eſt.—Simili fere modo plantas nutriri multi opinantur, quamvis ſane nondum de his bene conſtet, multaque potius oſtendant eas longe diverſa ratione ſuum nutrimentum accipere. Neque profecto hactenus conſtitit, cerebrum ullum ſecernere humorem, aut fluidum ullum in nervis ineſſe, aut tenue et purum gluten per eos percolari; nam neque tument ligati, neque ſecti ullum humorem fundunt; neque ſubtiliſſimam auram, qualem ineſſe iis nuper et olim opinio fuit, talem humorem, aqua ſaltem craſſiorem, propellere poſſe; neque demum nutrimentum per nervos fieri; nam ovum, et *placenta*, et funis umbilici ſine nervis nutriuntur et creſcunt, et fœtus ſine capite nati ſunt ſatis bene aliti, et in animalibus frigidi ſanguinis, vitæ multo quam homo tenacioribus, artus, puta crus et femur, bene alitur, neque marceſcit, ſecto magno qui eum adit nervo. Ne-

que demum melius intelligitur quo pacto per nervos, potius quam per arterias, sua singulis organis materia (838.) sua singulis fabrica daretur.

842. Utcunque hæc se res habuerit, scire semper juvabit, nutrimentum multum affici, et vel promoveri vel impediri, non modo statu et actione arteriarum nervorumque, sed plurimis aliis rebus de quibus melius constat. Obstructo vel imminuto sanguinis per arteriam motu, artus quem hæc adibat, friget, torpet, et simul marcescit, donec motus sanguinis vel per solitas vias restituatur, vel per novas, forte per ramos communicantes, quas brevi sibi legit: aliquando tamen artus, post talem obstructionem, nunquam ut antea torosus fit. Plurimo quoque detracto sanguine, totum corpus marcescit.

843. Sæpe quoque a paralysi, vel generali vel partis cujuslibet, partes affectæ marcescunt; quod signum semper malum est, morbumque vel prorsus insanabilem, vel

vel ſanatu difficillimum, indicat. Talis artus paralytici tabes fieri poteſt, vel propter vim arteriarum ſimul cum vi muſculorum pereuntem aut labefactam, quod aliquando accidit; vel propter perpetuam artus quietem, quæ citra paralyſin, vel vitium motus ſanguinis, vel ſane morbum ullum, partes omnes, præſertim muſculoſas, marceſcere facit, non ſecus ac juſtus uſus eas toroſas reddit; vel, denique, propter vim ipſam quæ jacturam ſolidarum partium novis appoſitis particulis reparat, deficientem et corruptam, ſi hæc creditur in nervis ſita eſſe.—Marceſcunt quoque partes quædam, forte nunquam priſtinam recuperaturæ molem aut vigorem, a magna ſanguinis jactura, aut gravi vulnere, aut ulcere eas diu infeſtante.

844. Nutrimentum pendet multum a quantitate nec minus a qualitate ciborum quos ſumimus, nimirum qui ſub eadem mole aut pondere plus minus materiei nutrientis continent. Multum quoque pen-

det a concoctione bona vel imperfecta cibi qui ſumptus fuerit.

845. Ut homo qui ſecunda fruitur valetudine fere bene nutritur, dummodo ſat habuerit cibi idonei; ſic qui adverſa valetudine laborant plerumque male nutriuntur, et ſæpe et ſubito marceſcunt: ſcilicet, quia dum ægrotat quiſquam cibum raro bene appetit, rarius adhuc bene concoquit, et ſæpe inſolito diſpendio exhauritur, diſſipatis nimirum ultra modum fluidis corporis partibus, et ſolidis multum detritis vehementiore cui ſubjiciuntur motu; quod in febribus omnibus imprimis notabile eſt. Neque profecto abſurda videtur opinio, plurimos morbos, præſertim quos auctus ſanguinis impetus comitatur, ipſi nutrimento obſtare, impedita novarum particularum appoſitione.

846. Non dubium eſt maximam partem quod amittunt ægroti ponderis adipem eſſe (99. et ſeqq.), qui facillime conſumitur,

tur, et brevi ſæpe reparatur. Quædam vero exempla oſtenderunt, omnes partes, ſolidas pariter ac fluidas, interdum conſumi, deteri nimirum et diſſipari citius quam novæ particulæ apponerentur.

847. Certa ætate accurate nutrimur ſine incremento aut imminutione: quotidiana ſcilicet jactura quotidiano nutrimento reparatur. Prima autem ætate, multum et ſubito creſcimus; provectiore non creſcimus, ſed pingueſcimus; noviſſima decreſcimus iterum et contrahimur, ipſaque corporum noſtrorum oſſa diminui videntur.

848. Neque profecto adeo difficilis aut obſcura harum rerum ratio, ac nutrimenti ipſius explicatio. Exiſtente enim vi ſeu facultate quæ novam materiam corpori apponat, vetuſtamque deterat et ejiciat, a ſtatu coporis variis ætatibus oſtendi poteſt, hoc aliquamdiu auctum iri, certo vero tempore deſiturum creſcere, tandemque incepturum decreſcere, et indies minutum iri, donec

donec vita ipſa, impeditis prorſus functionibus, deficeret.

849. Prima ſcilicet ætate, (neque aliter res ſe habet dum in utero latet homunculus), corpus molliſſimum eſt et aptum extendi, et magna vis adeſt, fere a centro corporis incipiens, quæ totum diſtendat; cor ſcilicet multo grandius pro rata parte quam in adulto viro, multo magis irritabile, multoque frequentius micans. Vaſa quoque quæ ſanguinem vehunt adſunt numeroſiora, molliora, magiſque irritabilia, quam provecta ætate.

850. Hac vi omnes arteriæ, et quotquot cum iis connectuntur partes, totum ſcilicet corpus, centies et quinquagies millies quotidie aliquantum diſtenduntur, neque tanta ſolidis partibus corporis adhuc mollis et teneri, vis reſiliendi eſt, ut priſtinum ſitum et molem ſtatim recuperent: nova autem dum diſtenduntur appoſita materia, non modo extenduntur, ſed creſ-

cunt

cunt usque, perpetuaque compressione induratæ, firmiores et validiores fiunt, et renituntur magis, ægrius in posterum extendendæ, præsertim quum vis ipsa quæ distendit non æque augeatur: præterea, ista vis majori moli impensa, quamvis firmitas ejus eadem fuisset, eo minus valet, quod frictio omnis, et renixus a pondere partium quæ debent moveri, augeantur simul cum mole corporis.

851. Sic corpus aliquamdiu crescit, sed indies fere lentius. Novem mensibus quos in utero transit homunculus, staturam pedis cum semisse acquirit; trium annorum spatio, quadruplo scilicet istius temporis, infans alium pedem cum semisse adipiscitur; quindecem vel viginti forte annis mox sequentibus, si tamdiu creverit, juvenis plenam staturam jam adeptus vix ultra sex pedes habet.

852. Neque tamen omnes partes crescunt pariter; quædam in fœtu mature formatæ,

formatæ, et magnam, quum ex latebris ſuis prodeat infans, molem jam adeptæ, aut lentius in poſterum creſcunt, aut plane minuuntur; dum aliæ bene multæ, thorax nimirum, et pulmones, et artus, præſertim inferiores, multum, et ſubito, et plus quam aliæ partes, creſcunt.

853. Sic variæ trunci corporis et artuum proportiones variis ætatibus contingunt; quod pictores et ſculptores bene norunt, ita ut coloſſus centum pedes altus infantem trimeſtrem expreſſerit, et imago dimidium pollicem longa virum adultum et procerum repræſentaverit.

854. Caput imprimis, in crudo fœtu tertia vel forte dimidia pars totius homunculi, in infante quinta vel ſexta pars, in puero ſeptima, in viro perfectiſſimæ formæ, vix nona pars totius longitudinis erit. Quo citius vero pars quævis per primam corporis fabricationem evolvitur, et creſcit in juſtam molem et formam, eo maturius tantam

tantam firmitatem et vim resiliendi adipiscitur, ut amplius distendi recuset, et sanguinis cursum igitur dirigat alias partes versus minus renitentes, et aptiores distendi. Hinc pubertas utriusque sexus, et mirum aliquando et subitum incrementum, imprimis artuum, eodem tempore quo partes superiores, et caput præsertim, fere desinant crescere.

855. Porro, corpus non statim quoquoversum crescit. Justam et plenam staturam juvenis forte adipiscitur decimo octavo vel vigesimo ætatis anno, sed gracilis adhuc, et forma adulto viro dissimilis, et viribus impar. Paullatim vero aliud incrementum, et aliam adipiscitur formam, et quadratus fit et torosus, et thoracem ampliorem, humeros latiores, ossa grandiora, juncturasque artuum validiores habet.

856. Verisimile est singulas corporis partes primo in longitudinem crescere, quia vis distendens secundum axes vaso-

rum agit maxime, donec hæc multum distenta, et firmiora facta, magis magisque indies renitantur, neque amplius se patiantur distendi. Tum vero eadem vis distendens quoquoversum diffunditur per ramos e magnis truncis prodeuntes, qui ideo extenduntur ipsi, partesque quibuscum connectuntur extendunt simul.

857. Plurimæ aliæ res prima ætate concurrunt, quæ incrementum corporis multum promovent. Abundantia quædam sanguinis subesse videtur, minime profecto morbosa, quæ vasa sanguinem vehentia probe impleat atque distendat, præsertim arterias, quoniam hac ætate venæ multo majore vi quam arteriæ pollent (439.); quin et hæc sanguinis abundantia non modo vasa distendit, sed plus quoque nutrimenti suggerit, quam ad corpus sine incremento reparandum necessarium fuerit: neque dubium est plerosque infantes plenissimos fore, nisi vel huic usui impenderetur sanguinis abundantia quam habent,

vel

vel plurimum ipſi ſemet exercerent; quippe qui multo plus pro rata parte quam adulti homines cibi ſumant, et optime fere concoquant, et multum dormiant, et laxi, et ideo ad plenitudinem proclives, exiſtant.

858. Et profecto, quamvis iſta plenitudo, dum creſcunt pueri, minime noceat, dummodo non ingens fuerit, quamprimum deſinunt creſcere, manifeſtiſſimis ſignis ſæpe ſe prodit, nec raro, ſi debilioris conſtitutionis adoleſcens fuerit, graviſſimos morbos inducit.

859. Finem incremento imponunt aucta moles, auctaque rigiditas univerſi corporis, et imprimis arteriarum perpetua actione et compreſſione rigeſcentium, et firmitas oſſium, et, ut clari quidam auctores opinantur, ingens renixus cartilaginum fines eorum tegentium, jam multum creſcentibus oſſibus compreſſarum, neque ulteriorem compreſſionem tolerantium.

 860. Juſto

860. Justo demum inter vim distendentem et renixum, interque arterias et venas, æquilibrio stabilito, corpus aliquamdiu neque crescit amplius neque minuitur. Postea vero aliud minus verum nutrimentum acquirit, plurimo scilicet secreto et collecto adipe sub cute, et in abdomine, et inter musculos, cujus ratio suo loco jam reddita est (99. et seqq.).

861. Paullatim vero corpus marcescit iterum, non modo resumpto adipe, sed omnibus fere partibus male nutritis. Rigescunt indies nimirum omnes partes solidæ, et maxime arteriæ, et hæ quoque arctiores fiunt, et plurimæ minores penitus concluduntur, et renixus ubique corporis major est, et sanguinis motus languidior, et aliquatenus impeditus, et cor et arteriæ minus irritabilia facta, lentius, et debilius quoque micant, et plus æquo sanguinis in venis congeritur, minus in arteriis, et plurimæ functiones impediuntur, et vires omnes deficiunt, et tota machina ab omni parte dilabitur.

862. Non

862. Non eſt igitur dubitandum, quin vita ipſa citius vel ſerius mortis cauſa foret. Pauci vero hac naturali et inevitabili morte ſenili abſumuntur: innumeri enim qui vitæ ſemitam obſident morbi, maximam gentis humanæ partem ſemper rapuerunt, ita ut vix decimus quiſque ſeptuaginta, vix milleſimus quiſque nonaginta annos compleverit; et ex iis qui ſenium attigerint, longe maxima pars non mera ſenectute, ſed variis, quibus ætas illa opportuna facta eſt, morbis abſumpti fuerunt.

863. Languente tandem propter rigiditatem omnium partium ſolidarum, et torporem et debilitatem virium moventium, ſanguinis motu, cordeque non amplius ad proprium munus valente, ſanguinis motus in partibus corporis extremis primo perit, in pectore, et trunco, et capite adhuc ſuperſtes. Idem in pulmone jam deficiens, anhelationem quandam, et reſpirationem laborioſam inducit (593.), ad promovendum ſanguinis tranſitum per pulmonem. Hoc tandem conatu parum valente, viribuſque penitus

tus exhaustis, ultimæ inspirationi, exspiratio longa, plena, sua sponte succedit; omnibusque functionibus ad vitam necessariis simul cessantibus, hæc facile et sine convulsione cum morte commutatur.

864. Varia autem, præter hanc senilem et naturalem, quæ forte omnium fere rarissima habenda est (862.), existunt mortis genera; variæ nimirum, et prope innumeræ causæ sunt, quæ machinam adeo delicatam atque compositam, totque functionibus conservatam ac corpus humanum, corrumpere possint, et tandem ad finem perducere; præsertim quum variæ ejus partes variæque functiones ita conjunguntur, ut aliæ ab aliis plane sustineantur; et igitur siquid cuivis earum acciderit mali, non ejus solum, sed totius forte machinæ vires simul collabantur.

865. Omnes vero istiusmodi causas enumerare, neque res ipsa postulat, neque operis nostri propositum finit. Sat fuerit monuisse,

monuiſſe, eas numeroſiſſimas eſſe, et ab omni parte inſtare; plerumque tamen, (forte ſemper, niſi propter ſummam mortis celeritatem obſervandi locus plane deſit), qualiſcunque fuerit origo ſeu cauſa remotior mali, aliquam functionum vitalium, actionem nempe cerebri nervorumque, aut ſanguinis circuitum, aut reſpirationem, prius impediri aut lædi, aut aliquo demum modo præter ſolitum affici, quam vita penitus extinguatur. Quoniam vero, ut jam expoſitum eſt, arctiſſimus has inter functiones intercedit nexus, (408. et ſeqq.), læſa una alterave earum, omnes plerumque ſimul laborant.

866. Perſpicuum quoque eſt ex ſignis illarum functionum deficientium, aut impeditarum, aut variis modis male ſe habentium, medicum in pleriſque morbis periculum ægrotanti inſtans præſcire poſſe, et vel mortem, ſi ſpes nulla ſupereſt, prædicere, vel ſi læſio neque natura neque magnitudine prorſus inſanabilis fuerit, tum

idoneis

idoneis adhibitis remediis miſerum quaſi ex mortuis revocare.

867. Medicum igitur et decet et oportet ſigna appropinquantis mortis noviſſe: quæ quidem licet in variis morbis haud parum varient, et non modo ſingula accidentia, ſed plurima ſimul juncta, ſæpe incerta ſint, tamen plerumque in iiſdem morbis et ſatis conſtantia obſervantur, et ſatis ſuperque certa; præſertim ſi non modo ad ſigna manifeſta, ſed ſimul ad naturam et cauſam morbi, et conditionem ægri, medicus animum attenderit.

868. Imprimis igitur, ingens debilitas (377.), tum ſubita tum uſque augeſcens, ita ut æger neque ſe movere, neque ſuſtinere ut ſolebat in lecto, neque demum loqui, neque cibum ſumere aut devorare poſſit, cadente ſcilicet maxilla, et vi propria gulæ pereunte; tremores, aut contractiones, aut convulſiones muſculorum aut artuum; defectus vel amiſſio ſenſus cujuſvis,

cujuſvis, ſive externi ſive interni, præſertim viſus, vel tactus; ſtupor, torpor, delirium grave, in pleriſque morbis, acutis pariter atque vetuſtis, mala ſigna ſunt.

869. Porro, pulſus arteriarum multum vitiati, ſive valde celeres ſive tardi facti fuerint, ſive præter modum validi, ſive demum, admodum debiles, et obſcuri, et vix ſentiendi, aut abnormes et intermittentes, cum vultu pallido et collapſo, oculorum ſplendore extincto, artubus frigentibus, ſudore frigido et tenace, ſpuma circa os, et gravi anxietate, plerumque ſummum periculum, ſæpe inſtantem mortem, oſtendunt.

870. Reſpiratio quoque imperfecta, difficilis, laborioſa, et ſtrepens facta, ubi prius organa reſpirationis non laboraverant, peſſimum eſt.

871. Sæpe etiam in longis morbis, nonnunquam vero in acutis, magna corporis

macies, aſpectus cadaveroſus, et facies illa *Hippocratica* dicta, et in utroque genere morborum, fœtor inſolitus, et tandem putredo generalis, aliquamdiu ante mortem obſervantur.

872. Hæc quidem et hujuſmodi ſigna in variis morbis accidunt, eorumque magnitudinem atque periculum probe declarant. Plurima vero alia, et longe diverſa, in aliis atque aliis morborum generibus, ſecundum horum naturam, parteſque corporis quibus maxime incumbunt, ſe oſtendunt, eorumque periculum, interdum fortaſſe inſanabilem naturam, ab ipſo initio commonſtrant.

873. Ipſa autem ſigna (867.) quæ maxime infauſta, et plerumque lethalia habentur, periculo ſæpe carent, ſcilicet cum a cauſis levibus aut fugacibus, vel ſaltem facile medicabilibus, oriuntur; veluti in *hyſteria*, *aſthmate*, *ſcorbuto*, febribus qui-

buſdam

buſdam intermittentibus, multiſque aliis morbis.

874. Cauſa mortis, ſaltem proxima ejus cauſa, debet eſſe ſemper eadem, nimirum quæ conſiſtit in amiſſione illius ignoti ſtatus *generis nervoſi*, qui vitam, quatenus corporea eſt, efficere videtur. Quoniam vero ſtatus ille adhuc prorſus ignotus eſt, plenam et proximam mortis cauſam, quæ nihil aliud eſt quam ejus extinctio, pariter ignotam eſſe plane oportet.

875. Quin et cauſæ mortis remotiores, quales nimirum ignotum iſtum ſtatum *generis nervoſi* inducunt, in longe pleriſque exemplis vix melius intelliguntur; neque ſane inſpectione cadaverum detegi poſſunt. Sæpe enim, ut videtur, vis *generis nervoſi* deficit, cum fabrica ejus, quatenus aut ſcalpello aut ſenſibus noſtris explorandi facultas data ſit, ſana et integra manet. Hujuſmodi exempla quotidie obſervantur, in corporibus eorum qui febribus quibuſ-

dam, aut multis ſimilibus morbis, aut paralyſi, aut convulſionibus, aut gangræna, aut variis venenis, vel in ventriculum, vel in pulmones, vel in ſanguinem receptis, aut fulmine, aut gravibus animi affectibus, aut ſubita morte, aut demum interdum vi externa vel capiti vel ventriculo illata, extincti fuerint.

876. Haud raro tamen læſiones inſignes, vel ipſius cerebri, vel alicujus ſaltem partis *generis nervoſi*, in cadaveribus deteguntur, quæ vulgo, quamvis parum accurate, pro plena et proxima cauſa mortis habentur; veluti ſi cervix aut calvaria fractæ fuerint, aut cerebrum compreſſum, aliterve læſum, ſive a depreſſa aliqua parte calvariæ, ſive a tumoribus intra caput, ſive a ſanguine, aut ſero, aut pure, aut aqua in eodem effuſis, ſive tantum a vaſis ſanguine plus æquo turgentibus, ut in *epilepſia*, *apoplexia*, paralyſi, hydrope, febribus quibuſdam, nonnunquam accidit.

877. Sæpe quoque impedimenta aliarum functionum vitalium, et interdum etiam insignes læsiones fabricæ partium quæ iis inserviunt, deteguntur, et merito pro causa, quamvis, ut jam expositum est, non proxima causa, mortis habentur; veluti cor vel vas aliquod magnum ruptum, vel erosum, vel obstructum, vel pulmones inflammati, vel sanguine, aut sero, aut muco, aut pure, aut aqua impleti, vel tumoribus vicinarum partium, aut plurima aqua in pectore collecta, impediti; et similia.

878. Sæpe tamen nulla, aut *generis nervosi*, aut partium quæ sanguinis circuitui aut respirationi inserviunt, detegi potest læsio, sed tantum vitium aliquod organorum functionum naturalium, vel demum, labes quædam, aut sua natura generalis, aut partem aliquam corporis primo inficiens, quamvis paullatim, totum corpus corrumpens; unde quædam functiones ad vitam necessariæ (8. 9.) impeditæ, valetudo

do ab omni parte labefacta, infirmitas indies augescens, et tandem mors inevitabilis.

879. Hæc ultima linea rerum provida Natura curavit, ut sua formidine non careret; neque obscurum consilium cur ita mortalia pectora effinxerit, ut repugnanter omnino hanc vitam, utcunque gravem et ærumnosam, cum alia et ignota commutemus. Multum vero erraverunt mortales, et male sibi consuluerunt, qui terrorem mortis intendere, sibimet persuadentes gravissimum illam semper secum angorem ferre, nec sine summo cruciatu cuiquam unquam esse moriendum. Quod profecto eo magis verisimile hominibus visum est, quod immanes dolores aliquando necant, et moribundi sæpe agitantur multum, et anhelant, et gemunt, et convelluntur, non secus ac miseri gravibus doloribus cruciati.

880. Nihilominus

880. Nihilominus vero et ratio et obſervatio ſatis demonſtrarunt, nullum unquam eſſe moriendi ſenſum, cauſaſque quæ vitam extinguant tales ſæpe eſſe, quales neque dolorem neque ſenſum ullum dare poſſint, corporiſque demum conditionem, diu plerumque antequam animam exhalaverit moribundus, iſtiuſmodi eſſe, quæ et dolorem et omnem ſenſum pariter auferat.

881. Illis imprimis qui morte ſenili (quæ ſola naturalis dici poteſt) abſumuntur, placida mors eſt; ſcilicet qui nulla adhibita vi quæ e vivis raperet, tamen vivere deſinunt, ut matura poma ex arboribus ſponte cadunt. Quin et tantus in his ſtupor adeſſe ſolet, ut longe prius ſenſus omnis ſopitus et extinctus fuiſſe videatur quam vita. Neque profecto in iis aut cauſa ulla doloris adeſſe videtur, aut ulla obſervantur inter moriendum doloris indicia.

882. Porro,

882. Porro, eadem fere ratio eſt eorum lethi quos magis viridi ætate varii morbi rapiunt. Hi morbi, puta febres, ſimileſque, ſine dubio donec vires vitæ et ſenſus integri ſuperſunt, ſat ſuperque doloris et moleſtiæ faceſſunt: ſed quum jam ad extrema ventum eſt, fractis viribus, et deleto fere omni ſenſu, neque cauſa doloris vehemens eſſe poteſt, neque ſi fuerit, propter corporis conditionem, dolorem ullum excitare.

883. Cauſa vero mortis ſæpe talis eſt, qualis non modo non creet dolorem, ſed ſenſum omnem plane ſopiat adimatque. Sic multi ſunt morbi ſomniculoſi, in quibus ægri nunquam de dolore, vix quidem de moleſtia, conqueruntur. *Syncope* quoque ſæpe morti continuata eſt, neque in alterutra aut dolor, aut ſenſus ullus, adeſſe videtur. Moriuntur quoque interdum non rupto ſomno, qui ſani prorſus et vegeti obdormiverant.

884. Quin

884. Quin et in iis exemplis in quibus mors violentiſſima eſt, ſive intus ſive extrinſecus ejus cauſa fuerit, ſumma mortis celeritas omnem moriendi ſenſum plane aufert.

885. Satis perſpicuum eſt, multos morbos, aliaſque mortis cauſas, inſignem dolorem, et moleſtiam, et anxietatem faceſſere; veluti ſi magna vis parti ſentienti admota fuerit, aut inflammatio oborta, vel denique, ſi actiones aliquæ ad vitam neceſſariæ impeditæ fuerint, quod a mera debilitate ſæpe fit. Neque profecto eſt negandum, multos hoc modo mortem ſibimet inſtantem ſciviſſe, et igitur amicis et aſtantibus in ipſo fere mortis articulo comiter valedixiſſe. Semper vero memoria tenendum eſt, talem moleſtum ſenſum inter vivendum, non inter moriendum, adeſſe, eundemque fere prius deſinere et extingui quam animam moribundus efflet. Ad ſummam igitur, ut videtur, morimur, non ſecus ac animo linquimur, aut con-

vulſionibus corripimur, ſine dolore, aut ſane ſenſu ullo, quamvis eo perducere queant variæ cauſæ quæ plurimum cruciare poſſint.

886. Ridiculum forte primo aſpectu videretur, ad teſtimonium tali de re provocare; ſed multa extiterunt exempla hominum in vitam reducum poſtquam tam pene exanimes fuiſſent, plurimis et admodum diverſis mortis generibus, ut neque ulla vitæ indicia exhiberent, neque credibile eſſet ſenſum ullum ſuperſtitem fuiſſe. Talibus vero hominibus nulla ſolet eſſe memoria gravis doloris aut moleſtiæ ſenſus, ne quidem cum vehementiſſimis convulſionibus agitati fuiſſent. Minime igitur abſurda videtur pulchra clari et elegantis auctoris ſententia, initii et finis vivendi eandem quod ad ſenſum rationem eſſe, neque cum altero voluptatem quantum recordamur, neque cum altero dolorem quantum novimus, aut conjicere poſſumus, neceſſario conjungi.

887. Efflata

887. Efflata anima, cadaver friget totum, riget, putrefcit, et brevi in priftina elementa folvitur.

888. Homo, utcunque de brevitate vitæ conqueri foleat, cum aliis animalibus comparatus, longævus habendus eft. Quamvis plurimum hic pendeat a prima atque congenita corporis fabrica et conftitutione nondum plene intellectis, multum quoque conferre poteft mollior totius corporis compago, tardius rigefcens, diu crefcens, et fero ad juftam formam perducta.

889. Verifimile eft, molliores et laxiores homines modo fani fuerint, quam firmiores et validiores diutius vivere, et tardius fenefcere; cujus rei plurima exempla exftitere. Plurimis vero aliis adhuc opus erit, priufquam hanc fententiam ftabilire liceat. Satis autem conftat, vetulas, fi modo ætatem qua menfes folent definere feliciter fuperaverint, diutius et fanius vivere quam fenes, et mentis viribus minus

imminutis frui: probabile enim videtur desipientiæ et mortis senilis eandem fere rationem esse (300.).

890. Satis superque etiam constat, durum et perpetuum laborem quali magna pars hominum sibi suisque victum quærunt, quamvis a multis morbis tueatur, senectutem festinare, et ideo mortem præmaturam inducere. Optimates enim et divites, quamvis luxu et ignavia debilitati, et multis sæpe morbis fracti, tamen tardius senescunt, et igitur diutius vivunt, quam inopes artifices atque agricolæ, quibus res angustæ domi temperantiam et laborem satis persuaserant.

891. Vitæ hominis spatium, post diluvium *Noachi*, idem fere videtur fuisse ubique terrarum orbis. Rarissima hominum exempla qui centum annos compleverint, et vix unum alterumve exemplum humana potest memoria recordari, vitæ ad centum et quinquaginta annos protractæ.

892. Nonnulli

892. Nonnulli diuturnitatis vitæ prærogativam ab ipſa natura et prima et congenita corporis fabricatione habent, ſcilicet quæ ſæpe hæreditaria eſt, et in quibuſdam familiis fere conſtans.—Alii, natura debiles et morboſi, vel intemperantia, et vitæ genere parum idoneo, fracti, perpetua cura, et ſolicitudine, et temperantia, ſæpe novam et meliorem conſtitutionem corporis ſibimet compararunt, et vitam ultra ſolitos limites interdum protraxerunt: cujus rei eximium *Cornaro* exemplum et documentum exſtat.

893. Mens quoque læta, et bene recta, et modicis et gratis affectibus leniter excitata, neque ſtudiis intenſioribus, neque gravibus curis, neque miſeris tumultibus, lacerata, ad vitæ diuturnitatem haud parum conferre videtur.

894. Quamvis non ſit credibile remedium unquam repertum iri quod juventutem præteritam revocaverit, tamen haud abſimile videtur, varia remedia ſenectuti moram

moram afferre poſſe, ejuſque mala ſublevare, et vitam ſuaviorem reddere, et nonnihil forte protrahere; victum ſcilicet ſatis nutrientem et concoctu facilem, exercitationem modicam, aliquantum potus generoſi, et remedia nonnulla quæ laxant corpus, aëra imprimis calidum, et balneum aliquando. Hujuſmodi victus et vitæ genus corpus nutrit, et non onerat, *genus nervoſum* grate excitat alitque, ſanguinis motum jam languentem juvat, ſecretiones promovet, et omnes ſolidas partes molliores, et mobiliores, et magis ſentientes, reddit.

895. Statura quoque hominum, non ſecus ac vitæ diuturnitas, eadem fere videtur ſemper et ubique fuiſſe, niſi in regionibus nonnullis frigidiſſimis, quas aliud et brevius genus hominum habitat. Parum adhuc conſtat de gigantibus *Patagoniæ*; non dubium vero eſt, quoſdam ſolitam hominum magnitudinem tantum excedere, ut non immerito gigantes appellentur; hi vero raro bene formati obſervantur, et ſæpe

ſæpe debiles, et hebetes, et ad omnes labores parum apti. Quin et ex principiis mathematicis demonſtrari poteſt, gigantem, qui ſolitam hominum ſtaturam multum excederet, dummodo ex eadem confectus eſſet materia ac alii homines, penitus inhabilem fore, propriumque corpus ægre tracturum.

896. Nani quoque aliquando ſpectantur, qui vix dimidiam, vel ſane tertiam partem, juſtæ magnitudinis attigerint. Hi autem deformes fere ſunt, gibboſi ſæpe, aut ingente capite inſtructi, raro fœcundi, nunquam gentem nanorum daturi. Morbus aliquis plerumque cauſa fuiſſe videtur, cur tales nani vel non creſcerent more ſolito, vel forte decreſcerent.

897. Variat tamen nonnihil ſtatura apud diverſas gentes, et magis adhuc in ſingulis hominibus; ita ut differentia pedis et amplius inter bene formatos homines obſervetur; neque ſane vis et robur corpo-

ris

ris a magnitudine ejus multum pendent. Proceritas in quibuſdam familiis fere perpetua obſervatur; ſæpe igitur pendere oportet a prima et hæreditaria corporis fabrica et conſtitutione. Viri in univerſum quam fœminæ haud parum proceriores ſunt, et longe diverſam formam habent. Cætera animalia paucis generationibus creſcunt vel minuuntur multum, prout cibus abundaverit vel defecerit. Homo quoque nonnihil hujuſmodi experitur, quamvis haud tantum ac belluæ.

898. Primo forte aſpectu abſurda videretur opinio, mutationes iſtas, quas variis ætatibus corpus ſubit, morborum cauſas eſſe, præſertim quum animalia fere omnia, et multi etiam homines, ſani omni tempore vivant, et alia ſanitas infanti, non ſecus ac alia facies, alia viro, alia ſeni, eſſe debeat.

899. Verum enimvero non eo minus certum eſt, plurimos morbos certa tantum vitæ tempora infeſtare (45.), eoſque a ſtatu

corporis,

corporis, tum nonnihil a perfectiſſima ſanitate deflectentis, et ad quoſdam morbos proclivis facti, pendere: ita ut, dum anni labuntur, et corpus alia atque alia ratione mutatur, proclivitate ad quoſdam morbos correcta vel penitus deleta, aut ſane vivatur, aut novi accedant, et prioribus contrarii, morbi.

900. Difficillimum foret indicare res omnes quæ variis vitæ temporibus corpus tot diverſis morbis opportunum reddant. Sat fuerit memoraſſe, iſtas mutationes, morboſque igitur qui ex iis profluunt, ad certa capita non inepte referri: ſcilicet ad ſtatum univerſæ compagis (69. 92.) partium ſolidarum, mollioris, aut firmioris juſto, ad ſtatum *generis nervoſi* (107. et ſeqq.) nimis, vel nimis parum ſentientis aut mobilis, debilis aut validi (367. et ſeqq.), ad ſtatum circuitus ſanguinis liberi aut impediti, languidi aut vehementis, æquabilis aut abnormis (438. et. ſeqq.), ad ſtatum ſecretionum et excretionum, copioſarum, vel deficientium et impeditarum (700. et ſeqq.), et

denique ad ſtatum quarundam partium quæ certo tempore evolvuntur, et agunt aliquamdiu, et tandem deſinunt agere (750. et ſeqq.). Nonnihil quoque ad varios ſingularum ætatum morbos conferre videtur conditio humorum, qui multum variant copia, craſſitudine, acrimonia (507. et ſeqq.).

901. Sic infantes, quibus omnes ſolidæ partes molliſſimæ et debiles ſunt, et *genus nervoſum* valde irritabile, et liberrima ſanguinis diſtributio, et ſecretiones et excretiones copioſiſſimæ, ſæpe deformes fiunt, ſæpe hernia varii generis, aut prolapſu, et ſtrumis, et *rachitide*, plectuntur, et ſæpe convulſionibus aut febriculis a leviſſimis cauſis afficiuntur. Iidem vero, gravi febre, aut valida inflammatione, aut ſanguinis profluviis, aut phthiſi, aut paralyſi, aut podagra, aut rheumatiſmo, aut hydrope, niſi capitis, qui ſæpe vel a ſtrumoſa corporis conſtitutione vel a nimio ſanguinis caput verſus fluxu pendet, raro laborant.

902. Infantes

902. Infantes quoque ſanguinis jacturam male ferunt, tenuiorum humorum bene; male etiam inediam tolerant, marceſcunt ſubito dum ægrotant, ſed cito convaleſcunt, et pingueſcunt iterum. Medicamentis omnis generis vel leviſſimis, facile afficiuntur, ſopiuntur, excitantur, purgantur. Mirus autem teneris eorum corporibus contra morbos renixus, ita ut ſæpe præter omnem ſpem convaleſcant, vitæ quam adulti homines multo tenaciores.

903. Adoleſcentes, aut juvenes, aut viri, firmiores et validiores quam infantes, et minus irritabiles, a morbis infantilibus plerumque immunes facti, aliis ſæpe opportuni fiunt. Scilicet quum deſinunt creſcere, ſanguine nimis pleni fiunt, qui fere in arteriis (439. 40.) pro rata parte magis quam in venis congeritur, et ſæpe e partibus quæ amplius diſtendi recuſant (854.) ſponte erumpit, et primo e naribus, poſtea e pulmone, non ſine magno ſæpe phthiſcos periculo. Juvenes quoque, par-

tim ob hanc nimiam ſanguinis abundantiam, partim ob auctum univerſi corporis vigorem, graviſſimis febribus et inflammationibus obnoxii fiunt. Puellæ præterea, ſingularem conſtitutionis mobilitatem, prius vix obſervandam, et, ut creditur, a ſtatu genitalium organorum quodammodo pendentem, acquirunt, qua ad *hyſteriam* proclives fiunt.

904. Virili ætati optima plerumque et firmiſſima valetudo contingit; nimirum quum omnes corporis partes juſtam proportionem, et formam, et vigorem, jam adeptæ ſint, neque nimia vel univerſæ compaginis vel quarundam præ aliis partibus rigiditas acceſſerit, neque vis *nervoſa* deficiat, neque motus humorum langueſcat; et ſic viri a morbis infantiæ aut juventutis fere immunes, ſenii morbis nondum facti ſint obnoxii.

905. Status autem corporis humani, ſtrictius ſic dictus, nullus profecto exiſtit: quam-

quamprimum enim ſuam perfectionem attigerit, ſtatim, quamvis ſæpe lente, dilabitur, et ſane per vim et actionem perpetuam earundem cauſarum, quæ id prius ad ſuam perfectionem perduxerant (12. 19.).

906. Rigeſcentibus primo partibus quæ maxime comprimuntur, arteriæ brevi nimis duræ et validæ fiunt, et coarctantur paullatim, et vim et firmitatem venarum tandem æquant vel ſuperant (439. 40.), quo fit ut plus juſto ſanguinis in venis congeratur, præſertim in iis partibus in quibus languidius movetur, et quarum venæ valvis carent, et parum auxilii habent a motu muſculorum. Sic in abdomine (417.) et in capite (418.), provecta ætate, plurimus ſanguis ſæpe congeritur, unde *hæmorrhois*, et viſcerum obſtructiones, et hydrops aliquando, et paralyſis, et *apoplexia*.

907. Hujuſmodi mala, a ſtatu venarum et arteriarum pendentia, eo frequentius accidunt,

cidunt, quod multi ſenes ſanguine plus juſto pleni fiunt, ſcilicet qui ſæpe bene valent, et bene concoquunt, et epulis lautioribus indulgent, et corpora parum exercent, et parcam per cutem exhalationem habent, nimirum cujus plurima vaſa et foramina fere concluduntur.

908. Citra vero nimiam ſanguinis abundantiam, ejuſve congeſtiones aut diſtributiones abnormes, deficiente vi *nervoſa*, et languente ſanguinis motu, paralyſi et hydropi varii generis, et obſtructionibus, et carcinomati (744. et ſeqq.), ſenes obnoxii fiunt: ob eaſdem quoque cauſas, viſus obtunditur, auditus hebeſcit, et omnes demum ſenſus fatiſcunt.

909. Porro, innumeris vitiis plerique ſenes plectuntur organorum quæ urinæ inſerviunt (730. et ſeqq.), diu forte ſine gravi periculo aut incommodo: iidem vero morbi indies ingraveſcentes, et fere immedicabiles,

medicabiles, ſuo tandem periculo non carebunt.

910. Aliis demum morbis ſenes magis quam juvenes opportuni ſunt, veluti podagræ, calculo, &c. quorum ratio magis obſcura eſt: quippe qui non ſenibus proprii ſint, qui multum pendeant a prima et congenita corporis fabricatione, et qui ſæpe jungantur cum aliis morbis, præſertim ventriculi.

911. Denique, haud abſimile videtur vitium quodvis diu latens, neque forte ſuſpectum (43.), tum demum ſe manifeſte proditurum, quum, viribus omnibus deficientibus, omnes functiones impediantur, et malum in partes jam debiles et morboſas præcipue incumbat (360.). Hæc videtur eſſe ratio cur multi morbi hæreditarii, prima ætate, vel etiam conſiſtente, raro obſervandæ, ſenectute demum erumpant.

C A P.

C A P. XXIII.

De conſtitutionum varietatibus.

912. SAnitas non omnibus prorſus eadem eſt ; ſua enim ſingulis hominibus conſtitutio conſtat, non ſecus ac ſua facies, aut forma corporis. Hujuſmodi varietates medici attentionem jure ſibi vindicant, quippe quæ tantæ et tales ſæpe obſerventur inter homines ejuſdem ætatis, et regionis, eodem cibo et vitæ genere utentes, ut alii aliis plectantur morbis, et quod aliis proſit, aliis valde noceat, neque ſane eadem remedia, aut diæta, aut vitæ genus, omnibus conveniant. Res igitur haud levis momenti erit uniuſcujuſque ægroti conſtitutionem corporis penitus noviſſe.

913. Hujuſmodi

913. Hujuſmodi vero notitiam ſola experientia docet: quædam vero differentiæ, quales frequentius occurrunt, ab antiquiſſimis temporibus obſervatæ ſunt, et certis nominibus inſignitæ. Hæ varietates, *temperamenta* dicuntur, (tanquam a mixtura, et quaſi temperatione, variorum quæ in humano corpore inſunt elementorum, originem ducerent); eorumque quatuor primaria *temperamenta* vulgo numerantur; ſanguineum, ſcilicet, melancholicum, cholericum, et *phlegmaticum*. De ratione nominum parum conſtat; nec multum refert quo vocabulo utamur ad rem quamlibet exprimendam, dummodo id vocabulum bene definiatur; et nefas certe foret nomina mutare, quæ omnibus in ore ſunt, et bene intellecta.

914. Plurimum revera hallucinati ſunt medici omni tempore, qui *temperamentorum* varietatum conati ſunt rationem reddere, et unumquodque retulerunt ad certum humorem vel elementum plus juſto in corpore

 abun-

abundans, veluti aquam, ſanguinem, bilem, atram bilem, gluten, terram. Neque ſoli veteres obſervarunt bene, et deſcripſerunt fideliter, quamvis male de iiſdem rebus ratiocinati ſint. Erit quoddam ſaltem, deſcriptiones et obſervationes iſtas noviſſe, quatenus ad uſum medicum ſpectent, utcunque obſcura ratio earum videatur.

915. *Temperamentum* ſanguineum dignoſcitur conſtitutione corporis pleniore, compagine molliore, cute delicata, tenui, molli, calida, venis magnis, conſpicuis, cæruleis, eximio vultus colore, capillis ſæpe ruſis aut flavis, aliquando nonnihil fuſcis. Homines tali conſtitutione præditi, præter ſolitum ſentientes et irritabiles obſervantur, et pulſus habent ſolito frequentiores, et ſanguinis motum liberrimum, et ſecretiones et excretiones fere copioſas, raro obſtructas, et animum plerumque lætum et hilarem, aliquando levem; nam animi

nimi non ſecus ac corporis varietates a *temperamento* ſæpe pendent.

916. Hoc *temperamentum*, præ aliis, ſanguinis nimiæ abundantiæ et vehementi motui, febribus, morbiſque inflammationem habentibus, *rheumatiſmo*, anginæ, &c. et morbis *nervoſi generis*, *hyſteriæ* imprimis, obnoxium eſt. Huic igitur temperantia in victu et potu, et exercitatio crebra conveniunt, et aliquando exinanitiones, quas bene tolerare ſolet.

917. *Temperamentum* melancholicum huic fere contrarium videtur, compagine firmiore, ſæpe macra, cute craſſa, fuſca, hirſuta, magnis venis, crinibus et ſuperciliis et oculis nigris, atro vultus colore, notatum. Hoc *temperamento* præditi pulſus fere habent tardos, et ſanguinis motum languidiorem, ſanguinem ipſum, ut fertur, craſſiorem ſolito, et ſecretiones et excretiones parcas, aliquando deficientes, *genuſque nervoſum* parum ſentiens aut mobile, et ani-

mum gravem, ſæpe triſtem, meditabundum, haud facile commovendum, quo ſemel commotus eſt affectus tenaciſſimum, in negotiis indefeſſum, in ſtudiis acutiſſimum, in amore ferventiſſimum, fideliſſimum, ad poeſin ſæpe aptum, in melancholiam et inſaniam aliquando proclivem (289. et ſeqq.). Iidem patiuntur multum a vita otioſa et ſedentaria, et ſtimulantibus et calefacientibus remediis: ſæpe male concoquunt, et a ventriculo laborant, et *hypochondriaſi* obnoxii ſunt, quæ in aliis conſtitutionibus rarius obſervatur. Dicuntur præ aliis hominibus obſtructionibus viſcerum abdominis obnoxii eſſe.

918. Medium fere hæc inter locum occupat cholericum *temperamentum*: nimirum, quod denotatur corpore molliore, mobiliore, cuti minus fuſca et hirſuta, colore vultus magis vivido, pulſu frequentiore et validiore, ſecretionibus liberioribus, et animo irritabiliore, et, ut creditur, ad

iram

iram præfertim magis proclivi, quam in melancholico *temperamento* obfervantur.

919. *Phlegmaticum temperamentum* infignitur, laxa et debili corporis compage, fæpe cum obefitate, vultu pallido, cute levi fine pilis, capillis albis, pulfu tardo, debili, vafis fanguinem vehentibus parvis, humoribus, ut fertur, aquofis magis et blandioribus folito, eorumque motu languido, concoctione, fecretione, excretione, tardis, interdum impeditis, animo hebete, torpido, aliquando fomniculofo, haud facile commovendo, ad metum et avaritiam maxime proclivi. Tali conftitutione præditis, exercitatio, et ftimulantia remedia aliquando, conveniunt; neque multum nocet interdum caluiffe mero.

920. Omnia hæc *temperamenta* variis modis et proportionibus mifcentur: veluti *phlegmaticum* cum fanguineo aut melancholico; cujufmodi conjunctiones quotidie fpectamus.

921. Aliud

921. Aliud demum *temperamentum* nonnulli deſcribunt, quod *nervoſum* vocant; nec immerito, quippe cui inſignis *generis nervoſi* debilitas et mobilitas contingant. Talis *generis nervoſi* conditio in omnibus *temperamentis*, facilius vero in ſanguineo vel puro vel cum *phlegmatico* mixto, effici poteſt, vitæ genere ſcilicet otioſo et ſedentario, nimia ſanguinis abundantia, calore, aliiſque cauſis jam (367. et ſeqq.) recenſitis; hinc apud divites, et ignavos, et luxurioſos, frequentiſſima; veteribus fere ignota, ſaltem multo rarius inter eos obſervata, recentibus jam fere per centum annos ſatis ſuperque cognita.

922. Hoc *temperamentum*, multis morbis *generis nervoſi*, veluti *hyſteriæ*, *dyſpepſiæ*, &c. opportunum eſt: exinanitiones fere omnes, præſertim jacturam ſanguinis, et medicamenta pleraque fortiora, male fert; et roborantia remedia ſæpe poſtulat.

923. Alia

923. Alia fere viris, alia fœminis, conſtitutio datur. Hæ nimirum plus habent ſanguinei, vel aliquando *phlegmatici temperamenti*; ſcilicet quæ molliores, et delicatiores, et debiliores ſunt quam viri; et animos pariter ac corpora mobiliora habent, et humores blandiores; et magis opportunæ ſunt morbis *nervoſi generis*, minus vero morbis qui inflammationem habent.—Pari igitur ratione fœminæ a viris differunt quod ad corporis conſtitutionem, quamvis haud tantum ac infans differt ab adulto (901. et ſeqq.).

924. Neque variis ætatibus idem cuiquam *temperamentum* conſtat. Omnia enim mutantur tempore, aliudque interdum fere in aliud tranſit. Sic prima ætate ſanguineum puriſſimum obſervatur; idem vero media ætate ad cholericum, noviſſima ad melancholicum, appropinquat; et melancholicum contra, prima ætate ſanguineum fere participat.

925. Præterea, a natura cœli ſub quo vivimus, victuſque et vitæ genere quo utimur, corpus haud parum afficitur, homineſque ſic aliis morbis obnoxii ſiunt, ab aliis immunes vivunt.

926. Quamvis nulla fortaſſe regio fuerit generi humano prorſus inhabitabilis, tamen veriſimile eſt quaſdam reliquis præſtare, homineſque producere animo et corpore perfectiſſimos. Temperatæ, mediæ inter nimium calorem et frigus, hac creduntur excellentia gaudere. Plurima autem vetant gentium varietates ſolis cœli effectibus tribuere; quippe quæ multum afficiantur ab aliis cauſis, tum naturalibus tum moralibus. Varietates autem gentium haud exiguæ a cœlo manifeſtiſſime pendent.

927. Sic in calidis regionibus corpus ſolvitur et debilitatur, *genus nervoſum* valde mobile fit, motus ſanguinis liberrimus eſt, et ſecretiones copioſæ, præſertim exhalatio

tio per cutem, humoresque fere tenuiores, et in putredinem magis proclives, quam in regionibus temperatis aut frigidis. Incolæ igitur calidarum regionum plerumque (nam hæc res minime constans est) ignavi, imbelles, ad omnes labores inhabiles observantur, voluptatibus plerumque dediti, præsertim Veneri; in omnes animi affectus proni, vividi, sed leves, parum vis animi habentes; victu tenui, ex frugibus conflato maxime utuntur, neque fere abutuntur liquoribus generosis, quippe quibus parum egent.

928. Morbis *nervosi generis*, morbisque putridis et biliosis, maxime opportuni sunt; inflammationibus rarius afficiuntur: ideoque, dum ægrotant, remediis quæ putredinem et bilem corrigant multum egent, et exinanitiones, sanguinis imprimis detractionem, ægre tolerant.

929. Frigidarum contra regionum incolæ corpora habent firmiora et validiora,

genus nervosum minus irritabile, humores crassiores, eorumque motum languidiorem, et parcam per cutem exhalationem; et sæpe obesi fiunt: victu multum utuntur validissimo, ex carnibus præsertim constante, et vino, aliisque liquoribus generosis. Robustiores quam calidarum regionum incolæ observantur, et animosiores, et ad omnes labores et militiam magis apti, minore hilaritate, majore autem vi animi præditi; minus etiam mulierosi, sed non eo minus fœcundi.

930. Febribus vehementissimis et inflammationibus obnoxii sunt; haud tantum morbis *nervosi generis*, nisi malo vitæ genere vim nativam fregerint, neque putridis neque biliosis morbis. Dum ægrotant, validioribus fere medicamentis egent, et sanguinis jacturam plerumque bene tolerant.

931. Similes porro varietates, quamvis haud tantæ, diversis anni tempestatibus observantur;

obſervantur; quo ſit ut alii aliis temporibus graſſentur morbi, iiſdemque fere morbis alia vere, alia autumno, medendi ratio conveniat.

932. A victus genere varietates non leves oriuntur. Sic qui victu ex carnibus pro maxima cibi parte utuntur, et epulis lautioribus et liquoribus generoſis indulgent, robuſtiores fere ſunt aquæ potoribus, iiſque qui frugibus ſolis veſcuntur; ſed ſæpe minus ſani, ad nimiam ſanguinis abundantiam, et inflammationes, et putredinem, procliviores.

933. Vitæ genus, præſertim quod ad exercitationem aut ignaviam, multum facit, hominesque ab aliis morbis incolumes præſtat, ad alios proclives reddit. Sic exercitatio, modo non nimia fuerit, corpus roborat, concoctioni opitulatur, ſecretiones et excretiones promovet, ſanguinis motum intendit, neque ſinit plus juſto ſanguinis

 congeri;

congeri; ideoque multos morbos vel arcet, vel jam inductos atque urgentes depellit.

934. Ignavia vero corpus solvit, debilitat, mobile reddit, motum sanguinis languidum facit, secretiones et excretiones fere minuit, et plenitudinem et obesitatem efficit; et igitur plurimis morbis, *hysteriæ*, *dyspepsiæ*, podagræ, sanguinis profluviis, *apoplexiæ*, paralysi, obstructionibus, hydropi, viam sternit.

935. Exercitatio autem vehemens, quamvis corpus sæpe firmet, et roboret, et excitet, nonnullis tamen morbis opportunius facit; partim forte ob majorem densitatem aut acrimoniam humorum, magis vero propter insignem solidarum partium vim et robur, auctumque ideo humorum impetum; quo fit ut febres quædam, et inflammationes, facilius et vehementius incumbant.—Durus vero et perpetuus labor, alia prorsus ratione, corpus exhaurit, debilitat,

bilitat, indurat, et ideo ſenectutem præmaturam (890.) inducit.

936. Regimen quoque mentis ad ſanitatem non minus quam ad vitæ diuturnitatem (893.) conducit. Vehementes animi affectus, ſive excitantes ſive deprimentes, et graves curæ, varia ratione (342. 3.) officiunt valetudini: ſtudia quoque nimis intenſa, neque ut decet intermiſſa, et animo et corpori nocent; *generi nervoſo* imprimis, et ventriculo, et capiti.—Damnum autem quod a ſtudiis vulgo oriri creditur, melius plerumque tribuitur vitæ generi parum idoneo, quod multi literarum cupidi degere ſolent, ſcilicet qui corporis exercitationem fere negligunt: neque ſane obſcura ratio qua vita ſedentaria (934.) nocet.

937. Cæterum, quamvis multi in armis, multi in negotiis, multique demum in otio, et luxu, et voluptatibus, conſenuerint, ſanique omni tempore vixerint, tamen plurimorum

rimorum philoſophorum exempla demonſtrant, vitam quietam, temperatam, contemplativam, ad ſanitatem, et ideo ad vitæ diuturnitatem, maxime conducere, quippe quæ haud paucis careat periculis et morborum cauſis, quibus vita actuoſa obnoxia eſt.

938. Poſtremo, memoria ſemper tenere oportet, hominem adeo verſatilem exiſtere, ut ad omnes cœlos, utcunque diverſos, et ad vitæ genera maxime contraria, unus omnium animalium ſe accommodet, et ſane ad omnia videatur eſſe natus. Pari fere ratione, ad diverſiſſima cibi genera ſe accommodat, et demum graviſſimis morborum cauſis, rebuſque quæ non immerito venena habentur, aſſueſcit, ita ut non modo parum ex iis detrimenti capiat, ſed iiſdem ſæpe, ſive ſanus, ſive ægrotans, ſive convaleſcens, ægre, nec ſine periculo, carere poſſit.

FINIS PARTIS PRIMÆ.

CONSPECTUS

MEDICINÆ THEORETICÆ

PARS ALTERA,

In qua de THERAPEIA agitur.

CONSPECTUS

MEDICINÆ THEORETICÆ.

CAP. XXIV.

De medendi ratione; de natura remediorum; de consiliis medendi, ad sanandos, aut mitigandos, aut præcavendos, morbos.

939. INNUMERA, quæ vel provida Natura suggesserit vel humana industria comparaverit, remedia, quamvis admodum inter se diversa, tum quod ad cæteras et magis manifestas dotes, tum maxime quod ad vires suas medici-

nales, tamen haud inepte ad pauca genera referri possunt, secundum effectus generales atque manifestos, viresque simplicissimas, quibus in corpore humano pollent.

940. Nullus enim aut modus aut ordo, aut vera et utilis medicamentorum facultatum scientia foret, si remedia nominata atque ordinata essent, ut olim apud medicos solebant, et adhuc apud populum solent nominari, secundum eorum vires et facultates occultas, eorumque usus in variis morbis compositis sanandis, aut demum secundum varia organa corporis, quibus maxime prodesse, et quasi dicata esse, credebantur. Medicos tandem tædet et pudet, diutius garrire de remediis *specificis*, et *alexipharmacis*, et *febrifugis*, et *cephalicis*, et *ophthalmicis*, et *cardiacis*, et *stomachicis*, et *restorativis*, aut de *antiphthisicis*, aut *antihydropicis*, aut *anti-paralyticis*, nisi eorum naturam et modum quo operantur, quodammodo

dammodo oſtendere et explanare poſſint.

941. Neque profecto ſat medico eſt ſcire quædam remedia adverſus quoſdam morbos prodeſſe ſolere, niſi ſimul intelligat qua ratione id boni efficiant, et cuinam ſimpliciſſimorum morborum, qui manifeſtum atque compoſitum morbum faciunt, potiſſimum occurrant: ſin minus, eorum etiam remediorum quæ optima ſunt uſus et adminiſtrationis incertus, neque diverſis ægris, aliter atque aliter ſe habentibus, ſua remedia accommodare poterit, neque idonea ſeligere, neque in uno quovis ægro quæ maxime idonea ſunt tuto et efficaciter dare. Nam in adminiſtrandis remediis memoria ſemper tenere oportet, non nominis morbi ſolum, neque ſane generalis ejus naturæ, rationem eſſe habendam, ſed multas vel minutiſſimas ſæpe res eſſe reſpiciendas, tum quæ ad morbi originem et cauſas, et indiciorum varietatem et conjunctionem, tum quæ ad ægri ſtatum, et vi-

 res,

res, et peculiarem forte corporis constitutionem, attinent.

942. Præterea, si remedia ordinata essent vel secundum partes corporis quibus opem ferrent, vel secundum morbos compositos quos crederentur sanare, perspicuum est, confusionem nunquam expediendam in materia medica esse orituram, multaque remedia sub variis et diversissimis generibus comprehensum iri; quoniam, secundum varios morbos qui infestant, variasque horum causas, et ægrotantium status et constitutiones, eadem res nunc capiti nunc ventri prodesse potest; interdum adversus febrem, interdum adversus paralysin, interdum adversus hydropem valere; modo lippitudinem, modo podagram, modo alvi fluxum, lenire vel sanare.

943. Igitur remedia nominari et ordinari debent, ex effectibus eorum constantissimis et simplicissimis. Hinc porro sequitur, quo melius perspectæ et intellectæ

fuerint

fuerint medicamentorum facultates, et quo perfectior et accuratior fuerit scientia et ars medica, eo simpliciorem factum iri materiam medicam, eoque pauciora nomina seu genera remediorum medicos in ore esse habituros. Quamvis enim hæc medicinæ pars nuper adeo exculta sit, et, rejectis multis medicamentorum generibus, majorum ignorantiæ et credulitatis præclaris monumentis, in formam perspicuam et elegantem redacta, tamen non dubium est, quibusdam remediorum generibus quæ medicis adhuc in ore sunt, eam facile et sine damno esse carituram; nimirum si nomina quæ facultatibus remediorum danda essent, tantum ab effectibus illorum simplicissimis fuissent derivata.

944. Singula porro remedia, quæ sub unoquoque nomine vel titulo generali comprehenduntur, quatenus a se invicem differant, simili modo ordinari et distingui possunt; sive tantum magnitudine, et quasi gradibus, ejusdem effectus generalis discrepent,

pent, ſive, præter generalem et communem effectum, quædam ex iis alias poſſideant et ſibi proprias vires.

945. Remedium vero eſt omne auxilium, quod mutationem ſalutarem in corpore humano efficere poteſt.

946. Talia auxilia ad tria capita generalia referri ſolent; chirurgiam ſcilicet, medicamenta, et vitæ genus, ſeu regimen, ut vocatur; ſub quo comprehenduntur non modo victus, variarumque corporis, quatenus a nobis regantur, functionum regimen, ſed animi quoque adminiſtratio.

947. Remediorum virium, et modi quo in corpore humano operantur, ſcientia, *Therapeia* generalis vocari ſolet.

948. Explanatis jam quatenus facultas fuerit ſani corporis muneribus, morborumque ſimpliciorum indiciis et cauſis,

proximum

proximum eſt oſtendere, ſecundum inſtituta medicinæ rationalis (66.), qua ratione remedia ſunt ita accommodanda morbis, ut, cauſis eorum correctis vel ſublatis, ægrotantes iterum integra fruantur valetudine.

949. Medicinæ vero rationalis principiis imbutus, perſpecto probe ægri ſtatu, tum quod ad morbi ſigna tum ſimul quod ad res non morboſas, judicat quid ſibi faciendum, quid nimirum in ægro corpore mutandum, ut ſublata vel totius morbi vel partis aut ſigni ejus cujuſvis cauſa, vel in integrum ſanetur morbus, vel mitior ſaltem, et tutior, et tolerabilior fiat.

950. Tale judicium vocatur *conſilium medendi*, ſeu *indicatio curatoria:* res ipſa, qualiſcunque ſit, in ægro, quæ iſtud judicium medico ſuggerit, vocatur *indicans:* mutatio vero quam medicus neceſſariam factu credit, *indicatum* dicitur: mutatio iſta demum

mum efficitur, et *medendi consilium* absolvitur, ope remediorum.

951. Plurimum profecto inter medicos disputatum est, unde sumenda essent *consilia medendi.*——Si medicina prorsus perfecta esset, omniumque morborum causæ cognitæ, et remedia ad quamlibet mutationem efficiendam idonea cognita et in promptu essent, tum perspicuum foret, a proxima causa (posthabita remotiorum consideratione) in omni morbo *consilia medendi* sumenda esse, adque eam fere solam respiciendum; quippe qua sublata, tota simul tolleretur signorum morbosorum caterva.—Tantum vero abest ut ars salutifera talem hactenus attigerit perfectionem, ut raro ad causam morbi proximam remedia accommodandi facultas sit, neque alias res, tum causas remotiores, tum quoque signa præsentia morborum, negligere liceat.

952. Sunt

952. Sunt tamen quatuor res quibus maxime nititur medicina rationalis, et unde, omnium medicorum consensu, *consilia medendi* recte deduci possunt: causæ imprimis remotissimæ, quæ corpus tantum morbo opportunum reddunt; causæ remotæ excitantes, quæ corpori sic opportuno existenti admotæ, morbum inducunt; causa proxima, concursu priorum effecta, ipsaque morbum efficiens; et demum singula morbi signa vel indicia, variæque ægrotantis conditiones, vel præsentia, vel præterita, vel etiam futura, si quando signis quibusdam præsentibus, forte satis levibus, de aliis et gravioribus mox venturis quodammodo monemur.

953. Nonnulli autem, neque profecto parvi nominis auctores, contendunt, *consilia medendi* sæpe sumenda esse ab experientia rerum juvantium et lædentium, et a viribus seu conatibus Naturæ ipsius in aliis exemplis cum similibus morbis conflictantis (59. et seqq.); et interdum etiam

a variis appetentiis aut desideriis insolitis ægris contingentibus, quibus, tanquam instinctu quodam, perducuntur et invitantur ad res salutares, et divertuntur a perniciosis (639.).

954. Alii vero negant *consilia medendi* ab his rebus recte deduci, talemque medendi rationem nomen medicinæ rationalis mereri. Vocabulum certe non meruit ut de eo disputetur; neque de re ipsa ulla existere potest controversia; nemo enim sanus negaverit, boni et sapientis esse medici (siquidem rationalis vocari nequeat) ad Naturæ conatus, et ægri desideria, et experientiam rerum quæ juvant vel lædunt, omni attentione respicere, et ab iis sæpe doceri, et in arte sua exercenda dirigi.

955. Sæpe revera disputarunt medici, quibus in exemplis Naturæ conatus adjuvandi promovendique essent, quibus sopiendi et compescendi. Neque sane de tali re præcepta ulla certa et fixa dari possunt; quippe

quippe quia curatio omnis accommodari debet ſingulari uniuſcujuſque ægri conditioni. Medici igitur erit, in ſingulis morborum exemplis, quid maxime profuturum ſit ægro judicare, et Naturæ conatus, ſi tuti et utiles viſi ſint, ſecundare; ſin minus, ipſos pro morbis, vel ſaltem pro ſignis morborum, habere, arte ſua vel temperandis vel penitus ſiſtendis.

956. Pari ratione, ſagax medicus de utilitate aut periculo variorum appetituum in morbis accedentium judicabit, et quando et quouſque iis indulgere conveniat. Et de ſingulis hujuſmodi conatuum ſeu inſtinctuum, non ſecus ac de remediis arte comparatis, caute et ſedulo conſiderabit, quid morbus poſtulet, quid ægri conditio ſinat, quid præ omnibus vires ejus ferant, quidque demum ferre recuſent.

957. Quin et omnes boni medici ad ea remedia ſemper confugient (ſive modus quo operantur intellectus fuerit necne), quæ

quæ certa experientia prodesse comprobaverit, et ab iis abstinebunt, quæ eadem experientia, nocere, aut nil prodesse, ostenderit. Tantum enim prodest scientia medica, quantum ad bona remedia bonamque curationem perducat; neque profecto aut leges philosophandi, aut quidem sensus communis, sinunt fidem adhibere ulli ratiocinationi, utcunque speciosæ, cui experientia adversatur.

958. Quoniam plurimæ sæpe et admodum diversæ in eodem ægro simul existere possunt morbosæ conditiones, variaque morborum signa eodem tempore urgere, quorum nonnulla quam ipse primarius morbus plus molestiæ facessant, forte etiam plus periculi afferant; satis perspicuum est, multa simul *medendi consilia* (949. et seqq.) interdum esse oritura, quibus vel omnibus eodem tempore, vel aliis post alia, prout res postulaverit, vel ipsi facultas fuerit, medicus satisfacere debet.

959. Variæ aliquando res in eodem ægro ſimul obſervatæ, idem remedium requirere poſſunt, vel, ut auctores loqui amant, idem indicare. Sæpe autem res adeo diverſæ obſervantur, ut remedia non modo differentia, ſed prorſus contraria, et ſibimet invicem oppoſita, poſtulent. Hinc quæ vocantur *co-indicantia* et *contra-indicantia*, de quibus tantum diſſeruerunt medici.

960. Priora nullam afferunt difficultatem; poſteriora ſæpe maximam, vixque, aut ne vix quidem, ſemper expediendam. Datur autem (quo ſimplicius eſſe nequit aut certius præceptum) plana illa et utiliſſima regula, majori neceſſitati, quæque magis urget, ſatisfacere primo, poſthabita minoris cura; ſummoto enim, vel ſublevato tantum, graviore periculo, tempus datur ad leviora mala reſpiciendi; vel hæc forte, ſolis Naturæ viribus, ad ſuum opus jam propter levamen melius valentis, brevi quoque ſubmovebuntur.—Juvat tamen monuiſſe, pleraſque iſtiuſmodi difficultatum

tum quæ medicos tantum folitæ fuerant morari, imaginarias esse; scilicet quæ à solis morbi signis observatis, nulla illorum causarum ratione habita, oriebantur.

961. Nemini vero latere potest qui ad morborum causas et signa animum attenderit, plurima et admodum diversa mala ab eadem causa, puta morbo vel vitio quovis simplicissimo in corpore hærente, suam originem trahere. Neque sane aut negandum est hoc aut ridendum, tanquam diversi vel contrarii effectus eidem causæ imputarentur; præterquam enim quod corporis conditio admodum variat, et vix unquam in diversis hominibus, ne quidem in iisdem, diversis temporibus, prorsus eadem est; et sic varii ab eadem causa affectus profluunt; unusquisque fere istorum affectuum seu indiciorum morbidorum pro alia causa morbida haberi potest, unde, veluti a novo radice, novi morbi, nòva vitia, nova morborum indicia, continuata serie pullulant.

962. Igitur in tali ſtatu bene perſpicuum eſt, a contemplatione uniuſcujuſque ſigni morbi compoſiti, novum *medendi conſilium* eſſe oriturum; totque ideo remediis fere opus futurum ad morbum quemlibet ſanandum, quot in ſingulis ægris præter naturam res obſervatæ eſſent: et pari ratione, non modo innumera fere medicamenta eodem tempore, vel breviſſimis intervallis, ab ægris eſſe devoranda, ſed hæc quoque diverſiſſimæ naturæ, forte etiam penitus contrariæ; ita ut ſiquid ſingula valerent remedia ſibimet adeo adverſantia, ſuos mutuo effectus turbare et impedire oporteret, non ſine gravi ægrotantium incommodo, vel forte periculo.

963. Quin et ratio pariter docet, et multa experientia demonſtravit, parum plerumque in curatione morborum profici ab iis qui talem curandi rationem inſtituerint; nimirum qui, neglecta origine et cauſa mali, in ſingulis ſublevandis morborum ſignis toti ſemet occupaverint. Sæpe enim

enim nullis aut tolli aut ſublevari poteſt remediis moleſtiſſimum morbi ſignum, niſi prius ſublata fuerit ejus morbi cauſa. Vel ſi forte fortuna remediis quibuſdam validiſſimis ſuſpenſa fuerit ejus moleſtia, deleto ſcilicet vel ſuperato ejus ſenſu, tamen multum abeſt ut cum hac moleſtia periculum quoque morbi ſubmoveatur.

964. Plerumque ſane, mitigatis quibuſdam vel omnibus morbi ſignis, totus ſimul ſublevatur morbus, et non ſolum mitior, ſed tutior quoque et ſanatu facilior evadit; forte etiam Naturæ viribus interdum ſanatur penitus: quod tamen non conſtans eſſe, plurima experientia comprobatum eſt. Nec major aut frequentior fere in arte medica reperitur difficultas, quam ut ſciat clinicus quando et quouſque mitiganda ſint moleſtiora morbi ſigna, poſthabita generali curatione mali, quæ ſublatis ipſius cauſis abſolvi debet.

965. Facile

965. Facile igitur ex jam dictis intelligetur differentia inter *indicationes curatorias* et *indicationes palliativas* auctorum medicorum; quarum hæ in mitigandis, illæ in sanandis morbis, locum habent. Ratio quoque in aprico erit, qua utriusque generis, præsertim posterioris, *medendi consilia* alteri proposito interdum inservire queant. —Quin et exempla nimis frequenter occurrunt, in quibus perfectæ curationi non est locus, sive sua natura morbus insanabilis existit, sive tantum imperfecta medicinæ conditio idonea et efficacia adversus eum remedia non suggerit. Et profecto in omnibus morbis, quum jam ad extrema ventum est, et instantis mortis indicia spem nullam curationis relinquunt, aliquid adhuc solerti medico faciendum superest: erit enim quoddam, in tali miserrimo et desperato statu, lenire mala quæ summovere nequeat, et ἐυθανασίαν saltem moribundo moliri, siquidem vitam ejus neque conservare possit, neque amplius producere.

966. Aliud denique neque leve neque inutile opus medici ſuſcipere voluerunt, et arte ſua non modo morbos jam præſentes ſanare, ſi ſanabiles exiſterent, vel lenire ſaltem, ſi ſpes nulla ſanationis data eſſet, ſed ſanitatem quoque tueri, morboſque ita arcere, ut quicunque eorum inſtituta rite ſervaſſent, nunquam ægri forent, ſed ſani ſemper viventes extremam vitæ humanæ metam facile attingerent. Multa ſane, et quædam bona, de his rebus præcepta a medicis dari ſolent, quorum notitia in multis occaſionibus egregio uſu non carebit, quamvis multum abſit ut omnia bona ſint, vel ut ipſum de ſanitate tuenda propoſitum ſit adeo facile ac ſibimet perſuaſerint. Neque profecto multum profecerunt hactenus, qui ad normam medicam vivendi rationem ſemper accommodare tentaverint; et minus adhuc qui ope remediorum proſperam valetudinem firmare et conſervare conati ſint.

967. Omnis autem tuendæ ſanitatis cura, omniſque morborum arcendorum ſpes et fiducia, hoc ſolo cardine verſantur, nempe, ut a cauſis morborum remotis, cum iis quæ proclivitatem faciunt, tum iis quæ in corpore ſic proclivi facto morbum quemlibet excitent, quantum fieri poſſit, præcaveatur, et hæ omni cura evitentur, illæ corrigantur; nam niſi utriſque concurrentibus (38.), nullus fieri poteſt morbus. Sæpe vero vel ab altero vel ab utroque genere cauſarum morboſarum, homines defendere aut liberare poſſumus, et ſic vel infirmiſſimos et maxime valetudinarios nonnunquam diu præſtare incolumes. Interdum mala ad quoſdam morbos proclivitas in conſtitutione inhærens, nullis poteſt aut tolli aut corrigi modis: in hoc ſtatu, evitando noxas externas res peragetur. Interdum vero ab alia magis parte difficultas premit; ſcilicet cum iſtæ noxæ, propter ſuam frequentiam atque conſtantiam, et vitæ genus parum idoneum quod multi degere coguntur, vix poſſint penitus evitari: tum

ad proclivitatem ipſam corrigendam et minuendam, vel, ſi facultas fuerit, prorſus eradicandam, ſumma ope niti oportet. Neque obſcura ratio, qua eadem remedia eodemque conſilio data, quæ adverſus morbos jam formatos prodeſſe ſolent, huic quoque propoſito inſervire queant. Talis enim proclivitas ad morbum pro leviore quaſi morbo (39.) haberi poteſt, a quo magnitudine tantum, non genere differt, iiſdemque igitur modis atque remediis ac gravior morbus ſubmovebitur.

C A P.

CAP. XXV.

De diæta ægrotantium.

968. ARgumentum, idque profecto haud levis momenti, prius ſeſe conſiderandum offert, quam ad varia medicamentorum genera enumeranda, eorumque vires et adminiſtrationem explanandas, progredi fas ſit; qualis nempe diæta ægris conveniat, et qua ratione hæc prout res poſtulaverit varianda ſit, diverſiſque morbis quibus homines plectuntur accommodanda.

969. Quantum in hac re fiduciæ olim poſuiſſent medici, nemo poteſt ignorare qui veterum libros vel ſemel inſpexerit. Tanta enim

enim cura et diligentia hanc medicinæ partem excoluere, ut bene perſpicuum ſit, pleroſque eorum diætæ multo magis quam remediis fuiſſe confiſos. Quin et ſecta medicorum apud veteres aliquamdiu floruit, quibus perſuaſum erat omnes morbos iiſdem rebus eſſe ſanandos quibus ſani quotidie utimur, ſed tantum pro mutata corporis conditione mutatis, variiſque morborum cauſis atque naturis rite accommodatis. Probe etiam noverant, ex gymnaſiis, et athletis in iis educatis, quanta vi in corpore humano polleret diæta, et tota vivendi ratio. Hinc factum eſt, ut de ſingulis fere morbis ſanandis, et de proſpera valetudine tuenda, innumera, et quæ videantur accuratiſſima, præcepta ab antiquis acceperimus, quorum nonnulla bona atque idonea ſunt, ſcilicet quæ ipſi vel multa experientia vel ſana ratiocinatione didicerant; longe vero plura futilia, inepta, et pene abſurda reperiuntur, nimirum quæ præjudicia a longa conſuetudine, aut experientia vaga, et parum accurata, et male

male intellecta, aut prorſus imaginaria, aut demum, falſæ opiniones de natura et cauſis morborum, et de effectibus variorum generum diætæ, iis ſuggeſſerant.

970. Hujuſmodi veterum commentis, poſt multa ſecula, vix, aut ne vix quidem, deletis, novi acceſſerunt et vix minus graves errores, ex opinionibus *chemico-medicorum* ſuperioris ſeculi plerumque derivati, variiſque quæ tunc et nuperius receptæ ſunt de cauſis morborum conjecturis, pro more medicorum, accommodati. Sic, dum medici credebant unumquemque fere morbum in corrupta aliqua humorum conditione maxime conſiſtere, omnia fere de diæta ægrotantium præcepta hoc præſertim cardine verſabantur, ut cibi potuſque aſſumerentur contrariæ naturæ iſti humorum conditioni quam morbum facere credebant, quamque per mixturam et vim *chemicam* alimentorum correctum iri ſperabant.

971. Quantum

971. Quantum vero cunque his de rebus aut veteres aut recentes ſcriptores medici erraverint, tamen nemo qui naturam corporis humani morborumque quibus obnoxium eſt vel minimum intellexerit, unquam dubitaverit, ingens ſæpe et certiſſimum adverſæ valetudinis præſidium, interdum forte ſolum auxilium, in idonea diæta eſſe poſitum. Imprimis, quia, ut jam (49. 635. et ſeqq. 937.) dictum eſt, multi et quidem graves morbi a natura diætæ qua homines utuntur plane ſuam originem ducunt, ſive hæc, vel qualitate, vel quantitate, vel demum utraque, minus idonea fuerit aſſumpta; et in hoc ſtatu, ut malus effectus tollatur, prius tollenda eſt ejus cauſa: tum porro, quia multa alimentorum genera in aliis atque aliis morbis aut pernicioſa fiunt aut ſalutaria, quamvis morbus ab alia prorſus cauſa ortus ſit, prout ipſa alimenta ſua natura vel faveant vel adverſentur iſti morboſæ corporis conditioni in qua malum maxime conſiſtit, ſive hoc in humoribus ſive in partibus ſolidis inſederit:

rit: tum denique, quia in omni fere morbo, acuto pariter atque vetusto, ipsa alimenta, quæ sua natura optima sunt et sano homini saluberrima, sæpe minus idonea fiunt, non magis propter generalem infirmitatem corporis, quam propter debilitatem specialem organorum et virium quæ cibi cococtioni, et partium quæ superfluentes et noxiæ in corpore factæ sunt expulsioni, inserviunt; ita ut quicquid fere alimenti assumptum fuerit segnius et tardius concoquatur, vel forte nunquam in idoneum nutrimentum convertatur, et sic corpus non modo non reficiat, sed multum gravet, ventriculumque imprimis et intestina ita opprimat, ut ægrius in posterum sua fungantur officia: rebus vero sic se habentibus, non mirum erit, si primis morbi indiciis haud parum auctis nova insuper et graviora accedant mala; neque profecto dubium est, alimenta notissima atque tutissima, quæque in usu quotidiano sunt, ægrotantibus intempestive concessa, pessimos sæpe habuisse effectus, neque semper morte caruisse.

972. Igitur bene perſpicuum erit, curam atque attentionem haud leves dandas eſſe diætæ ægrotantium; et multa peritia ſæpe opus eſſe, ut ſciat medicus qualia alimenta et quo tempore ſingulis ægris ſint permittenda. Quoniam vero neque limites neque propoſitum hujus operis, aut ſinunt aut poſtulant, ut de cura ſingulorum morborum agatur, ſat fuerit in hoc loco conſilia et præcepta quædam quam maxime generalia tradidiſſe, de diæta quæ in duobus morborum generibus, acutis ſcilicet atque vetuſtis, conveniat. Hæc bina morborum genera, quum adeo diverſa et fere contraria exiſtunt, omneſque morbos quodammodo comprehendunt, doctrinam generalem de diætæ adminiſtratione ſatis illuſtrabunt, quam unuſquiſque ſingulis morbis (perſpectis prius ſpecialibus eorum naturis) facile noverit accommodare.

973. In pleriſque morbis acutis, febribus ſcilicet, aliiſque affectionibus ejuſdem naturæ, talis fere exiſtit appetituum naturalium

ralium ſtatus, ut ægri cibum non modo non appetant, ſed multum faſtidiant, ſæpe etiam nullis argumentis aut precibus inducantur, ut hanc repugnantiam ita vincant, ut unicam bucceam cibi, vel delicatiſſimi, ſumant.

974. In hoc igitur ſtatu, abſurdum certe foret multum cibum cujuſvis generis ægrotanti præſcribere; præſertim quum et ratio docet, et plurima experientia comprobavit, cibum quem repugnante natura, et deficiente appetitu, aut ſani aut ægri, febricitantes imprimis, ſumpſerint, ægre concoqui, et corpus parum nutrire aut reficere, et nihil prodeſſe, et ſæpe multum nocere, gravatis ſcilicet et irritatis ventriculo et inteſtinis plurima ſaburra corrupta, et acri, et putrida; nam parum omnino in talibus morbis nutrimenti ex iis reſorbetur in ſanguinem ut decet deferendi, et ideo multo plus ſtercoris quam in ſanis ex eadem cibi quantitate in inteſtinis congeritur, ejuſque multum corrupti; præſer-

tim ſi alvus, ut fere accidit, diu aſtricta fuerit; unde ſæpe calor auctus, propter nimium ſtimulum corpori jam præter naturam calenti admotum, et infirmitas augeſcens, et anxietas ingraveſcens, et dolor capitis, et ſitis, et nauſea, et vomitus, et tormina, et haud raro ingens alvi fluxus difficillime ſiſtendus; quæ omnia et moleſtiſſima ægro ſunt, eumque miſerrime agitant, et revera ſua natura pernicioſa ſunt, et quædam ex iis valde periculoſa.

975. Cibus igitur acutis morbis decumbentibus quam parciſſime dandus eſt; et potius concedendus petentibus quam imperandus repugnantibus; quoniam hac de re plus fere periculi eſt in exceſſu quam in defectu; natura enim in talibus morbis tenuiſſimo victu contenta eſt, et validiore facile opprimitur, et ſæpe nihil fere præter potum idoneum requirit. Non tamen idcirco cibus febricitantibus, vel ab ipſo morbi initio, omnino denegandus eſt, præſertim ſi æger quicquam appetit; ſed magis

gis adhuc quum malum inveteravit, aliquantum idonei cibi convenit; tunc enim et vires multum collabuntur, et corpus mirum in modum marceſcit, et ſæpe humores multum putreſcunt. Cibo igitur in hoc ſtatu plane opus fuerit, qui, dummodo ut decet concoctus ſit, optimum remedium fiet, et corpus ſimul reficiet aletque, et vires ſuſtinebit, et putridam corruptionem humorum quam optime corriget.

976. Quod qualitatem vero cibi acutis morbis decumbentibus permittendi attinet, Natura ipſa uſque monet, eum ex frugibus et oleribus, non ex carnibus, eſſe deſumendum. Rariſſime obſervantur exempla febricitantium, qui carnes, ciboſque ex iis confectos, quamvis delicatiſſimos, aut appetunt, aut ſine faſtidio contemplantur; iidem vero ægri, poma, aut legumina, aut demum panem communem, avidiſſime interdum devorabunt.

977. Quin

977. Quin et ratio docet, fruges in talibus morbis pro alimento carnibus longe præſtare: imprimis quia hæ, ſi modo recte concoquuntur, plerumque nimis nutriunt, et niſi concoquuntur, perſpicuum eſt nocituras eſſe; tum quoque quia corpus nimis excitant et calefaciunt, et ſitim inducunt vel augent, et febrem ſæpe intendunt; tum porro quia ipſæ facile et ſponte putreſcunt, et humores corporis, ad iſtum ſtatum jam nimis vergentes, velocius in putredinem rapiunt; et demum, quia difficilius et tardius in ventriculo ſolvuntur et concoquuntur quam fruges, et ideo diutius in eo commorantur. Fruges vero facile ſolutæ, et brevi concoctæ, ſtatim ex ventriculo in inteſtina tranſeunt, et alvum laxam faciunt, et corpus modice alunt, ſed non onerant, neque ſaginant, idem refrigerant potius quam calefaciunt, et ſitim ſedant, et febrem temperant, et putredini fortiter occurrunt.

978. Omnes

978. Omnes igitur, vel ſaltem pleræque fruges quæ in communi uſu ſunt, poma matura, radices eſculentæ, olera, legumina, et far omne, hordeum, avena, triticum, oryza, &c. et glutinoſa quædam alimenta ex plantis derivata, veluti gluten radicis orchis, aut *ſago*, ut vocatur, variis modis cocta et præparata, acutis morbis laborantibus tuto poſſunt concedi. Neque res levis momenti eſt, tot prodigam Naturam ſuggerere alimenta idonea, eaque tam facile variari poſſe, quoniam ægri fere ſemper omne cibi genus, utcunque idoneum et primo gratum fuiſſet, cui aliquamdiu aſſueverint, faſtidiunt, et alium cibum, vel eundem aliter coctum, magis appetunt.

979. Ex cibis (978.) enumeratis, poma atque olera tenuiſſimum alimentum præbent; legumina atque radices (præſertim quæ farinam habent, veluti *battata)* paullo validius, far vero omnium frugum longe validiſſimum, triticum imprimis atque oryza, quæ multo magis nutrire creduntur

tur quam hordeum vel avena. Ex omnibus vero nullum forte cibi genus ſua natura melius eſt, aut ægrotantibus accommodatius, quam bonus panis fermentatus, quippe quo nihil fere ſolutu et concoctu facilius ſit, aut magis nutriens, aut pleriſque ægrotantibus jucundius. Panis itaque fermentatus, aut mollis, ſed non nimis recens, aut cum aqua coctus, et in maſſam tenuem et molliſſimam redactus, quæ *panada* ab Italis dicta eſt, aut demum toſtus, ſiquando æger ſicciorem aliquem cibum appetit, quod ſæpe accidit, monente nimirum ipſa Natura fluidum prorſus cibum non convenire (613.), idoneo febricitantibus alimento erit.

980. Hordeum vero, præ omnibus aliis cibi generibus, ab antiquiſſimis etiam temporibus in morbis acutis præſcriptum fuit atque laudatum, multaque de eo rite coquendo, et variis modis præparando, tradita ſunt præcepta ab ipſo medicinæ patre. Sic ptiſana variæ craſſitudinis, vel aqua hordeacea

hordeacea, ut nunc vocari ſolet, pro cibo pariter atque potu in febribus a medicis præſcribitur. Quin et hordeum ipſum probe coctum et mollitum, aut purum, aut cum uvis paſſis, aut pauxillo ſacchari, aut vini, mixtum, bonum et tutum in acutis morbis alimentum eſt.

981. Ex avena quoque aliqui comparantur cibi, febricitantibus ſatis idonei. Pulmentum ipſum avenaceum haud malus cibus eſt; frequentius vero datur tenuiſſimum pulmentum, ſeu decoctum avenaceum, quod potus ſimul atque cibus eſſe poteſt. Noſtrates quoque, præſertim ruſtici, optimum et febricitantibus accommodatiſſimum cibum ex furfure avenaceo præparare norunt, cui multam aquam calidam affundunt, et agitant ut probe miſceantur: deinde poſt aliquot dies, ſubſidente furfure, liquorem qui ſupernatat jam ſpiſſeſcentem et aceſcentem effundunt, et coquunt donec coëat in pulmentum,

vel potius gluten tenue, concoctu facillimum, et leniter acidum.

982. Radices esculentæ, et legumina, et olera, febricitantibus rarius dantur; nec quicquam peculiaris commodi habere videntur: præterea, quædam ex iis difficilius concoquuntur, et ideo corrumpuntur, et nimis diu retinentur in ventriculo aut intestinis. Nihil vero obstat, quo minus, petente ægro, aut deficiente magis idoneo cibo, febricitanti pleraque eorum concedantur.

983. Poma vero mitia, et omnes fructus maturi, in acutis morbis nunc ægris libere plerumque permittuntur, nisi aliquid præter solitum, veluti ventriculi affectio vehemens, aut gravior alvi fluxus, usum eorum prohibeat; neque tamen semper etiam in hoc statu nocent, quoniam alvi fluxus, et aliæ ventris affectiones, in febribus, sæpe a putredine, non ab acore, oriri videntur; et tum verisimile est pomorum omne

omne genus profuturum potius quam nociturum esse.

984. Neque demum carnes ipsæ, cibique ex iis conflati, febricitantibus semper sunt deneganda, imprimis sub finem longarum febrium, cum sæpe mera debilitas plus quam vera febris signa urget, et plus periculi minitatur; tum forte alimento quod æger concoquere possit validissimo et maxime nutriente opus erit, ad alendas corporis vires.

985. Quin et ægri in hoc statu nonnunquam tales cibos ultro appetunt, et avide sumunt, et postea melius se habent; et plurima et valde mira decantantur exempla ægrotantium, qui, postquam omnia remediorum auxilia frustra tentata fuissent, et diæta tenuis, quæ fere imperatur, potius nocuisse visa esset, ope multæ carnis avide assumptæ, vel potius devoratæ, a morbo quo conflictabant penitus fuerint liberati.

986. Hujusmodi vero exemplis non nimis fidendum est; præterquam enim quod talia in re medica miracula suspicione quadam raro careant, satis probabile est, istiusmodi morbos acutos, qui solo carnium usu sublati esse videbantur, alia prorsus ratione, sive solis naturæ viribus, sive auxilio remediorum, fuisse sanatos, neque tantum carnium appetitum prius accidisse quam malum jam levatum esset, et ægri redeuntis sanitatis vires atque beneficia experiri inciperent; ita ut talis voracitas signum potius quam causa sublevatæ aut decedentis febris haberi debuisset. Certe nemo sanus talibus historiis, utcunque veræ fuerint, ita confidet, ut prandium ex carnibus pro remedio præscribat febricitanti, jam forte nauseanti, omnemque vel delicatissimum cibum prorsus fastidienti.

987. Carnes igitur, cibique ex iis parati, febricitantibus semper caute atque parce, et tum maxime permittenda sunt, cum neque febris vehemens, neque calor magnus,

magnus, neque ſitis immodica, neque ſigna multæ putredinis, adſunt, ſed ingens debilitas, a longo morbo, et diuturna inedia, valde urgent, et ægri ipſi carnes appetunt; quod profecto raro accidet niſi profuturæ ſint: vel ſi forte, propter delirium, aut tædium tantum diætæ vulgo præſcriptæ, carnes flagitaverint, quum hæ, propter naturam morbi et ſtatum corporis, minus idoneæ ſunt, tum ipſas quas adeo cupiverant quamprimum guſtaverint, ſtatim fere faſtidiunt, neque tantum plerumque earum ſumunt quantum corpori multum poſſit nocere.

988. Quod formam vero attinet qua tales cibi febricitantibus concedi debeant, id maxime obſervandum eſt, ut ita coquantur et præparentur, ut concoctu ſint quam facillimi, et ventriculum quam minime onerent, et corpus quam minime excitent aut calefaciant; quocirca rarius puræ et ſolidæ carnes, ſive aſſæ ſive elixæ, in acutis morbis permittuntur ægris, nimirum

mirum ad quas ſolvendas et concoquendas ventriculus et inteſtina, ob infirmitatem, minus valent; et decocta vel juſcula tenuia ex carnibus, vel juſcula gelata, quibus paululum vini, et ſacchari, et ſucci limonum, adjici ſolet, ſæpius præſcribuntur. Hæc profecto ſatis idonea ſunt, et quantum opus fuerit alunt, forte etiam plus quam ſolidæ carnes in ſtatu adeo debili, et facile plerumque concoquuntur, neque calefaciunt corpus, neque ſitim augent, neque putredini favent, ſed potius obſiſtunt, et ægris ſæpe gratiſſima ſunt.

989. Cavendum autem, ne aut nimis fortia aut nimia copia dentur juſcula ex carnibus parata, ne plus æquo alendo, corpus gravent, vel proprio ſtimulo calefaciant. Præterea, talia juſcula, imprimis fortiora, nonnunquam ægrius digeruntur quam ſolidæ carnes modica quantitate aſſumptæ, et magis nutriunt, et ideo plus calefaciunt. Ventriculus quoque interdum tenuem fluidumque cibum male concoquit,

quit, tum propter faſtidium talis cibi, quod ſæpe accidit (613.), tum propter defectum ſoliti ſtimuli, quem craſſior vel ſolidior cibus ventriculi ſolet impertire. Quapropter et licet et oportet nonnunquam, cum propter ſtatum corporis cibus ex carnibus idoneus videtur, ſolidas carnes ægris, quamvis adhuc febricitantibus, permittere, (quæ interdum melius quam juſcula tenuia concoquuntur), vel ſaltem cum juſculis tenuibus panem toſtum dare, ut aliquid ſolidi in ventriculo ſit; interdum etiam ſtimulantia ſeu condimenta quædam, veluti cyathus meri, aut forte paululum ſalis communis, (quamvis ſua natura parum idonei), neceſſaria fiunt, quippe ſine quibus ægri cibum aut nolint ſumere, aut, ſi ſumpſerint, nequeant concoquere.

990. Medium denique locum inter carnes et fruges tenet lac, cibique nonnulli ex lacte parati. Lac autem et ſatis nutriens eſt, et parum ſtimuli habet, et natura aceſcens, non modo non putreſcit ipſum, ſed

ſed corporis putredini obſtat: igitur febricitantibus pro cibo et potu ſimul concedi poteſt, aut purum, (modo non nimia copia detur), aut, quod melius eſt, quia purum lac et nimis alit, et ventriculo valde debili oneri eſſe poteſt, multa aqua dilutum, aut extracto ſuo oleo, ſeu butyro, tenuius et magis aceſcens factum; aut demum, quod optimum eſt, pro lacte ipſo, ſerum ejus, ſublata et rejecta parte coagulata, maxime convenit, ſcilicet quod aliquantum alit, et multum reficit, et ſitim temperat, et corpus refrigerat, et putredinem arcet, et alvum leniter ſolvit.

991. Quod potum vero attinet, tenuiſſimus fere debet eſſe in morbis acutis, et ſubacidus, et frigidus, (niſi in nonnullis raris exemplis, in quibus, propter affectionem quandam ſingularem aut ventriculi ipſius aut alius cujuſvis organi, frigus tolerari nequeat), et qualis ægris ipſis haud inſuavis ſit; quapropter nunquam medicatus eſſe debet, ſicut olim mos erat, et etiam

nunc

nunc eſt apud multas gentes. Quicquid medicamenti ægris conveniat, detur iis ut medicamentum, et modo et forma quam minimum inſuavibus: procul vero abſint infuſiones et decocta medicamentorum pro potu communi uſurpanda, quippe quæ ſitim plerumque non modo non ſedant, ſed multum augent, et anxietatem intendunt, et nauſeam et vomitum aliquando movent, et vires frangunt, et alvi fluxum interdum inducunt; nimirum aut propter faſtidium quod creant, ægros a bibendo terrent, quum potus apprime neceſſarius eſſet, aut ſi, imperante medico, copioſe bibantur, tum a ventriculo jam faſtidiente et nauſeante non concoquuntur, neque per vaſa reſorbentia *lactea* ex inteſtinis hauriuntur, in ſanguinem deferenda; ſed hæc et ventriculum diſtendunt retenta, vel calore et humore ſuo laxant, et ſolvunt, et infirmant, eorumque ideo munera impediunt, et generalem debilitatem mirum in modum augent.

 992. Potus

992. Potus vero tenues, qualibus ſani ad corpus quovis modo calens reficiendum et ſitim reſtinguendam utuntur, febricitantibus quoque, et ſine periculo, et cum omni commodo quod a medicata potione expectari potuiſſet, permittuntur; aqua ſcilicet pura et gelida, vel quæ ſuper panem toſtum infuſa eſt, vel cui paululum vini aut ſucci limonum miſtum eſt, vel cereviſia noſtra tenuis, vel liquor ille quem *Ruſſi* coquunt, et *quas* vocant, omnia bona ſunt contra calorem, ſitim, putredinem, alvi duritiem, debilitatem, cunctaque demum febris peculiaria indicia; niſi forte ſiquando, propter acorem in ventriculo, aut alvi fluxum vehementem, acida et aceſcentia, qualia ſunt vinum mixtum, et cereviſia, et omnes liquores fermentati, minus conveniunt. Tum aliis jam dictis potionibus, aut decocto avenaceo, aut hordeaceo, quæ nonnulli ægri amant magis et ultro petunt, uti oportet. Obſervandum quoque eſt, potus tenues fermentatos, vel vini paululum cum aqua miſtum, vel demum nonnunquam

nonnunquam cyathum meri, ægris gratiora esse, et sitim melius et certius restinguere, quam ullus potus aquosus; nimirum, quæ putredini fortiter occurrunt, et vires reficiunt; neque vinum semper calefacere corpus, sed nonnunquam plane refrigerare; neque, demum, potus acescentes alvi fluxum semper augere, sed eundem haud raro reprimere (983.).

993. Denique, potus febricitantium plurimum variari, et, aut ipsis petentibus, aut tantum quem primo habuerant nauseantibus, mutari debet, ut ad libere bibendum quodammodo invitentur, suavitate potus, et recreatione quam ex eo sentiunt; neque imperentur bibere ad arbitrium medici, ne nimis sumere cogantur, (quod gravi incommodo, vel interdum periculo, non carebit), nisi propter delirium, aut stuporem, neque sentire, neque petere quicquam possint; tum quidem de bibendo eos monere decet (211. 641.).

 994. Hæc

994. Hæc præſertim de cibo potuque ægrotantium in morbis acutis obſervanda. Quod vetuſtos vero attinet, quique febre vel prorſus carent, vel ex alio atque primario malo febriculam quandam oriundam habent, hi ſæpe aliam longe curam poſtulant, quamvis ſane multa de diæta monita utrique morborum generi communia exiſtent, neque hic igitur repetenda.

995. Imprimis igitur inſigne eos inter diſcrimen intercedit, quod dum in acutis cibi appetitus adeo deficit, ut metus aliquando ſit, ne ægri, quibus morbus pepercisset, inedia abſumantur; in quibuſdam vetuſtis contra, appetitus adeo valet, ut periculum ſæpe haud leve a nimia corporis plenitudine ſit; ſcilicet quum propter naturam morbi ventriculus aut non laborat, aut quum ita afficitur ut appetitus minus infirmetur quam poteſtas concoquendi cibum, et ſic inutili et nocituro onere gravatur; aut demum, cum appetitus pariter atque concoctio ciborum bene ſe habent,

et

et ſic, inſtigante præſertim prava luxus conſuetudine, tantum alimenti ſumitur et concoquitur a debili et morbido homine, quantum ſaniſſimo et validiſſimo cuiquam, plurimaque corporis exercitatione utenti, plus quam ſuffeciſſet; dum ille, propter morbum, atque infirmitatem, tali vitæ genere, corporiſque imprimis exercitatione, uti nequit, qualis ſola tantum cibi onus exhalâſſe potuit, aut conſtitutionem ab ejus noxa defendiſſe. In tali igitur ſtatu et vivendi modo, nil mirum ſi primus morbus ingraveſcat, aut novi et graviores morbi accedant.

996. In multis morbis vetuſtis, veluti in ſanguinis nimia abundantia, aut ſanguinis profluviis, phthiſi, paralyſi, podagra, alvi fluxu, hydrope, *hyſteria*, *dyſpepſia*, inſania, carcinomate, melancholia, *epilepſia*, ſtrumis, *ſcorbuto*, &c. curatio vel omnis, vel magna ex parte, diætæ committitur; et innumera, et valde peculiaria, quæ medici de ea ægrotantibus dare ſolent præcepta, ad varias res, tum

tum morbi naturam et originem, tum quoque ægri ſtatum, ſpectare oportet.

997. Oportet imprimis cibus natura et copia talis ſit, qualis et aptus ſit alendo et reficiendo corpori, et ſimul non nimis nutrimenti præbeat, et concoctu facilis ſit, et nulla morbi indicia augeat, nec nova mala inducat, ſed morboſæ corporis conditioni quantum fieri poſſit adverſetur, et quaſi remedio ſit. Neque profecto levis momenti eſt, ut diæta præſcripta ægris ipſis non nimis ingrata ſit; ſin minus metuendum erit, ne medici de ea præcepta aut prorſus negligantur, aut parum accurate obſerventur; pauci enim tanta vi atque conſtantia animi gaudent, ut in his rebus quamdiu opus fuerit ſibi imperent, morbique ſanationem tam dura lege accipiant.

998. Quod copiam cibi attinet, vix aut ne vix quidem definiri poteſt; præterquam enim quod copia quæ neceſſaria prorſus fuerit

fuerit variat quam maxime in diverſis hominibus, aut in iiſdem, diverſis temporibus, multo difficilius eſt in quantitate quam in qualitate eſcæ ſibimet temperare. Multi a voluptatibus ſplendidæ menſæ, quas nocituras ſciunt, lubentes abſtinuerint, qui tamen famem quotidie importunam ægrius toleraverint; quapropter, niſi periculum aliquid gravius urgeat et inſtet, aut ipſi ægri incommodum ſuæ voracitatis jam experti ſint, vix opus erit quantitatem alimenti præſcribere; tum quidem diæta parciſſima et tenuiſſima neceſſaria eſſe poteſt, forte etiam inedia ipſa per aliquod tempus haud inutilis.

999. Quoniam vero adeo difficile atque ingratum eſt quantitatem cibi præſcribere, medici ſæpe conantur qualitatem ejus ita determinare, ut æger, dum appetitui ſuo indulget, tantumque cibi aſſumit quantum huic ſatisfaciat, neque nimis alimenti accipiat, nec quicquam edat quod ventriculus concoquere nequeat; et ſic neque hunc

hunc oneret, neque totum corpus plus æquo impleat.

1000. Carnes vero, cibique ex iis parati, multo plus nutriunt quam fruges aut lac, et ideo ſæpe prohibentur, dum hæc fere ad libitum permittuntur ægris. Hoc præceptum in plerifque forte exemplis ſat fuerit ad determinandam nutrimenti copiam, ita ſaltem ut corpus non nimis impleatur. Sæpe autem cavere oportet, ne victus ex lacte et frugibus, veluti pane communi, propter quantitatem aſſumptam nimis plenus fiat. Quod ſi libræ duæ boni panis fermentati, cum tribus libris lactis vaccini in die, ſat erit ad alendum hominem ſanum et validum, et multum ſe exercentem, perſpicuum eſt, dimidiam, vel forte tertiam partem iſtius quantitatis, nimium futuram pro ægro, debili, ignavo, et lecto quaſi affixo; tamen tantum et amplius ſæpe aſſumitur ab ægris, qui credunt ſe victu tenuiſſimo uti.

1001. Multum

1001. Multum quoque nocuit præceptum illud commune atque plausibile, quamvis revera ineptum prorsus, et sæpe periculosum, de victu valetudinariorum; nempe, ut sæpe in die edant, et parum assumant uno quovis tempore; præ metu scilicet ne ventriculus nimio onere simul accepto opprimatur. Sed dum ab hoc præcavetur, in aliud vitium curritur; nam multi hoc modo, quamvis ægri et debiles, plus nutrimenti spatio unius diei devorabunt, quam sani sumere solebant; forte etiam sic ventriculus multum infirmabitur, nunquam fere ut debet evacuatus; nam nihil magis ad ejus vires conservandas, aut reficiendas si defecerint, confert, quam tempestiva exinanitio, et interdum etiam inedia aliqua, per spatium saltem solito longius (610. 612.).

1002. Non minimum certe commodum diætæ ex lacte et frugibus comparatæ in hoc consistit, quod cibi forma satis simplice et naturali fere sumuntur, neque condimentis corrupti neque arte coqui

 mutati,

mutati, ut ad ingluviem invitent. Pari ratione carnes æque ac fruges, quum, propter naturam mali aut ſtatum ægri, in longis morbis permittuntur, quam ſimpliciſſime coctæ, aſſæ ſcilicet, vel elixæ, eſſe debent; cavendumque a condimentis, cavendumque a varietate alimentorum, quæ ambo famem quandam aliter non eſurienti conciliant, et ſic ad voracitatem invitant (631.).

1003. Non tamen ſat eſt cibum ægris vetuſtis morbis laborantibus conceſſum eos ſatis nutrire, neque nimium alimenti præbere, oportet quoque concoctu facilis ſit, neque ventriculum gravet, aut male afficiat; res ſane eo majoris momenti, quod nonnulli morbi vetuſti a morboſo ventriculi ſtatu plane oriuntur, multique alii cum ventriculi affectionibus arctiſſimo nexu conjunguntur, ita ut maxima eorum ſanationis ſpes in reſtitutis ventriculi viribus poſita ſit. Difficillimum vero eſt præcepta ulla certa aut fixa dare de re adeo incerta ut

facilitas

facilitas concoctionis alimentorum, quæque a tot variis rebus pendet, imprimis autem a constitutione ægri, et statu præsente ventriculi, et natura morbi, et vi consuetudinis, et vitæ genere quam ille degit, ejusque interdum fastidio et repugnantia, vel cupiditate aut amore, quorundam ciborum. Multi enim et optimi cibi, sua natura neque faciles neque difficiles concoctu, dici possunt; sed tantum prout ventriculus se habuerit, aut bene digeruntur in eo aut corrumpuntur.

1004. Tuto vero dici potest, omnes cibos, carnes pariter ac fruges, crudos quam coctos difficiliores esse concoctu (631.).

1005. Carnes quoque plurimum assæ vel elixæ, quam modice tantum aut leviter coctæ, duriores sunt concoctu, nisi hæ fastidium moveant, quod concoctionem omnis cibi impedit.

1006. Omnia oleoſa, adeps, butyrum, olea plantarum, fere ſemper ægrius concoquuntur quam alii cibi; præſertim uſta vel fricta; quapropter ab ægris ſemper evitanda ſunt, vel ſaltem parciſſime utenda, ſive pro cibo, ſive pro condimento ad alios cibos, quorum concoctionem, aliter bonam et facilem futuram, aliquando corrumpunt. Hæc ratio eſt cur carnes ſæpe ægris hac tantum lege permittantur, ut cum nullo alio condimento quam proprio ſucco aut jure iſtas comedant. Ob eandem quoque cauſam ægri ſemper monendi ſunt, ne cum frugibus, veluti oleribus aut radicibus eſculentis, multum butyrum vel oleum ſumant, ſicut mos eſt apud multas gentes.

1007. Carnes ſalitæ, vel fumo vel aromatis conditæ, vel ſiccæ, et duræ, et tenaces, difficillime concoquuntur, et ideo ægris fere ſemper prohibendæ ſunt, niſi forte ſiquando vehementi cupiditati obtemperare oporteat, vel, propter infirmitatem ventriculi, cibo præter ſolitum acri et guſ-

tui

tui grato opus ſit, qui eum, ſui muneris aliter impotentem, ſtimulet, et ad juſtam actionem incitet.

1008. Inter carnes terreſtrium animalium quæ menſis imponi ſolent, haud magnum diſcrimen exiſtit. Carnes juniorum quam adultorum, carneſque avium quam quadrupedium, contra vulgarem notionem, nonnihil difficiliores videntur eſſe concoctu. Feræ, quam domi nata atque educata animalia, magis ſalutares et faciliores concoctu habentur, ſcilicet quæ minus quam hæc ſaginantur, et ſanius et magis naturaliter vivunt. Carnes vero avium quarundam aquatilium, veluti anatum, anſerum, et ſimilium, validiorem et fere graviorem cibum quam carnes aliorum alitum præbent.

1009. Majus autem diſcrimen intercedit inter carnes piſcium. Omnes ſane plurimum nutrimenti ſuggerunt; quidam vero, ſi modo ſimpliciter cocti fuerint, facillime

cillime digeruntur, alii contra difficillime; omnes vero fricti, aut cum multo oleo vel butyro affumpti, ægerrime concoquuntur. Pifces imprimis maritimi, quorum carnes albæ funt, cibum præbent bonum et levem. Idem dici poteft de oftreis, canceribus, aftacis, cæterifque fere conchyliis. Pifces vero quorum carnes fubrubræ funt, cum fluviatiles, tum quoque maritimi, veluti falmo, halec, fcomber, &c. nutrimentum validiffimum præbent, fed difficiles plerumque concoctu exiftunt, partim forte propter naturam carnium, partim quoque propter plurimum oleum quod habent.

1010. Lac ipfum vaccinum, quamvis plerumque optimus atque leviffimus cibus, nonnunquam ægre concoquitur, ventriculumque multum gravat; fcilicet poftquam femel coactum eft (627.), haud facile iterum folvitur, propter duritiem et tenacitatem quam adipifcitur. In hoc ftatu, lac natura tenuius, veluti afininum, melius refpondebit,

vel

vel etiam lac vaccinum cum aqua dilutum et ſaccharro commiſtum. Flos lactis, cujus magna pars merum oleum eſt, fere ſemper difficilis concoctu reperitur: preſſum vero lac ex omnibus fere quibus vulgo utimur cibis difficillime concoquitur, præſertim toſtum, cum propter inſignem tenacitatem, tum quoque propter oleum ſuum uſtum et frictum. Vetuſtior quidem caſeus, et jam pæne corruptus, a multis concoctu ſatis facilis reperitur; quin et multi putant, eum non modo ipſum facile concoqui, ſed aliorum quoque alimentorum concoctionem promovere, præſertim quæ naturaliter ad acorem vergunt. Hoc autem, ut videtur, beneficium, potius tribuendum eſt ſtimulo quem infirmiori ventriculo impertit, quam putridæ ejus naturæ, quæ vulgo creditur acori adeo adverſari.

1011. Far omne priuſquam fermentatatum fuerit, concoctu difficile eſt, et ideo validioribus tantum ventriculis accommodatum;

datum; probe autem fermentatum facillime concoquitur, ita ut vel delicatiſſimis ægrotis conveniat. Pari ratione radices eſculentæ, veluti *battata*, quæ multam farinam habent, ægrotantibus parum accommodatæ ſunt. Quin et ob eandem cauſam legumina multa, veluti piſa, fabæ, et ſimilia, quæ dum tenera et viridia adhuc ſunt adeo facile concoquuntur, ut plerifque ægrotis tuto permittantur, quamprimum matureſcunt, et naturam farris adipiſcuntur, difficiliora concoctu fiunt.

1012. Pleræque radices eſculentæ, atque olera, veluti rapum, aut paſtinaca, aut braſſica, aut *ſpinacea*, quo ipſa teneriora ſunt, eo facilius fere ab infirmo ventriculo concoquuntur. Neque tantum ad genus plantæ quam ad teneritudinem ejus ſpectare oportet; braſſica enim communis pro cibo aſſumpta, robuſtiſſimis interdum oneri eſt, dum *cauliflorem* aut *brocoli*, infirmiſſimi ſæpe impune edunt, et bene concoquunt.

1013. Poma

1013. Poma mitia plerumque admodum ſalutaria ſunt, et a multis morbis aliquando defendunt, et quoſdam præſentes ſummovent, et brevi ſolvuntur et facile concoquuntur in ventriculo, modo neque nimia copia devorata fuerint, neque tempore minus idoneo. Tutiſſima ſunt vel pro jentaculo vel pro cœna aſſumpta, vel aliquamdiu ante vel aliquamdiu poſt prandium; nam ſtatim a prandio, pleno ſcilicet ventriculo, vel forte nimis jam onerato, ſi fuerint aſſumpta, perſpicuum eſt haud parum eſſe nocitura. Quod ſi ventriculus valde infirmus eſt, et acori imprimis obnoxius, tum poma, quamvis maturiſſima, aut omnino deneganda ſunt ægro, aut caute et parce admodum concedenda.

1014. Plurimi ægri, diætæ ex carnibus pro maxima parte diu aſſueti, frugibus, ſiquando hæ propter varias cauſas magis aptæ creditæ ſunt, atque præſcriptæ, difficillime aſſueſcunt, neque has ſine faſtidio ſumere, aut ſumptas ſine magno tumultu

in ventriculo concoquere, poſſunt. Tamen prudentia atque perſeverantia, ſubducta vel minuta paullatim carnium quantitate, auctaque pro rata parte frugum copia, omnes fere homines eo perduci queunt, ut has et ſatis appetant, et ſine incommodo aſſumant, et vel ſolis frugibus, (ſi opus fuerit) vel iis ſaltem pro maxima cibi parte veſcantur, idque non modo ſine periculo aut incommodo, ſed cum magno beneficio.

1015. Ex iis rebus quibus pro jentaculo uti ſolemus, *thea*, *coffea*, *cacao*, hæc ſola aliquid nutrimenti ſuggerit; priores enim duæ res nihil nutriunt, niſi ope lactis et ſacchari quæ cum iis commiſcentur. Præterea vi quadam ſedante et ſolvente in ventriculo pollent, præſertim quum calidæ bibuntur, et ideo parum ſalutares fiunt; quapropter omnibus fere ægris vetuſtis morbis laborantibus prohibendæ ſunt, vel parciſſime permittendæ. *Cacao* vero, multum olei et quaſi farinæ continens, valde nutriens

triens est; potusque ex eo confectus, dummodo bene coctus sit, et non nimis crassus factus, et fabæ in pollen tenuissimum tritæ fuissent, neque cum aromatis mixtæ, a multis hominibus bene concoquitur, et iis igitur satis aptus cibus est.

1016. Ova demum recentia atque sorbilia, et multum nutrimenti præbent, et concoctu facilia sunt, et ideo bonus et salutaris cibus plerumque fiunt, et sæpe cum insigni beneficio in locum aliarum rerum pro jentaculo aut cœna sufficiuntur.

1017. Delectus denique cibi haud levis momenti in morbis vetustis fieri debet, ratione habita naturæ morbi, cui cibus ita accommodari debet, ut ei quam maxime adversetur, et morbosum corporis statum aliquatenus corrigat: sic, in morbis hydropicis, sicca et solida diæta ex carnibus assis et similibus rebus; in morbis putridis vero diæta tenuis ex frugibus, pomis, &c. maxime idonea erit. Sed de his rebus fu-

ſius poſtea agendum erit, ſub variis titulis remediorum quæ adverſus ſingulos morboſos corporis ſtatus valent.

1010. Potui quoque ægrotantium in longis morbis cura non levis danda eſt, ſcilicet qui vel ſolum ventriculum vel totum corpus pari ratione ac cibus aſſicere poteſt. Potus omnis, origine, et natura etiam pro maxima parte, aqua eſt; quæ quidem pura, ſive fontana ſive fluviatilis, nihil mali in ſe habet, et omnibus ægris et omnibus ventriculis, utcunque delicatis atque infirmis, (niſi prava conſuetudine aliquid meraci neceſſarium factum fuerit), apta et accommodata eſt. Sunt profecto multæ aquæ quæ alia atque alia ratione corpori nocere poſſunt; ſunt quoque multæ medicinales aquæ in variis morbis ſaluberrimæ. Sed de his non hic eſt locus agendi.

1019. Pura autem aqua fontana, præſertim recens et frigida, optimus, et ſaluberrimus, et fere gratiſſimus ſitientibus, ſive ſanis

nis ſive ægris, potus eſt; nimirum qui ſitim reſtinguit, corpus refrigerat, acria diluit et ſic obtundit, urinam, et ſæpe ſudorem, movet, noxia expellit, putredini obſtat, concoctioni opitulatur, et demum ventriculum roborat.

1020. Sunt tamen, quamvis pauciſſimi, quibus frigida, propter inſignem vel totius corporis vel ventriculi tantum infirmitatem, ſuo frigore nocere videtur. His interdum eadem aqua, vel leviſſime tepefacta, vel cocta et iterum frigeſcens, et ſic quaſi mollita, ſatis conveniet.

1021. Homines vero ſemper et ubique in liquoribus quibuſdam fermentatis et inebriantibus ſibimet comparandis ſolertes fuere; et tenuioribus ſaltem hujuſmodi liquorum pro potu communi, ſicut meracioribus luxuriæ cauſa, ſæpe utuntur; ita ut multi per plures annos, aquam, quæ ſola fere naturalis potus dici queat, ne ſemel quidem guſtaverint. Quin et multi iis ita aſſueſcunt,

cunt, ut potu quodam meraco ſine gravi incommodo carere nequeant.

1022. Ex iis liquoribus, vina et cereviſiæ variorum generum maxime in uſu ſunt, et ſanis hominibus fere tuta, et multis ægris ſalutaria, modo ſua natura bona fuerint, (ſatis ſcilicet fermentata, neque adhuc ad acorem nimis vergentia), neque nimia copia aſſumpta.

1023. Incommodo vero quodam, vel aliquando periculo aliquo, in multis longis morbis non carent. Corpus imprimis nutriunt, quod aqua non facit, idque forte cum tali ſubſidio minime opus eſt, et ſic nocent. Præterea, excitant et calefaciunt corpus, quod forte jam nimis calet. Et denique, natura ſua aceſcentia, ventriculo jam infirmo ſæpe nocent, acorem in eo gignunt, concoctionem alimentorum, et nutrimentum, et refectionem corporis, impediunt, et hoc ideo brevi infirmant.

1024. Quædam ex iis propter tenuitatem ad acorem valde proclivia existentia, quædam contra natura magis meraca, excitando primo, postea infirmando stomachum et totum corpus, ægrotis maxime nocent. Si parce bibendum est, meraciora Hispaniæ et Lusitaniæ vina optima sunt et maxime salutaria; sin largius, puriora et saniora Galliæ vina tutiora sunt et ægris et sanis. Ex cerevisiis vero, Londinensis illa fortis atque amara, quæ *porter* vocatur, saluberrima est, et ægrotantibus, iis præsertim qui a stomacho laborant, accommodatissima, et fere sola permittenda.

1025. Præter vero omnes liquores fermentatos, meracissimi illi latices, qui *spiritus destillati* vocantur, apud multos in usu quotidiano sunt, aut meri, aut cum aqua et aliis rebus commisti. Hi sane incommodis quibusdam vinorum plane carent; neque enim corpus nutriunt, neque acescunt in ventriculo, sed potius acorem in eo impediunt: commoda quoque haud exigua

exigua plane poſſident; ventriculum et totum corpus excitant, et ſic concoctionem alimentorum, aliter difficillimam futuram, ſæpe promovent. Nihilominus vero plurima et peſſima incommoda nunquam non habent, et merito omnium rerum quas hactenus luxuria humana excogitaverit perniciosiſſimi habentur. Nimis excitando ſæpe nocent; ſæpius adhuc et magis infirmando: *generi nervoſo* imprimis inimici ſunt, et ventriculo, et jecori; unde infirmitas generalis, et dirus et inſanabilis hydrops, vel ab hac, vel ab obſtructionibus viſcerum, quas liquores iſti gignere ſolent. Rariſſime igitur ægrotantibus permittendi ſunt *ſpiritus* iſti *deſtillati*, utcunque diluti, nam vi conſuetudinis, quamvis primo parum grati, paullatim ſuaviores fiunt, et meraciores bibuntur.—Miteſcunt aliquantum et obtunduntur in potu noſtro *punch*, non modo multa aqua diluta, ſed cum ſaccharo ſimul et ſucco pomorum quorundam commiſti. Sed tum nihil peculiaris commodi habent; nam liquor ille,

ſicut

ſicut vinum, ſed magis adhuc, in ventriculo aceſcit, et toti corpori magis nocet.

1026. Supereſt et una alia res, quæ et cibo et potu, cum ſanis tum maxime ægris, ſive acutis ſive vetuſtis morbis laborantibus, magis neceſſaria eſt, et ſæpe omnibus medicamentis et medicina ipſa præſtantior; aër nimirum purus et bonus, quo nihil ad vitam retinendam, et ſanitatem conſervandam, magis neceſſarium eſt, nec quicquam ad multos morbos ſanandos utilius; ſcilicet ſine quo medicamenta alioquin optima et efficaciſſima parum omnino valent, et morbi natura leves et facile ſanabiles, maligni prorſus et ſæpe inſanabiles fiunt.

1027. Aër enim purus venenatam illam mephitim quam ſaniſſimi etiam homines, et multo magis ægri, a pulmone et cute uſque exhalant, aufert, et per auras diffundit, donec tandem, depoſita vi ſua peſtifera, et ipſis et aliis innoxia fiat. Purus præterea aër corpus reficit atque refrigerat, vires forte

multum labefactas confirmat, cibi appetitum et concoctionem juvat, et putredini fortiter occurrit, præsertim frigidulus. In acutis morbis apprime necessarius fit, propter rationes satis manifestas; præsertim in febribus a contagio ortis. In omnibus istiusmodi morbis, aër purus, et quam sæpissime renovatus, salutaris et necessarius est. In multis, aër aliquantum frigidior quam sanis aut gratus aut tutus esset, et saluberrimus, et ipsis ægris jucundissimus existit. Non omnes vero morbi acuti adeo frigidum aëra tolerant, præsertim qui a frigore collecto oriuntur, vel in quibus pulmones multum afficiuntur, cujuscunque fuerint originis. In omnibus vero morbis aër calidus, et impurus, et morbosis effluviis corruptus, et stagnans, neque ut decet mutatus, haud parum nocet.

1028. Neque mediocris in morbis vetustis est vis, neque mediocris utilitas, idonei aëris, qui profecto in quibusdam morbis unica spes atque præsidium est. Ille autem

autem ſemper debet eſſe purus, quod nullo modo obtineri poteſt niſi ſubinde renovetur. Plerumque ſiccus aër ſaluberrimus eſt; nimirum qui corpus maxime roborat et excitat, et exhalationem per cutem promovet, et cibi appetitum conciliat, et concoctioni favet, et reſpirationi fere accommodatiſſimus eſt. Fertur tamen, quoſdam a pulmone laborantes, in aëre craſſo et humidiore, quam in puro, et ſicco, et ſereno aëre, melius ſe habere. Interdum calidior aër, interdum frigidulus, magis prodeſt in morbis longis, prout hi vel a frigore, et torpore, et repreſſa per cutem excretione, vel a calore et nimia laxitate et mobilitate corporis profluxerint. Cœlum denique temperatum, ſerenum, modice calidum, et præ omnibus æquale, ſaltem non ſubitis tempeſtatis mutationibus obnoxium, in omnibus fere morbis ſaluberrimum eſt, et in nonnullis, in quibus remedia parum valent, veluti in phthiſi, præſtantiſſimum remedium.

 1029. Vires

1029. Vires autem aëris, cum in inducendis tum quoque in levandis aut summovendis morbis, tum denique in corpore aut roborando aut infirmando, nondum satis intelliguntur. Argumenta vero et observationes etiam haud pauca non desunt, quæ ostendant, aëra in his rebus plurimum valere, plurimumque præsidii in eo esse positum, si modo administratio ejus esset plenius intellecta.

CAP.

C A P. XXVI.

De remediis aſtringentibus.

1030. QUoniam, ut ſuo loco jam dictum eſt (78. et ſeqq.), partes ſolidæ humani corporis, vel per totam compaginem vel in parte tantum ſingulari, ſive natura, ſive prava conſuetudine et vivendi ratione, ſive variis cauſis morboſis, ſive demum vi morborum quorundam præcedentium, ſæpe relaxantur ultra modum, et debiles et flaccidæ fiunt, ad vitæ munera parum valentes; remediis quibuſdam plane opus eſt, quæ talem debilitatem et laxitatem corrigant, parteſque noſtras ſolidas ad priſtinam et ſanam firmitatem

mitatem reducant. Hujuſmodi remedia, Aſtringentia apud medicos vocantur.

1031. Talem vim partes ſolidas animalium corporum denſandi, et firmandi, et roborandi, res quaſdam poſſidere multa docent, et præſertim ars illa communis et bene nota corii cum cortice querno aliiſque ſimilibus rebus depſendi et præparandi, donec inſignem duritiem et firmitatem acquirat.

1032. Plurimas quoque res ſimili quodammodo vi in corpore vivo pollere, et ratio docuit, et experientia ſatis demonſtravit. Modus vero quo hunc effectum præſtant, parum hactenus intellectus eſt; ſive, ut quidam opinantur, novas particulas inter priſtinas interponendo, quæ has fortius annectant, totamque ideo compagem firmiorem reddant; ſive, ut aliis magis placet, parum vel nihil novæ materiæ adjecto, vincula tantum adhæſionis priorum particularum conſtringendo, quæ ſic ad

propiorem

propiorem contactum perductæ, materiam duriorem reddant. Præſtat certe de re adeo obſcura atque incerta nihil conjectare, quam variis opinionibus, ipſiſque parum accuratis, neque ad rem bene explanandam idoneis, neque uſui medico accommodatis, noſmet irretire. Tamen ſatis certum eſt, materiam ſolidam animalium corporum, interdum ductis tantum particulis ex quibus conſtat in arctiorem contactum, citra ullam vel minimam compoſitionis mutationem, et interdum etiam diſſipatis particulis humidioribus quæ eam mollem feciſſent, firmiorem reddi. Medicamenta vero aſtringentia, num ſimili quovis modo, an alia prorſus ratione, ſuum effectum præſtent, parum conſtat; nec multum refert, dummodo effectus ipſe certus ſit, eorumque natura et adminiſtratio ſatis perſpecta.

1033. Multa ſane, et quidem diverſiſſimæ naturæ medicamenta, inter aſtringentia merito recenſentur. Omnia vero medicamenta

dicamenta quæ hac facultate pollent, vel ex plantis vel ex fossilibus corporibus sunt derivata.

1034. Innumeris fere in plantis, inque variis earum partibus, inest vis astringens; veluti in radicibus, corticibus, lignis, foliis, floribus, fructibus, et demum in succis propriis spissatis; quorum omnium exempla esse possunt, quercus, *bistorta*, *tormentilla*, lignum *Campechense*, *uva ursi*, rosa, *balaustia*, mala Cydonia, pruna sylvestria, granata, terra *Japonica*, ut vocatur, gummi *kino*, &c. Maxima autem vis astringens in corticibus plantarum fere reperitur: quin et in radicibus astringentibus, et in fructibus quibusdam simili vi gaudentibus, veluti in granato, maxima vis in cortice eorum plane insidet.

1035. Balsama quoque, ut vocantur, succi scilicet plantarum quarundam resinosi, inter astringentia medicamenta annumerantur, et in quibusdam morbis pro astringentibus

aſtringentibus remediis præſcribuntur, neque inutiliter; quamvis veram et puram vim aſtringentem plane non habeant, multaque oſtendant, ea longe alia ratione in iſtis morbis prodeſſe.

1036. Vis demum aſtringens haud exigua ineſt in ſuccis quarundam plantarum, cum in iis qui natura acidi ſunt, veluti ſuccus citrei, tum quoque in iis qui natura dulces et blandi exiſtentes, tantum poſtquam fermentati fuerint, acorem et vim aſtringentem adipiſcuntur. Sic multa vina, præſertim rubra, quamvis recentia, et ſua natura optima, vi quadam aſtringente gaudent; omnia vero vina, omneſque liquores fermentati, cereviſia, &c. jam acida facta, haud parum aſtringentia exiſtunt.

1037. Obſervatu dignum eſt, pleraſque plantas quibus radices amaræ ſunt, cortices plus minus aſtringentes habere. Præterea, omnes fere plantæ amaræ nonnihil

facultatis aſtringentis poſſidere creduntur, et revera pro aſtringentibus remediis a medicis ſæpe præſcribuntur. Vis demum aſtringens, ſiqua plantæ cuidam ineſt, facile detegitur, non modo ſapore illo aſpero atque ingrato qui omnibus ſubſtantiis aſtringentibus communis et conſtans eſt, ſed facilius et certius adhuc, nigro colore, qui ſtatim fere effici ſolet, ut planta ipſa, vel infuſio tantum ejus, commiſta fuerit cum *ſale Martis* in aqua ſoluto.

1038. Omnia medicamenta aſtringentia quæ a plantis deſumuntur adeo mitia et tuta ſunt, ut facile, et ſine periculo, vel largius vel parcius, ſecundum ipſorum facultates, ab ægris devorari poſſint, eorumque uſus diu continuari.

1039. Ex foſſilibus quoque rebus plurima derivantur medicamenta aſtringentia. Hæc vero ſunt vel terræ, vel metalla, vel demum ſales, ſive puri, ſive terrei, ſive metallici.

1040. Ex

1040. Ex terris puris, quamvis multæ olim pro aſtringentibus remediis uſurpatæ fuerint, et a nonnullis haud parum laudatæ, tamen adhuc valde dubium eſt num ullæ earum talem vim habeant. Boli, ut vocari ſolebant, non ſunt aſtringentes, niſi forte propter mixturam quandam aliarum rerum. Calx vero aliquid iſtiuſmodi vis poſſidere videtur, quocunque demum modo explicanda ſit; quoniam non modo in vivo corpore effectum aliquem aſtringentem habere videtur, veluti in *fluore albo*, in quo morbo aqua calcis prodeſſe viſa eſt, (cujus forte rei alia prorſus ratio reddi poſſit), verum etiam ad depſendum et indurandum corium apprime utilis eſt; niſi hoc quoque ad effectum ejus in cortice querno totum referre placeat.

1041. Ex metallis, quatuor, cuprum ſcilicet, plumbum, *zincum*, et ferrum, pro aſtringentibus remediis uſurpantur; quorum priora duo adeo periculoſa et fere venenata exiſtunt, ut nunquam ab ægris

devorari debeant, nisi minutissima quantitate, et maxima cum prudentia et circumspectione. Ferrum vero, et copia haud exigua, et cum insigni beneficio, sæpe devorari potest, vel in particulas minutas limando tritum, vel ad formam rubiginis per humorem et trituram redactum. *Zincum* quoque aliquando satis large assumptum est, sub forma *florum*; quorum vires et usus, utcanque laudati fuerint, adhuc parum certa videntur.

1042. Ex salibus demum, nonnulli magna vi astringente pollent. Sales imprimis acidi, puri, ad unum omnes, talem vim habent, ut ex effectibus eorum manifestissimis, cum in vivo corpore, tum quoque in corio præparando, satis constat. Non omnes vero sales acidi vim hanc æque fortem habent. *Acidum vitrioli* omnium fortissimum est, quod ad vim astringentem, cum in medicina, tum quoque in aliis artibus. Proximum forte huic locum tenet *acidum muriaticum*; deinde *nitrosum*; quæ ambo,

ambo, pura ſaltem, raro uſurpantur. Acetum demum, aut ſucci plantarum acidi, aut vina ſubacida (1036.), ſimili vi, ſed debiliore adhuc, gaudent. Hæc vero multo magis et multo facilius in noſtris corporibus ſubiguntur et permutantur quam illa, priſtina dum fermentantur (621. 559.), fere depoſita, novaque induta natura; ita ut brevi neque acida amplius neque forte aſtringentia exiſtant. Foſſilia autem *acida*, propriam naturam, ut videtur, diutius ſervant, et corpori igitur pro aſtringentibus remediis magis et certius proſunt.

1043. Ex ſalibus terreis, alumen longe optimum remedium aſtringens videtur, et fere ſolum nunc in uſu eſt; validiſſimum profecto remedium, et ſimul minime periculoſum aut nocens, ſatis libere adhiberi poteſt, vel forma ſicca et ſolida, vel in idoneo liquore ſolutum. Vim ſuam aſtringentem alumen habere videtur, magna ſaltem ex parte, ab *acido vitriolico* quod continet.

1044. Ex

1044. Ex ſalibus vero metallicis, ii fere ſoli qui ex cupro, aut *zinco*, aut plumbo, aut demum ferro, formantur, pro aſtringentibus remediis uſurpari ſolent; eorumque igitur facultates ex jam dictis (1041.) facile intelligentur.

1045. Sal *Martis*, ut vocatur, validiſſimum, et ſimul ſatis tutum et idoneum medicamentum aſtringens eſt; ſed partim ob ſaporem ſuum ingratum, partim ob ſtimulum quem ventriculo dare ſolet, interdum ad nauſeam uſque et vomitum, non tanta copia ac pura rubigo ferri (1041.) devorari poteſt: minore vero copia aſſumptus, eoſdem ſalutares effectus in corpore habet. Veriſimile quoque eſt ferrum ipſum, forma rubiginis devoratum, univerſo corpori tum maxime prodeſſe, cum ab acido humore in ventriculo et inteſtinis ſolutum fuerit, et in ſalem quendam ſali *Martis* haud diſſimilem verſum; qui per vaſa reſorbentia *lactea* hauſtus, et in ſanguinem delatus, cum eo totam corporis compaginem pervadat.

1046. *Vitriolum*

1046. *Vitriolum* vero album, quod ex *zinco* conſtat, multo validius medicamentum aſtringens exiſtit, ſed ad devorandum minime idoneum, propter vehementem et ſubitum vomitum, quem ſtatim fere ut in ventriculum receptus fuerit excitat. Partibus autem externis pro aſtringente admotum, eximium omnino remedium eſt.

1047. *Saccharum Saturni*, aliaque quotquot ex plumbo præparantur medicamenta aſtringentia, quamvis bona et valida remedia, gravius adhuc incommodum in ſe habent: nam copia vel minima in corpus recepta, ei fere veneno ſunt, et largius ſumpta, certiſſimo exitio. Quapropter, etiam cum partibus externis admoventur, prudentia aliqua in eorum uſu neceſſaria erit.

1048. Quod ſales demum ex cupro paratos attinet, princeps ex iis, *vitriolum* cæruleum, et periculoſiſſimum eſt, propter naturam ſuam venenatam, et adhibitu difficillimum,

difficillimum, propter insignem qua pollet acrimoniam, ita ut ne quidem partibus externis facile admoveri, multo minus in ventriculum tuto recipi, pro remedio astringente queat. Cuprum quidem *ammoniacum* ex hoc præparatum multo mitius remedium est, sed non adeo ut large devorari possit, propter nauseam et vomitum quem solet excitare; et parca copia assumptum parum efficax videtur.

1049. Ex iisdem porro metallis *tincturæ* quædam parantur, ex ferro imprimis, ope *acidi* salis communis, et ex plumbo ope *spiritus vini* et aceti; quarum pleræque easdem vires eademque incommoda habent ac metalla ipsa, aut sales metallici (1041. et seqq.), unde parantur. *Tinctura Martis* sane, et satis efficax remedium est, et ventriculo gratius aut tolerabilius quam aut ipsum ferrum aut sal ejus; forte etiam magis idoneum ut in sanguinem recipiatur, per totum corpus deferendum. *Tinctura Saturnina* raro et parce sorbenda datur, propter venenatum plumbi naturam (1047.);

partibus

partibus vero externis libere et feliciter ſæpe admovetur. In hujuſmodi *tincturis*, et medicamentum quod ſolvitur, et liquor ipſe qui id ſolvit, prodeſſe poſſunt.

1050. Præter vero omnia medicamenta, aut in corpus recipienda, aut eidem extrinſecus admovenda, ſunt et alia remedia (945, 6.) quæ ſæpe pro aſtringentibus cum inſigni beneficio præſcribuntur, interdum etiam medicamentis jam recenſitis multum præſtant; ut ex cauſis quæ corpora noſtra laxant (80. et ſeqq.), et nimis flaccida reddunt, bene intellectis, ſatis perſpicuum erit. Sic, ut cibus tenuis et aquoſus, potus nimis largus, vitæ genus ignavum et ſedentarium, et nimius aut nimis conſtans calor corpori admotus, variis modis omnes ſolidas ejus partes ſolvunt et laxant, facile conſtabit, contrarium vitæ et victus genus, et plurimam corporis exercitationem, et cibum ſiccum et nutrientem, et potum parcum, et frigus demum cum prudentia admotum, iſta mala correctura eſſe, et

justam et naturalem firmitatem ægrotantium corporibus efficacissime conciliatura. Neque rei quam ratio adeo plane docuit adversatur experientia, sed eandem sine dubio comprobat atque confirmat. De hujusmodi vero remediis fusius postea dicendum erit, quum de roborantibus sermo erit; quoniam non modo partes nostrorum corporum, quæ, distinctionis causa, mortuæ vocantur (70. et seqq.) afficiunt, verum etiam in *solidis vivis* (107. et seqq.), magna vi pollent, eorumque vigorem, simul cum firmitate aliarum partium, plurimum augent.

1051. Effectus primus et simplicissimus remediorum astringentium est, partes solidas nostrorum corporum firmare, densare, indurare; idque satis certe et efficaciter in iis partibus quibus proxime admoventur, sed multo minus efficaciter in aliis et remotis partibus, aut demum in universo corpore, siquando hoc præter naturam totum solutum fuerit; quamvis admodum

admodum verisimile sit, multa eorum in sanguinem parum mutata, pristinisque viribus adhuc pollentia recipi, et ideo totum corpus pervadere, et effectum in eo quam maxime generalem habere.

1052. Neque sane aut solæ fibræ simplicissimæ, aut minuta tantum solidarum partium elementa, qualiacunque hæc fuerint (93.), sed tela quoque reticulata, et organa omnia ex iis formata, ab astringentibus remediis afficiuntur. Vasa imprimis quæ sanguinem vehunt, cum arteriæ tum quoque venæ, vires eorum probe experiuntur, et multum, et sæpe subito, constringuntur: quin et *solida viva* (107.) pariter ab iis afficiuntur, et propter nexum insignem qui inter dotes eorum proprias, (sensum scilicet et mobilitatem), et dotes *mechanicas*, quas cum aliis solidis partibus communes habent (370. 376.), intercedit, dum hæ mutantur, et major firmitas atque rigiditas omnibus corporis partibus accedit, sensus

atque mobilitas pro rata fere parte minuuntur, et torpor quidam inducitur.

1053. Hinc facillime intelligetur remediorum aſtringentium uſus in omnibus fere morbis in quibus præſcribi ſolent; et ſimul perſpicuum erit, ea in multis egregie eſſe profutura.

1054. Imprimis igitur, in laxitate partium ſolidarum, ſive univerſæ corporis compaginis, ſive in loco tantum ſingulari, neceſſaria fiunt, aut parti maxime affectæ proxime admota, veluti oculis poſt inflammationem, aut faucibus et gutturi poſt anginam; aut in ventriculum recepta, aut toti corpori admota, veluti in hydropicis, vel jam ex hoc aut aliis morbis convaleſcentibus, vel in iis quorum corpora malum vitæ genus aliæque cauſæ nimis laxarunt atque ſolverunt.

1055. Præterea, ex effectibus quos in vaſis ſanguinem vehentibus (1052.) habent, plurimum

plurimum ſæpe proſunt in compeſcendis ſanguinis profluviis, cum ſponte accidentibus, tum quoque vi externa aut arte inductis. Pari inſuper ratione, profluvia quædam alia, veluti *fluorem album*, cui mulieres adeo obnoxiæ ſunt (815. et ſeqq.), aut fluxum iſtum mucoſum ex *urethra* qui diu ſæpe poſt ſanatam *gonorrhœam* virulentam manere ſolet moleſtiſſimus et pertinaciſſimus, optime reprimunt, nimirum qui, magna ſaltem ex parte, pendent a laxitate et infirmitate vaſorum.

1056. Porro, utiliſſima ſæpe reperiuntur in cohibendis ſecretionibus aut excretionibus quibuſdam præter modum auctis, veluti ſudore aut urina, quorum exceſſus ſæpe vel oritur, vel ſaltem augetur, aut generali corporis infirmitate, aut peculiari relaxatione partium, et præſertim vaſorum, quæ iis maxime inſerviunt.

1057. Denique, in alvi fluxu, cujus mali tot tamque varia exiſtunt genera (655. et

et ſeqq.), moleſtiſſima ſæpe, et periculoſiſſima, et ſanatu aliquando difficillima, aſtringentia remedia haud raro plurimum proſunt, morbumque vel prorſus depellunt, vel ſaltem minuunt et temperant, etiam ubi, propter cauſam ejus ſua natura immedicabilem, perfectæ ſanationis neque ſpes neque locus exiſtit. Pari ratione, in provectiore ſtatu *dyſenteriæ* (661.), purgatis jam ut decet inteſtinis, ſed manente adhuc importuniſſimo alvi fluxu, perutilia fiunt; partim ob confirmatas aliquantum omnes ſolidas partes inteſtinorum, vi morbi haud parum ſolutas; partim ob minuta vaſa atque foramina in inteſtina hiantia, ſuoſque humores nimis large fundentia, conſtricta atque coarctata; partim demum ob minutam aut ſublatam morboſam illam mobilitatem viſcerum (368. et ſeqq.), quæ vel cauſa et origo morbi extitiſſet, vel a morbo diu perſtante et recrudeſcente inducta fuiſſet (656.).

1058. Poſtremo,

1058. Poſtremo, quamvis remedia aſtringentia partes ſolidas quas mortuas vocamus, primo, et proxime, et maxime, afficiant, tamen et *ſolida viva* aliquando multum afficiunt, eorumque vigorem augent, mobilitatem vero minuunt (368. 377.), et in humoribus etiam vi haud exigua pollent, et putredinem vel arcent, vel aliquando jam præſentem corrigunt. Quapropter, et in nimia mobilitate *generis nervoſi*, et in ejus debilitate, et in putredine, aut generali (529. et ſeqq.) aut partis cujuſvis ſingularis, ſæpe utiliſſima fiunt. De hujuſmodi vero aſtringentium remediorum effectibus poſtea fuſius agendum erit.

C A P.

CAP. XXVII.

De remediis emollientibus.

1059. QUoniam duplice modo vitiari possunt partes solidæ humani corporis, et vel nimis duræ et rigidæ, vel nimis molles et flaccidæ, fieri (79.), remediis emollientibus pariter ac astringentibus opus est, ut illæ, præter naturam rigidæ et duræ factæ, ad justam, et sanitatis legibus consentaneam, mollitiem iterum reducantur.

1060. Res quasdam tali vi in materia illa ex qua corpora animalium constant (70. et seqq.) jam mortua, et a corpore separata, pollere, notissimum est. Nonnulla etiam remedia

remedia in corpore vivo eundem effectum habere, multa et certiffima experimenta et obfervationes fatis demonftrarunt.

1061. Minor vero horum medicaminum copia, minor faltem eorum varietas, quam aftringentium, a Natura fuppeditata eft. Haud pauca fane remedia quæ pro emollientibus ufurpantur atque laudantur, ex variis plantis atque animalibus defumuntur: omnia vero ad duo genera facile referuntur; oleofa fcilicet, et mucofa, feu *mucilaginofa*, ut folent vocari.

1062. Talem mucum, mollem, et aliquantum tenacem, variæ plantæ ubertim fuggerunt; idem in variis variarum plantarum partibus, veluti in radicibus, et foliis, et feminibus ineft; cujus rei exempla effe poffunt, lilium album, cepe, althæa, malva, linum, &c.

1063. Olea vero blanda et mollia, plurima animalia, pariter ac plantæ, magna

copia ſuggerunt. Quamvis multa olim credulitas, et fere ſuperſtitio, apud populum, et etiam apud medicos, invaluiſſet, de ſingularibus et miris viribus et excellentiis oleorum ſeu adipum variorum animalium ; nunc ſatis conſtat, facultates vel prorſus eaſdem, vel parum diverſas, in omnibus ineſſe.

1064. Proximum vero animalium adipi locum tenet butyrum, oleum ſcilicet, quod lac ſatis magna copia præbet. Lac quoque ipſum, cum ob aquoſam ſuam naturam, tum etiam ob oleum quod continet, remedium emolliens jure habetur.

1065. Naturæ demum haud multum ab his alienæ, videntur eſſe olea plantarum mitia et craſſa (99.) qualia per preſſuram ex quibuſdam fructibus aut ſeminibus copioſe derivantur ; veluti ex olivis aut amygdalis, &c. ; et hæc igitur inter remedia emollentia merito recenſentur.

1066. Omnium

1066. Omnium vero hujus generis remediorum longe validiſſimum atque certiſſimum eſt pura aqua, præſertim calida; innumera enim decocta, et fomenta, et infuſiones, quæ tam ſæpe præſcribuntur, tantumque propter vires ſuas emollientes laudantur, nihil aliud fere ſunt, neque alias vires habent, quam pura aqua calida. Et profecto, multa experimenta de induſtria inſtituta ad hanc rem inveſtigandam ſatis oſtenderunt, pleraque ex oleis, et ſuccis, aliiſque rebus quæ vulgo adeo pro viribus ſuis emollientibus laudari ſolent, multo minorem vim poſſidere quam aqua ipſa. Non tamen idcirco concludere æquum eſt, ſubſtantias illas oleoſas et mucoſas, quibus uti ſolemus, nihil prodeſſe. Certiſſimum enim eſt, eas ſolidas partes animalium corporum molliores et magis flexiles reddere, ſcilicet ob has quodammodo humectatas, vel fortaſſe oleo illitas, quod motum particularum in ſe mutuo faciliorem reddit, minuta nimirum, vel fere ſublata, frictione illa quæ motum impediebat.

 Præterea,

Præterea, pura calida, et etiam plurimi liquores aquoſi, ſive calidi ſive frigidi admoti fuerint, per vaporationem brevi diſſipantur, parteſque ideo externas quas fovebant et emolliebant aridas et rigeſcentes relinquunt. Oleoſa vero et mucoſa medicamina ab hoc incommodo fere immunia ſunt; ſaltem multo tardius diſſipantur. Merito igitur cum omnibus fomentis, ad emolliendas partes noſtrorum corporum externas, miſcentur.

1067. Quod rationem vero attinet, qua vel pura aqua vel plurimi aquoſi liquores proſunt in emolliendis partibus ſolidis humani corporis quæ nimis rigidæ factæ ſint, explanatu minime difficilis eſt. Hæ enim, ut ſuo loco jam expoſitum eſt (80.), aut duriores aut molliores fiunt, ſecundum copiam variorum elementorum quæ iis inſunt; et rigeſcunt ob defectum, et molliuntur propter abundantiam, humidæ materiæ in eorum compoſitione. Aqua vero, aut aquoſi liquores, corpori admota,

aut

aut in id recepta, omnes ejus partes pervadunt, vel per minuta vasa hausta atque delata, vel per foramina invisibilia penetrantia, seque cum ficcioribus quibus occurrant particulis conjungentia.

1068. Præter vero medicamenta emollientia, aut devoranda, aut corpori variis modis pro fomentis, &c. admovenda, sunt et alia remedia, quæ simili vi, eaque haud exigua, in corpore humano pollent.

1069. Calor imprimis, præsertim cum humore junctus, partes solidas nostrorum corporum mirum in modum solvit atque emollit. Calor profecto siccus, similem, quamvis haud tantam, vim habet. Præterea, corpora nostra natura haud parum humida existunt, et ideo facilius et magis a calore afficiuntur. Partes quidem corporis internæ, calorem suum proprium et naturalem parum mutatum fere solent servare; partes vero externæ a calore plurimum affici possunt, et molliri, et flexiles reddi,

reddi, quamvis antea valde rigidæ factæ essent. Quod si calor insolitus parti internæ admotus fuerit, veluti ventriculo aut pulmoni, quorum in utrumque res calidæ quædam satis facile et tuto recipi possunt, hæ quoque partes similem effectum, aliquando salutarem, aliquando valde perniciosum, experiuntur.

1070. Porro, quoniam partes solidæ nostrorum corporum, natura molles, magna et insolita distentione valde rigescunt (88.), et relaxatione iterum flaccescunt et molliuntur, perspicuum est, hanc aliquando pro remedio emolliente utilem futuram. De hujus vero remedii viribus atque effectibus, alibi locus erit dicendi.

1071. Crebra et valida corporis exercitatio, ut suo jam loco (86. 89.) dictum est, vel totum corpus, vel partes tantum ejus quæ maxime exercentur, efficacissime firmat, sæpe etiam nimis rigida facit, cum ob dissipatas ultra modum humidas partes,

tum

tum ob ſolidas particulas plus æquo compreſſas atque denſatas; et modo igitur noxæ, modo remedio, corpori eſt. Longa vero requies, et ignavia, contraria prorſus ratione, corpora noſtra ſolvunt atque emolliunt. Sed multa vetant ut hæ pro remediis ſæpe præſcribantur.

1072. Poſtremo, quoniam rigiditas aliqua longa requie ſæpe inducitur (90.), ratio ipſa docet, motum et exercitationem, quatenus facultas fuerit, partium ſic rigeſcentium, idoneum aliquando remedium emolliens fore; quin et partes jam aliquantum rigidæ factæ, qualiſcunque fuerit prima ejus mali cauſa, eo facilius regidiores fiunt, quod, ad ſolitos motus parum valentes, fere quieſcere coguntur. Quapropter, in omni fere morboſa rigiditate, cum partium quæ alias movent (109. 301. et ſeqq.), tum partium quæ ab aliis moventur, veluti artuum, et omnium juncturarum, ad motum crebrum, ſed levem, et facile tolerabilem, et poſtea, cum aliquatenus

quatenus jam ſuperata eſt rigiditas, ad vehementiorem exercitationem, tanquam certiſſimum auxilium atque præſidium, properandum eſt. Vel ſi forte talis exercitatio prorſus impoſſibilis fuerit, motuſque leviſſimus non ſine magno dolore perficiendus, tum ad frictionem crebram et validam (quæ fere exercitationis munere fungatur), confugere oportet. Hæc quoque facilior et efficacior ſæpe fit, ſi partes quibus adhibenda eſt, oleo, aut oleoſis quibuſdam remediis (1063. et ſeqq.), prius inunctæ fuerint.

1073. Quod effectus vero attinet remediorum emollientium in corpore humano, ſimpliciſſimi ſunt, et facillimi intellectu. Partes ſcilicet ſolidæ, ab eorum uſu molliores, minus reſilientes aut renitentes, magis vero flexiles fiunt; et ideo quædam partes, antea ægre movendæ, poſtea multo facilius moventur.

1074. Hi

1074. Hi autem effectus prius et magis manifeste in partibus quibus remedia proxime admoventur, puta in artu quodam, aut per totam cutem, quam in remotis partibus, aut in universo corpore, observantur. Partim vero, propter consensum seu nexum istum generalem (353.) quo omnes corporis partes conjunguntur, partim propter quædam ex remediis emollientibus in corpus recepta, et per totam compaginem delata, remotissimæ aliquando ejus partes, vel forte omnes, similiter quodammodo afficiuntur. Quod profecto eo minus mirum videbitur, et facilius intelligetur, siquis secum reputaverit, non modo simplicissima et minutissima solidarum partium elementa atque particulas molliri et solvi, sed organa omnia, et imprimis vasa, ex iis formata, eundem effectum participare. Neque obscura ratio, qua, mollita atque laxata aliqua parte vasorum quæ sanguinem vehunt, omnia brevi laxentur, sublata nimirum, vel minuta saltem, distentione illa (88. 318. et

ſeqq.), qua firmitas eorum, et ſane omnes fere vires, magna ex parte nitebantur.

1075. Porro, ob arctiſſimum illum nexum qui inter dotes *mechanicas* et vires vitales *generis nervoſi* intercedit, fieri non poteſt, quin, dum omnes partes ſolidæ totius compaginis ope remediorum emolliuntur et laxantur, facultates *generis nervoſi* peculiares ſimul afficiantur et perturbentur. Præterea, quoniam, ut modo dictum eſt (1074.), vaſa ſanguinem vehentia plurimum afficiuntur et laxantur actione remediorum emollientium, perſpicuum eſt, ex hac mutatione totum *genus nervoſum* magis adhuc et citius affectum iri; nam motus ſanguinis et vires nervorum et muſculorum tam arcto vinculo copulantur (408.), ut ſæpe, dicto citius, affectio alterius functiones alterius valde afficiat.—Igitur non difficile explanatu erit, quo pacto ab actione horum remediorum, relaxatio omnium muſculorum, et infirmitas aliqua generalis,

generalis, et mobilitas aucta, et alii ejusdem generis effectus, inducantur.

1076. Ex his variis effectibus remediorum emollientium facile patebit, plurima eorum, in aliis atque aliis morborum generibus, variis modis, esse profutura; scilicet quæ non modo primo suo et primario effectu in partibus solidis simplicissimis prodesse possunt, verum etiam magis adhuc viribus suis in mutando statu vel partium quæ sanguinem movent, vel *generis nervosi*, aut in parte aliqua præ cæteris, aut per totum corpus.

1077. Imprimis itaque, in rigiditate morbosa generali, remediis emollientibus plane opus est, propter effectum eorum primarium et simplicissimum. Talis profecto nostrorum corporum conditio rarum vitium est; nisi in senibus, quibus omnes partes solidæ nimis rigidæ fieri solent, propter varias causas jam expositas (80. et seqq. 861.); unde ipsi haud parum sæpe

patiuntur incommodi, deficientibus viribus, hebefcentibus fenfibus, motuque omni difficiliore facto. Quamvis hujufmodi rigiditatis nulla exiftant remedia, tamen in hoc ipfo ftatu, certiffimum eft remedia quædam emmollientia, levamen (965.) aliquando haud exiguum attuliffe, vitamque ideo jam fere deficientem quafi renovaffe, et fæpe per plures menfes, interdum etiam per aliquot annos, protraxiffe. Sic æftas calidior poft longam et duram hyemem accedens, aut migratio in regionem fervidiore fole calentem, aut frequens ufus balnei calidi, aut veftitus tantum plenior et calidior, et diæta tenuis, et exercitatio modica, et frictio cutis crebra, fenibus haud raro utiliffima fuerunt.

1078. Frequentius vero, rigiditas quarundam tantum partium, veluti unius artus, vel forte unius juncturæ, obfervatur. Ad hanc autem minuendam aut tollendam emollientibus remediis opus eft, fed partibus affectis maxime adhibendis. In hoc igitur

igitur ſtatu, varia fomenta calida, ex oleoſis et mucoſis rebus, et balneum, et aqua calida in partem rigidam ex alto cadens, et frictio crebra et valida cum oleo, et exercitatio modica, ſed frequens, &c. optima remedia ſunt.

1079. Porro, cum partes quædam multum tenſæ, rigidæ factæ ſunt, veluti arteriæ in inflammatione partis cujuſvis, emollientia bona ſunt loco inflammato pro fomentis admota, eaſque laxant, parteſque vicinas ſolvunt et molliunt, et inflammationem temperant, et effuſioni humorum qui debent effundi, et benignæ ſuppurationi, favent. Pari fere ratione, poſt inflammationem peractam, ulcuſque factum, ad hujus ſanationem plurimum ſæpe conducunt; præſertim ſi labia ulceris callent, et vaſa humorem fundentia dureſcunt, et humor parcus et acer, et ſuppuratio maligna, fiunt.

1080. Simili quoque modo, in inflammatione magis generali, et in febribus varii generis, emollientia remedia prosunt; cum ob arterias, simul cum reliquis solidis partibus corporis, laxatas, et impetum sanguinis sic temperatum, tum maxime ob cutem solutam, ejusque minuta foramina laxata et patefacta; unde facilis et libera per eam exhalatio, vel forte sudor, quæ ægritudinem multum solent levare, febremque ipsam haud raro penitus solvere.

1081. Alias porro secretiones aut excretiones, vel nimia firmitate, vel saltem nimis rigida contractione, vasorum aliarumque partium quæ iis inserviunt, deficientes aut impeditas, remedia emollientia sæpe expediunt et promovent, et sic, verbi gratia, urinam vel salivam aliquando movent. In alvo autem solvenda, si hæc præter naturam astricta fuerit, plurimum valent; interdum per os assumpta, quod rarius tentatur, et vix nisi alia simul remedia ad alvum

alvum movendam data fuerint; maxime autem pro lotionibus per anum infusa.

1082. Denique, ex effectibus suis in *genere nervoso*, quæcunque horum ratio fuerit (1075.), interdum utilia fiunt: veluti in nimio et morboso vigore, vel generali, qualis in insania aliquando observatur, vel partium quarundam præ aliis (373.), qualis in *diathesi phlogistica*, aut febre vehemente, aut inflammatione, accidit; aut in nimia *generis nervosi* excitatione, somnum repudiante (297.), solitisque remediis vix, et ne vix quidem, sopienda, qualis mente captis sæpe contingit. In his igitur et similibus exemplis, remedia emollientia, laxato et soluto corpore, *genus nervosum* infirmabunt, vigoremque ejus morbosum minuent, et somnum diu vigilanti conciliabunt. De his vero et hujusmodi emollientium remediorum effectibus, sub alio capite, postea plenius erit agendum.

C A P.

CAP. XXVIII.

De remediis roborantibus.

1083. PRoximum iis remediis, quæ universas solidas partes humani corporis afficiunt, locum tenent illa quæ partes solidas vitales, cerebrum scilicet, et nervos, et musculos, afficiunt, earumque vires aut deficientes excitant atque intendunt, aut nimias minuunt et reprimunt.

1084. Utcunque vero obscuræ et incomprehensibiles sint harum partium facultates (115. et seqq.) atque actiones, vitia saltem earum neque pauca neque levia (367. et seqq.) satis manifesta sunt, quamvis profecto nondum bene intellecta. Hæc

quoque

quoque vitia remedia valida et efficacia eo magis poſtulant, quod et ipſa frequentiſſima ſint, et innumerorum fere et graviſſimorum quorundam morborum origo et pars; quoniam in omnibus quotquot corpus humanum fungitur officiis, nervi et muſculi primas ſibi partes vindicant. His igitur læſis, et alia atque alia ratione male ſe habentibus, perſpicuum eſt, functiones corporis, vel quaſdam, vel omnes, prout vitium plus minus generale fuerit, neceſſario impeditum iri.

1085. Ex vitiis autem *generis nervoſi*, quorum naturæ, et effectus, et noxæ, et remedia, quodammodo intelliguntur, quatuor primaria evidentiſſima et frequentiſſima exiſtunt; defectus ſcilicet vigoris, ſive debilitas; exceſſus ejuſdem, ſeu nimius vigor; defectus mobilitatis et ſenſus, ſeu torpor et ſtupor; et demum, exceſſus ſenſus mobilitatiſque, ſive mobilitas morboſa.—De horum malorum na-

turis, et cauſis, et noxis, jam ſuo loco (367. et ſeqq.) dictum; de ſingulorum remediis nunc ordine dicendum eſt.

1086. Remedia imprimis quæ adverſus debilitatem valent, roborantia non inepte vocantur; ſæpe autem apud medicos *tonica* appellantur, quaſi omnis eorum actio et virtus conſiſteret in augenda tenſione, ſeu *tono* (ut multi vocant), fibrarum muſculoſarum (318. et ſeqq.). Vires muſculorum pendere multum a tenſione fibrarum ex quibus conſtant, et hac minuta vel ſublata, minui vel tolli; eadem vero aucta, intra certos limites (320. 321.) augeri, certiſſimum eſt: quædam etiam ex remediis roborantibus, tenſionem fibrarum muſculoſarum, vel in parte qualibet, vel in univerſo corpore, augere, admodum veriſimile eſt. Omnia vero eodem modo prodeſſe minime probabile videtur; quod profecto de nonnullis vix credibile eſt. Præſtat igitur, ſemperque præſtabit, ubi fieri poteſt, vocabulum evitare quod aliquid conjecturæ in

in ſe continet, quæ minus cautos in errorem duceret, nomenque in hoc, ſicut in aliis exemplis, remediis imponere, ex effectibus eorum certis et manifeſtis.

1087. Primum inter roborantia locum remedia aſtringentia (1030. et ſeqq.) merito ſibi vindicant. Omnia enim medicamenta aliaque remedia quæ corpora noſtra firmant, eorumque carnes quodammodo indurant, vires fibrarum muſculoſarum intendere, et ſic debilitati occurrere poſſunt.

1088. Primo ſtatim aſpectu, inutile videretur, diſtinctionem ullam facere aſtringentia inter et roborantia remedia, diverſaque iis nomina dare, diverſaſque vires diverſaque loca in Conſpectu Medicinæ *Theoreticæ* iis aſſignare; præſertim quum pleraque remedia quæ alteri propoſito inſerviunt, alteri quoque haud male accommodata exiſtunt.

1089. Verum enimvero differentia ſatis certa, neque profecto exigua, inter illa

videtur intercedere. Vires enim mufculorum deficiunt, et magna aliquando debilitas urget, cum nulla præter folitum carnium mollities adeft, neque ideo aftringentibus remediis opus eft; immo etiam cum nimia potius rigiditas univerfæ compaginis adeft, ingens debilitas accidere poteft. Præterea, quamvis omnia aftringentia remedia, roborantia interdum fieri poffint, non omnia pariter roborantia vim aftringentem habent; quin et quædam ex iis funt, quæ partes folidas mortuas nullo modo afficiunt. Neque demum in ipfis veriffimis remediis aftringentibus, vis roborans pro rata parte cum altera viget, fed fæpe magna obfervatur cum hæc exigua eft, et contra, parva interdum, faltem minime notabilis reperitur, cum vis aftringens maxima exiftit.—Minime ergo abfurda eft diftinctio illa medicorum inter roborantia et aftringentia remedia.

1090. Vis roborans, qua pleraque medicamenta aftringentia gaudent, facile intelligetur,

telligetur, ex nexu illo inſigni qui dotes *mechanicas* inter et dotes vitales ſolidarum partium humani corporis intercedit, et de quo jam ſat ſuperque dictum eſt. Nam ſi mollities nimia debilitatem facit, manifeſtum et certum eſt, medicamenta quæ illam corrigant, huic ſimul opem eſſe latura.

1091. Ex medicamentis autem vere aſtringentibus, quædam præ cæteris inſigni vi roborante in fibris muſculoſis, vel forte in toto *genere nervoſo*, pollere videntur. Sic cortex *Peruvianus*, quamvis non validiſſimum aſtringens remedium, inter efficaciſſima roborantium merito habetur, et ſiqua ſcriptis medicis fides, multo magis roborat corpus quam medicamenta aſtringentia haud parum fortiora. Idem quoque de ferro, variiſque medicaminibus ex eo præparatis (1041. 5. 9.), verum eſt, quæ ſæpe pro roborantibus remediis uſurpata egregie proſunt, quamvis etiam copia tam exigua devorata, ut vix credibile ſit per

mixturam

mixturam aut appofitionem particularum ex quibus conftant, folidas partes humani corporis denfari et firmari, ut ab aftringentibus remediis folent. — Obfervandum tamen eft, parum adhuc inter medicos conftare num mera hac vi roborante, num alia prorfus et minus intellecta ratione, cortex ille *Peruvianus*, per multos jam annos adeo laudatus, inque tot morbis præfcriptus, tam falutares effectus edat. Et facile patebit, quocunque modo remedium illud morbofæ cuiquam corporis conditioni occurrat, vim aliquam roborantem fimul effe habiturum; quoniam omnes fere morbi, utcunque natura, et origine, et effectibus, inter fe diverfi, hoc faltem commune et conftans habent, ut corpus, vel totum, vel partes ejus quafdam præ reliquis, plus minus infirmant.

1092. Cuncta demum fere amara, præfertim quæ ex plantis derivantur, quorum vis aftringens exigua fæpe, et extra corpus fere nulla videtur, vim aliquam roborantem poffidere

poſſidere creduntur, et hoc conſilio, multum, et ſæpe nimis, uſurpantur. Multa enim ex iis, forte omnia, large aſſumpta, corpori nocent, neque ſuſpicione vis alicujus venenatæ omnino carent. Nonnullis ſaltem animalibus plane veneno ſunt. Actio eorum in corpore vivo, et modus quo fibras muſculoſas, præterquam vi ſua aſtringente, roborant, parum intellecta ſunt.

1093. Vina quædam, præſertim rubra et aſtringentia (1036.), inter optima et efficaciſſima remedia roborantia jure habentur; et profecto omnia bona vina, aliique liquores validi, ſive aſtringentia exiſtent ſive non, vim aliquam roborantem plane habent; quæ forte ſtimulo eorum maxima ex parte tribuenda eſt.

1094. Alia enim ſtimulantia remedia varii generis pro roborantibus ſæpe præſcribuntur, et nonnunquam egregie proſunt; neque obſcura ratio, qua remedium quodvis ſtimulans, excitato univerſo *genere nervoſo*,

voso, fibras musculosas ad validiorem contractionem cieat, et sic totum corpus quodammodo roboret.

1095. Quædam vero ex remediis inter astringentia jam enumerata, multo majore vi roborante pollent quam ulla medicamenta astringentia, aut sane ulla medicamenta quæ ægris devoranda dantur. Cujusmodi exempla sunt, idonea corporis exercitatio, frigus rite adhibitum, apta diæta, et demum, nonnulli animi affectus.

1096. Quod idoneam corporis exercitationem attinet, pro remedio roborante omni laude major est, cum ad tuendam sanitatem, si hæc natura bona est, tum ad reficiendas aut renovandas vires, si hæ, vel morbo, vel pravo vitæ genere, vel aliis forte minus manifestis causis, fractæ et exhaustæ fuerint, tum quoque ad sanandos plurimos morbos qui a debilitate, vel generali vel speciali, suam originem ducunt, vel quorum saltem debilitas pars magna est.

1097. Plurimis

1097. Plurimis quoque et admodum variis modis prodesse videtur, et effectum suum roborantem præstare; et imprimis ut astringens remedium nonnihil valet, firmatis scilicet atque densatis partibus musculosis, unde hæ auctum vigorem adipiscuntur. Magis vero proficere videtur corporis exercitatio, robore illo quod omnes musculi, justa, et crebra, et modica actione acquirunt (335.), et auxilio quod sanguinis motui (424. 5.), et quotquot ex eo pendent functionibus, impertit, et stimulo illo saluberrimo quem cerebro, et nervis, et musculis dat, et bono appetitu quem solet etiam infirmissimis conciliare, et sana alimentorum concoctione quam efficit, et idoneo corporis nutrimento, cui multum favet, et libera per cutem exhalatione quam adeo promovet, et omnibus fere secretionibus et excretionibus expeditis atque promotis, et animo demum ipso, forti, et æquo, et hilari, facto. Neque obscura ratio, qua, dum istis functionibus aut singulis aut universis adeo efficaciter opitu-

latur, reliquas ſimul juvet, totumque ideo corpus roboret. Neque dubium eſt, utcunque obſcurum videatur, omnes partes muſculoſas vigorem quem aliquæ earum ſibimet nactæ ſint, quodammodo participare, et ſic, dum quidam muſculi voluntarii motus, idonea exercitatione, multo validiores fiunt quam antea fuiſſent, reliquos, quamvis parum exercitos, ſimul cum iis roborari. Neque demum dubium eſt, exercitationem corporis, et proſperam ejus valetudinem quam efficit, animo prodeſſe, et firmitatem, et vim, et hilaritatem, huic conciliare, et viciſſim animum lætum et hilarem multis corporis functionibus plurimum favere, adque ejus generalem vigorem tantum tamque manifeſte conducere, ut optimo jure egregium remedium roborans habeatur.

1098. Inter varia autem exercitationum genera, optima fere ſunt (dummodo corpus ad ea valeat) quæ maxime generalia ſunt, et in quibus plurimi muſculi exercentur.

centur. Sic omnium exercitationum, ambulatio et maxime naturalis eſt, et ſanis ſaluberrima, et, in quibuſdam morbis, ægrotantibus etiam haud male accommodata. Pleriſque vero ægris minus convenit, cum propter ſuam vehementiam, quæ vires muſculorum cito exhaurit corpuſque infirmat, tum quoque propter impetum ſanguinis, crebra et valida tot muſculorum contractione (425.), nimis auctum; unde incommodum, et ſæpe periculum non leve, oriri poteſt in variis morbis, veluti in pleriſque ſanguinis profluviis, et in omnibus malis in quibus pulmones laborant, aut reſpiratio, quacunque de cauſa (584. et ſeqq.), impeditur. Per ambulationem enim, ſimileſve exercitationes, plus brevi ſanguinis in pulmones congeritur quam hi, ſic impediti, tranſmittere queant; unde cito anhelatio, palpitatio, ſuffocatio, &c.

1099. Ob eaſdem cauſas (1098.) omnes vehementiores corporis exercitationes, veluti gladiatoria, aut curſus, aut ſaltatio

 violenta,

violenta, et ſimilia, utcunque ſanis et validis conveniant, ægrotis raro præſcribenda ſunt, et vix quidem permittenda, et nunquam ſine maxima prudentia et circumſpectione, ut ægri iis paullatim aſſueſcant; qua ſane cura, infirmiſſimi aliquando athleticam vim et robur ſibimet compararunt, et ad exercitationes facile valuerunt, quales primo ne quidem tentare auſi eſſent, quæque, ſi tentaverant, primo fere conatu eos oppreſſiſſent.

1100. Hoc vehementiorum corporis exercitationum incommodo bene perſpecto, medici ſolent mitiores ægrotis ſuadere, et ſæpe pro exercitatione geſtationem præſcribere; quas inter hoc intereſt, quod hæc alienis atque externis illa vero propriis atque internis corporis viribus perficitur. Facile igitur patebit, quantum idonea geſtatio exercitationi actuoſæ ſæpe præſtet, in iis præſertim exemplis, in quibus maxima infirmitas actionem muſculorum difficilem aut nimis laborioſam reddidit,

vel

vel in quibus infirmitas pulmonum, aut respiratio impedita et imperfecta, velociorem sanguinis motum periculosum fecit.

1101. Differentia vero exercitationem inter et gestationem non ita intelligenda est, quasi in hac nulla prorsus fieret musculorum nostrorum actio. In omnibus enim quædam musculorum actio fit, et plane necessaria est, sed levis omnino, si cum illa comparetur quæ in vera exercitatione perficitur, et minus laboriosa, et qualis igitur diutius possit continuari citra lassitudinem vel defatigationem.

1102. Ut inter exercitationes ambulatio, sic inter gestationes equitatio, cæteris omnibus longe præstat; actio enim musculorum haud exigua in ea requiritur, sed adeo levis, et ita variata, ut etiam valde infirmis, iisque qui plane ambulare non possent, tolerabilis, et grata, et valde salutaris fiat. Neque minima equitationis excellentia est, quod cursum sanguinis leni-

ter

ter omnino expedit, neque pulſus nimis feſtinat, neque tantum ſanguinis in pulmones conjiciat quantum eos opprimere poſſit, aut reſpirationem laborioſam aut difficilem facere. Eſt quoddam etiam, inter equitandum, non corpus modo leniter exerceri, ſed mentem etiam aliquantum, neque injucunde, occupari; tantum enim animi attentionis regendo aut compeſcendo equi curſui requiritur, quantum et eam leniter excitet, et a ſolitis curis, aut ſtudiis, aut cogitationibus, ſæpe haud parum nocentibus, forte clam homine ipſo, ſubducat.

1103. Ægro vero, neque ad ullam exercitationem, neque ad hanc optimam geſtationem valenti, mitiora præſcribenda ſunt geſtationis genera, et maxime geſtatio in curru, cujus effectus et uſus ex jam dictis de equitatione facile intelligentur, quæque revera ſæpe quam optime profuit. Hujuſmodi geſtatio commodum non leve habet, nempe ut per eam ægrotantes valde infirmi

infirmi aliquid exercitationis tentare possint, et etiam itinera satis longa, quamvis intempesto cœlo, tuto et facile emetiri.

1104. Navigatio insuper, tanquam levissima gestationis species, et infirmissimis ægris optime accommodata, a multis medicis, iisque haud parvi nominis, plurimum laudata est: neque dubium est, hanc, aliqua demum ratione, utcunque obscura, nonnullis ægrotantibus jam pene desperatis mirabiliter profuisse. Insigne hujus gestationis commodum et excellentia est, quod infirmissimos quosque non opprimat, et quod per multos dies, vel per totos menses, si opus fuerit, diu noctuque continuari possit. Nausea ipsa quam movere solet, a quibusdam egregie interdum prodesse creditur; quin et multis persuasum est, aëra maritimum, qui inter navigandum trahitur, suis usibus non carere.

1105. In omnibus demum exercitationibus et gestationibus quas pro roboranti-
bus

bus remediis præſcribere cupimus, hoc præ omnibus uſque obſervandum eſt, ut ægrotantium viribus ita accommodentur, cum quod ad vehementiam, ſive naturam, tum quod ad tempus, ſeu continuationem, earum attinet; ut neque multum ſudorem eliciant, neque magnam defatigationem relinquant. Quantum enim cunque idonea exercitatio corpori proſit, et muſculos roboret, certiſſimum eſt, nimiam haud parum nocere etiam ſaniſſimis et robuſtiſſimis, ſed multo magis ægris atque infirmis; quorum corpora exhaurit, vireſque mirum in modum convellit, forte etiam novos et graves morbos inducit. Signum plerumque ſatis certum erit valetudinarios ſemet quantum iis profuturum ſit exercuiſſe, cum laſſitudo aliqua obrepit, et corpus caleſcit, et frons ſudore madet, et ſudor levis per totam cutem profluere incipit. Siſtere autem oportet, et paulliſper quieſcere, citra copioſum ſudorem aut defatigationem, quæ muſculos, et ſane totum corpus, adeo debilitat (337.). Hæc præcep-

ta

ta incipientibus maxime obſervanda ſunt; nam feſtinando lente, homines, utcunque infirmi et valetudinarii, ſæpe eo uſque pervenire poſſunt, ut ad vehementiſſimas exercitationes probe valeant, et in palæſtra, et ſub ſole fervido, ſe exerceant et ſudent, nec quicquam mali a tanto labore ſentiant; quod tamen non omnibus eſſe tentandum, ſatis perſpicuum eſt.

1106. Denique omnis exercitatio atque geſtatio, ſub pleno Jove, et in aëre puro, et ſicco, et frigidulo, fieri debet. Bonus enim aër (1026. et ſeqq.) ipſe inter efficaciſſima roborantia remedia jure habetur. Siccus quoque et frigidulus aër corporis vires auget atque conſervat, et ſudorem inter exercendum reprimit. Nihil vero obſtat, quo minus, ſecundum ægrotantis vires et conſtitutionem, et morbi quo tentatur naturam, exercitatio ſub ſole quamvis fervido, et multo cum ſudore, aut permittatur aut etiam imperetur.

1107. Poſtremo, cum neque exercitationi locus eſt neque geſtationi, tum ad frictionem confugiendum eſt, quæ aut ſicca, cum ſtrigili, aut panno laneo, aut manu calida, aut demum cum oleis, aut cum vaporibus medicatis, (ad ſatisfaciendum ægrotantium animis), remedium roborans haud contemnendum fiet. Viribus muſculorum opitulari videtur; et certe ſanguinis curſum juvat (424. 5.), et actionem vaſorum reſorbentium multum promovet (435.), et exhalationi per cutem favet, et generalem ideo vigorem corpori conciliat.

1108. Frigus quoque inter præſtantiſſima remedia roborantia optimo jure recenſetur, quippe cujus effectus ſatis certi et manifeſti ſunt, quamvis ratio eorum admodum obſcura ſit.

1109. Imprimis, ut videtur, tanquam aſtringens remedium nonnihil proficit; ſed magis adhuc ex effectibus ſuis in *genere nervoſo*. Parum certe conveniret, argumentum

mentum inire de re adeo obſcura atque difficili, ut actio caloris aut frigoris eſt, et modus quo tot miros et graves effectus in corpore humano præſtent. Neque profecto iſtiuſmodi arcana tantum ad uſum medicum ſpectant, quantum ſcientia rei factæ et veræ de ipſis mutationibus quas in corpore humano efficiunt.

1110. Hoc autem certum atque idoneum calorem in ſe habet, quem plerumque parum mutatum conſervat, quamvis temperies aëris externi ambeuntis quod ad calorem aut frigus admodum varia fuerit (566.). Sunt tamen certi fines quos ultra neque calorem neque frigus facile aut ſine damno toleremus, neque ita quin corpora noſtra præter ſolitum vel caleant vel frigeſcant. Erit igitur gradus ſeu punctum quoddam caloris externi, internæ noſtræ caloris gignendi (565.) facultati ita reſpondens et accommodatum, ut illo exiſtente, hæc ad caloris corporis jacturam reparandam quam accuratiſſime ſufficiat,

 neque

neque hoc ideo aut calidius aut frigidius fiat. Perſpicuum quoque eſt, gradum iſtum non ita certum aut fixum fore, quin variet aliquantum ſecundum hominis veſtitum, aut exercitationem qua utitur; nam hæc facultatem gignendi caloris plane intendit et auget, et ille, licet nullam gignat calorem, tamen illum qui genitus eſt conſervat et retinet, neque eum per aëra, tam facile ut aliter fieret, diſſipari ſinit. Porro, veriſimile eſt conſuetudinem, cujus in aliis rebus tanta vis eſt, in hac etiam nonnihil valere; hominesque ſic variis caloris gradibus ita aſſueſcere, et quaſi accommodari, ut alii alios facile tolerent, qui minus aſſuetos aut nimis calefacerent aut refrigerarent.

IIII. Quicunque vero gradus ille caloris fuerit qui hominibus leviter veſtitis et quieſcentibus ita accommodatus eſt, ut ſuus corpori calor conſtet, augmentum vel imminutio ejus hoc variis et fere contrariis modis afficit. Major enim calor ſenſum et mobilitatem auget, ſed vigorem ſimul minuit

nuit (368. et feqq.); ita ut tandem exercitatio omnis, vel leniffima, difficilis et laboriofa fiat, et labores graves (quamvis fub frigido Jove tolerandi) fere impoffibiles, vel fi tentati fuerint, in fummam debilitatem, et animi defectionem, vel forte fubitam mortem, defituri. Neque tanta infirmitas mufculis voluntarii motus folis incumbit, fed omnes fibras mufculofas plane pervadit. Frigus vero, hoc eft calor minor, corpori admotum, intra certos, eofque fatis arctos limites, contrarium effectum habet: nimirum quod fenfum et mobilitatem aliquatenus minuit, et fimul vigorem auget, et mufculos roborat, et exercitationem omnem facilem reddit, et labores tolerabiles. Neque hoc in magnis tantum voluntarii motus mufculis fit, fed in omnibus quodammodo accidit.

1112. Hinc facile intelligetur, frigus fatis modicum, puta frigidulum aëra, remedium roborans haud levis momenti interdum fore, in variis morbis, cum vetuftis

tis tum acutis, præſertim in iis ubi morboſa debilitas (quod minime rarum eſt) a nimio calore oriri vel ingraveſcere viſa eſt.

1113. Neque ſolus aër frigidulus, aut univerſæ cuti admotus, aut in pulmones per ſpiritum receptus, tali vi roborante gaudet, et hoc conſilio a medicis præſcribitur; aqua etiam frigida ſimili facultate, ſed ſæpe haud parum validiore, pollet, et merito in magno uſu et æſtimatione eſt.

1114. Aqua imprimis frigida pro potu hauſta, vel potio quælibet tenuis et frigidula in ventriculum recepta, vi ſua roborante et refrigerante, ſimul prodeſſe poteſt; et revera haud raro profuit in variis morbis, cum acutis tum vetuſtis. Veriſimile etiam videtur, vires et uſum frigoris hoc modo adhibiti, nondum ſatis cognita et explorata eſſe.

1115. Sæpius vero, et majore cum beneficio, uſus balnei frigidi pro roborante remedio

medio præscriptus est; ejusque saluberrimi effectus in plurimis morbis tam bene jam sunt noti, ut nemo medicorum de iis dubitare possit.

1116. Frigus autem per aquam corpori admotum, aut in ventriculum receptum, eo majore vi pollet quam aër æque frigidus, quod per materiam tanto densiorem calor corporis multo promptius aufertur, et omnes igitur effectus frigoris, tam boni quam mali, citius et fortius inducuntur. Quapropter id semper omni cura cavendum est, quandocunque lavatio frigida utenda est, ne frigus vel nimium sit, vel æger in eo nimis diu maneat; sin minus pro robore infirmitatem sibi comparabit (1111.); nam frigus, ut nimia experientia et sanorum et ægrotantium jam probe compertum est, si valde intensum fuerit, vel diu continuatum, quamvis haud adeo intensum, corpus mirum in modum debilitat, et sæpe tremores, et aliquando paralysin, et nonnunquam demum mortem, inducit.

Pari

Pari ratione, idem ſedulo obſervandum eſt de potione frigida; nonunquam enim debilitare, et ſic haud parum nocere, viſa eſt (1020.); neque profecto defuerunt exempla hominum, qui, quamvis ſani, et quidem robuſti, breviſſimo tempore poſt hauſtam multam frigidam ſubito exanimes corruerint.

1117. Nullum vero frigoris punctum graduſve definiri poteſt, quod omnibus ægris aptum ſit qui lavatione in aqua frigida uti debent; nimirum quod multum variat in diverſis hominibus, et in iiſdem, diverſis temporibus; quodque pendet a conſtitutione corporis, et natura morbi, et ſtatu præſente, et demum a conſuetudine ſingulorum ægrotantium.

1118. Scire tamen juvat, id frigus non nimium eſſe, neque nimis diu continuatum, quod breviſſimus tantum artuum tremor, et brevi rubor, et poſtea calor, et humor, aut mollities ſaltem, cutis, et vigor muſculorum, et

et bonus cibi appetitus, bonaque concoctio, et animi hilaritas, excipiunt; contra, nimium esse frigus, vel saltem nimis diu adhibitum, quod magnus et diuturnus membrorum tremor, et vultus et cutis pallor, et frigus, et siccitas, et artuum imbecillitas, et spiritus demissi, et ventriculus male affectus, veluti nausea aut appetitus defectu, consequuntur.

1119. Sæpe etiam cum ægri balneum frigidum solitæ temperei, puta graduum quadraginta, propter hæc incommoda (1118.), primo cum tentant tolerare nequeunt, si aliquantum calidæ cum frigida aqua balnei commistum fuerit, id tum bene tolerabunt, et consuetudine (1110.) vel paucorum dierum, subducta paullatim calidæ copia, eo usque pervenient, ut balneo quam frigidissimo non modo sine incommodo aut periculo, sed cum insigni beneficio utantur.

1120. Haud absimile videtur balneum frigidum pro roborante remedio prodesse

aliqua ſaltem ex parte, ob ſtimulum illum vehementem quem ſubitus deſcenſus in piſcinam gelidam univerſo corpori dat, quique et *genus nervoſum* probe excitat, et vaſa quæ ſanguinem vehunt, et una cum iis cor ipſum, ad validum motum incitat; unde expeditior ſanguinis motus, et excretio per cutem liberior, et quotquot ex his beneficia accipiuntur (1097.).

1121. Quod ſi ita res ſe habet, tum ſatis perſpicuum erit, lavationem frigidam iis maxime profuturam eſſe qui parum diu in aqua manent, neque in ea natant, ſed vel ſemel tantum ſeſe in eam præcipites dant, vel iterum iterumque, prout vires tulerint, id repetunt; nam ſic quicquid boni a ſtimulo tanti frigoris ſperari poſſit obtinebitur, neque vis ejus ſedans atque infirmans (1116.) corpori nocere poterit.

1122. Quod victum vero attinet, haud verbis opus eſt, ut probe conſtet, idoneum cibum, tempeſtive aſſumptum, et bene concoctum,

coctum, corpus humanum præ omnibus aliis rebus roborare. A natura enim ita fabricata et constituta sunt corpora nostra, ut propriis actionibus, cum voluntariis, tum quoque invitis, quæque ad vitam ipsam retinendam prorsus necessariæ sunt, brevi exhauriatur et infirmetur; neque aliud fere tantæ debilitatis remedium a natura suggeritur, quam bonus et nutriens cibus; neque alio fere opus est. Sæpe etiam quum corpus, aut longa inedia, aut gravibus laboribus, aut vehementioribus morbis, sive acutis sive vetustis, aut magnis exinanitionibus, præter modum exhaustum fuerit, adque summam et periculosissimam debilitatem redactum, brevissimo post tempore, ope tantum idonei cibi, quam plenissime convalescit; et in tali statu, alia remedia, saltem omnia medicamenta roborantia, utcunque bona et efficacia, parum omnino proficere potuissent. Præterea, experientia athletarum satis compertum est, homines certo victus genere robur præter naturam ingens, et vix

 credibile,

credibile, et quasi morbosum, sibimet posse comparare; quod non verisimile est validissima quæque medicamenta roborantia unquam fuisse effectura, quamvis vivendi ratio quod ad omnes alias res prorsus eadem fuisset. Iste autem corporis vigor et robur quem athletæ acquirunt, adeo pendet ab ejus plenitudine et tempestivo alimenti subsidio, ut si hoc strenuissimo cuiquam pugili per duos tresve dies fuerit negatum, solutis lacertis, viribusque subductis, membra sua ægre trahens, non modo non ad palæstram, sed ne quidem ad levissimam corporis exercitationem, neque ad communia vitæ officia, valebit. Qualis autem victus ægris exhaustis atque debilitatis pro roborante remedio sit præscribendus, ex jam (968. et seqq.) dictis perspicuum erit; præsertim si memoria tenemus, id genus victus corpus maxime roborare, quod simul partes ejus solidas, musculosque imprimis, optime nutrit et firmat, et vasa sanguinem vehentia bono et denso cruore implet.

1123. Pari

1123. Pari fere ratione ac bonus victus, satis large assumptus, et bene concoctus, ad corporis vigorem et robur conducit, aliæ quædam ejus functiones variis modis ad eundem effectum conducere possunt; nimirum quarum nullæ non ad sanitatem, et ideo ad vigorem, vel necessariæ vel saltem utiles existant, nullæque fere lædi aut impediri possint, quin brevi vires corporis plus minus collabantur. Hic autem sat fuerit unam ex iis (siquidem functio vocari possit) memorare, quæ proxime post subsidium idonei alimenti ad robur corporis maxime necessaria est, forsan etiam vix minus necessaria quam nutrimentum ipsum, quæque si fuerit impedita, vires musculorum mirum in modum attenuat; somnum scilicet, vigiliæ justa per intervalla succedentem. Inter vigiliam enim, quamvis parum actuosa vita fuerit, vires satis subito exhauriuntur, ut sanissimi et robustissimi in se ipsis probe possunt experiri; ægrotis vero, et jam imbecillis, longa vigilia ita nocet, et corpora ita debilitat, ut nihil

magis;

magis; eosdemque sæpe somnus præter omnem spem et fidem, nisi minime rara res esset, reficit roboratque. Reputandum quoque est, vires, forsan antea labefactas, per somnum renovari, et in sanis quasi integrari; et etiam magnum illud dispendium quod longa vigilia effecisset non accidere, somnumque igitur in morbis duplice ratione prodesse, et conservando quod virium superesset, et reparando quod defuerat atque decesserat. Quapropter eo minus mirum erit, varia remedia quæ somnum in variis morbis alia atque alia ratione invitant atque conciliant, ad corporis robur quodammodo, vel egregie fortasse, conducere, quamvis proximus et generalis eorum effectus sit, id haud parum infirmare; qualia sunt, remedia quædam emollientia et laxantia, nonnullæ exinanitiones, et demum medicamenta aliqua quæ vocantur *narcotica*, veluti opium, et similia.

1124. Denique, ex animi affectibus (342.) nonnulli tanta vi roborante pollent, ut merito

rito inter præſtantiſſima hujus generis remedia recenſeantur: et maxime quidem dolendum eſt, eorum regimen et adminiſtrationem tam parum in manibus noſtris eſſe, ut raro quum tali auxilio maxime opus eſſet, animi affectus qui convenirent, pro remediis ad arbitrium noſtrum excitare aut adhibere poſſimus.

1125. Omnes animi affectus excitantes vim quandam roborantem plane poſſident, et quidam eorum vim inſolitam et vix credibilem hominibus valde infirmis et vere paralyticis ſubito aliquando dederunt. Bene quoque notum eſt, multos iſtiuſmodi affectuum, vires omnium muſculorum, cum voluntarii tum quoque inviti motus, prompte et efficaciſſime reficere atque augere.

1126. Vehementiores autem affectuum vere excitantium, veluti ira gravis, aut gaudium ſubitum et effrænatum, quamvis inſignem vim muſculis noſtris ſtatim concilient, tamen hæc ipſa vis adeo ſubito inducta,

ducta, brevi ſolet diſperire, ſuccedente ſæpe mira debilitate atque languore, quæ corpori multo plus noceant quam vigor adeo fugax compenſare potuiſſet. Igitur, niſi in quibuſdam et ſane rariſſimis exemplis ſummæ et diuturnæ debilitatis nullis aliis remediis ſummovendæ, neque decet neque licet remedium adeo ambiguum experiri; utcunque decantentur exempla, ubi graviſſimis, et quæ fere inſanabiles haberentur morbis, vehementes et ſubiti animi affectus remedio fuiſſent.

1127. Leviores vero iſtius generis affectus, gaudium ſcilicet non nimis ſubitum aut vehemens, et ſpes, et hilaritas, optimos ſemper effectus præſtant, in reficiendis viribus, cunctiſque ideo corporis functionibus rite promovendis juvandiſque; neque ullam poſt ſe relinquunt debilitatem, neque ullo modo corpori nocent. Quoniam vero rariſſime penes medicum eſt, hilaritatem mœrenti, aut ſpem infelici, aut gaudium triſti et miſero conciliare, oportet

oportet ad ea niti quæ proxima ſunt, magiſque in poteſtate noſtra poſita, et ærumnis et mœſtitiis ægrotantium, quantum in nobis facultas ſit, opem et ſolatium præbere, eoſque verbi gratia de ſua ſalute deſperantes firmare atque erigere, et hortari ut ſint bono animo, neque tam triſtia de ſe augurentur. Rara enim exempla ægrotantium quibus non prodeſt tali ſpe et fiducia, utcunque vana, erigi, et magnitudinem et periculum morbi quo laborant neſcire; et rariora adhuc exempla ægrotantium, quibus non plurimum nocet periculum omne quo verſantur noviſſe. Neque profecto aut dubium aut rarum eſt, ægrotantes ex variis et graviſſimis aliquando morbis convaleſcere tali ignorantia, et ſpe, et fiducia, nullis ſcilicet adhibitis, nullis ſaltem juvantibus medicamentis aliiſve remediis: neque ſane alia ratio eſt multarum ſanationum quæ vulgo multum jactantur, et fere pro miraculis habentur, et remediis quibuſdam tribuun-

tur ſecretis atque ignotis; hæc autem quamprimum deteguntur, priſtinas excellentias haud raro perdunt, et ſæpe inutilia, interdum etiam nocentia reperiuntur; ita ut minime credibile ſit ea unquam ægrotantibus profuiſſe, quantumvis ipſorum ſpes et fiducia profuiſſet.

1128. Animi vero lætitia atque hilaritas, et magis adhuc ſpes aut gaudium, ægrotantibus non ſemper ſunt aut conciliandа aut conſervanda. Proxima autem animi lætitiæ eſt idonea ejus occupatio et exercitatio, quæ multo magis a nobis pendet, quæque et ſimiles bonos effectus in corpore præſtat, et revera animum ipſum plerumque lætum et hilarem reddit. Talis igitur animi pariter et corporis exercitatio, qualis non nimia fuerit, neque alterutrius vires attenuaverit, plurimis ægris atque infirmis, præſertim qui morbis *nervoſi generis*, veluti *dyſpepſia*, *hyſteria*, *hypochondriaſi*, melancholia, &c. laborant, præ omnibus perſuadenda eſt. Non enim ſat

eſt

est corpus ut decet exerceri, si mens suis curis, et ærumnis, et solicitudinibus, anxia et fixa inhæret. Quicunque enim sibi suæque valetudini plus æquo animum attendit, ille aliquid mali in se aut inveniet, aut finget, aut revera tandem faciet. Quapropter, multis ægrotis aliquid negotii aut occupationis quod animum detineat necessarium est, non modo cum corpora aut nequeunt aut nolunt exercere, verum etiam apprime utile cum semet maxime exercent, veluti ambulando, equitando, &c. Non verbis opus est, ut quisque qui naturam humanam vel minime intellexerit, probe perspiciat, exercitationem quamlibet, puta ambulationem quotidianam, aut longum iter, longe aliter homini esse profuturam, quem venatus amor, aut plantarum studium, ducit per campos, et montes, et sylvas, et littora, indefessum a mane ad vesperem usque, et quem pulchra naturæ facies, et mirabilis ordo, delectat atque exhilarat, ac tristi et misero ægrotanti, cui nihil aliud coram oculis aut in animo ver-

ſatur, quam morbus quo laborat, et periculum et mors quæ credit ſibi inſtare.

1129. Cum vero, propter ſummam infirmitatem, aliaſque cauſas, exercitationi corporis locus plane nullus eſt, tum eo magis ad idoneam animi occupationem attendere oportet, quæ fere alterius vice fungi poſſit. Sæpe enim cum medicamenta ſua natura optima parum vel nihil valent in reficiendis jam labefactis viribus, lectio jucunda, vel forte ſtudia non adeo levia, aut ſpectacula, aut ludi, aut convivia læta, eximia remedia fiunt. Hujuſmodi autem occupationibus ſolis confidere parum convenit, quippe quia hæ citius fere delectare deſinunt quam negotia magis ſeria, et animum quoque minus fortiter detinent. Quin et in iis etiam exemplis, quæ quidem minime rara ſunt, ubi curæ graviores, et negotia non ſatis intermiſſa aut variata, animum pariter ac corpus infirmaverint, quamvis ægrum tanto oneri ſubducere oporteat, merum otium haud idoneum

neum eſt, et magis prodeſt varia negotia, gratiora, et leviora, in locum priorum quæ nocuiſſent, ſufficere.

1130. Ex jam dictis de viribus roborantibus exercitationis omnis, cum corporis tum animi, et affectuum grate excitantium, facillime intelligetur quanta pars beneficii quod multi ægri a variis aquis medicinalibus, aut aëre quorundam locorum, aut longo itinere, aut lavatione maritima, ſe accepiſſe credant, tribuenda ſit exercitationi corporis, aut occupationi et delectationi animi a tot novis et gratis rebus, et conviviis fere perpetuis, quæ maxime triſtes et melancholicos quaſi a ſe ipſis ſurripiant. Multæ enim ex laudatiſſimis etiam aquis medicinalibus, parum medicamenti cujuſvis in ſe continent; et medicamenta quæ in aliis inſunt longe majore copia quam per aquas ipſas tuto dari poſſunt; ſed revera fruſtra plerumque ægrotis dantur.

1131. Poſtremo,

1131. Poſtremo, quamvis debilitas aliquando adeo purum et ſimplex vitium ſit, ut nullum aliud prius aut ſimplicius vitium, unde illa penderet, in corpore adfuiſſe videatur, et ſic roborantia remedia inter ſimpliciſſima jure recenſeantur; tamen revera frequentius multo non primum aut primarium vitium exiſtit, ſed ab alio, et priore, et fortaſſe ſimpliciore quodam vitio pendet. Hinc tot fere debilitatis medicamina, ſeu roborantia remedia, quot morbi ſimpliciores aliæque cauſæ illam effecerint. Quod profecto adeo verum eſt, ut non modo remedia aſtringentia, et nutrientia, et ſtimulantia, et exercitatio corporis, et frigus, et animi affectus excitantes, debilitati occurrant; ſed interdum etiam remedia quædam, quorum communis et quaſi naturalis effectus eſt, corpus plurimum infirmare. Sic cum propter nimiam ſanguinis abundantiam, aut febrem vehementem, totum corpus languet et debilitatur, male omnino, ad integrandas ejus vires, medicus victum nutrientem,

tem, et vinum, et corticem *Peruvianum*, tentaret, ſcilicet quæ omnia debilitatem augerent. In tali ſtatu, victus tenuiſſimus, et requies, et ſanguinis detractio, et aliæ exinanitiones, debilitati remedio forent.

1132. Ad ſummam igitur, ut videtur, idoneum corpori humano vigorem et robur Natura ipſa, per varia quibus illud fungitur officia, dat conſervatque. Homines autem, Naturæ veſtigia quam arctiſſime perſequendo, veluti ope plurimi et valde nutrientis cibi, et crebræ et validæ exercitationis, vires ſuas haud parum augere poſſunt; quod tamen parum ad uſum medicum pertinet; nam vires ſic præter naturam intenſæ vix non morboſæ ſunt, et talis corporis conditio ad multos morbos viam ſternit. Quod ſi vires deficiunt, tum aliquando per facultates parum intellectas quorundam remediorum iſtud vitium corrigere poſſumus; ſæpius vero ad varias cauſas remotiores talis vitii reſpicere oportet,

tet, iisque, quantum in nobis facultas sit, per idonea remedia, singulisque rite accommodata, obviam ire.

C A P.

CAP. XXIX.

De remediis infirmantibus.

1133. REmedia infirmantia dicuntur illa, quæ vires fibrarum musculosarum minuunt, earumque ideo actionem minus validam efficiunt. Multas res tali vi in corpore humano pollere, satis certum et manifestum est; hasque inter remedia enumerare, et sæpe pro remediis adhibere, haud adeo inutile aut absurdum est ac primo aspectu videretur; nimirum quia vigor ipse, ut jam (372. et seqq.) expositum est, nimius, et igitur morbidus, interdum etiam valde periculosus, esse potest. Remediis igitur aliquando opus erit, qualia istud vitium corrigere possint, fibrasque musculo-

ſas, jam nimia vi pollentes, quodammodo debilitare, et ſic ad ſtatum ſanum et naturalem reducere.

1134. Hujuſmodi remedia a nonnullis vocantur *atonica*, quaſi non aliter prodeſſent quam minuendo tenſionem, ſeu *tonum*, fibrarum moventium. Hoc autem nomen, utpote opinionem, eamque parum certam, in ſe continens, propter rationes jam dictas (1086.), potius evitandum videtur, nomenque remediis imponendum ex effectu eorum generali, et certo, et manifeſto. Quamvis enim pleraque, et quidem efficaciſſima, remediorum infirmantium, talem effectum et actionem plane habeant, tamen alia, neque pauca eorum, aliis, et ſane longe diverſis, modis agere videntur.

1135. Nimius autem et morbidus vigor, vel magnis muſculis voluntarii motus, vel minutis tantum fibris partium quæ voluntatis imperium non agnoſcunt, accidere poteſt.

1136. Quod

1136. Quod illos attinet, nimius eorum vigor, quamvis revera morbofus, parum nocet, neque fane aut periculi aut incommodi multum in fe habet, neque fere remediis eget; medicorumque igitur attentionem et curam tantum fibi vindicat, quantum aliud, et gravius, et minus intellectum vitium *genus nervofum* infeftans probe commonftret, veluti in phrenitide aut infania, quorum morborum aliquando pars et indicium, fed minime caufa, exiftit.

1137. Quod nimis validam vero contractionem attinet fibrarum mufculofarum inviti motus, puta cordis et arteriarum, et frequentius multo et majoris momenti vitium eft, fcilicet quæ non modo multorum morborum pars et indicium, fed quorundam etiam caufa exiftit, ipfaque fuo, et quidem gravi incommodo et periculo non caret, et remediis igitur validis et efficacibus fæpe eget.

1138. Quoniam autem exceſſus vigoris ſive contractio nimis vehemens in utroque genere muſculorum a variis cauſis oriri poteſt, veluti a nimia fibrarum tenſione, forte etiam et nimia firmitate, aut a ſtimulo ſolito validiore, aut novis ſtimulis et irritationibus corpori admotis, aut demum a ſtatu cerebri nervorumque pene vel penitus ignoto (niſi per ſuos effectus), qualis furentibus aliquando contingit, perſpicuum eſt, plurima et admodum diverſa medicamenta aliaque remedia vim infirmantem eſſe habitura. Imprimis igitur, omnia remedia emollientia, fomenta, balneum, calor, requies, &c. de quibus ſatis jam dictum eſt, infirmantia quoque fiunt, et actionem fibrarum moventium fere ſemper debiliorem reddunt, qualeſcunque cauſæ eam præter naturam intenderint, ob nexum illum inſignem inter dotes *mechanicas* vireſque vitales muſculorum.

1139. Porro, remedia quæ vocantur *narcotica*, opium ſcilicet, et ſimilia, actionem fibrarum

fibrarum musculosarum sæpe temperant et reprimunt, minuendo sensum et mobilitatem corporis, idque sic a vi multarum irritationum quasi tuendo, quæ aliter vehementem musculorum, vel omnium, vel quorundam saltem, actionem effecissent. Pari quoque ratione, evitando, vel minuendo, si prorsus evitari nequeant, plerasque vel omnes irritationes quæ corpus excitarent, haud parum sæpe proficitur in debilitanda multorum musculorum actione, siquando hæc nimis valida facta fuerit. De hac vero administratione, et etiam de *narcoticis* remediis et eorum variis effectibus, postea locus erit fusius dicendi.

1140 Omnium vero remediorum infirmantium longe efficacissima, et communi usui accommodatissima, sunt variæ exinanitiones, præsertim copiosæ, aut sæpe repetitæ; sanguinis imprimis detractio, aut valida alvi purgatio, aut frequens vomitio, aut magnus sudor, aut etiam ingens urinæ vel salivæ excretio.

1141. De

1141. De variis autem effectibus uniuscujusque generis exinanitionis, postea nominatim agere oportebit. Hic igitur sat fuerit indicasse, varias exinanitiones corpus plurimum infirmare, non modo detracto multo humore ex vasis quæ sanguinem vehunt, horumque sic tensione simul et vigore, cum ipsorum, tum quoque aliorum musculorum, sublatis, vel saltem minutis, verum etiam nonnullas earum alia prorsus ratione *genus nervosum* statim afficere, et plurimum sæpe debilitare; nimirum in quibus non mera arte externa humor aliquis detrahitur, sed vehemente aut abnormi actione partium quarundam internarum e corpore expellitur. Talis autem actio abnormis, vel saltem vehemens, veluti intestinorum, aut ventriculi, aut vasorum quæ sanguinem movent et sudorem fundunt, arte excitata, fibras musculosas istarum partium mirum in modum infirmat; et, partim ob consensum generalem quo omnes corporis partes conjunguntur, partim ob functiones quasdam

segnius

ſegnius exinde procedentes, aut plane impeditas, totum corpus talem infirmitatem brevi participat.

1142. Pro infirmante quoque remedio ſæpe et cum inſigni beneficio præſcribitur diæta præter ſolitum tenuis et parca, et interdum, cum res urget, inedia abſoluta. Neque profecto obſcura ratio eſt qua per talem diætam aut inediam omnes corporis muſculi, cum voluntarii tum pariter inviti motus, brevi infirmentur, exhauſtis nimirum et diſſipatis magna ex parte humoribus, qui plenitudinem, et tenſionem, et vigorem, vaſis ſanguinem vehentibus, et ſane omnibus muſculis, dabant, labefactis ideo viribus cerebri ipſius nervorumque, quæ a tenſione et actione arteriarum et motu ſanguinis multum pendent, muſculiſque forte ipſis ob defectum nutrimenti haud parum debilitatis.

1143. Frigus etiam, quod nuper inter roborantia remedia, neque ſane immerito, recenſitum

recensitum fuit, pro infirmante aliquando usurpari potest, et revera haud parum sæpe profuit; nimirum si satis intensum fuerit, et diu adhibitum. Effectus vero frigoris infirmans pendere videtur partim a vi ejus sedante, (de qua fusius postea dicendum erit), unde sensus et mobilitas ita minuuntur, ut plurimi stimuli, qui corpus aliter multum afficerent, vehementissimamque musculorum actionem excitarent (1138.), nihil fere valeant; partim quoque ab alia ejus actione in cerebro, et nervis, et musculis, unde, in sanissimis etiam et robustissimis, brevi debilitas insignis (1116.), et tremor, et paralysis.

1144. Hujusmodi remedia infirmantia (1138. et seqq.), in variis morbis in quibus nimis valida fibrarum musculosarum contractio accidit, veluti in insania, aut febribus violentis, aut inflammationibus, tuto, et facile, et cum magno beneficio, adhiberi possunt. In his quidem morbis primæ origini mali fortiter occurrunt, et igitur vel

vel ſola, vel ſaltem efficaciſſima ejus remedia fiunt. Et in ipſa inſania, quamvis vigor morboſus qui adeſt, effectus morbi et minime cauſa ejus ſit, tamen obſervatu dignum eſt, eadem remedia ſæpe haud parum prodeſſe: ita ut haud abſimile ſit, ea (quamvis ratione admodum obſcura) ignoto iſti cerebri nervorumque ſtatui occurrere, unde tantus vigor, pariter ac cætera morbi indicia, penderet.

1145. Superſunt tamen quædam res, quæ tanta vi infirmante in corpore humano pollent, ut ſatis veriſimile ſit eas aliquando pro remediis utiliter adhiberi poſſe; magna ſcilicet corporis exercitatio, ſive labor gravis et diuturnus, et animi affectus deprimentes.

1146. Quod ingentem et diu continuatam corporis exercitationem attinet, effectus ejus in infirmandis omnibus corporis muſculis ſatis notus et certus eſt: multa autem vetant tale remedium in febribus

 violentis,

violentis, aut inflammationibus, et ſimilibus morbis tentare; in inſania vero aliquando tentatum eſt, et, ut fertur, haud raro egregie profuit.

1147. Deprimentes autem animi affectus (quamvis vires eorum infirmantes neque dubiæ neque exiguæ ſint) difficillime pro remediis adhibentur, et profecto rariſſime, ſi unquam, licet remedium adeo anceps tentare. Certe ægrotis acutis morbis decumbentibus nunquam convenire poſſunt. Sunt tamen qui credunt mente captis aliquando multum prodeſſe mœrorem illum, quem longa ſolitudo, et dura coercitio, forte in cellula obſcura, inducere ſolent, et metum quem cuſtodum cura, vel forte ſævitia, et vincula, et verbera incutiunt. Hæc res vero non adeo certa eſt quin adhuc ſuſpicari liceat, talia experimenta taleſque animi affectus etiam maxime furioſis multo magis nocuiſſe quam profuiſſe. Non temere igitur ad remedium adeo anceps confugere licebit.

C A P.

CAP. XXX.

De remediis ſtimulantibus.

1148. REmedia ſtimulantia vocantur illa, quæ vel ſenſum in partibus ſentientibus, vel motum in partibus muſculoſis excitant. Pleraque ſane remedia ſtimulantia, ſed non omnia, utrumque pariter effectum præſtant; conjunctiſſimæ enim ſunt, quamvis naturæ diverſæ, iſtæ binæ dotes nervorum muſculorumque, ita ut quod in illis ſenſum excitat, hos quoque ad contractionem cieat. Quin et ſenſus ipſe vehemens, qualiſcunque fuerit ejus cauſa, vim aliquam ſtimulantem ſæpe habet, parteſque muſculoſas ad novos et validos motus incitat. Non tamen idcirco

temere concludendum eſt, nullum in partibus muſculoſis motum per ſtimulantia remedia excitari poſſe, niſi hæc prius ſenſum aliquem effecerint.

1149. Plurima medicamenta, aliaque remedia, talem ſtimulandi facultatem poſſidere, ſatis certum et manifeſtum eſt: nec minus notum eſt, alia remedia, et alia medicamenta, contrarium prorſus effectum præſtare, et non modo non ſtimulare corpus, ſenſumve motumve efficere, ſed ſenſum omnem obtundere atque ſopire, motumque reprimere, corpuſque demum ita afficere, ut ſegnius in poſterum (dum illorum effectus durat) a veris ſtimulantibus remediis excitetur.

1150. Quamvis vero hæ res adeo certæ ſint ut nihil magis, tamen ratio earum valde obſcura et difficilis eſt. Imprimis, quia multa medicamenta, aliæque res, naturæ ſi non prorſus ejuſdem ſaltem ſimillimæ, contrarios penitus effectus habent; dum

dum alia bene multa, quamvis diverſiſſimæ naturæ, eoſdem vel ſimillimos ſaltem effectus præſtant. Maxima autem difficultas atque obſcuritas hujus rei in hoc conſiſtit, quod magnitudo effectus talium remediorum minime reſpondet magnitudini cauſæ; ita ut hanc intendendo non ſemper effectum pro rata parte augere poſſimus. Tam longe aliter enim res ſe habet, ut ſæpe primus et quaſi naturalis remedii vel ſtimulantis vel ſedantis effectus, ſi hoc multum intendimus, brevi deſinat, et tandem veluti in contrarium tranſeat: quin et ſecundum varias corporis, et præſertim *generis nervoſi* conditiones, quæ plurimæ et admodum diverſæ exiſtunt, cum in diverſis hominibus, tum quoque in iiſdem variis temporibus, actio horum remediorum ſæpe aut impeditur, aut mirum in modum turbatur; ita ut effectus ab iis haud raro obſerventur a ſolitis, et quæ ideo creduntur naturales et proprii, omnino diverſi.

1151. Hinc

1151. Hinc iis qui verbis pugnare amant egregia occasio disputandi, et, ut vocant, philosophandi, plurimasque, et subtilissimas, et ab omni usu medico alienissimas doctrinas ædificandi, de viribus et actione remediorum stimulantium et sedantium, quorum effectum primum et naturalem, simplicissimum et constantissimum semper esse contendunt, variasque quas revera in corpore humano ab eorum usu spectamus mutationes, oriri, non a diversis remediorum in eo effectibus, sed ab ejus actione in se, sive renixu, ut quidam vocant, per vires suas insitas et salutares, de quibus jamdudum satis dictum fuit (59. 64. 361. 5.).

1152. Sic nonnulli sibimet persuadent, nullum existere, aut posse existere, remedium per se vere stimulans, quale scilicet corpori admotum, statim, et prima sua actione, sensum motumque excitaret; omniaque potius remedia quæ corpus stimulare videntur, id efficere per vim suam sedantem,

dantem, quæ corpori noceret idque debilitaret, hocque demum viribus suis salutaribus contra talem debilitatem reniti, eandemque brevi superare, contrariumque aliquando statum inducere. Dum alii simili fere et vix minore ratione (siquidem ratio vocari possit talis λογομαχια) contendunt, multa ex remediis quæ vulgo sedantia habentur, natura sua primaque in corpore actione stimulantia esse, et tantum per excessum vis et effectus stimulantis, vel per vim quandam minus adhuc intellectam, sedantia fieri.

1153. Parum certe conveniret de talibus commentis disputare, scilicet quæ non modo nihil ad usum medicum pertineant, nec unquam, quamvis verissima fuerint, conferre possint, sed ne quidem nodum istum qui multos adeo solet morari ullo modo solvant. Nam nisi contenderint aliquid voluntariæ vis istis salutaribus corporis viribus inesse, (quod nemo sanus crediderit), nihil omnino proficitur; eadem enim dif-

ficultas

ficultas redit, ſemperque redibit, quamdiu effectus adeo diverſi ab iiſdem remediis obſervantur. Nil refert ſive unus tantum ſive mille gradus intercedant inter remedium corpori admotum et effectum ultimum et manifeſtum qui in eo ſpectatur; quorum ſcilicet graduum, quotquot fuerint, unuſquiſque effectus ejus qui antecedit et cauſa ejus qui conſequitur habendus eſt, ita ut pari ratione ac nexus inter primum et proximum certus et conſtans eſſe debet, omnium continuatio et quaſi catena fixa et immutabilis foret. Præterea, neque per hæc neque per alia commenta hactenus prolata, ulla aut explicatio redditur, aut ſana conjectura proponitur, de modo quo remedia de quibus agitur corpus afficiant, qualiſcunque prima eorum actio fuerit. Neque profecto hanc primam, et obſcuram, et vix detegendam remediorum actionem medici intereſt noviſſe, (ſcilicet quæ adeo levis et fugax eſt, ut neque prodeſſe multum neque nocere poſſit), ſed effectum ultimum, et validum, et manifeſtum,

et

et durabilem ſcire, in quo vis et uſus eorum plane conſiſtunt, et rationem intelligere hunc utilem effectum ſeu ſalutarem in corpore mutationem inducendi. Quamvis vero talia de his et multis aliis remediis commenta nullius medici, neque profecto ullius ſani attentionem mereantur, tamen et decet et oportet a philoſophia adeo vana et fallace, ſcientiam noſtram peſſime corrumpente, nihil utilis in ſe continente, neque ad ullam utilitatem tendente, ſed medicorum, et præſertim tironum, animos ab aliis et ſeriis rebus avocante, quales et potuiſſent et meruiſſent intelligi, omni cura et diligentia cavere. Nequis igitur temere confidat effatis illis de Naturæ ordine et philoſophandi legibus quibus nonnulli ſe credentes philoſophos ſemet circummunire tentant; nimirum quorum alia vaga et futilia vel etiam prorſus falſa exiſtunt, alia forte quodam ſenſu vera et utilia, ſed neque adeo generalia ac quidam ſibi perſuadent, neque adeo certa et

fixa ut adverſante etiam experientia pro veris ſumenda ſint.

1154. Minime enim licet medico, aut experientiæ aut ſanæ ratiocinationi incumbenti, hujuſmodi effatis, quæ multis ſemper in ore ſunt, et ab iis pro veris fixis et immutabilibus habentur, ſemet impedire: "Eandem cauſam eundem ſemper præ-"ſtare effectum;" "eoſdem vel ſimiles ef-"fectus, ab iiſdem vel ſimilibus cauſis "ſemper oriri;" "magnitudinem effectus "ſemper pro rata parte reſpondere mag-"nitudini cauſæ," &c. Ex his enim effatis, poſteriora duo manifeſtiſſime falſa et futilia ſunt, et primum adeo vagum et generale, ut quamvis ſano ſenſu veriſſimum ſit, tamen temere receptum ad graviſſimos errores perducat. Non enim verum eſt eandem cauſam eundem ſemper habere effectum; nam hic multum pendet a condi-ditione rei quæ a cauſa quavis affici debet, et etiam multarum rerum quæ primo aſpectu nihil fere ad effectum manifeſtum

conferre

conferre visæ essent. Has vero varias conditiones, sæpe neque intelligere, neque prævidere, neque præsentes scire, possumus. Verisimile est, (siquidem certum dici nequit), et omnis scientiæ naturæ principium et fundamentum, Naturæ cursum et ordinem constantem et immutabilem esse, eandemque igitur causam eundem semper præstare effectum, dummodo et ipsa prorsus eadem sit, aliæque res similiter omnino se habeant; sin minus, et in medicina pariter et in omnibus aliis rebus, diversissimi aliquando effectus ab eadem manifesta causa observantur; quod profecto nil mirum, cum hæc non plena sit causa, sed pars tantum causæ, mutationis quæ consequitur. Certissimum quoque est, eosdem, vel simillimos saltem, effectus, sæpe a causis valde diversis, nonnunquam plane contrariis, oriri, tantumque abesse ut effectus semper pro rata parte respondeat magnitudini causæ, ut sæpe a majore causa effectus minor, interdum novus, nonnunquam demum solito contrarius, fiat.

 1155. Missis

1155. Miſſis igitur hujuſmodi ambagibus, de re adeo obſcura atque inutili ac modus eſt quo remedia ſtimulantia corpus excitent, magis ex re noſtra erit ad effectus quos manifeſte præſtant animos attendere.

1156. Principio igitur obſervandum eſt, multas res, cum medicamenta tum quoque et alia remedia, vi tam manifeſte ſtimulante pollere, ut vel ſano et integro corpori, vel muſculo cuivis jam ſeparato, ſed vitam et vim ſuam contrahendi adhuc retinenti, admota, contractionem aliquam in partibus quas contingunt ſtatim excitent. Quin et eadem remedia nervo qui muſculum quemvis adit admota, hunc ad motum cient (110. et ſeqq.); et nonnulla eorum neque muſculo neque nervo ejus admota, ſed tantum in cerebro agentia, pleroſque vel omnes forte corporis muſculos ſimiliter afficiunt. Hujuſmodi res, ex prima ſua ut videtur actione, remedia vere ſtimulantia non immerito haberi poſſunt; quamvis etiam majore quam par eſſet copia

pia data, aut corpori præter ſolitum quodammodo ſe habenti admota, contrariam vim poſſidere viderentur, motuſque ſenſuſque reprimere atque ſopire.

1157. Aliæ vero res, quarum natura et communis effectus eſt vel ſenſum ſopire motumque reprimere, vel quæ ſaltem muſculo cuivis admotæ, blandæ, et omni ſtimulo et acrimonia vacuæ, videntur, tamen haud raro (utcunque obſcura ratio talis rei videatur) motus novos et ſatis vividos excitant.

1158. Aliæ demum res ancipitis et quaſi mixtæ naturæ ſunt, et duplicem vim in ſe habent, ſtimulantem ſcilicet et ſedantem; unde varii aliquando, et miri, et vix non contrarii effectus, alii aliis vel ſtatim vel breviſſimo poſt intervallo ſuccedentes.

1159. Remediorum autem vere ſtimulantium (1156.) effectus hujuſmodi fere ſunt: ſenſus aliquis, nunc levior nunc acrior,

acrior, ſecundum vim remedii admoti tempuſque per quod admovetur, in parte quam ſtimulus contingit, hæcque pars, parteſque ſæpe vicinæ, vel forte omnes corporis partes, magis quam antea fuerant ſentientes factæ; et motus aliquis fibrarum muſculoſarum, cum majorum, quæ forte afficiantur a ſtimulo quovis iis aut partibus vicinis admoto, tum quoque minutiſſimarum, veluti in arteriis, aut organis ſecernentibus, quæ neceſſario afficiuntur, ubicunque remedium ſtimulans fuerit admotum; unde auctus partem ſtimulatam verſus ſanguinis impetus, majorque hujus ad illam, et minor igitur ad alias delata copia, et rubor, et calor, et ſæpe tumor et dolor, et aliquando vera inflammatio partis ſtimulatæ, et nonnunquam ſecretio vel excretio per eam plurimum aucta vel perturbata. Neque profecto ſolæ partes quibus remedia ſtimulantia adhibentur parteſque iis vicinæ ita afficiuntur. Partes ſæpe valde remotæ, ſed per conſenſum cum prioribus conjunctæ, ad vehementes motus incitantur,

tantur, et interdum etiam totum corpus, per confensum illum generalem de quo fuo jam loco (353. 4.) dictum eft, partium quarundam affectionem brevi participat, et manifeftiffime excitatur; et omnes ideo corporis partes, tum quæ ipfæ ftimulatæ fuerint, tum quoque reliquæ, novam fæpe alacritatem, et fane vigorem et mobilitatem, et mens ipfa haud raro novam et infignem hilaritatem adipifcuntur.

1160. Non omnia vero remedia ftimulantia æque idonea funt ad ftimulum iftiufmodi generalem per partem aliquam univerfo corpori impertiendum: neque fane omnes corporis partes tantum cum tota compagine confenfum et quafi commercium habent, ut quævis earum affectio cum reliquis brevi et facile communicetur.

1161. Stimulantium igitur remediorum alia magis, alia minus diffufilia dici poffunt; aliorum quoque effectus magis durabiles,

rabiles, aliorum magis fugaces reperiuntur: omnibus autem hoc vitium eſt, quod effectus eorum excitans plerumque nimis fugax ſit, et quod pejus eſt, ſæpe in contrarium effectum deſinat; ita ut gratiſſimam illam alacritatem, et mobilitatem, et vigorem corporis, et ſuaviſſimam animi hilaritatem, quæ certa remedia ſtimulantia efficere ſolent, inſignis languor, et debilitas, et hebetudo, et mœſtitia, brevi excipiant.

1162. Hinc facillime intelligetur cur tot remedia vere ſtimulantia luxuriæ cauſa vulgo uſurpentur; qua ratione et grata et nonnunquam hominibus quamvis ſanis non inutilia fiant; quo pacto per multum uſum aut longam conſuetudinem nocentia ſimul et neceſſaria aſſuetis fiant; quanta ſolertia a tali conſuetudine et incommodo præcavendum ſit, quantaque cura et prudentia opus ſit ut talis prava conſuetudo jam inveterata tuto abrumpatur.

1163. Quod

1163. Quod varias corporis partes attinet quarum affectiones a remediis ſtimulantibus promptius vel ſegnius cum reliquis communicantur, nulla fere pars ſentiens et mobilis multum affici poteſt quin inde totum *genus nervoſum*, et ideo totum corpus, quodammodo afficiatur, eandemque conditionem participet. Quo magis vero ſentiens et mobilis pars quælibet fuerit, eo promptius et ipſa a remediis afficietur et reliquum corpus afficiet. Sic multa remedia, aut naribus, aut cuti, (quibus plurimi nervi et acutiſſimus ſenſus ſunt), aut muſculis ipſis, aut vaſis quæ ſanguinem vehunt, aut organis quibuſdam ſecernentibus admota, non modo has partes ſtimulant, ſed totum ſimul corpus excitant. Nulla autem pars corporis conſenſu magis prompto aut generali cum toto *genere nervoſo*, et ideo cum toto corpore pollet, nec ulla igitur magis idonea exiſtit cui plurima remedia ſtimulantia, quæ totum corpus afficere cupimus, admoveantur, quam ventriculus, cum ob plurimos quibus inſtrui-

tur nervos, tum ob insignem suam mobilitatem, tum forte ob consensum illum egregium quem cum cerebro habere videtur. Interdum quoque cum propter devorandi difficultatem aliasque causas, idonea remedia vix in ventriculum recipi aut in eo retineri possent, eadem remedia per anum in intestina infundere optime profuit: scilicet quia his non secus ac ventriculo plurimi sunt nervi, et insignis mobilitas, et egregius cum universo *genere nervoso* consensus.

1164. Sæpe etiam, ut fertur, egregie profuit stimulantia remedia neque partibus male affectis admovere, neque ita adhibere ut totum corpus fere pariter afficerent, sed eadem prope originem nervorum partium laborantium admovere, veluti cervici et inter scapulas cum brachia male se habent, aut lumbis et ossi sacro cum crura vel vesica afficiuntur. Interdum quoque, ut clarus auctor testatur, cum vitium quarundam partium a malo aliarum et remotarum

tarum quasi per consensum aliquem oritur, veluti brachiorum et crurum a *colica Pictonum*, oportet remedia stimulantia partibus primo affectis, vel quam proxime, adhibere, quæ tum omnem suum usum præstabunt, quamvis partibus ipsis jam laborantibus adhibita parum omnino valuissent.

1165. Ex variis remediorum stimulantium in corpore humano effectibus jam (1159.) recensitis, perspicuum est, ea in plurimis et quidem satis diversis morborum generibus interdum esse profutura, variisque ideo consiliis a medicis sæpe præscriptum iri.

1166. Imprimis igitur ad excitandas partes quasdam natura sentientes sed morbo torpentes, vel ad integrandum et quasi acuendum universi corporis sensum siquando hic præter naturam defecerit, veluti in *Anæsthesia* generali, aut stupore membri cujusvis (171. 2.), aut in cæcicate illa quæ a

minuto vel amiſſo nervi ſenſu, non a vitiis humorum oculi, oritur, et quæ *Amauroſis* (253.) vocatur, ſæpe uſurpantur, et haud raro utiliſſima fiunt. Scilicet nervis aliquando ſentiendi facultas plane deficit, fabrica eorum adhuc integra atque intacta, propter cauſas valde obſcuras vel penitus ignotas, quæ tamen non adeo fixæ aut validæ ſunt, quin, ope idonei ſtimuli finibus nervorum tenuiſſimis admoti, ipſæ vel prorſus ſubmoveantur, vel ſenſus ſaltem iis nervis redeat. Maxime vero dolendum eſt hoc non perpetuum eſſe, ſenſumque ſæpe vel deficere vel penitus deleri a cauſis adeo validis et fixis, veluti a compreſſione aliqua, aut læſa fabrica cerebri nervorumque, ut neque dum hæ cauſæ adſunt per hæc aut ulla remedia ſenſus in partibus affectis ut decet renovetur, neque ipſæ per ſtimulantia remedia nervis admota tollantur.

1167. Porro, ad renovandam aut reficiendam movendi facultatem fibrarum muſculoſarum,

musculosarum, quæ sæpe deficit, cum in iis musculis qui voluntatis imperio subjiciuntur, tum quoque in iis partibus quæ hujus imperium non agnoscunt, veluti in paralysi, aut generali aut quarundam tantum partium, stimulantia remedia cum prudentia adhibita, et satis diu continuata, sæpe multum prosunt, et aliquando morbum penitus tollunt. Hoc autem non constans aut perpetuum esse satis superque notum est: quod profecto nil mirum, quum paralysis, non secus ac defectus sensus, tam sæpe oritur a causis vel prorsus fixis et immedicabilibus, vel quæ saltem per stimulantia remedia nullo modo tolli possunt.

1168. Citra vero paralysin vel generalem vel specialem, actiones multarum partium (quæ omnes forte, magna saltem ex parte per motum musculorum fiunt) languent aut plane deficiunt, non sine magno incommodo aut periculo. Tale vitium haud raro oritur vel a torpore aliquo partis ipsius, vel a defectu soliti et naturalis

turalis ſtimuli, ideoque per remedia ſtimulantia optime et efficaciſſime corrigitur, nimirum quæ per ſuum effectum generalem totum corpus aliquantum excitant, et mobilitatem aliquam partibus etiam maxime torpentibus conciliant, et his partibus admota naturalis ſtimuli quacunque de cauſa deficientis vice funguntur.

1169. Hoc modo omnes fere ſecretiones et excretiones aut deficientes promovere et reſtituere, aut ad libitum excitare et augere poſſumus, per ſtimulantia remedia rite adhibita. Pari etiam ratione idonea remedia ſtimulantia certis partibus admota novos et minime naturales, ſed ſæpe neceſſarios et ſaluberrimos motus in iis efficiunt. Hoc fundamento nititur adminiſtratio multorum remediorum evacuantium, veluti quæ vomitum, aut alvum, aut urinam, aut ſudorem, aut ſalivam, &c. movent, quod tamen hic indicaſſe ſat fuerit, quippe de quibus nominatim poſtea agendum ſit.

1170. Pari

1170. Pari quoque ratione hujusmodi ·emedia haud raro præscribuntur et egregie prosunt ad mutandum et quasi dirigendum sanguinis cursum, siquando hic præter naturam partes quasdam versus .uctus fuerit, quod minime rarum aut .eve vitium est. Excitata autem per vim remediorum stimulantium actione arteriarum partis cujusvis, plus sanguinis ad eam necessario derivatur, et minus igitur pro rata parte ad alias defertur; unde sæpe multarum affectionum levamen subitum, et quidem præter omnem spem et fidem, nisi adeo manifestum esset, magnum atque durabile.

1171. Quin et remedia stimulantia sæpe utilissima reperiuntur, interdum omnino necessaria, in magna debilitate partium musculosarum, præsertim quarum actiones a voluntate nostra non pendent, sed ad vitam et sanitatem conservandam omnino necessaria sunt, veluti cordis, et arteriarum, et ventriculi. Sunt quidem remedia stimulantia

mulantia quæ vires cordis et arteriarum adeo potenter excitant, et reficiunt, et augent, ut non immerito aliud et peculiare nomen, omnium fere medicorum consensu, sibimet nacta sint, et *cardiaca* vocentur. Multa quoque medicamenta stimulantia ad excitandas aut augendas (si forte defecerint) ventriculi vires et actionem vulgo præscribuntur, et sæpe cum insigni et durabili beneficio. Hæc ideo a multis *stomachica* vocantur. Hujusmodi stimulantia remedia, *cardiaca* scilicet, et *stomachia*, et quidem multa alia, roborantia quoque fiunt (1093. 4.): neque mirum erit cuiquam, effectus eorum in augendis musculorum viribus aliquando satis esse durabiles, si modo secum perpenderit quam arctus inter varias corporis functiones intercedat nexus, et quam mirum in modum omnes ad generalem vigorem sustinendum conducant, et quam prompte beneficium quod partes quædam ab idoneis remediis stimulantibus acceperint cum reliquis communicetur.

1172. Tanta

1172. Tanta etiam vis eſt remediorum quorundam ſtimulantium, tantuſque inter varias partes et varias functiones corporis nexus atque conſenſus, ut vita jam pene extincta per ea denuo integretur: neque dubium eſt, multos tam prope exanimes ut ſibi relicti nunquam revixiſſent, ope idoneorum remediorum ſtimulantis generis, veluti ab ipſo ſepulchro fuiſſe ereptos, et ad vitam reductos, et plures adhuc ſimile beneficium eſſe accepturos, ſi modo remedia ſatis prompte et perſeveranter fuerint adhibita.

1173. Ex effectibus remediorum ſtimulantium in excitanda vel augenda arteriarum actione, ſæpe præſcribuntur, neque inepte, ad ſolvendas obſtructiones quales haud raro in variis partibus corporis, et præſertim in organis ſecernentibus (744.), accidunt, et vel impedita partis affectæ functione toti corpori nocent, vel in alios et graviores morbos deſinunt. Dolendum magis eſt quam mirandum, optima et effi-

caciſſima horum remediorum (quamvis nonnunquam mirabiliter proſint) adverſus tales obſtructiones non ſemper valere.

1174. Quædam ex iis olim credita fuerunt multum prodeſſe in attenuandis variis corporis humoribus præter naturam ſpiſſeſcentibus, et ideo ægre movendis. Tale autem vitium, præſertim in ſanguine, multo rarius eſt quam auctores medici ſibimet perſuadebant. Et quamvis certum ſit remedia ſtimulantia haud parum prodeſſe in multis morbis qui ab iſto vitio pendere credebantur, tamen alia et magis veriſimilis ratio tanti beneficii reddi poteſt. Non dubium vero eſt humores quoſdam ſecretos præter naturam aliquando ſpiſſeſcere, et hoc vitium per hujuſmodi remedia interdum corrigi; cujus quidem rei ratio minime obſcura eſt.

1175. Nonnulla demum ex iis, partim, ut videtur, ob vim ſuam ſtimulantem, partim, et magis forte, propter alias vires medicinales

medicinales quas una cum illa poſſident, utiliſſima ſunt ad corrigendam aut præcavendam corporis putredinem (529. 32.) cum generalem, tum partium quarundam præ aliis; quamvis pleraque eorum calefaciendo corpus putredini plane faveant, eandemque ſæpe mirum in modum inducant vel augeant.

1176. Denique, multa remedia manifeſtiſſime ſtimulantia ſæpe haud parum valent adverſus motus illos abnormes qui *ſpaſmi* dicuntur, quos interdum inſtantes arcent, interdum præſentes ſolvunt, et ideo non immerito inter remedia *antiſpaſmodica* recenſentur, quamvis hæc ad contrarium genus, ſedantium nimirum, revera pertineant. Hoc efficere videntur partim vi ſua roborante, quæ corpus minus mobile reddat, partim validiore ſtimulo corpori dato, qui ſenſum vel actionem prioris ſuperet ejuſque effectum impediat, partim forte mutato ſanguinis curſu, et ſimul cum hoc vis nervorum fluxu, qui per

actionem ſtimuli a partibus prius laborantibus ad alias deriventur.

1177. Poſtremo, ex effectibus ſuis in mente ipſa, quam adeo reficiunt atque exhilarant, remedia quædam ſtimulantia, præſertim quæ vocantur *cardiaca*, interdum idonea fiunt, cum animus hebes, et languidus, et triſtis, et ſpiritus demiſſi facti fuerint, vi morbi et citra juſtam quamlibet cauſam moralem. Maxima autem prudentia et cura hic opus eſt; talis enim bonus atque exhilarans effectus, utcunque certus, fugax omnino eſt, et ſæpe haud parum nocivus, animumque hebetiorem et triſtiorem, corpuſque languidius quam antea relinquit. Neque frequentior aut certior exiſtit cauſa talis animi corporiſque conditionis morbidæ, quam abuſus ipſarum rerum quæ prudenter uſurpatæ eidem quodammodo remedio fieri ſolent.

1178. Remediorum quæ tot tantiſque uſibus inſervire debent copia ingens eſt et

varietas

varietas magna: omnia vero ſtimulantia remedia hic nominatim recenſere omnino ſupervacaneum foret; ſat erit præcipua eorum genera enumeraſſe.

1179. Imprimis igitur, quod medicamenta ſtimulantia attinet, diverſiſſima eorum genera exiſtunt, ex animalibus, et plantis, et foſſilibus rebus, derivata.

1180. Diverſiſſimæ quoque vires variis medicamentis ſtimulantibus contingunt; ita ut dum alia tanta acrimonia in corpore pollent, ut vel minima copia in id recepta violentiſſimos effectus præſtent, neque profecto periculo aliquo unquam penitus careant, alia adeo tuta et mitia ſint, ut delicatiſſimis etiam ſine periculo dari poſſint, nec quicquam aut boni aut mali efficiant niſi magna copia aſſumpta fuerint.

1181. Res fere omnes quæ guſtui acres et quaſi pungentes videntur, multæque etiam res quæ acrimoniam vel nullam vel admodum

admodum exiguam atque obſcuram habent, aliis atque aliis muſculis ſtimulo ſunt; nam multum abeſt ut omnes ſtimuli omnes pariter muſculos afficiant. (315.)

1182. Hinc facile intelligetur, pleroſque vel omnes forte ſales, puros, *neutros*, terreos, et metallicos, aliquid vis ſtimulantis in ſe habere, ſi modo rite fuerint adhibiti: cujuſmodi exempla eſſe poſſunt, *alcali* fixum foſſile, *alcali* volatile, *acidum vitriolicum* et *muriaticum*, ſal marinus, ſal *Glauberi*, ſal ammoniacus, *Tartarus vitriolatus*, *Mercurius ſublimatus corroſivus*, vel *præcipitatus ruber*, vel *turpethum minerale*, *Tartarus emeticus*, *vitriolum* album, aut cæruleum, aut viride, alumen, ſal *catharticus* amarus, &c.——Neque hæ res minus vere ſtimulantia remedia ſunt, quod multæ ex iis (ſecundum ipſarum uſum et adminiſtrationem, variaſque corporis aut ſingularum ejus partium conditiones) contrarium aliquando effectum præſtent, et quidem optima ſedantia remedia fiant.

1183. Plantæ

1183. Plantæ quoque quæ vocantur *acres*, vim ſtimulantem habent ſatis manifeſtam. Harum vero plurima ſunt genera, ſeu familiæ, ut dicuntur: *ſiliquoſæ* imprimis, vel *cruciformes*, ut a variis auctoribus nominatæ ſunt; cujus exempla eſſe poſſunt, ſinapi, raphanus ruſticanus, *cochlearia*, naſturtium, &c.; omne quoque genus allii, porrum, cepa, allium, ſcilla, &c.; *umbelliferæ* etiam, *carvi*, *angelica*, anethum, &c. multæque aliæ plantæ acres quæ ægre ad certam quamvis familiam ſeu commune genus referri poſſint, veluti ranunculus, urtica, arum, aſarum, *colchicum*, *nicotiana*, *digitalis*, *ipecacoanha*, *jalappa*, *rheum*, rhamnus, helleborus, *mezereon*, et ſimilia fere innumera, quæ vel univerſo corpori vel quibuſdam ſaltem ejus partibus præ cæteris ſtimulo ſunt. Variis quoque harum plantarum partibus, veluti radicibus, aut foliis, aut ſeminibus, conſtat vis ſtimulans, neque in aliis ejuſdem plantæ partibus pariter reperitur.

1184. Nu-

1184. Aromaticæ quoque, numerofiſſima quidem plantarum familia, ad unam omnes vim aliquam ſtimulantem habent, et quædam ex iis validiſſima et ſimul gratiſſima remedia ſtimulantia fiunt: cujuſmodi exempla eſſe poſſunt, piper omne, commune, album, longum, *pimento*, cinnamomum, *canella*, caſſia, *caryophyllum* aromaticum, nux *moſchata*, *macis*, cortex *Winterianus*, zingiber, &c.; quibus adjungere oportet plantas quaſdam aromaticas mitiores, quales frigidiores noſtræ regiones ubertim ferunt, mentham, verbi cauſa, cum vulgarem tum piperitidem, pulegium, thymum, ſabinam, *lavendulam*, rorem marinum, et ſimilia. Vis autem ſtimulans quæ omnibus plantis aromaticis contingit, quamvis in variis earum partibus detegatur, fere tota pendet ex oleo illarum proprio, ſeu *eſſentiali*, ut vocatur, quale per vim ignis elici poteſt; et igitur ubicunque hoc maxime abundat, ibi potiſſimum reperitur.

1185. Aquæ igitur iſtorum medicamen-
orum *deſtillatæ*, ſive tenues ſive *ſpirituoſæ*,
it vocantur, veluti menthæ piperitidis,
ut cinnamomi, aut nucis *moſchatæ*, iiſ-
em viribus in corpore humano pollent ac
nedicamenta ipſa unde derivantur, ſed
æpe haud parum gratiores ſunt, et ad u-
um medicum melius accommodatæ; ſci-
icet quæ copiam non exiguam olei aro-
matici in ſe ſolutam contineant, in quo
is ſtimulans (1184.) maxime ineſt, quam-
is hoc oleum plurima aqua vel alio hu-
nore dilutum, utcunque ſua natura acre,
deo miteſcat, ut facile et tuto hauriri poſ-
it.

1186. Olea demum aromatica ipſa ſin-
era, per vim caloris educta, validiſſima ſti-
nulantia remedia fiunt, ſed plerumque
deo calida et acria ut parum ægrotis con-
eniant.

1187. Naturæ non multum ab his alie-
næ ſunt medicamenta illa quæ vocantur

 balſama

balſama vel reſinæ; veluti balſamum *Canadenſe*, *Copaibæ*, *Peruvianum*, *Tolutanum*, terebinthinæ variæ, &c.

1188. Poſt hæc memorari debent medicamenta plurima ſtimulantia, quæ vulgo gummi reſinæ vocantur, ſucci ſcilicet quarundam plantarum proprii ſpiſſati, quos illæ vel ſponte fundunt, vel largius præbent ſi idoneo tempore punctæ vel inciſæ fuerint: cujuſmodi exempla ſunt, *aſa* fœtida, gummi ammoniacum, galbanum, ſagapenum, *gambogia*, aloe, &c. quæ ad ſtimulandum vel totum corpus, vel partes quaſdam præ cæteris, ſæpe præſcribuntur.

1189. Omnes demum plantæ amaræ, quamvis cæteroquin ſatis mites, aliquid ſtimuli in ſe habent, quantum ſcilicet ſat fuerit ad partes quaſdam corporis delicatiores et mobiliores afficiendas, vel forte ad novos et inſolitas actiones excitandas. Sic folia cardui benedicti, et flores chamæmeli, et radix gentianæ, vel leves tantum illorum

rum infuſiones largius vel parcius hauſtæ, ventriculum vel ad validiorem actionem ſtimulant, vel etiam vomitum movent. Proxime quoque poſt hujuſmodi amara medicamenta recenſeri debet fel, nimirum quod et parem amaritiem et ſimilem vim ſtimulantem habere videtur, quamvis hoc ex animalibus, illa ex plantis, deriventur. Fel autem raro pro medicamento præſcribitur.

1190. Omne denique genus vini, ſive ex uvis, ſive ex pomis, ſive ex aliis fructibus paratum, et cereviſia omnis, et omnis liquor fermentatus, et magis adhuc meraciores illi latices, *ſpiritus deſtillati* dicti, qui ex talibus liquoribus per ignem eliciuntur, corpori ſtimulo ſunt certiſſimo, et gratiſſimo, et ſæpe ſaluberrimo et ſatis durabili. Hoc in omni fere debilitate atque languore, ſive a nimio labore, ſive a magna exinanitione, ſive a gravi animi affectu, ſive a longa inedia, ſive a longo morbo, ſive a gravi febre malignioris generis, ſatis per-

ſpicuum eſt: et iſtiuſmodi jam remedia (ubicunque ſtimulo interno et generali opus eſt) a medicis multo largius præſcribuntur quam olim fieri ſolebat, et quidem cum inſigni ægrotantium commodo.

1191. Ex animalibus (1179.) pauciſſima derivantur ſtimulantia medicamenta. Cantharides ſane inſigni vi ſtimulante pollent; ſed propter nimiam ſuam acrimoniam, raro, et parce, et caute omnino devorandæ præſcribuntur: cuti autem extrinſecus admotæ forma emplaſtri vel unguenti, omni fere periculo carent, et hoc modo quotidie præſcribuntur, et partim ſuo ſtimulo, partim aliis effectibus, qui tamen ex hoc primario manifeſte pendent, in variis morbis egregie proſunt. Millepedæ quoque (quæ olim in tanta æſtimatione erant) huc forte referri debent; illarum enim vires medicinales, ſi quæ iis competant, ſtimulantis generis eſſe videntur; hæ autem neque adeo certæ neque tantæ ſunt, ut medicorum, quibus tot alia et efficaciora

ejuſdem

ejuſdem generis medicamenta ſuppetant, attentionem mereantur.

1192. Præter vero omnia medicamenta ſtimulantia, ſunt et alia quædam remedia quæ corpus ſatis efficaciter ſtimulare ſolent, et hoc conſilio in nonnullis morbis adhiberi.

1193. Hoc inter imprimis memorari debet ſubtiliſſima illa atque mobiliſſima aura quæ per aliquot jam annos philoſophis et medicis tam bene nota eſt ſub nomine *fluidi electrici*, quæque multa corpora mirabiliter pervadit, et vel rapidiſſimo ſuo motu, vel alia minuſque intellecta ratione, variis modis afficit. Animalium autem corpora non modo velociſſime pervadit, ſed ſimul validiſſime ſtimulat, ſenſumque in partibus ſentientibus, motumque in partibus muſculoſis, excitat, adeo ſubito et certe ut nihil magis. Immo muſculo cuivis e corpore jam execto, ſed vim ſuam adhuc retinenti, ubi nullus ideo fieri po-

teſt

teſt ſenſus, admota, hunc, quamvis jam torpentem, neque alii cuiquam ſtimulo parentem, illico ad contractionem ciet. Quin et tanta eſt vis ſtimulans hujus auræ, ut integro et quidem valido corpori nimis large admota, vitam ipſam ſtatim extinguat. Hanc perniciem alii ad ſolam vim ſtimulantem plus æquo intenſam, alii ad ſubitam illam atque ingentem debilitatem quæ nimio ſtimulo ſuccedere ſolet, referendam eſſe cenſent. Conſtat enim per inſpectionem cadaverum hoc modo extinctorum, nullam ſæpe poſſe detegi læſionem manifeſtam qualis mortis cauſa haberi potuiſſet. Parcius vero et cautius admota minime periculoſa eſt, et vel totum corpus, vel partes quibus potiſſimum adhibetur, validiſſime ſtimulat; et ſic in paralyſi, in *amauroſi*, in ſuppreſſione menſium, feliciſſimo cum ſucceſſu ſæpe uſurpatur; minutas enim fibras arteriarum, non ſecus ac majores corporis et artuum muſculos, ad motum ciet, et ſic impetum ſanguinis expedit atque intendit.

1194. Duplice

1194. Duplice fere modo corpori adhiberi ſolet præſtantiſſimum hoc remedium; per ſcintillas, nimirum, vel per ictus, quos inter parum omnino intereſt, præterquam quod illæ mitiores et tolerabiliores ſint, hi vero graviores, ideoque delicatis et imbecillis minus accommodati, neque, propter dolorem ſummamque moleſtiam quam creant, quotidie repetendi quamdiu opus fuerit ad morbos quoſdam ſanandos in quibus prodeſſe videantur. Obſervandum enim eſt, hoc remedium, utcunque validum, parum ſæpe prodeſſe, niſi large adhibitum fuerit, diuque continuatum; et male igitur clinicos quoſdam de eo conqueri tanquam parum efficace, cum ſatis leviter perque paucos tantum dies id tentaſſent. Non defuere enim exempla ægrotantium qui hoc ſolo remedio penitus convaluerint, quamvis poſt aliquot menſes et liberrimum remedii uſum parum boni ab eo accepiſſent. Adminiſtratio talis remedii per numerum atque menſuram vix definiri aut regi poteſt; tamen ſcire juvat, ictus ſatis fortes ad tre-

centos

centos et amplius in horæ quadrante, vel ſcintillas plurimas, fere innumeras, non modo ſine damno, ſed cum inſigni beneficio, per longum tempus quotidie fuiſſe adhibita. Hoc vero non ita intelligendum eſt quaſi remedium adeo validum ſemper conveniret, vel ſemper periculo careret, in iis etiam morbis qui aliquid ſtimuli maxime poſtulare videantur, veluti in *apoplexia*, aut paralyſi, &c.; ſæpe enim nocuit, ſemperque igitur cum prudentia adhiberi debet, vel interdum omnino prohiberi, quum multum febris, aut ingens ſanguinis abundantia, aut diſtributio, aut congeſtio ejus abnormis, aut demum ſumma debilitas, adſunt, ne vel priora mala augeat, vel nova, forte graviora, efficiat.

1195. Idem fere monendum eſt de calore, qui omnium fere qui hactenus cogniti fuerint ſtimulorum et maxime generalis et efficaciſſimus eſſe videtur; ſcilicet qui non modo muſculos animalis jam vegeti et mobilis ad contractionem ciet, ſed languentia,

languentia, et torpida, et pene exanimia, ad motum et vitam excitat; qui multis animalibus alter vitæ fons eſt, ovumque, aliter nunquam victurum, ad vitam brevi perducit; qui omnibus animalibus neceſſarius eſt ad varias excitandas propriiſque muneribus aptandas partes, præſertim cerebrum, quique ex eo pendent nervos atque muſculos; qui denique tantum in corpus humanum imperium habet, ut auctus, ſenſum et mobilitatem mirum in modum augeat, minutus, minuat, ad torporem uſque et paralyſin.

1196. Nil mirum igitur calorem interdum pro ſtimulante remedio in quibuſdam morbis fuiſſe adhibitum, et aliquando multum profuiſſe. Levis enim præter ſolitum calor levi ſtimulo eſt, qualis ſæpe et tutus et utilis corpori eſſe poteſt; major calor validiorem præbet ſtimulum, et *generi nervoſo*, et partibus quæ ſanguinem movent, et ideo univerſo corpori; ingens

demum calor, qualis inter urendam partem quamlibet adhibetur, vehementem et intolerabilem ſtimulum dat, non parti modo quæ uritur, ſed reliquo etiam corpori. Hujuſmodi vero ſtimulus (quamvis ſuis interdum uſibus non careat) non verbis opus eſt ut probe conſtet quam parum accommodatus ſit communi medicorum uſui. Quin et calor multo lenior, qualis non modo ſine dolore, ſed ſine magna moleſtia tolerari poſſit, vel qui forte multis ægrotis jucundus foret, gravia quædam incommoda in ſe habet, neque ideo ſemper pro ſtimulante remedio adhiberi debet; imprimis quia ex effectibus ſuis in univerſo *genere nervoſo* generalem mobilitatem plus æquo auget; tum quia impetum ſanguinis nimis intendit, quod ſæpe valde periculoſum erit; tum porro quia cutem, et ſane totum corpus multum laxat et ſolvit, et ſic debilitando ſæpe plus nocet quam ſtimulando compenſare poſſit; tum denique quia putredini humorum multum favet, qua nihil fere exiſtit corpori pernicioſius.

1197. Proxime

1197. Proxime poſt calorem frigus enumerare oportet, ſcilicet quod, ſecundum rationem qua adhibetur, corpori interdum validiſſimo ſtimulo eſt, quamvis aliter adhibitum efficaciſſimum ſedans remedium fiat, ut ſuo loco plenius explicandum erit.

1198. Frigus igitur corpori tantum ſtimulo eſt, cum ſatis intenſum eſt, et ſubito et per breve ſpatium adhibitum, veluti ſiquis in aquam frigidam deſcenderit, (quod genus remedii ſatis diu continuatum nonnullos paralyticos ſanaſſe fertur), vel ſi frigida hauſta fuerit inſtante animi defectione, quæ tum iſtud malum ſæpe arcet, vel ſi vultus tantum hominis cui animus jam defeciſſet, aqua gelida ſparſus fuerit, quod ſæpe vires motuſque corporis renovat. Subitum igitur frigus non immerito inter ſtimulantia remedia recenſetur, partim forte propter vehementem ſenſum quem efficit, (nam omnis ſenſus vehementior corpori ſtimulo eſt), partim quoque propter vim ſuam propriam qua muſ-

culos etiam ſine ſenſu afficit, veluti ſi cordi animalis frigidi ſanguinis e corpore jam execto ſubito admotum fuerit.—Diuturnum vero frigus, quamvis non nimis intenſum, remedium roborans ſit haud contemnendum, tamen minime ſtimulat corpus, ſed potius ſedat, ſenſumque minuit, motuſque omnes reprimit.

1199. Corporis quoque exercitatio, ratione haud obſcura, ſtimulum ei impertit ſatis validum, et in quibuſdam morbis utiliſſimum, aliiſque omnibus quotquot cogniti fuerint ſtimulis plane anteponendum. Hoc imprimis verum eſt ſiquando motus ſanguinis variis de cauſis præter naturam languet (464.), et functiones quædam ab illo pendentes, ſecretio præſertim atque excretio per cutem (722.), et interdum per renes, ſimul deficiunt. Neque profecto defuere exempla, ubi poſtquam iſtud vitium eo uſque proceſſiſſet, ut hydrops (467.) plane inſtaret, vel jam ingraveſceret, omniſque igitur valetudo in ſummo verſaretur

versaretur discrimine, per stimulum idoneæ et crebræ exercitationis, sanguinis motu rite expedito (424, 5, 6.), hydrops fugatus fuerit et ægri penitus convaluerint. Hinc etiam, magna saltem ex parte, pendet beneficium istud insigne, et (siquid de viribus remediorum certum dici potest) certum atque constans, quod multi ægri morbis vetustis laborantes a justa corporis exercitatione accipiunt. (1096. et seqq.)

1200. Hæc autem non modo incitato sanguinis motu vel totum corpus vel partes et functiones quasdam præ reliquis stimulat, verum insuper per effectum suum in *genere nervoso*, minus quidem intellectum, sed non minus certum, totum corpus excitat; et sic in nonnullis morbis ab aliis plane causis quam languidiore sanguinis motu pendentibus, veluti in torpore, aut paralysi plus minusve perfecta, aliquando plurimum prodest. Ipsorum forte musculorum contractio corpori stimulo est; et vis illa ignota seu conatus (324.) qui musculos voluntarii motus ad actionem ciet,

ciet, id manifeſtius ſtimulat. Nam omnis ſenſus (1202.), multique animi affectus (1203.), omniſque demum voluntatis actio, corpus aliquantum excitant, eo magis et certius, quo ipſa graviora fuerint.

1201. Stimulus hic, quem corporis exercitatio dare ſolet, quamvis ſæpe ſaluberrimus fiat, haud raro tamen magno incommodo atque periculo non vacat; neque ideo omnibus pariter ægrotis convenit quibus ſtimulo aliquo opus eſt; ſcilicet, quia interdum dum corpus multum excitat, vires ſimul ejus mirum in modum exhaurit, hominemque quaſi opprimit, quod imprimis notabile eſt in valde imbecillis; nam ſemper memoria tenendum eſt, corporis exercitationem eo graviorem fieri ſtimulum, eoque plus incommodi atque periculi afferre, quo æger, ſive a natura ſive a vi morbi, debilior factus fuerit. Quod ſane minime mirum eſt, cum (præter effectum ſuum debilitantem (337.) in genere nervoſo) motum ſanguinis adeo feſtinat, et ſic novum

auctumque

auctumque laborem, ad quem parum valent, viribus ſanguinem moventibus imponit. Quapropter caute omnino debilibus atque exhauſtis pro ſtimulante remedio præſcribenda eſt. Hæc autem de bonis atque malis exercitationis effectibus hic quam leviſſime memoraſſe ſat erit; quoniam fuſius jam alio ſub capite (xxviii.) de iis dictum eſt.

1202. Quod ſenſum vero attinet, omnis plane ſenſus aliquid ſtimuli in ſe habet, qualis, ſi modo ſatis validus fuerit, ſomnum vel arcere (393.) vel jam præſentem rumpere poſſit, vel varias demum corporis partes ad motum aliquem ciere. Varii autem ſenſus corpus plus minuſve excitant ſecundum ipſorum vehementiam, quæ a præcedente aut præſente ſtatu corporis, et conſuetudine (141.), multiſque aliis rebus pendet. Sic, dum multi ſenſus corpus vix aut ne vix quidem ita excitant ut ſomnum arceant, graviores ſenſus, vel dolor (176.) magnus, non modo excitant corpus,

corpus, ſed plurimum perturbant atque convellunt. Quin et ſenſus quidam ſua natura minime vehementes, et qui ſanum hominem parum afficerent, veluti lucis, ſtrepitus, caloris modici, ſecundum varias conditiones corporis, veluti in febricitantibus, aut *hyſtericis*, aut puerperis, aut valde mobilibus, idem multum ſtimulare poſſunt. In hujuſmodi quidem exemplis plane nocent; in aliis vero, ubi ſopor aliquis vel torpor urget, haud parum proſunt.

1203. Animi autem affectibus, non ſane omnibus pariter, ſed iis qui, diſtinctionis cauſa, excitantes (342.) vocantur, quales ſunt, ira, gaudium, ſpes, hilaritas, &c. vis ſtimulans major et certior conſtat, quæ, ut ſuo jam loco (343.) dictum eſt, propter vehementiam corpori aliquando nocet, ſæpe vero per generalem atque gratiſſimum ſuum ſtimulum mirabiliter prodeſt. Naturæ non multum ab his alienæ videtur eſſe animi exercitatio, modica ſcilicet variiſque

riiſque conſtitutionibus atque ingeniis ri-
e accommodata. Sed de his non opus eſt
hic fuſius diſſerere, cum præcepta maxime
generalia et neceſſaria huc pertinentia alio
jam loco (1124.) tradita ſunt.

CAP. XXXI.

De remediis ſedantibus.

1204. REmedia ſedantia dicuntur illa quæ ſenſum obtundunt motumque reprimunt.

1205. Plurima medicamenta aliaque remedia, naturæ non modo diverſæ ſed plane contrariæ, alia atque alia ratione hujuſmodi vi in corpore humano pollere, manifeſtum et certum eſt; quamvis difficillimum ſit explanatu quo pacto multa eorum corpus ita afficiant; præſertim cum alia et quidem ſimillima medicamenta, vel eadem forte alio tempore et aliter adhibita (1150.), corpori plane ſtimulo ſunt.

1206. Sedantia

1206. Sedantia remedia non ſecus ac ſtimulantia, partes corporis quibus proxime admoventur primo et maxime afficiunt; ſæpe autem, ſi rite adhibita fuerint, aliæ et ſatis remotæ partes, et demum totum corpus, eundem effectum quodammodo participant.

1207. Hujuſmodi remediis in variis morbis, cum generalibus tum quoque partium quarundam, variis de cauſis ſæpe opus eſt. Non omnia vero ſedantia remedia in omnibus morbis qui tali auxilio egent, pariter idonea ſunt; ſcilicet quæ non modo magnitudine et quaſi gradibus communis effectus differunt, ſed multum quoque variant aliis effectibus quos in corpore humano præſtent.

1208. Innumera fere et diverſiſſima remedia variis in morbis, ſecundum horum cauſas et corporis conditionem, ſenſum motumque minuere atque ſopire poſſunt, et ſic quodam ſenſu ſedantia remedia fieri.

Omnis nimirum motus (neque aliter res ſe habet de ſenſu) a variis rebus pendet; cerebri imprimis, et nervorum, et fibrarum muſculoſarum certa quadam conditione qua apta fiunt ut a quibuſdam cauſis, puta variis ſtimulis, certa ratione afficiantur; et natura et vehementia ſtimuli qui admovetur. Motus igitur qui excitantur aliquatenus reſpondebunt pro rata parte his variis cauſis ſimul ſumptis. Sic pulſus arteriarum ſæpe aut nimis validi aut nimis frequentes fiunt, propter cauſas valde diverſas; veluti nimiam arteriarum tenſionem, aut nimiam, forte generalem, mobilitatem, aut magnam debilitatem, aut vehementem ſtimulum univerſo corpori admotum, puta per calorem magnum vel remedia calefacientia. Igitur perſpicuum eſt, interdum omnia remedia relaxantia, veluti exinanitiones varias, aut emollientia medicamenta, interdum vero aſtringentia et roborantia, nunc exercitationem, nunc quietem, nunc calorem, nunc frigus, nunc opium, nunc aromata vel vinum, vim

vim ſedantem eſſe habitura. Quod ſi conditio cerebri, et nervorum, et fibrarum moventium quibus arteriæ inſtruuntur, ne minimum quidem mutata fuerit, variæ ſtimuli ipſius conditiones, veluti nimia ſanguinis abundantia, aut nimia acrimonia, aut nimius impetus, puta ab exercitatione vehemente, pulſus aut nimis validos aut nimis celeres facere poſſunt; tum vero, ſanguinis detractio, et remedia diluentia, et *demulcentia*, et *antiſeptica*, &c. ſedantem effectum præſtabunt. Pari quoque ratione, multi dolores, multique motus abnormes, febris, alvi fluxus, vomitus, convulſio, inflammatio, a diverſiſſimis ſæpe cauſis oriuntur, et diverſiſſimis aliquando remediis compeſcuntur; quæ tamen omnia, ſi ultimum tantum eorum effectum ſpectamus, ſedantia dici poſſunt.

1209. Miſſis vero omnibus quæ per alium et magis proprium et ſimpliciorem effectum, vim ſedantem poſſidere videantur, de iis tantum hic agendum erit, quæ prima

ma et ſimpliciſſima ſua in corpore humano actione (ſive hæc perſpecta et explorata fuerit necne) ſenſum motumque jam præſentes ſopiunt et reprimunt, et corpus in poſterum (dum ipſorum effectus durat) minus ſentiens et mobile reddunt.

1210. Medicamentorum autem quæ hoc faciunt copia haud parca exiſtit: optima vero et efficaciſſima eorum ad duo genera facile referri poſſunt; *narcotica* nimirum, et refrigerantia; quæ quidem non magnitudine modo, ſed natura etiam ſuarum virium haud parum differunt.

1211. *Narcotica* imprimis (cujuſmodi exempla eſſe poſſunt opium, hyoſciamus, cicuta, &c.) refrigerantibus multo validiora et certiora ſunt, verum, ut creditum eſt, in multis morbis variis de cauſis minus idonea.

1212. Effectus *narcotici* remedii, et præſertim opii, quod omnium forte optimum

eſt

eſt et longe uſitatiſſimum, ſi modica quantitate ſumptum fuerit, hi fere ſunt: placida quædam animi pariter et corporis quies atque tranquillitas, hebetudo aliqua omnium ſenſuum cum externorum tum internorum, ſtupor demum et ſopor naturali ſomno ſimillimus; pulſus ſimul arteriarum plerumque tardiores et pleniores fiunt, et ſpiritus lentior, et calor minor, et alvus aſtricta, et ventriculus infirmior, et cibi appetitus parvus, aliquando non ſine nauſea, et omnes fere ſecretiones et excretiones multum imminutæ, præter ſudorem, qui (ſoluta cutis compage, partim per conſenſum ejus cum ventriculo, partim per tranquillitatem et quietum ſomnum quem opium ſolet conciliare) nonnihil augeri videtur; unde forte alvus tardior, et reliquæ ſecretiones et excretiones minutæ. Interdum vero etiam in ſanis vel leviter ægrotantibus, ſed frequentius multo in iis qui magno dolore aut gravi febre laborant, præſertim ſi nimis parva quantitas opii devorata fuerit, pro quieto ſomno dira ſit

quies

quies cum horrificis ſomniis, vel forte delirium non leve citra ullum ſoporem. Hi quidem effectus a modica aut parva quantitate opii obſervantur; a majore autem vel nimia, ingens ſæpe oritur nauſea, et tandem vomitus, et niſi hoc modo medicamentum ejicitur, brevi altus ſomnus, fere inexcitabilis, et in convulſiones et mortem cito deſiturus.

1213. Alii quoque interdum in quibuſdam hominibus ab opio obſervantur effectus, ſecundum varias ipſorum conſtitutiones variaſque corporum conditiones cum medicamentum iſtud adhibetur.

1214. Sæpe etiam nocere videtur propter metum ægrotantium et repugnantiam qua illud ſumunt, nimirum quod valde noxium et periculoſum credant; quocirca et licet et oportet nonnunquam ægros hac de re decipere, et remedium non modo tutum et efficax, ſed ſaluberrimum, forte

etiam

etiam penitus neceſſarium, clam ipſis adhibere.

1215. Haud raro etiam ægris plurimum nocuit, et pro ſomno quieto et ſalutari, qualis vires eorum reficere potuiſſet, ſomnum male ſanum et imperfectum, horridiſque ſomniis terrificum, vel demum citra ullum ſoporem, delirium (294.) non leve effecit, in ipſis ægrotis qui tali remedio maxime egere viſi eſſent, cum nimis parce adhibitum fuiſſet: neque dubium eſt, utcunque periculoſus videatur uſus talis medicamenti vix non venenati, ægros plus fere incommodi et damni percepiſſe a nimis parva quam a nimia ejus quantitate. Medici igitur eſt, medicamentum adeo validum et ſæpe pernicioſum caute et prudenter adhibere, et in illis tantum morbis ad id confugere qui aliquid iſtiuſmodi plane requirunt; ubi vero talis neceſſitas urget, oportet remedium libere et cum fiducia præſcribere; tunc enim non ſperare modo poteſt, ſed fere polliceri, ſe effec-

tum illum ſalutarem quem cupit per ſuum medicamentum eſſe præſtiturum. Quod ſi timide et nimis parce datum fuerit, longe alium effectum habebit, et iiſdem ægrotis haud parum nocebit, quibus largius datum multum profuiſſet.

1216. Alii autem ab aliis remediis vere *narcoticis*, veluti hyoſciamo, cicuta, ſolano, ſæpe oriuntur effectus; magna imprimis vertigo, et dolor, et gravitas capitis et oculorum, et ſenſus interdum anguſtiæ in gutture, &c. Imo ſunt ex iis, quæ, utcunque ſedantia ſint, inteſtina quodammodo ſtimulant, et ſic, non ſane omnibus ægris pariter, ſed multis quibus adhibentur, alvum ſatis efficaciter ſolvunt.—— Quapropter haud abſimile videtur, quædam ex iis gravibus nonnullis opii incommodis eſſe caritura, (ſcilicet quod alvum adeo ſolet aſtrictam reddere, et ſic ventriculo, et capiti, et quidem toti corpori plurimum nocere), et igitur cum magno beneficio,

neficio, in variis morbis, ſaltem in multis ægris, in locum ejus ſuffectum iri.

1217. Aliud genus medicamentorum ſedantium, refrigerantia nimirum, longe aliter ac *narcotica* corpus afficit; et quamvis effectus eorum neque incerti neque obſcuri ſint, tamen multum abeſt ut tanta vi ac *narcotica* medicamenta in corpore humano polleant.

1218. Non eſt dubitandum quin refrigerantia medicamenta, aliorum inſtar ſedantium, *genus nervoſum* primo afficiant: vix autem, ac ne vix quidem, per primam et naturalem ſuam actionem, aut ſenſum multum obtundunt aut ſoporem inducunt (1212.); quamvis nonnunquam occurrendo variis cauſis morboſis, quæ vel ſenſum nimium vel dolorem faciebant, vel quæ ſomnum impediebant, utrumque iſtorum effectuum præſtare videantur.

 1219. Cre-

1219. Creduntur præcipue partes quæ ſanguinem movent afficere, ejuſque motum temperare, et ſic (quoniam tam arctus inter motum ſanguinis et calorem corporis intercedit nexus) hoc frigidius reddere; unde nomen ſuum habent. Sitim quoque reſtinguunt, et putredini aliquantum obſtant; ſcilicet quæ ambæ multum pendeant ab impetu ſanguinis et calore corporis.

1220. Obſervandum eſt et dolendum, pleraque medicamentorum refrigerantium, forte omnia, multo minus efficacia exiſtere quam auctores medici crediderunt; neque ideo iis ſolis fidendum eſſe, utcunque laudatis, cum magnus ſanguinis impetus aut ingens corporis calor urget.

1221. Efficaciſſima autem medicamenta refrigerantis generis ſunt ſales quidam, tum acidi tum *neutri;* nam omnes ſales *alkalini*, et præſertim *alcali* volatile, contrarium prorſus effectum habent, et corpus plane ſtimulant et calefaciunt.

1222. Neque

1222. Neque huic ſententiæ objiciendum eſt, omnes fere ſales, acidos et *neutros* pariter atque *alcalinos*, vim ſtimulantem (1182.) habere; docet enim experientia certiſſima, multos ſales variorum generum, qui largius ſumpti ventriculum, et inteſtina, et varia organa ſecernentia et excernentia ſtimulare ſolent, parcius ſumptos partes illas parum afficere, et vim ſedantem et refrigerantem (1219.) plane habere. Imo ſæpe perſpicuum eſt, nonnullos eorum tanta copia ſumptos ut partes quaſdam, veluti inteſtina aut renes, ſatis acriter ſtimularent, reliquum corpus eodem tempore longe aliter afficere, et non modo non ſtimulare alias partes, ſed earum actiones reprimere atque compeſcere, et ſic, verbi gratia, motum ſanguinis temperare, et ideo totum corpus frigidius reddere.

1223. Ex acidis vero ſalibus, (quamvis omnes forte vim aliquam refrigerantem poſſideant), *acida* foſſilia validiſſima ſunt. Ex his quoque *acidum vitriolicum* longe optimum

timum eſt, et fere ſolum jam nunc a medicis adhibetur. Plurima aqua dilutum, et melius et facilius adhuc ſi aliquid gummi aut ſacchari admiſtum fuerit, quod medicamentum adeo acre involvat atque obtundat, tuto et libere dari poteſt, et ſæpe cum inſigni beneficio datum eſt. Potui quoque communi ægrotantium, ad gratum uſque acorem admiſtum, haud raro egregie profuit. Obſervandum autem eſt, hoc medicamentum non modo inſigni vi ſedante et refrigerante pollere, ſed aſtringente quoque, et roborante, et *antiſeptica*; neque ideo omne quod ab eo percipitur beneficium ſolis effectibus refrigerantibus eſſe tribuendum.

1224. Hic quoque memorari debet ſal ille acidus ſingularis, qui vocatur, quaſi κατ᾽ ἐξοχὴν, ſal *ſedativus*. Salem hunc pro ſedante et refrigerante remedio nonnihil valere, minime dubium et minime mirum eſt; nondum vero conſtitit eum, utcunque a nonnullis laudatum, aliquid peculiaris

liaris commodi in ſe habere, aut aliis *acidis*, ſive foſſilibus ſive *vegetabilibus*, aut nonnullis ſalibus *neutris*, eſſe anteponendum.

1225. Varia autem *acida vegetabilia*, quamvis multum debiliora et mitiora quam *acidum vitriolicum*, vim tamen refrigerantem non exiguam plane poſſident, et hoc conſilio frequenter et libere præſcribuntur, et utiliſſima reperiuntur, et pleriſque ægris quibus tali auxilio opus eſt, tuta et grata remedia.

1226. Cum puris quoque *acidis vegetabilibus*, tum nativis, tum quæ tantum poſtquam fermentata fuerint ſuum acorem adipiſcuntur, recenſeri debent multi fructus eſculenti, qui ſcilicet, quamvis maturiſſimi, aliquid ſemper acoris una cum grata dulcedine retineant. Hujuſmodi enim fructus præſtantiſſima medicamenta refrigerantia fiunt, et propter naturam ſuam mitem et ſaporis ſuavitatem, magna copia, non modo non repugnanter, ſed ſæpe avidiſſime

avidiſſime ab ægris devorantur, et ſic efficaciores aliquando ſunt pro cibo ſimul et remedio adhibiti quam medicamenta haud parum fortiora, quæ, ob acrimoniam, et ſaporem inſuavem, vel nauſeam aut vomitum quem ſolent excitare, ad paucas tantum guttulas, vel parcam omnino quantitatem, adhibere oportet.

1227. Proxime poſt tales fructus annumerari poſſunt omnes fere fruges eſculentæ (977. et ſeqq.) cibique varii ex iis parati, quibus pro alimentis vulgo utimur. Hujuſmodi enim alimenta, quamvis recentia nullum habeant acorem, tamen inter concoquendum in ventriculo et inteſtinis quodammodo aceſcunt (621.), et partim hoc acore quem ſibimet nacta ſint, partim natura ſua miti et blanda, corpus, vel ſine cibo ullo, vel uſu carnium ciborumque ex iis paratorum, haud parum calitutum, ſatis efficaciter refrigerant.—Sed de variis ciborum generibus, eorumque in corpore

corpore humano effectibus, alio jam loco (cap. XXV.) ſatis dictum eſt.

1228. Poſt hæc forte recenſeri poſſunt ſemina quarundam plantarum, veluti melonis, cucumeris, cucurbitæ, portulacæ, lactucæ, cichorii, &c. quæ olim inſignem vim refrigerandi habere credebantur, unde vocabantur ſemina frigida. Siquid vis refrigerantis habent, quod parum hactenus conſtitit, nam certe minime efficacia ſunt, neque medici jam iis multum confidunt, eadem ejus ratio erit, ac ſimilis vis, quæ in tot plantis inque tot tenuibus alimentis aut potibus ab iis derivatis (1226. 7.) reperitur.

1229. Quod ſales vero *neutros* (1221.) attinet, quidam tantum ex iis vim refrigerantem poſſident; multi enim, veluti ſal communis, vix ac ne vix quidem ita adhiberi poſſunt, quin corpus plane ſtimulent et calefaciant, et ſitim adaugeant, et putredini faveant. Alii vero, veluti nitrum,

vim ſedantem et refrigerantem plane habent. Ratio tam inſignis differentiæ inter varios ſales *neutros*, nulla hactenus reddita eſt.

1230. Ex iis vero ſalibus *neutris* qui vim refrigerandi poſſident, nitrum forte optimum eſt et validiſſimum medicamentum, et ſæpe et cum inſigni beneficio adhibetur. Alii vero ſales *neutri* eodem conſilio haud raro uſurpantur; præſertim qui ex *alcali* et *acido vegetabili*, vel ex hoc et *alcali* volatili, conſtant, veluti ſal *diureticus*, vel hauſtus *ſalinus* communis, qui a *Riverio* nomen habet, vel mixtura illa quæ ſpiritus *Mindereri* vocatur. Sales omnes *neutri* qui ex *acido vitriolico* vel *vegetabili* et variis ſalibus *alcalinis* formantur, majorem et certiorem vim refrigerantem habere creduntur, quam illi qui ex *acido* marino cum iiſdem ſalibus alcalinis fiunt; quamvis nonnullis perſuaſum ſit unum ex his, ſalem nempe communem ammoniacum, tali vi pollere, et in febribus quibuſdam, præ-

ſertim

ſertim intermittentibus, plurimum valere, imprimis ubi propter magnum calorem, et ingentem ſanguinis impetum, ſolita et efficaciſſima remedia roborantia et ſtimulantia vel inutilia vel pernicioſa viſa eſſent.

1231. *Tartarum* quoque, utpote quod ſalibus *neutris* admodum affine eſt, hic recenſeri debet. Vi ſua ſedante et refrigerante, qua haud exigua pollet, in febribus, aliiſque morbis ubi tali auxilio opus erat, ſæpe multum profuit: ſolet etiam magis adhuc prodeſſe, alvum atque urinam movendo. Quin et *tartarum* ſolubile, non ſecus ac alii ſales *neutri* jam (1230.) enumerati, bonum refrigerans medicamentum eſt.

1232. Medicorum experientia ſatis jam comprobatum eſt, quoſdam ex ſalibus *neutris* tum maxime pro ſedantibus medicamentis prodeſſe, præſertim in compeſcendo vomitu, forte etiam in refrigerando corpore, cum inter efferveſcendum ſumuntur. Hoc

 beneficium,

beneficium, ut videtur, magna ſaltem ex parte, pendet ab aere fixo inter efferveſcendum ab *alcalino* ſale extricato; et facile et tuto obtineri poteſt vel hauſta mixtura ſtatim ut ſales oppoſiti infuſi fuerint et efferveſcere incipiant, vel altero prius ſale puro ſumpto, et ſtatim poſtea altero hauſto, ita ut in ventriculo ſolo efferveſcant.

1233. Proxime forte poſt medicamenta refrigerantia enumerari debent multa medicamenta valde odora, vel plane fœtida, quæ nuper et olim in variis morbis pro ſedantibus remediis multum fuerunt laudata, et credita præſertim plurimum valere adverſus motus illos abnormes fibrarum muſculoſarum qui *ſpaſmi* (380. 84.) vocantur; unde, communi fere medicorum conſenſu, *Antiſpaſmodica* dicta ſunt.

1234. Hujuſmodi exempla eſſe poſſunt, caſtoreum, *moſchus*, *zibethum*, oleum animale, ſal cornu cervi, ex animalibus derivata; et varia *petrolea* vel bitumina, *ambragriſea*,

bragrisea, succinum, ejusque sal et oleum, ex fossilibus rebus desumpta; et plurimæ plantæ medicamentaque ex iis parata, veluti pæonia, atriplex fœtida, *valeriana* sylvestris, *asa* fœtida, galbanum, *camphora*, fuligo, *æther vitriolicus*, et similia fere innumera.

1235. De his vero et similibus medicamentis odoris vel fœtidis observandum est, haud pauca ex efficacissimis eorum manifesta vi stimulante pollere, et merito igitur inter stimulantia remedia jam esse recensita (1181. 90). Neque absimile videtur ea per hanc vim potius quam per ullum effectum vere sedantem adversus *spasmos* prodesse; cujus rei ratio alibi (1176.) jam reddita est.

1236. Illa autem quæ mere odora vel fœtida sunt, nec quicquam stimuli in se habent, quamvis minime negandum sit nonnulla eorum mirabiliter interdum prodesse, non modo adversus *spasmos*, sed alias quoque affectiones morbosas quæ sedantia

dantia remedia poſtulant, veluti delirium, pervigilium, &c. tamen fatendum eſt plerumque parum efficacia, et, quod pejus eſt, parum certa remedia exiſtere.

1237. Quod actionem vero eorum attinet, ubi revera pro ſedantibus vel *antiſpaſmodicis* remediis prodeſſe obſervantur, illa explanatu difficillima eſt; nam nullum fere effectum ſimplicem, et manifeſtum, atque conſtantem (939. 43.), in corpore ſano præſtare ſolent. Nonnihil forte ad effectus eorum ſalutares conferre poteſt odor ipſe quem habent, ſcilicet qui non modo cerebrum et quæ inde pendent partes atque functiones plurimum afficiat, ſed imaginationem quoque vehementiſſime feriat, cujus imperium in *genus nervoſum* tantum tamque manifeſtum eſt, ut minime mirum ſit illius affectiones adverſus multos hujus morbos plurimum valere. Et profecto donec morboſæ *generis nervoſi* conditiones, plurimæque earum cauſæ, pene vel penitus ignotæ ſunt, vix ac ne vix quidem expectandum

tandum est, omnium per quæ iis occurrendum sit remediorum actionem intellectum iri. Quod si talis de actione istorum medicamentorum ignorantia multum dolenda sit, certe multo magis erit dolendum, tanquam pejus medicorum opprobrium, vix melius apud eos de effectibus et usibus quam de actione illorum hactenus constare.

1238. Hic quoque recensenda sunt (siquidem ullum in rationali *Therapeia* locum occupare mereantur) varia medicamenta, neque vi stimulante, neque sedante, neque odore, neque gustu, neque ulla demum qualitate manifesta insignia, quæ tamen pro *antispasmodicis* sæpe fuerunt adhibita, et multum laudata; veluti cinnabaris, cum nativa tum factitia, lichen cinereus terrestris, viscus quernus, *flores zinci*, (nisi hi aliquid facultatis astringentis et roborantis possidere credantur (1034. 41.), et sic aliquando adversus spasmos (1058.) valere), multaque alia similia,

milia, et nonnulla prorſus abſurda atque ridicula, quæ majorum ſuperſtitio aut ignorantia, aut recentiorum auctorum errores invexerunt, quæque medicorum pariter atque populi credulitas diu retinuit.

1239. Quamvis certiſſimum ſit talia medicamenta ſua natura nihil valere, tamen non defuere exempla, neque pauca neque dubia, (ſiqua ſcriptoribus medicis fides), ubi plurimum valuiſſe viſa ſint: cujus rei ratio hæc forte eſt; quod multi morbi *ſpaſmorum* generis ſæpe ſua ſponte deſinunt, forte nunquam, vel ſaltem poſt longa intervalla, redituri; ita ut quicquid medicamenti proxime ante deceſſum morbi fuiſſet devoratum, ab ægro, ejuſque amicis, forte etiam a medico minus cauto atque ſagace, pro remedio ejus haberetur. Præterea, multa iſtorum medicamentorum una cum aliis et efficacioribus remediis, veluti aſtringentibus, aut roborantibus, aut variis exinanitionibus, ſæpe fuerunt adhibita, et per errorem ægrotis ſatis naturalem, ſed medicis minime decorum, et ſane

ſane vix condonandum, pro bonis effectibus laudata, quibus nihil omnino contuliſſent. Multa demum ex iis quæ ne minimum quidem in corpora ægrotantium valere potuiſſent, in animos eorum plurimum ſæpe valuerunt; et quantum animi in corpus imperium ſit, cum in faciendis tum quoque in tollendis morbis, non hic eſt locus dicendi. Multos certe ſola fides ſua penitus ſanavit. Denique, haud pauci morbi *ſpaſmorum* generis ab imaginatione magna ex parte pendent: neque profecto rarum eſt morbos prorſus imaginarios ſpectare atque tractare, quibus igitur remedia vel prorſus imaginaria, vel quæ ſaltem imaginationem maxime afficiunt, quam optime conveniant; ratio enim vetat in tali ſtatu ad validiora remedia confugere, ſcilicet quæ malum magis ſerium, quod non invenirent, facere poſſent.

1240. Proxime poſt varia medicamenta ſedantia, recenſenda ſunt et alia remedia quæ eidem conſilio inſervire poſſunt.

1241. Hæc inter imprimis enumerandum eſt frigus, quo nihil certe majore aut certiore vi ſedante in corpore humano pollet; ſcilicet quod, dummodo rite admotum ſit, et ſentiendi facultatem manifeſtiſſime obtundit (141. 172.), motuſque omnes reprimit, et mobilitatem minuit (376.), et ſoporem vel ſomnum altiſſimum, et brevi mortiferum (393.), inducit.

1242. Quoniam vero tot jam, variis in locis, de frigore ejuſque in corpore humano effectibus prolata ſunt, hic ſat fuerit memoraſſe, vires ejus ſedantes tum maxime apparere, cum diu atque conſtanter admovetur; nam ſi ſatis intenſum eſt, et ſubito perque breve ſpatium adhibitum, ſatis acriter ſtimulare (1198.) ſolet. Diutius vero atque conſtantius admotum, omni ſtimulo, et niſi nimis intenſum fuerit, omni periculo atque incommodo, caret, et ſaluberrimum ſæpe fit et efficaciſſimum remedium ſedans, multiſque morbis variis de cauſis accommodatiſſimum.

1243. Calor quoque, de cujus variis effectibus et in corpore humano viribus (1195.) ſtimulantibus tot jam tradita ſunt, inter ſedantia remedia non immerito recenſeri poteſt, utpote qui haud raro motus minuere, atque abnormes reprimere, et dolores ſopire, et ſentiendi facultatem hebetare, et ſoporem demum inducere, (393.) obſervetur.

1244. Hujuſmodi vero caloris effectus non primæ atque ſimplici ejus in corpore actioni, (quæ ſane longe alia et pene contraria eſſe videtur), neque exceſſui virium ejus ſtimulantium (1152.), ſunt tribuendi; manifeſtiſſime enim pendent a vi ejus emolliente et relaxante, qua ſolutis imprimis cute partibuſque externis, omnes fere corporis partes, et præſertim fibræ muſculoſæ, cum grandium lacertorum, tum quoque cordis et arteriarum, aliquantum ſolvuntur et debilitantur; unde minor impetus ſanguinis per totum corpus, ideoque per cerebrum, et vis cerebri nervorumque mul-

tum imminuta, interdum ad ſummam debilitatem, vel forte ad animi defectionem. Hinc facillime intelligetur, calorem pro ſedante remedio tum maxime eſſe profuturum, cum ita regitur ut hunc emollientem et ſolventem effectum quam certiſſime præſtet; veluti ſi una cum aliis remediis emollientibus (1061. 66.) adhibetur, qualia ſunt aqua tepida, vel vapores aquæ calidæ, vel varia fomenta, quæ in plurimis morbis ubi ſedante remedio plane opus erat, veluti in febribus vel cum vel ſine delirio, et inflammationibus, et inſania, et convulſionibus nonnullis, ſæpe utiliſſima fuerunt reperta.

1245. Porro, nonnulli animi affectus, quales ſcilicet deprimentes a medicis dicti ſunt, veluti mœror, metus, anxietas aut ſollicitudo gravis, vi ſedante tam manifeſta tamque inſigni pollent, ut minime dubitandum ſit eos quoque pro ſedantibus, non ſecus ac alterum genus (1203.) pro excitantibus remediis interdum eſſe profuturos,

ſi

ſi modo regimen et adminiſtratio eorum magis penes medicos eſſent. Neque profecto defuere exempla haud pauca, ubi tales animi affectus, ſive caſu ſive conſilio excitati, in variis morbis ſaluberrimum effectum ſedantem præſtiterint; veluti in febribus intermittentibus, in inſania, in morbo comitiali, et in morbo *hyſterico*, &c. Fertur etiam nonnullos morbos a nimia *generis nervoſi* mobilitate pendentes, ideoque aliquid remedii ſedantis requirentes, inter æſtus belli civilis rarius accidere, vel ſi prius incubuiſſent, tum fere ceſſare et quaſi tolli, cum civium animi gravibus curis et ſollicitudinibus ſive publicis ſive privatis occupati et lacerati eſſent; et magis certum eſt, nonnullos talibus morbis laborantes, ſub graviſſimis ærumnis domeſticis, quales forte validiores homines oppreſſiſſent, interdum præter omnem ſpem convaluiſſe.

1246. Non tamen diſſimulandum eſt pleraque hujuſmodi exemplorum dubio et ſuſpicione

ſuſpicione quadam non penitus carere; ſcilicet ne gravi illi animi affectui qui manifeſte adeſt beneficium iſtud tribuamus, quod a contrario prorſus affectu, magis obſcuro, ſed non minus præſente, derivetur. Spes enim meliorum, quæ pectora infelicium raro deſerit, et ſæpe in rebus adverſis maxime viget, et perpetua occupatio animi magnis ſeu publicis ſeu privatis rebus intenti, et conamina, quamvis parum fauſta, fortis animi cum rebus adverſis conflictantis, longe alia et magis certa ratione in multis morbis prodeſſe poſſunt.

1247. Supereſt et una alia res, quæ inter remedia ſedantia plurimum valet, et in multis morbis, cum magna ſollicitudine et cura, et ſæpe cum inſigni ægrotantium beneficio, a medicis adhibetur; illa nimirum adminiſtratio ſeu regimen qua cavetur ab omni ſtimulo atque irritatione quæ ægrum male excitaret aut calefaceret.

1248. Multiplex profecto hæc et minime facilis administratio; quippe quia sani etiam, et magis adhuc ægroti, innumeris fere irritationibus semper objicimur, quarum multæ nullo sunt studio aut cura vel evitandæ vel tollendæ. Memoria quoque semper tenere oportet, minutissimas sæpe harum rerum non impune negligi, quoniam multa irritamenta quæ sano homini ne minimum quidem nocuissent, vel quæ corpus rite excitando ad sanitatem potius conducere viderentur, debili et ægroto plurimum aliquando nocebunt. Eo enim gravior a plerisque stimulis fit irritatio corporis, quo hoc debilius jam et irritabilius factum fuerit (1202.); quod imprimis notabile est in plerisque morbis acutis, cum puris febribus, tum quoque aliis quorum febris pars magna est, veluti in variis inflammationibus, aut eruptionibus super cutem, aut sanguinis profluviis, &c. in quibus scilicet morbis corpus multum infirmatur, et vi mali præter solitum irritatur,

et

et alias igitur irritationes, utcunque leves, ægerrime tolerat.

1249. Regimen itaque illud quo conamur irritationes omnes, quantum fieri poſſit, amovere, in febribus aliiſque morbis acutis maxime neceſſarium eſt, et non inepte apud medicos regimen *Antiphlogiſticum* vocatur.

1250. Multas et valde diverſas res complectitur, quæ tamen ſub certis capitibus, quo facilior et promptior fiat earum recordatio, ordinari poſſunt.

1251. Omnis imprimis corporis exercitatio, interdum etiam actio vel leviſſima muſculorum voluntarii motus, omni cura ſunt evitandæ; quoniam, ut jam expoſitum eſt (1199.), ſtimulus non levis univerſo corpori, et præſertim partibus quæ ſanguinem movent, inde oritur, non modo propter expeditum ſanguinis per venas reditum (422. 5.), ſed ſimul propter conamen illud

illud vix definiendum quo musculi voluntarii motus ad actionem cientur. Quapropter non sat est acutis morbis ægrotantes ab omnibus laboribus solitisque corporis exercitationibus abstinere; oportet omnino quiescant, et in lectos se recipiant, scilicet quia decumbentibus actio musculorum quam minima est; sedentibus enim, et magis adhuc stantibus, actio haud exigua musculorum semper fit et prorsus necessaria est, qualis nimirum sanissimos etiam et validissimos serius ocyus fatigaret atque opprimeret, et febricitantibus plerumque multum noceret.

1252. Irritationes quoque a variis sensibus cum externis tum internis oriundas sedulo evitare, vel si penitus evitari nequeunt, tunc quantum fieri possit minuere oportet. Abstinendum igitur a studio, aut negotiis, aut multa cogitatione, aut colloquiis, (quæ sane duplice modo nocent, et actione mentis et actione musculorum qui vocem et loquelam faciunt), et omnibus rebus quæ animum multum afficere pos-

 sint.

sint. Cavendum a luce nimis vivida, aut magno strepitu, aut multo calore, (qui, sive ab aere, sive a nimio onere stragulorum, sive a culcita plumea nimis molli oriatur, plurimum et variis modis solet nocere), et in quibusdam morbis a multo frigore, (quod sæpe vel universo corpori vel partibus ejus quibusdam stimulo esse potest), et ab omni demum molestia, veluti a situ corporis minus opportuno, aut lectulo inæquali, aut duriore, aut male strato, quæ sensum tactus afficeret.

1253. Cavendum quoque ab irritatione illa (quæ certe haud exigua est) quam aer minus purus, vel respiratione vel exhalatione per cutem impedita, et vestimenta et stragula sordida, retenta et corpori denuo admota materia illa corrupta et noxia quæ jam expulsa est, efficere solent. Quapropter aer purus, et subinde renovatus, et plerumque frigidulus, utilissima res est; utpote qui non modo ipse egregiis usibus (1026. 7.) inservit, sed gravem simul et perniciosissimam

niciosissimam irritationem tollit: oportet quoque, simili de causa, vestimenta ægri, et stragula cum lintea tum lanea, et culcitam ipsam plumeam lecti, sæpe mutare.

1254. Cavendum quoque a variis irritationibus quæ a functionibus, et magis adhuc a vitiis ventriculi et intestinorum oriuntur; concoctio enim alimenti, quamvis sanissima, corpus aliquantum excitat, et pulsus arteriarum nonnihil festinat; prava autem concoctio, qualis fere accidit in morbis acutis (636.), multo magis stimulat, distento nimirum, et irritato, et gravato ventriculo, saburra corrupta et acri, quæ anxietatem, et vertiginem, et dolorem capitis, et nauseam, et vomitum, et tormina, et alvi fluxum inducere possit. Ventriculi igitur ratio semper habenda est, cibusque eligendus parcus, refrigerans, tenuissimus, concoctu facillimus; de quo plene jam dictum est (976. et seqq.). Quod si nihilominus ventriculus male se habuerit, et alimentis, utcunque tenuibus, gravatus

fuerit, tum ejus affectionibus ftatim occurrendum eft, per medicamenta diluentia, *demulcentia*, *antifeptica*, vomitoria, &c.

1255. Oportet etiam medicum ad moleftiffimam illam fitim (642.) quæ plerofque morbos acutos comitari folet attendere, fcilicet quæ graviffimam irritationem efficit, illamque vel idoneis remediis tollere, vel fi hoc fieri nequit, faltem multo potu diluente, fubacido, et grato, ad libitum ægris conceffo, fedare atque reftinguere.

1256. Ad alvi quoque ftatum fedulo refpicere oportet, quæ in plerifque morbis acutis præter naturam tarda, fæpe etiam mirabiliter aftricta eft; unde perpetua et perniciofiffima irritatio, quæ pulfus arteriarum multum feftinat, corpus calefacit, delirium aliquando inducit vel auget, et putredini (partim ob hunc morbofum calorem, partim ob retentam in inteftinis materiam corruptam et acrem quæ debuiffet

iſſet excerni) multum favet.—Alvus igitur vel lenioribus medicamentis ſolvenda eſt, vel idoneis lotionibus emollientibus frequenter ducenda.

1257. Neque demum urinæ ſtatus in morbis acutis negligendus eſt, quæ interdum parce, et cum dolore et moleſtia redditur, et haud raro prorſus ſupprimitur; unde brevi magna irritatio, et ſane ſummum periculum, propter rationes jam (733.) expoſitas. His vero incommodis quam primum occurrendum eſt medicamentis diluentibus, aut leniter *diureticis*, aut fomentis, aut lotionibus in inteſtina infuſis; vel ſi hæc minus ad vota ceſſerint, tum educenda eſt urina idoneo inſtrumento in veſicam immiſſo.

1258. Aliæ denique haud raro in corpore exiſtunt morboſæ irritationes, ſed variæ, ſecundum naturam variorum morborum qui forte adſint: quales ſunt variæ humorum acrimoniæ (525. et ſeqq.), et præſertim

ſertim putrida; quibus igitur, per remedia diluentia, et *demulcentia*, et *antiſeptica*, obviam ire oportet.

1259. Poſtremo, utcunque in pleriſque morbis acutis neceſſaria ſit regimen hoc *antiphlogiſticum*, ſcire oportet, in nonnullis exemplis ab eo aliquantum eſſe decedendum; ſcilicet cum gravior irritatio (quod certe interdum plane obſervatum, et medicorum attentione non indignum eſt) a remedio quam a morbo oriri viſa eſt. Sic, verbi gratia, quamvis in lecto decumbere febricitantibus plerumque conveniat, et gratum ſit, et ſæpe omnino neceſſarium, aliquando deliranti haud parum prodeſt ſurgere, et ſitum erectum pauliſper experiri; præſertim cum auctus ſanguinis caput verſus impetus delirium induxerit vel auxerit; et certe plurimum ſæpe nocuit, et graviſſimum aliquando delirium effecit, febricitantem, aut leviter delirantem, in lectulo per vim continere. Pari ratione, irritationes illæ plerumque haud parum nocivæ

quæ

quæ a visu, atque auditu, atque colloquiis oriuntur, interdum non prorsus sunt arcendæ; scilicet quæ delirium, gravissimum futurum si æger in tenebris, et silentio, et solitudine teneretur, minuere (295.), vel forte omnino depellere possint. Neque profecto desunt exempla, ubi febricitantibus, vel etiam phthisicis lenta febre tabescentibus, diætam validiorem ex carnibus cum pauxillo vini permittere oporteat; quamvis notissimum sit talem diætam, propter stimulum suum, omnibus febricitantibus, et præsertim phthisicis, plerumque nocere: cujus forte rei hæc erit ratio; quod propter debilitatem suam ægrotantes (1202. 48.) valde læduntur a multis aliis irritationibus quæ tolli nequeunt, quamvis diæta tenuissima omnique fere stimulo vacua fuerit; per validiorem autem diætam, corporumque conditioni rite accommodatam, refectis suis viribus, ægri et hujus stimulum et aliarum irritationum vires et noxas facilius tolerant.

1260. Varia medicamenta aliaque remedia ſedantia (1208. et ſeqq.), non ſecus ac ſtimulantia (1165. et ſeqq.), variis uſibus ſive propoſitis in corpore humano inſervire poſſunt, inque plurimis et admodum diverſis morborum generibus alia atque alia ratione multum prodeſſe. Quoniam vero omnes eorum effectus omneſque morbos in quibus utilia reperta ſint nominatim recenſere fere impoſſibile foret, hic ſat fuerit præcipuas affectiones morboſas, in quibus adhiberi ſolent, enumerare, unde uſus et effectus eorum in aliis et ſimilibus affectionibus facile intelligentur.

1261. Imprimis igitur, ex effectibus ſuis in cerebro, et nervis, et muſculis, ſeu *genere nervoſo*, ut a medicis vocatur, ubicunque hoc præter naturam excitatum fuerit, veluti in inſania, aut longo tantum pervigilio, utilia vel neceſſaria fiunt. In hujuſmodi vero malis, præter *narcotica* et refrigerantia medicamenta, multæ aliæ res bona ſedantia remedia fiunt; variæ præſertim exinanitiones,

nanitiones, omnia fere emollientia et infirmantia remedia, et frigus, vel universo corpori vel capiti maxime admotum; neque profecto calor rite adhibitus suis usibus caret.

1262. Ratione non multum aliena, ubicunque gravis irritatio adest, præsertim dolor fere omnigenus, aut tussis frequens et vehemens, aut tenesmus, aut stranguria, sedantibus remediis opus est, ad tollendam, vel potius ad impediendam, irritationem illam corpori alioquin multum nocituram; hujus vero sensu et mobilitate per vim idonei sedantis remedii minutis et hebetatis, stimulus qui fuit admotus effectu suo magna ex parte, vel penitus, si remedium satis validum fuerit adhibitum, carebit. In hujusmodi malis *narcotica* medicamenta optima remedia sunt, et sæpe adeo necessaria reperiuntur, ut multi et magni nominis medici non dubitaverint profiteri, se artem suam aut nolle aut nequire exercere, si talibus remediis privarentur.

tur. Optimi nimirum et peritiſſimi medici ſatis ſuperque norunt, non ſemper penes eos eſſe, ſublatis illorum cauſis, mala quæ maxime urgent ſtatim et penitus tollere; neque levis momenti eſt, ægrum cruciatibus forte brevi mortiferis futuris, et morte ipſa terribilioribus, per idonea remedia ſurripere.—Hæc vero non ita intelligenda ſunt, quaſi in omni graviore corporis irritatione, neglecta natura et cauſa ejus, ad *narcotica*, vel anodyna, ut vocantur, medicamenta protinus confugiendum eſſet. Docet enim ratio, quod et multa experientia ſatis comprobavit, ad cauſam mali, ubicunque hæc detegi poſſit, reſpiciendum eſſe, quo facilius, et certius, et tutius, malum ipſum aut corrigatur aut eradicetur. Et profecto haud paucæ ex graviſſimis irritationibus quibus corpus in variis morbis obnoxium eſt, ſaluberrimæ, et quidem neceſſariæ ſunt ad tollendam pejorem perniciem. Medici igitur erit, iſtas tantum irritationes aut compeſcere aut temperare, quæ vel inutiles, vel pernicioſæ, vel

nimiæ

nimiæ visæ sint; et cum fieri potest, hoc tentare per remedia quæ causas earum summovere vel minuere queant; cum autem hæ vel ignotæ vel immedicabiles fuerint, tum anodynis medicamentis uti licebit.

1263. De his vero medicamentis scire oportet, quo gravior irritatio fuerit, eo fere minus valere, nisi magna quantitate ab ægris devorata fuerint; ita ut interdum ad summovendum dolorem unius dentis, et somnum ægro conciliandum, decupla fere quantitas opii quæ sanum hominem sopivisset necessaria fuerit.

1264. Oportet quoque scire, opium et similia medicamenta sæpius repetita, longo usu et consuetudine vires suas magna ex parte amittere, nec quicquam fere prodesse nisi ingente copia sumantur, corpusque iis ita assuescere ut incredibilem eorum vim, qualis non assueto veneno fuisset, facile atque impune ferat, et post hujusmodi con-

 suetudinem

ſuetudinem aliquamdiu ſtabilitam, ſolito medicamento ægre (938.) neque impune carere, ita ut lente et caute admodum idem detrahere oporteat.

1265. Aliud denique, idque non leve incommodum opium in ſe habet, nempe, quod ventriculo ſæpe valde ingratum ſit, et nauſeam vel vomitum moveat, et, quod pejus eſt, ventriculum fere ſemper (1212.) aliquantum infirmet, et inteſtina torpida, et alvum ideo valde aſtrictam reddat. His igitur incommodis ſedulo occurrere oportet, vel medicamento aliquo grato ſtimulante cum opio juncto, vel ſi nullo modo ventriculus id tolerare poteſt, opio per clyſterem in inteſtina immiſſo; vel diæta tenui, ſubacida, qualis alvum leniter ſolvere poſſit, vel levi alvi purgatione, vel demum, (quæ melior eſt et uſitatior), frequente et modica alvi ductione per idoneas lotiones emollientes.

1266. In

1266. In nimia quoque aut abnormi actione fibrarum musculosarum, qualis *spasmus* vocatur, sedantia remedia, propter effectus suos in *genere nervoso*, utilia fiunt: in hoc statu adhibita, *antispasmodica* (1233.) dicuntur.

1267. Multa sane, ut jam expositum est, medicamenta (1235.) aliaque remedia adversus *spasmos* interdum prosunt; et quidem non sedantia modo, sed stimulantia sæpe, et roborantia, et variæ exinanitiones, et remedia haud raro quorum effectus in corpore humano alioquin valde obscuri atque incerti sunt.

1268. De variis autem remediis *antispasmodicis* hæc fere observanda sunt; beneficium maxime certum atque durabile obtineri ab iis quæ causæ mali fortiter occurrunt; qualia sunt roborantia, et idonea diæta, et nonnunquam quædam exinanitiones; quamvis remedia mere sedantia, veluti *narcotica*, vel stimulantia etiam, quædam

dam *ſpaſmorum* genera aliquando penitus ſummoveant.

1269. *Narcotica* vero remedia, et ſtimulantia quoque, ad perfectam et durabilem ſanationem multorum *ſpaſmorum* haud parum conferunt, ſiſtendo, et quaſi abrumpendo pravam illam conſuetudinem qua omnes fere *ſpaſmi* mirum in modum (383.) inveteraſcunt, ita ut qui natura et origine leviſſimi fuerant, ſæpe repetiti graviſſimi fiunt, et vix non immedicabiles.

1270. Cum remedia *antiſpaſmodica*, ſedantia pariter ac ſtimulantia, hoc conſilio ſunt adhibenda, oportet inſtante jam malo, vel breviſſimo intervallo ante ejus acceſſum, (ſiquando reditus mali prænoſci poſſit), ſumantur; ſic enim, ut multa experientia ſatis docuit, maxime proſunt. Quod ſi eadem medicamenta diu ante morbi acceſſum data fuerint, perque longum tempus continuata, tantum abeſſet ut morbum certius et facilius depellerent, ut eundem

ſæpe

ſæpe, infirmato et debiliore facto corpore, haud parum augerent, ut multi ſatis ſuperque ſunt experti.

1271. Roborantia vero, quæ certe efficaciſſima remedia *antiſpaſmodica* reperiuntur, longe aliter ſunt adhibenda, per longum nempe tempus continuanda, et per intervalla tantum morbi ſumenda; quoniam urgente morbo nihil valent, et contraria prorſus remedia, veluti emollientia, et infirmantia, et imprimis exinanitiones, tunc ſæpe proſunt. —— Neque dubium eſt, utcunque incomprehenſibile videatur, remedia quæ adverſus præſentes aut inſtantes *ſpaſmos* maxime valent, adverſus futuros ſed remotiores non pariter prodeſſe, quæque futuris optime occurrunt, præſentes minime ſolvere: cujus rei ratio ex notitia variarum cauſarum quæ *ſpaſmos* (382. 3.) inducunt petenda eſt.

1272. Ad reliqua vero medicamenta quod attinet quæ *antiſpaſmodicorum* nomen ſibimet

met nacta ſint, quamvis neque ſedante, neque ſtimulante, neque roborante facultate in corpore pollere videantur, fatendum eſt eorum adminiſtrationem, non ſecus ac vires, parum adhuc intelligi. Fertur nonnulla ex iis, veluti *moſchum*, caſtoreum, &c. protinus ut ſumpta fuerint, *ſpaſmos* jam præſentes, vel plane inſtantes, arcere atque depellere; dum alia, veluti *valeriana*, *flores zinci*, &c. parum proſunt, niſi diu per intervalla morbi uſurpata fuerint; et nonnulla multum jactata, veluti lichen, &c. quæ hydrophobiam arcere ferebantur, fatentibus ipſis auctoribus qui ea maxime laudabant, adverſus morbum illum jam formatum nihil valuerunt.——Horum igitur medicamentorum adminiſtrationem, hactenus valde obſcuram atque incertam, oportet plenior experientia doceat.

1273. Ex effectibus porro remediorum ſedantium in temperando ſanguinis motu, ſæpe utilia fiunt ubicunque nimius ejus impetus acciderit; variaque eorum genera

hoc

hoc consilio a medicis adhiberi solent; præsertim quæ vocantur refrigerantia (1217, 32): *narcoticorum* vero usus in tali statu adeo periculosus diu creditus est, ut plerique medici parce, et caute, et timide iis usi sint. Sed quamvis minime dubium sit talia medicamenta in febribus vehementibus, et inflammationibus, multisque similibus morbis, ægrotis sæpe plurimum nocere; tamen observandum est, ea potius ab opinionibus mere conjecturalibus, et quidem prorsus falsis, de eorum actione, quam ab experientia eorum noxæ in istis morbis fuisse prohibita, et multorum et celebrium medicorum experientiam satis demonstrasse, ea in variis febribus, cum intermittentibus, tum continuis, et multis inflammationibus, et sanguinis profluviis, aliisque morbis qui auctum sanguinis impetum habent, plurimum sæpe prodesse, et non modo dolores, variasque molestias quales ab his morbis raro absunt, lenire aut tollere, et somnum ægroto alioquin non dormituro conciliare, sed ipsum sangui-

nis impetum plane minuere et temperare, totumque ideo morbum vel prorſus tollere, vel ſaltem mitiorem et ſanatu faciliorem reddere.

1274. Nemo quidem ſanus negaverit eorum adminiſtrationem in hujuſmodi morbis multam prudentiam et circumſpectionem requirere, propter rationes ſatis manifeſtas; et unuſquiſque facile intellexerit, ea non omni pariter morbi tempore ægrotis eſſe profutura, ſed ſecundum varias corporis conditiones, et naturam et gradum ſignorum quæ adſunt, in eodem morbo nunc prohibenda eſſe ægro, nunc imperanda. Longe enim aliter corpus ſe habet ſub acceſſum, quam ſub deceſſum, acuti morbi, et longe alia remedia poſtulat et tolerat.

1275. Alii demum uſui ſedantia remedia inſerviunt, variaſque exinanitiones morboſas, aut nimias, veluti alvi fluxum, aut urinæ profluvium, interdum etiam multa

multa ſanguinis profluvia, optime minuunt vel reprimunt.

1276. Quidam ex his morbis a nimia et abnormi actione fibrarum muſculoſarum partium, unde profluvium fit, ex toto pendent; alii partim ex hac, partim ex nimio et generali ſanguinis impetu, ejuſque diſtributione abnormi, oriuntur. Ratio igitur minime obſcura erit qua varia remediorum ſedantium genera, refrigerantia imprimis, et *narcotica*, et regimen *Antiphlogiſticum*, iis occurrere poſſint. Sæpe autem, præter illa quæ ſtrictius ſedantia vocantur, alia remedia, veluti aſtringentia, aut roborantia, in his morbis neceſſaria ſiunt ad perfectam et durabilem eorum ſanationem; de quorum adminiſtratione variiſque effectibus ſalutaribus alibi jam dictum eſt.

CAP. XXXII.

De remediis quæ corrigunt varia humorum vitia; ſpiſſantibus nimirum, attenuantibus, demulcentibus, antacidis, antalkalinis, antiſepticis.

1277. QUamvis pleraque commentorum de ſanguinis aliorumque humorum corporis humani vitiis, quæ antiquioribus medicis, *Galenicis* pariter atque *chemicis* et *mathematicis*, diu in ore fuerant, jam pene obſoleverint, utpote quæ parum certa et parum utilia viſa ſint; non ideo concludendum eſt humorum vitia aut prorſus nulla exiſtere, aut adeo rara atque levia ut neque remediis egeant, neque ſani medici attentionem mereantur. Suis enim, neque paucis, neque levibus, neque dubiis,

dubiis, humores noſtri obnoxii ſunt vitiis, ſanitati, et haud raro vitæ ipſi infeſtiſſimis; quamvis multum abſit ut omnes morbi ex hoc fonte deriventur quos medicis olim huc referre placuit. De natura, et cauſis, et ſignis, et effectibus vitiorum quæ humoribus noſtris interdum ineſſe creduntur, ſuo jam loco (519. 539.) dictum eſt. Supereſt jam nunc, ut remediorum ratio reddatur quæ adverſus unumquodque illorum valere ſolent.

1278. Quum morboſa humorum, et præſertim ſanguinis, tenuitas (519. 22.) inter præcipua illorum vitia merito ſit enumerata, remediis plane opus erit quæ iſtud vitium corrigere poſſint, et juſtam et naturalem craſſitudinem humoribus noſtris iterum conciliare. Hujuſmodi igitur remedia non inepte Spiſſantia dicuntur.

1279. Medicamentorum vero quæ tali vi in corpore humano polleant copia haud parca

parca exiſtit, neque actio eorum explanatu difficilis eſt.

1280. Omnes imprimis boni cibi quibus vulgo utimur, præſertim qui maxime nutrientes et ſolidi ſunt, veluti carnes variæ, alimentaque nonnulla ex iis parata, dummodo appetitus atque concoctio bona fuerint, corpus rite alendo, venas bono et denſo cruore implent, et ſic optima remedia ſpiſſantia fiunt. Nec verbis opus eſt ut unicuique bene perſpicuum ſit, quantum diæta ſicca et ſolida, tenui et aquoſæ, quamvis adhuc ſatis nutrienti, præſtet, cum humores corporis ſpiſſare cupimus. Far igitur fere omne quo variæ gentes veſcuntur, non minus quam carnes, hic recenſeri poteſt.

1281. Præter vero illas res quæ cibi nomine aſſumi ſolent, multæ aliæ, (quarum par fere ratio videtur), inter ſpiſſantia remedia a nonnullis recenſentur; veluti gluten iſtud ichthyocolla dictum, gummi

mi varia plantarum, cerasorum, tragacanthæ, Arabicum, multæque plantæ quæ aliquid *mucilaginis* continent, veluti althæa, tussilago, linum, orchis; quibus adjici possunt olea mitia plantarum, veluti olivarum, aut amygdalarum; quæ scilicet res ad unam omnes aliquid nutrimenti blandi et crassi præbent, quod humores præter naturam tenues spissaret, et acrimoniam, siqua iis inesset, aliquantum obtunderet atque corrigeret.

1282. Aliud vero et prorsus diversum medicamentorum genus inter spissantia recensetur, quod longe alia ratione ac jam enumerata videtur prodesse; multa nimirum medicamenta astringentia, vel roborantia, vel etiam stimulantia: cujusmodi exempla esse possunt, acacia, *kermes*, *sanguis draconis*, rosa rubra, *alcohol* seu *spiritus destillati*, et demum *acida* fossilia, *vitriolicum*, nitrosum, atque marinum.

1283. Quicunque secum reputaverit

quam

quam arctus inter varia humani corporis munera, interque ſtatum fluidarum et ſolidarum partium (521.), intercedat nexus, facile intellexerit hujuſmodi remedia in ſpiſſandis humoribus multum eſſe profutura, cum vitia quædam ſolidarum partium, et ideo variarum functionum, corrigant, quæ vel ſinerent humores nimis attenuari, vel ſaltem cauſa eſſent cur hi minus facile ad ſanum ſtatum redirent. Quamvis enim nonnulla ex iis ſanguinem humanum ſpiſſandi, et revera coagulandi, poteſtatem habeant, minime credibile eſt ea unquam in vivo corpore hoc efficere; roborando vero corpus, et promovendo concoctionem cibi, et præparationem ſanguinis, et varias excretiones, in corrigenda morboſa humorum tenuitate haud parum valebunt.

1284. Neque obſcurior neque multum ab hac aliena eſt ratio remediorum quorundam quæ in ſpiſſandis humoribus noſtris vix minus proſint quam medicamenta jam enumerata; qualia ſunt, crebra corporis

poris exercitatio, copiosus sudor arte excitatus, et omne quidem auxilium quod tenues excretiones adaugeat, dum simul parce bibendo, vel a potu omnino abstinendo, et cibo solidissimo vescendo, cavetur ne plus æquo humoris tenuis in venas ægri recipiatur.

1285. Contrarium sanguinis aliorumque humorum vitium, nimia scilicet spissitas, cui tot tantaque mala medicis placuit imputare, quamvis revera rarissime accidere videatur (523, 24.), sua quoque remedia habet, quæ recte dicuntur attenuantia vel resolventia; quæque multi et magni nominis auctores testantur in variis sæpe morbis egregie profuisse; ita ut minime dubium sit, opiniones satis futiles atque ineptas de causis quorundam morborum, medicos in hoc, ut in aliis exemplis haud raro accidit, ad bona remedia perduxisse. Hujus vero rei ratio petenda est ex notitia naturæ illorum remediorum, variorumque effectuum quos revera in cor-

pore humano præſtent; unde facile conſtabit, ea variis modis in variis morbis, præter ſpiſſitatem humorum, multum eſſe profutura.

1286. Diluentia imprimis medicamenta, aqua ſcilicet, et omnes potus tenues, quorum aqua longe maxima pars eſt, humores noſtros, præter naturam ſpiſſeſcentes, efficaciſſime attenuant, modo largius hauſta fuerint, et per vaſa lactea in ſanguinem delata. Non aliter enim quam talibus liquoribus modica copia hauſtis, a ſpiſſitate illa quæ ſaniſſimo cuique per ſolita munera vitæ brevi (6.) accideret, uſque præcavetur.

1287. Medici autem crediderunt morboſæ humorum ſpiſſitati ſæpe eſſe occurrendum, non modo hujuſmodi liquoribus tenuibus, qui craſſiores illorum partes diluerent, forte etiam aliquatenus ſolverent, verum inſuper aliis aſſumptis medicamentis, quæ vim

vim ſolventem aquæ augerent, vel quæ ipſa vim aliquam ſolventem poſſiderent.

1288. Quamvis vero minime negandum ſit quædam ex medicamentis attenuantibus vulgo laudatis, veluti ſales *alcalinos*, aut ſapones varios, miram et plane morboſam humorum tenuitatem aliquando effeciſſe; non tamen idcirco credendum eſt novam iſtam tenuitatem tali vi ſolventi eſſe tribuendam, et multo minus omnia alia attenuantia medicamenta ſimili vi pollere; præſertim quum alia et magis veriſimilis ratio, cum iſtius tenuitatis, tum quoque effectuum aliorum ejuſdem generis remediorum, ſatis in promptu ſit.

1289. Sales enim *alcalini* putredinem illam ad quam noſtri humores natura ſatis proni ſunt (529.), multum adaugent: idem fere dici poteſt de ſapone, qui in ventriculo humano, ubi acor aliquis raro deeſt, vix poteſt non in ſua elementa reſolvi. Veriſimile igitur videtur, inſignem

illam tenuitatem humorum quam hæ res effecerunt, viribus eorum ſepticis eſſe imputandam. Neque dubitandum eſt, res omnes quæ putredinem augent, tenuitatem aliquam humorum ſimul eſſe effecturas, quamvis variis et ſatis manifeſtis de cauſis pro remediis parum conveniant.

1290. Alii vero ſales, præſertim *neutri*, veluti ſal ammoniacus, ſal *Glauberi*, ſal *catharticus* amarus, *borax*, nitrum, *tartarum*, ſal marinus, vel ſaltem aqua marina, &c. creduntur vi quadam attenuante pollere, et hoc conſilio a nonnullis medicis præſcribi ſolent. Vis autem iſta attenuans quæ iis ineſſe creditur, num a vi aliqua ſolvente, an ab alio prorſus fonte derivetur, dubitari poteſt; nam vix credibile eſt a ſola illa vi ſeptica quam multi opinantur omnibus ſalibus parce adhibitis contingere, ſalutares eorum vires attenuantes pendere.

1291. Omnes

1291. Omnes præterea ſales iſti vim aliquam ſtimulantem habent (1182.), multaque alia medicamenta vere ſtimulantia inter reſolventia vulgo annumerantur; veluti ſcilla, allium, aloe, ſinapi, *mezereon*, argentum vivum, ſtibium, et innumera fere medicamenta ex his parata. Neque abſimile videtur hæc, pariter atque ſales illos jam (1290.) enumeratos, in variis morbis qui ſpiſſitudini humorum imputari ſolebant, per ſolum ſuum ſtimulum, potius quam per vires ſepticas, aut ſolventes, aut ullo modo attenuantes, ſæpe profuiſſe. Stimulantia enim medicamenta motum ſanguinis variis de cauſis præter naturam languentem incitare atque intendere poterunt, et ſimul varias ſecretiones et excretiones forte deficientes, et vix non obſtructas, augere vel reſtituere.

1292. Hinc porro faciliime intelligetur, omne genus medicamentorum attenuantium, ſaltem diluentia et ſtimulantia, ſæpe utiliſſima futura in variis morbis, quamvis

vis nulla adſit morboſa humorum ſpiſſitudo; veluti in febribus, tum puris, tum quæ inflammationes aut eruptiones ſuper cutem comitantur, aut in multis obſtructionibus, morbiſque qui ex illis proveniunt; vel demum, quæcunque morbi natura fuerit, utilia eſſe poſſunt ad motum ſanguinis expediendum, et varias excretiones promovendas. Et multi certe exiſtunt morbi præter humorum ſpiſſitatem, in quibus proderit alimenta et quidem ſanguinem ipſum diluere, vel vaſa blando et tenui humore probe implere, vel corpus refrigerare, idemque relaxare, vel demum urinam vel ſudorem movere; quæ omnia, medicamenta quæ dicuntur attenuantia, prudenter adhibita, efficere poſſunt.

1293. Quoniam medici olim tantum tribuerunt variis, et ſæpe parum intellectis humorum acrimoniis, medicamentis quibuſdam multum uſi ſunt, qualia idonea crederent ad corrigendam, vel minuendam

ſaltem

faltem omnem fere acrimoniam, partefque noftrorum corporum folidas defendendas a vi et noxa humorum præter naturam acrium. Hujufmodi medicamenta nomen *Demulcentium* fibimet nacta funt: deque his obfervandum eft, utcunque futiles fuerint multæ medicorum opiniones de morbofis acrimoniis quas putabant humoribus noftris ineffe, ea interdum utiliffima fieri. Minime enim negari poteft, humores corporis humani, natura aliquantum acres (526.), variis de caufis interdum majorem atque nocivam adipifci acrimoniam, et, quod eodem fere redit, varias partes per quas acres humores tranfire debent, interdum male fe habere, et vel fuo muco, qui eas defenderet, privari, vel hunc faltem ita vitiari ut pro tutamine non amplius fufficiat.

1294 In hoc igitur ftatu perfpicuum eft, omnes potus tenues et blandos, variafque res oleofas et mucofas, opem effe laturа. Omnis enim acrimonia multum diluta,

luta, debilior, et tandem iners omnino fit; et acerrimæ res, admiſtis blandioribus, veluti oleis mitibus, aut variis gummi, ita mitefcunt, ut priſtinam ſuam naturam fere depoſuiſſe videantur: quin et eædem mucoſæ aut oleoſæ res, partes noſtras ſolidas oblinendo, eas a viribus acriorum multum defendent. Et profecto *demulcentia* generalia de quibus hic agitur, nihil aliud ſunt quam diluentia, et mucoſa, et oleoſa medicamenta, quorum igitur uſus et adminiſtratio facile intelligentur; et ſimul conſtabit, ea non modo in generali humorum acrimonia, verum etiam in morboſis ſingularum ſecretionum aut excretionum acrimoniis, et in variis demum morbis ventriculi et inteſtinorum, et partium quæ urinæ excernendæ, vel forte quæ ſpiritui inſerviunt, plurimum eſſe profutura.

1295. Sunt tamen acrimoniæ quædam ſpeciales et definitæ, quarum naturæ ſatis cognitæ atque perſpectæ ſunt, quæque ideo

deo ſpecialia remedia requirunt et habent.

1296. Has inter acrimonia acida ſemper annumeratur, quæ, quamvis ſanguini humano, et quidem variis humoribus ſecretis rariſſime accidat (535.), tamen in ventriculo ſaltem et inteſtinis, et ſatis frequenter et ſatis manifeſte obſervatur, et multorum, neque ſane levium, morborum origo et cauſa exiſtit.——Remedia vero quæ illam vel arcent, vel tollunt, vel corrigunt, *Antacida* recte vocantur.

1297. Primum inter *antacida* medicamenta locum merito occupant ſales *alcalini* et terræ *abſorbentes*, cum quæ vocantur calcariæ, veluti calx, creta, coralium, teſtæ ovorum variorumque conchyliorum, tum quoque non calcariæ, veluti *magneſia*, terra aluminoſa, oſſa animalium *calcinata*; quæ ſcilicet res, ut principia *chemica* docent, et quotidiana experientia ſatis de-

 monſtrat,

monſtrat, vi ſpeciali et certa gaudent, acorem omnem abſorbendi et corrigendi.

1298. Vires autem longe diverſæ ſingulis illarum rerum contingunt; ſic ſales *alkalini*, terræ calcariæ, atque *magneſia*, validiſſima medicamenta reperiuntur, ita ut reliqua fere negligantur.

1299. Hæc quoque (1298.) haud parum intereſt, non modo quod ad vires ſuas *antacidas*, verum etiam quod ad alias vires quibus in corpore humano pollent. Sales imprimis *alcalini*, ob inſignem ſuum ſtimulum, ſæpe minus commode adhibentur, quoniam ſi plus juſto eorum aſſumitur, vix poterit non nocere. Terræ vero *abſorbentes*, utpote ſatis mites, communi uſui multo accommodatiores exiſtunt; neque valde nocere poſſunt, quamvis etiam majore copia aſſumptæ quam ad acorem morboſum corrigendum ſuffeciſſet. Has quoque multum intereſt, ita ut nunc terra calcaria, nunc rurſus *magneſia* magis conveniat;

hæc

hæc enim alvum (ſi modo acoris aliquid adeſt) ſatis efficaciter ſolvit; dum illa contra eandem prius ſolutam ſæpe haud parum firmat.

1300. Sales quidam *neutri*, ſcilicet quotquot ex *tartaro* pro parte acida conſtant, veluti *tartarum* ſolubile, et *borax*, qui ex ſale acido *ſedativo* componitur, inter *antacida* medicamenta a nonnullis ſunt recenſiti, quamvis parum apta remedia videantur. Acor quidem ventriculi partem eorum *alcalinam* prehendet, et ab ea corrigetur, ſed ſimul novum, quamvis mitiorem et minus nocivum acorem, ventriculus ab iis accipiet, qui vix utilis eſſe poterit.

1301. Sapo autem, qui ſæpe pro *antacido* medicamento datus eſt, et multum laudatus, pejus incommodum in ſe habet, ſcilicet qui, dum acorem ventriculi corrigit, multum oleum craſſum, et forte rancidum, in eo relinquit. Quapropter ab uſu ejus pro medicamento *antacido* melius abſtinebitur.

 1302. Poſt

1302. Poſt hæc forte enumerari debent medicamenta quædam gummoſa aut mucoſa, qualia ſæpe pro *antacidis* laudantur; veluti gummi Arabicum, aut glycyrrhiza, et ſimilia, quæ quamvis acorem non bene corrigant, eundem tamen aliquantum obtundunt, et ventriculum ſaltem, et inferiorem partem gulæ, et inteſtina, ab eo quodammodo defendunt. Horum autem vires et uſus ex jam dictis (1294.) facile intelligentur.

1303. Præter vero has res quæ ſtrictius *antacidæ* vocari poſſunt, utpote quæ acorem jam exiſtentem ſtatim corrigant, ſunt et multa alia medicamenta quæ *antacida* quodammodo dici queunt, nimirum quæ acorem in ventriculo naſci impediunt. Qualia ſunt multa medicamenta aſtringentia, roborantia, ſtimulantia. Sunt qui opinantur nonnulla ex aſtringentibus medicamentis, ſcilicet quæ ex plantis derivantur, adverſus acorem valere per vim aliquam ſpecialem qua acidam materiam ſibimet attrahunt, et detinent, et corrigunt, ſimili fere modo ac

ſales

ſales *alcalini* facerent: quod tamen minus certum eſt; et quoniam certum omnino eſt tot alias res, quæ ventriculum ipſum vel totum corpus roborant, concoctionem alimenti promovendo, acorem arcere, veriſimilius eſt aſtringentia illa medicamenta eodem modo prodeſſe. Sic crebra corporis exercitatio, lavatio frigida, &c. multos a morboſo et moleſtiſſimo ventriculi acore penitus liberarunt; multi etiam, ope cyathi meri, aut *ſpiritus deſtillati*, aut pauxilli ſalis communis, aut piperis, &c. cum cibo, vel poſt prandium, vel ante prandium aſſumpti, bene ſe habent, bene concoquunt, et ab acore alioquin moleſtiſſimo futuro prorſus defenduntur. Immo certum eſt ipſum *acidum vitrioli*, prudenter adhibitum, adverſus morboſum ventriculi acorem ſæpe haud parum valuiſſe: nonnulli etiam teſtantur ſe ſimile beneficium ab uſu ſucci limonum interdum accepiſſe. Multis quoque varia amara medicamenta plurimum profuerunt.

1304. Hinc

1304. Hinc medicis quibusdam persuasum est, multa istiusmodi (1303.) medicamenta non tantum viribus suis astringentibus, aut roborantibus, aut stimulantibus, adversus acorem valere, quam sistendo vel temperando *fermentationem* illam ad quam alimenta nostra adeo proclivia (621, 2.) sunt, quæque in acorem brevi desineret. Quamvis vero non sit negandum medicamenta ista magna copia alimentis nostris admista hoc posse efficere, et fel hoc modo in corpore utilissimum esse, et acorem (625.) corrigere, et *fermentationem* compescere, vix credibile est copiam tam exiguam eorum ac ægri assumere solent, in tanta cibi massa aliquid valere, quamvis ventriculum multum roborare aut excitare, aut liberam humorum ejus secretionem promovere posset.

1305. Non tamen levis momenti est ut cibi ab acore vel *fermentatione* alienissimi sumantur, carnes, verbi gratia, alimentaque ex iis parata, præ frugibus, et præ omnibus,

omnibus, alimenta (cujuſcunque ſint generis) concoctu quam facillima. Quo difficilius enim et tardius alimentum quodvis concoquitur, eo diutius in ventriculo retinetur, hujuſque actionem magis impedit, et ſic, quamvis forte ſua natura minime aceſcens, alia alimenta ſimul aſſumpta nimis fermentari facit (623.), donec hæc tandem prorſus aceſcant.

1306. Multum quoque prodeſt, et nunquam negligi debet, in ſanando ventriculi acore, ut materia omnis corrupta et acida quæ in eo adſit, per idonea medicamenta, vel ſurſum vel deorſum purgetur. Talis enim ſaburra in ventriculo relicta pro fermento eſt, omniaque alimenta, alioqui rite concoquenda, in acorem trahit; præterea ventriculum multum infirmat, et ſic quoque acori favet.

1307. Quamvis primarius *antacidorum* remediorum uſus ſit acorem ubicunque exiſtentem corrigere, tamen aliis quoque uſibus

usibus interdum inservire possunt. Ratio enim docet, et experientia ostendit, ea variis in morbis prodesse, qui vel oriuntur ab acore, vel cum eo conjunguntur; cujus rei ratio a natura illorum morborum petenda est. Sic in variis morbis infantum, in *dyspepsia*, et *hysteria*, in podagra, et in calculo vesicæ, vel saltem renum, sæpe utilissima reperiuntur. Quin et nonnulla eorum, dum acorem corrigunt, alvum solvunt, alia urinam, alia exhalationem per cutem, vel etiam sudorem aliquantum movent: sed de hujusmodi illorum viribus non hic est locus agendi.

1308. Quædam denique ex iis, sales imprimis *alcalini*, et terræ *absorbentes*, diu et large adhibita, incommodo, et interdum forte periculo quodam non carent, nimirum si non modo morbosum qui adfuerit acorem correxerint, sed omnem acorem absorpserint. Sic enim putredinem aliquam, non modo in ventriculo et intestinis, sed in omnibus humoribus, et universo corpore

pore inducere possunt. Acida enim alimentorum natura, intra certos limites, suos usus habet, corpusque imprimis a putredine tuetur.

1309. Quoniam *alcalina* humorum acrimonia medicis tamdiu in ore fuerat, non mirum est eos remedia quæsivisse, et sæpe adhibuisse, quibus tali vitio obviam iretur. Istiusmodi remedia *Antalcalina* dixerunt: et certum est multa ex remediis quæ huc referebant, et ita nominabant, quotidie feliciter adhiberi, quamvis, ut suo jam loco (536.) expositum est, *alcalina* acrimonia in vivo homine vix unquam observetur. Eadem scilicet remedia quæ adversus *alcalinam* acrimoniam valuissent, siqua in corpore extitisset, adversus putredinem, quæ et manifestum, et frequens, et gravissimum vitium est, et *alcalinæ* corruptioni aliquantum affine, non minus valent. Remedia vero adversus putredinem adhibita, *Antiseptica* vocantur.

1310. Horum magna copia atque varietas eſt, neque omnia in omnibus exemplis morboſæ putredinis pariter conveniunt; quod profecto nil mirum, cum varia, aque variis cauſis provenientia (531, 4.), exiſtunt putredinis genera.

1311. Cavendum quoque ab errore ſatis naturali de medicamentis *antiſepticis*, neque temere credendum res omnes, quæ extra corpus, et magna copia adhibitæ, putredinem arcent, vel corrigunt, eoſdem vel ſimiles effectus, intra corpus, et minuta copia adhibitas, eſſe præſtituras. Quamvis enim pleraque et optima medicamentorum quibus pro *antiſepticis* utimur, et intra et extra corpus, et in omni genere putredinis, et qua copia cunque adhibita fuerint, ſimiles effectus habeant; tamen experientia ſatis demonſtravit hoc de omnibus non pariter verum eſſe.

1312. Singula vero medicamenta *antiſeptica* quod attinet, diverſiſſima eorum exiſtunt

iſtunt genera, quæ tam variis modis prodeſſe videntur, ut ægre omnino ordinentur.

1313. Imprimis igitur obſervandum eſt, maximum ſæpe morboſæ putredinis ſubſidium in idonea diæta eſſe poſitum; neque profecto verbis opus eſt ut probe perſpicuum ſit, res, veluti cibum et potum, quæ magna copia quotidie et ſine incommodo ſumantur, in corrigendo totius maſſæ humorum vitio, multo magis eſſe profuturas, quam medicamenta etiam validiſſima, quæ ob hanc ipſam cauſam non niſi minutiſſima quantitate, forte ad pauca tantum grana, aſſumi poſſint. Et quidem omnes boni et nutrientes cibi, carnes pariter atque fruges, adverſus putredinem haud parum valent, ut in famelicis, aut *ſcorbuticis*, aut in iis qui victu tantum nimis parco et tenui diu uſi ſint, manifeſte obſervatum eſt. —Putreſcit enim ſua ſponte corpus quamvis ſaniſſimum, neque fere aliud neque melius exiſtit iſtiuſmodi putredinis remedium,

um, quam bonus cibus atque potus, qualem provida natura ubique ſuggerit. Fruges vero multo plus valent in corrigenda putredine quam carnes, partim, ut videtur, propter aëra ſuum fixum ſeu *mephiticum* quem noſtris humoribus copioſiſſime impertiant, partim quoque propter naturam ſuam aceſcentem, et a putredine alieniſſimam.

1314. Ob eaſdem cauſas, fruges recentes et teneræ, et ſucci plenæ, veluti poma, radices, olera, &c. ſiccis et duris, veluti farribus, multum præſtant, quamvis hæc quoque magis quam vulgo creditum eſt adverſus putredinem valeant.——Diſtinctio illa inter herbas aceſcentes et *alcaleſcentes* quæ medicis olim in ore eſſe ſolebat, parum certa et parum utilis recentioribus viſa eſt, et nunc fere negligitur. Experientia enim ſatis demonſtravit ipſas quæ olim maxime *alcaleſcentes* crederentur fruges, veluti braſſicam, cepam, porrum, &c. dum fermentantur, prius aceſcere quam in

in putredinem et *alcalinam* naturam abeant; ita ut vix dubitandum ſit illas eadem ratione ac aliæ fruges adverſus putredinem valere. Neque ſane videntur præ aliis frugibus nomen *antiſcorbuticorum* merere, quoniam multæ aliæ fruges, præſertim quæ maxime aſceſcentes ſunt, adverſus *ſcorbutum* tantum et amplius valent.

1315. Proxime poſt fruges recentes et ſucci plenas, veniunt panis recens fermentatus, et pro potu, cereviſia muſtea, vel cereviſia jam cocta et fermentata, et vinum omne, quippe quæ natura, et principiis ſeu elementis *chemicis*, et viribus quibus in corpore humano pollent, recentes fruges multum referunt.

1316. Hic quoque non immerito recenſeri poteſt aër fixus ſeu *mephiticus*, qualis a liquoribus inter fermentandum, vel a creta et ſimilibus rebus affuſo *acido* aliquo forti, magna copia expellitur. Aër hicce, quamvis in pulmonem copioſe receptus, certiſſimo

certiſſimo exitio foret, tamen aquæ admiſtus in ventriculum recipi, aut per anum in inteſtina infundi poteſt, non modo ſine periculo aut incommodo, ſed ſæpe cum inſigni beneficio. Egregiis viribus *antiſepticis* extra corpus pollet; ita ut non modo carnes a putredine defendiſſe, ſed eandem jam inceptam, et quidem haud parum provectam, correxiſſe, reſque jam putridas ad firmitatem et quaſi integritatem reſtituiſſe viſus ſit. Eundem intra corpus, in morbis putridis, et in ægris pene deſperatis, multum profuiſſe, idonei auctores teſtantur.——Obſervandum eſt aëra fixum aquæ immiſtum non modo vim *chemicam antiſepticam* habere, ſed corpus plane refrigerare et roborare, ut ex effectibus aquarum quarundam medicinalium ſatis manifeſtum eſt, et ſatis veriſimile eſt has quoque vires in variis morbis putridis non inutiles eſſe.

1317. Poſt hæc forte enumerari debent varia *acida*, cum nativa, veluti ſuccus citreorum

treorum aliorumque fructuum; tum quoque arte facta, veluti acetum omne; tum demum fossilia, et præsertim *vitriolicum*, quod omnium forte optimum est. Observandum est omnia *acida* non modo per mixturam *chemicam* putredini obesse, sed etiam per vires suas astringentes (1042.) et refrigerantes (1223) in multis morbis putridis utilia fieri; et *acida vegetabilia* forte alio adhuc modo opem ferre, scilicet si in corpore similiter ac fruges recentes fermentata fuerint.

1318. Sales vero *alcalinos* quod attinet, et quidem omnes alios sales, *neutros*, terreos, et metallicos, quamvis plerique eorum, vel forte omnes, extra corpus ita adhiberi possint, cumque variis rebus putrescentibus ita misceri, ut putredinem earum satis efficaciter impediant, parum apta remedia videntur, ut hoc consilio in vivo corpore adhibeantur. Imprimis quia tantum eorum assumi nequit, quantum per mixturam *chemicam* cum tanta mole ac corpus humanum

humanum eſt id præſtaret; tum quia non-nulli ex efficaciſſimis eorum, parce admiſti, videntur potius putredinem promovere; tum demum quia multi eorum corpus nimis excitant, et calefaciunt, et ſitim intendunt; et omnes forte ſanguinem alioſque humores nimis attenuant et nimis acres reddunt. Certiſſimum eſt non modo ſales *alcalinos*, ſed ſalem quoque marinum, (qui in carnibus condiendis adeo efficax reperitur), vivum corpus a putredine minime defendere, et potius hoc vitium gravius et infeſtius reddere, ita ut nonnullis medicis perſuaſum ſit, *ſcorbutum* vix aut ne vix quidem accidere, niſi in iis qui hoc ſale uſi eſſent.

1319. Sunt et alia quædam medicamenta, quæ in vivo corpore pro *antiſepticis* parum valent, et raro conveniunt, quamvis inter ea a nonnullis recenſeantur, et revera res putreſcentes extra corpus a putredine optime defendant. Hujuſmodi ſunt multa ſtimulantia, aromata præſertim (1184.),

(1184.) et *ſpiritus deſtillati*, quæ quidem corpus nimis excitando et calefaciendo putredinem ſæpe augerent: interdum vero cum putredo a debilitate oritur, vel cum inſigni debilitate conjungitur, veluti in febribus nonnullis putridis, haud abſimile eſt ea per ſuum ſtimulum aliquantum eſſe profutura: quin et vinum ipſum, ſimileſque liquores, eodem fere modo nonnihil prodeſſe videntur.

1320. Aſtringentia quoque et roborantia remedia, pro *antiſepticis* ſæpe multum valent; cujus rei cortex *Peruvianus* certiſſimum exemplum extat. Neque dubium eſt hunc per vim ſuam aſtringentem, vel potius roborantem, et non per mixturam *chemicam*, putredini humorum obeſſe. Quamvis enim rei cuivis putreſcenti large admiſtus eam quaſi condiret et conſervaret, minime credibile eſt copiam ejus adeo exiguam ac ægri ſolent aut poſſunt aſſumere, in vivo et integro corpore ſimiliter prodeſſe: Præterea, in iis fere putredinis

generibus, quæ a ſtatu ſolidarum partium multum pendent, veluti febres putridæ aut gangrænæ, utiliſſimus reperitur, et in *ſcorbuto*, qui a ſtatu humorum magis pendet, multo minus efficax exiſtit.——Veriſimile eſt multa alia medicamenta ejuſdem generis, et imprimis quædam ex amaris, (quæ nonnulli medici inter *antiſeptica* enumerare ſolent), ſimiles vires poſſidere; ſed de his per experientiam nondum ſatis conſtitit.

1321. Sedantia quoque remedia inter *antiſeptica* interdum ſunt enumerata: neque profecto immerito, cum non modo quædam ex refrigerantibus, ut jam expoſitum (1317.) eſt, adverſus putredinem plane valent, ſed opium etiam, quod ad alterum genus ſedantium, *narcotica* ſcilicet, pertinet, in peculiari illa gangræna pedum in qua omnia alia antiſeptica remedia parum prodeſſe ſolent, miros et ſaluberrimos effectus habuiſſe viſum eſt. Qua ratione in iſta gangræna adeo proſit parum conſtat;

ſtat; ſed obſervandum eſt illam fere valde dolentem eſſe, et opium ad leniendum dolorem adhibitum, majus et inſperatum beneficium ſimul præſtitiſſe; ita ut ſatis veriſimile ſit uſum ejus in iſto morbo in tollenda aut minuenda morboſa quæ adeſt irritatione maxime conſiſtere.

1322. Hactenus de uſu generali et interno medicamentorum *antiſepticorum* dictum eſt; ſcire tamen oportet ſæpe non inutile eſſe quædam ex iis partibus corporis ſingularibus variis de cauſis putreſcentibus adhibere. Sic ulceribus *ſcorbuticis*, et quidem aliis ulceribus valde putridis et fœtidis, haud parum ſæpe prodeſt fomenta imponere ex frugibus recentibus et ſucci plenis, aliiſque rebus aceſcentibus, multumque aëra fixum continentibus, ſcilicet quæ fœtorem ulcerum brevi corrigunt, eorumque ſanationem multum promovent, ſimili fere ratione ac putredini corporis generali occurrunt. Et in gangræna fere omni, medici ſolent partibus affectis adhibere

medicamenta quædam *antiſeptica*, præſertim varia ſtimulantia, veluti *ſpiritus deſtillatos*, aut *ſpiritum* terebinthinæ, quæ creduntur ſæpe multum prodeſſe. Nondum vero conſtitit num ſolis ſuis viribus *antiſepticis* in tali ſtatu proſint, an potius (quod multo magis veriſimile videtur) per vires ſuas ſtimulantes, quæ vel actionem jam deficientem vaſorum quæ ſanguinem vehunt renovet atque intendat, vel inflammationem et bonam ſuppurationem ad marginem ſanæ carnis efficiat, quæ partes jam putridas atque corruptas a ſanis ſeparet, morbumque ulterius ſerpere impediat.

1323. Præter vero omnia medicamenta jam recenſita, ſunt et alia quædam remedia, quæ optimo jure inter *antiſeptica* enumerentur, ſcilicet quæ putredini adeo fortiter obſtent, ut ſæpe ad illam arcendam fere ſufficiant, quamvis nulla adhibita fuerint medicamenta, et medicamentorum quæ data fuerint effectus et actionem multum juvent atque promoveant, nec unquam in

præcavenda

præcavenda aut corrigenda putredine negligi debeant.

1324. Frigus imprimis adverſus putredinem plurimum valet, præſertim in febribus putridis, aliiſque ſimilibus morbis, in quibus tutum et ſaluberrimum, et fere neceſſarium, remedium eſt. Satis enim conſtitit, tales morbos natura atque origine leves, et benignos, et minime putridos, calore ſæpe mirum in modum ingraveſcere, et malignos prorſus et putridos fieri; et alios contra, jam graves, et malignos, et putridos, idoneo frigore adhibito, brevi miteſcere, et priſtina fere exuta, novam quaſi naturam induere. Quoniam vero tot jam res variis in locis de frigoris viribus dictæ ſunt, hic ſat fuerit memoraſſe, id non modo viribus ſuis *chemicis* putredinem arcere, aut jam inceptam reprimere, ſed viribus ſuis ſedantibus et roborantibus corpori plurimum prodeſſe, variaque hujus vitia, veluti debilitatem, aut nimium ſanguinis impetum, optime corrigere, quæ aliter in putredinem

dinem brevi deſinerent. Quapropter in talibus morbis non modo omnem calorem præter ſolitum evitare oportet, ſed frigus, quantum ægri tolerari poſſint, per aëra, et potum, et omnes demum modos, adhibere.

1325. Munditia quoque in arcenda aut corrigenda putredine incredibiliter fere prodeſt: ita ut idonea hujus ratione habita, multi homines peſſimis morbis putridis alioquin laboraturi, ſani atque incolumes diu vixerint. Neque minus certum eſt, immunditiam plurimum nocere, graviſſimoſque morbos putridos, præſertim febres, inter ſaniſſimos etiam brevi producere. Quod profecto minime mirum eſt, cum corpus, ut ſuo jam loco expoſitum eſt, quamvis ſaniſſimum, non aliter ſe ſanum purumque conſervat, quam expellendo particulas quæ jam corruptæ et noxiæ factæ ſunt: hæ vero, ſi non bene expulſæ fuerint, aut corpori iterum admotæ, vel in id receptæ, nequeunt non nocere. Et experientia

perientia compertum eſt, immunditiam exhalationem per cutem multum impedire. Quod ſi ita res ſe habet in ſanis, facile conſtabit immunditiam ægrotis, quorum corpora jam aliquatenus putrida atque corrupta ſint, multo magis fore pernicioſam; quod ſane experientia jam ſatis ſuperque demonſtravit. Quapropter, in omnibus morbis putridis, et præſertim in iis qui febrim habent, ad munditiam omni cura attendendum eſt; et non modo ad corpora et veſtimenta ægrotantium reſpiciendum, ſed ad eorum lectulos atque cubicula, et præ omnibus ad aëra quem ſpirant, qui purus, optimum remedium, impurus, peſſimum fere venenum, reperietur. Cavendumque etiam ne quid putreſcentis, quod aëra eorum corrumperet, in cubiculis ægrotantium relinquatur. Obſervandum quoque non ægrotantium modo, ſed medicorum etiam atque adſtantium, plurimum intereſſe ut munditiæ quam maxime colantur; ſic enim ſimul occurritur

tur morbo, et præcavetur ab ejus contagione.

1326. Prodeſt quoque haud parum, et in arcenda et in corrigenda putredine, functiones illas aliis modis promovere, per quas res putreſcentes e corpore natura excerni debent. His enim languentibus aut impeditis, corpus citius et magis putreſcit; rite vero procedentibus, idem corruptioni illi alioquin brevi acceſſuræ, diu reſiſtit. Sic, verbi gratia, crebra corporis exercitatio, exhalationem per cutem rite promovendo, homines a *ſcorbuto*, quem pravus cibus aliæque cauſæ efficerent, aliquandiu defendit, dum idem morbus ignavos brevi prehendit. Et in *ſcorbuto*, et magis adhuc in febribus putridis, multum prodeſt excretionem per alvum ita promovere, ut nulla in inteſtinis ſaburra corruptæ et putridæ materiæ accumuletur; ſcilicet quæ non modo graviſſima ibi incommoda efficere poſſet, ſed generalem etiam corporis putredinem multum intendere.

1327. Poſtremo,

1327. Poſtremo, in præcavenda pariter atque medenda putredine, ad cauſas ejus, quæ ſane variæ ſunt, ſedulo reſpicere oportet, ſingulisque, quantum facultas fuerit, obviam ire. Sic quum illa ſæpe a debilitate oritur, vel ſaltem plurimum ingraveſcit, omnia fere remedia roborantia et ſtimulantia, ea etiam quæ animum ipſum afficiunt (1124, 8.), adverſus putredinem utilia reperiuntur. Cum vero haud raro aut totum corpus aut partes quædam ſingulares putreſcunt, vel a nimio ſanguinis impetu, nimioque calore, veluti in febribus, vel a nimia actione vaſorum quæ ſanguinem vehunt, ut in inflammatione gangrænam inducente, in tali ſtatu ſtimulantia et roborantia remedia nocebunt, dum contraria prorſus remedia, veluti infirmantia et ſedantia, putredinem arcebunt et minuent.

C A P. XXXIII.

De remediis evacuantibus.

1328. PRoxime poſt iſta remediorum genera quæ corrigunt varia vel ſolidarum vel fluidarum partium vitia, conſideranda ſunt et illa quæ Evacuantia dicuntur, ſcilicet quæ exinanitionem quamlibet præter ſolitum, ſive per vias naturales, ſive per novas et arte factas, efficiunt.

1329. Hujuſmodi remediorum varietas haud exigua eſt, et cum tot tantiſque uſibus in tractandis morbis inſerviunt, corpuſque tam vehementer et tot variis modis afficiunt, de unoquoque eorum nominatim agere oportebit. Quoniam vero multa

multa plerisque eorum vel forte omnibus communia sint, non inopportunum fore videtur monita et præcepta quædam generalia de eorum natura, et actione, et usibus, prædicere, priusquam de singulis sermo fiat.

1330. Imprimis autem observandum est remediorum evacuantium usum firmissimo fundamento niti; variæ enim insignes atque insolitæ exinanitiones, veluti vomitus, aut alvi fluxus, aut ingens sudor, aut urinæ, aut sanguinis profluvium, sæpe sua sponte accidunt; et haud raro cum felicissimo eventu; ita ut minime dubium sit Naturam per tales exinanitiones variis morbis quibuscum prius conflictabat se quodammodo liberasse. Interdum etiam natura, interdum casu, veluti vulneribus, aut ustionibus, ulcera in variis corporis partibus fiunt, quæ morbos quosdam olim familiares vel arceant, vel levent, vel tollant.

 1331. Nil

1331. Nil mirum igitur medicos, et quidem homines maxime rudes, talibus exemplis, quasi ab ipsa Natura edoctos, tentasse similes in similibus morbis exinanitiones arte efficere, cum plurima idonea medicamenta ubique suppeterent, quorum vires et facultates casus pene quotidiani, et interdum forte felices, iis ostendissent.

1332. Talem quoque in multis morbis medendi rationem arte institutam experientia sæpe comprobaret, et ratio amplius adhuc firmaret, simul ac illorum naturæ et causæ aliquatenus exploratæ et cognitæ essent. Sæpe vero medici de variarum exinanitionum in morbis sanandis usu atque actione male omnino sunt ratiocinati; nimirum cum crederent, (ut olim apud omnes fere medicos opinio fuit, et adhuc apud vulgus et sane multos medicos est), eas non aliter prodesse quam detracta aut expulsa e corpore materia aliqua morbida et noxia, qualem in plerisque morbis adesse, eosque efficere, putabant.

1333. Quasdam

1333. Quaſdam exinanitiones, vomitionem imprimis et alvi purgationem, materiam morbidam et noxiam, ſiqua in ventriculo et inteſtinis adſit, ſtatim expellere, et ſic in multis morbis egregie prodeſſe, certum et perſpicuum eſt; quamvis hæ quoque aliis neque forte minoris momenti uſibus in variis morbis inſerviant. De his quidem facile eſt; de aliis vero exinanitionibus, veluti per urinam, aut ſudorem, aut ſanguinis detractionem, &c. intellectu difficillimum, et ſane prorſus incredibile, eas, relicta ſana, morboſam tantum humorum partem evacuare. Neque ullum alium effectum ab earum uſu in humoribus expectare par eſſet quam diminutionem plenitudinis, quæ diminutio interdum utilis interdum pernicioſa foret. Non tamen idcirco credendum eſt, varias exinanitiones hac ſola ratione prodeſſe, cum et ratio et experientia oſtendant eas in multis morbis aliis et ſane longe diverſis modis utiles fieri. Quocirca oportet animum attendere ad varios quos revera in corpore humano

præſtent

præſtent effectus, quo melius intelligantur earum uſus et adminiſtratio.

1334. Imprimis igitur variæ exinanitiones diminuta humorum circumientium copia in plurimis morbis utiles ſunt. Nonnulli enim morbi a nimia humorum abundantia (508. 10.) toti pendent; et multorum et quidem gravium talis plenitudo pars et magna ſaltem ex parte cauſa quoque exiſtit. Sæpe etiam cum id vitium adſit, quamvis minime cauſa fuiſſet morbi qui urgeat, tamen vires naturæ conſervatrices et ſalutares ita impedit et opprimit, ut ad ſolvendum morbum non valeant; et in hoc ſtatu perſpicuum eſt morbum per idoneas exinanitiones aut prorſus ſanatum iri, aut ſaltem ſublevatis et expeditis ſalutiferis illis naturæ viribus, leviorem factum iri, et ſanatu faciliorem.

1335. Proſunt quoque variæ exinanitiones in multis morbis, majore ſanguinis, forte etiam et vis *nervoſæ*, derivatione facta eas

partes

partes verſus unde excretiones vel detractiones humorum fiunt; non modo propter ſolutas et patefactas in illis partibus vias quas humores legant, ſed has quoque egregie ſimul ſtimulatas, adque novam et validiorem actionem excitatas, quæ majorem ſanguinis ad illas partes quantitatem deferri (470, 3), minorem ad alias efficiat: plurimæ enim exinanitiones ope ſtimulantium remediorum (1169, 70.), quædam vero ope emollientium et relaxantium (1081.), fiunt; et omnes quidem, qua ratione cunque fuerint inceptæ, nequeunt non vaſa per quæ humores effunduntur laxare et patefacere. Hoc modo ſæpe utiles eſſe poſſunt ad ſummovendos vel leniendos multos morbos aliarum partium, ſive vicinarum, ſive remotarum ab illis unde exinanitio fit; ſic morboſæ ſanguinis ad partes quaſdam derivationes, aut in iis congeſtiones, aut *ſpaſmi*, forte etiam et obſtructiones interdum, per idoneas exinanitiones a partibus remotis ſolvuntur. Hoc fundamento nititur doctrina *revul-*

ſionis,

ſionis, quæ medicis diu in ore fuit, et ſane nondum omnis obſolevit; et vis *antiſpaſmodica* quoque remediorum evacuantium, magna ſaltem ex parte, eodem referenda eſt.

1336. Porro, multæ exinanitiones utiliſſimæ reperiuntur ad tollendas varias affectiones morboſas partium unde ipſæ fiunt, quod imprimis notabile eſt cum ſanguis a partibus inflammatis, ſive ſcalpello, ſive ſcarificatione, ſive cucurbitulis cruentis, detractus fuerit, vel *veſicatorium* iiſdem impoſitum.

1337. Magnopere etiam proſunt varia remedia evacuantia in removendis impedimentis (ſive ab obſtructione ſive a torpore natis), quæ actioni organi cujuſdam ſecernentis obſtent, et ſecretionem per id nimis parcam reddant. Hoc beneficium fere totum tribuendum eſt ſtimulo remedii admoti, qui derivationem ſanguinis et vis *nervoſæ* eam partem verſus adaugeat (470.);

(470.); impedimento vero, quicquid demum fuerit, ſic ſemel ſublato, ſecretio poſtea juſta et naturali copia perficietur. Eximium hujuſmodi exemplum in hydropicis ſæpe videre eſt, quibus urina fere parca contingit; eadem vero idoneis medicamentis ſemel mota ita ut copioſius fluat, pergit haud raro libere fluere diu poſt medicamenta omiſſa.

1338. Sæpe etiam proſunt variæ exinanitiones arte concitatæ, ſuppreſſis nimirum vel minutis ſaltem aliis exinanitionibus morboſis, et prius valde moleſtis, forte etiam vix aliter ſiſtendis. Hoc modo, ad firmandam alvum diu et pertinaciter fluentem, copioſus ſudor ſæpe utilis, interdum prorſus neceſſarius; et alvi purgatio, ad reprimendos nimios ſudores, vel ingentem ſalivæ fluxum, aliquando bonum remedium.

1339. Utiles quoque fiunt multæ exinanitiones, ſiquando corpus, a ſuppreſſis

aliis quibusvis solitis, sive naturalibus, sive casu, sive arte effectis, aliquid detrimenti passum est. Sæpe etiam, per longam consuetudinem, exinanitiones, vel sua natura atque origine morbosæ, vel saltem præter naturam primo institutæ, veluti *hæmorrhois*, aut ulcera vetusta, aut alvi fluxus, aut copiosus sudor, aut frequens sanguinis detractio, purgationes potius salutares quam morbi fiunt, et tandem ad sanitatem adeo necessariæ, ut cum maximo hujus discrimine supprimantur. Neque obscura ratio, qua, novæ exinanitiones arte factæ, corpori, a veterum suppressione laboranti, efficacissime opitulentur, non modo obviam eundo nimiæ illi humorum abundantiæ quæ aliter fieret, vel hanc tollendo si jam facta sit, verum insuper præcavendo abnormes atque perniciosas illas humorum distributiones, (forte partes versus quæ eas male sustinerent), quæ in tali statu semper sunt metuendæ. Immo non desunt qui putant corpus, istiusmodi (1332.) exinanitionibus diu assuetum,

affuetum, per eas multis humoribus noxiis femet purgare, vi quadam haud facili explanatu; novifque ideo, illis fuppreffis, opus effe, quibus hi, alioquin plurimum nocituri, ut antea expurgentur.

1340. Multæ demum exinanitiones, urinæ imprimis magnus fluxus, aut copiofus fudor, aut valida alvi purgatio, forte etiam et plena vomitio, mirabiliter fæpe profunt augendo actionem vaforum abforbentium (434, 5.), quæ humores ubique corporis exhalatos vel effufos hauriunt, et in fanguinem iterum deferunt. Hoc interdum efficiunt, aliqua faltem ex parte, per fuum ftimulum, qui vafa illa, pariter ac omnes corporis partes (1159.), ad novam et validiorem actionem cieat; fæpius vero et magis, detracto vel diffipato plurimo humore tenui qui in venis adfuerat: unde brevi neceffatis novi talis humoris fubfidii, cui neceffitati Natura quam optime fatisfacit, hauriendo quantum opus fuerit ex illo penu qui maxime in promptu eft. Bene

enim notum eſt, in aliis etiam, neque morboſis, exemplis, quo major fuerit neceſſitas ſubſidii humoris tenuis ad diluendum ſanguinem, eo plus talis humoris a ventriculo per vaſa abſorbentia lactea hauriri, et in venas recipi, veluti in iis qui a calore, aut valida corporis exercitatione, multum et diu ſudaverint: homines vero, in hoc ſtatu, importuniſſimæ ſiti, quæ fere oritur, parentes, incredibilem aliquando vim aquæ, aliuſve potus tenuis, breviſſimo tempore hauriunt, neque ab ea gravantur, aut ſtomachum diſtentum ſentiunt, propterea quod adeo ſubito inde abſorbetur, ut vix ſentiri queat: quam longe autem aliter res ſe habeat in non ſudantibus aut non ſitientibus, unuſquiſque fere, ſiquando forte nimis biberit, in proprio corpore plus ſatis expertus eſt. Hinc facile intelligetur adminiſtratio et uſus multorum remediorum evacuantium in ſanandis variis morbis hydropicis, in quibus, ut bene notum eſt, plerumque inſigniter proſunt.

1341. Nonnullæ

1341. Nonnullæ denique exinanitiones, ratione valde obſcura vel prorſus ignota, in quibuſdam morbis utiles fiunt; quod profecto eo minus mirum eſt, quod naturæ et cauſæ proximæ multorum morborum nondum exploratæ ſint: Sic, verbi gratia, multæ febres, cum intermittentes, tum continuæ, variis exinanitionibus, ſive natura accidentibus, ſive arte factis, quam optime ſolvuntur, et interdum adeo ſubito ut vix credibile videretur, niſi frequens et manifeſtum eſſet. Hanc rem diverſi auctores, diverſis modis, magna induſtria torquere ſolent, ut ad varias de natura febrium opiniones quadret quas ipſi tuentur. Præſtat vero argumentum adeo obſcurum atque incertum in medio relinquere, quam ullam opinionem amplecti nondum penitus exploratam et ſtabilitam. Veriſimile quidem eſt corpus febricitans per tales exinanitiones variis modis ſublevari, vireſque ejus conſervatrices et ſalutares multum juvari, detracto quod nimium eſſet humorum, expulſo forte quod plurimum

plurimum noceret, multisque functionibus, prius languentibus, et pene obstructis, denuo expeditis, et rite in posterum procedentibus. Male vero expulsæ cuivis materiæ morbosæ, qualem tot in omni ævo medici pro causa febrium habuerunt, tribuitur beneficium istud insigne quod ab illis exinanitionibus obtineri solet; scilicet quia materia excreta plerumque neque morbosa apparet, nec quicquam morbosi continere videtur, cum maximo auxilio est; et sæpe contra, cum valde morbosa est, ne minimum quidem prodest, et potius nocere videtur. Utcunque vero hæc se res habuerit, sapientis et solertis est medici, experientia freti, hujusmodi auxilia, quamvis parum intellecta, experiri in iis morbis in quibus toties et tam manifeste profuerunt.

1342. Observandum est plurima medicamenta evacuantia, non modo per exinanitiones quas efficiunt, sed per alias etiam quibus pollent vires, corpus multum afficere, inque variis igitur morbis prodesse.

prodeſſe. Sic multa eorum ſtimulantia ſunt, et quidem validiſſima iſtius generis remedia; alia vero emollientia, aut ſedantia, aut refrigerantia, aut *demulcentia.* Hinc facile conſtabit, non omnia medicamenta quæ ad idem genus evacuantium, veluti vomitoria, aut purgantia, aut urinam vel ſudorem moventia, referuntur, in omni morbo ubi talibus exinanitionibus opus eſt, pariter convenire; et idoneam igitur eorum ſelectionem eſſe ſemper utilem, et aliquando prorſus neceſſariam: ſæpe enim eidem ægro, ex duobus medicamentis purgantibus, alterum inſigni auxilio, alterum fere exitio, foret.

1343. Ipſas vero exinanitiones quod attinet, quas varia medicamenta evacuantia faciunt, de omnibus, et præſertim de magnis aut diuturnis, certiſſimum eſt, eas vires vitales minuere, corpuſque plurimum infirmare, eo magis et certius quo ipſæ copioſiores fuerint. Quod ſi contrarium aliquando effectum habere videantur, id ſine

ſine dubio tribuendum eſt aliis earum viribus, quibus variis morbis, aliiſque debilitatis cauſis, obviam eant: nam omnes fere morbi, utcunque cætera diverſi, hoc commune habent (377.), quod debilitatem aliquam efficiant: cujuſmodi eximium exemplum eſſe poteſt nimia ſanguinis abundantia (509.). Nil mirum igitur, remedia quæ illam adeo efficaciter minuant, alioſque morbos ſublevent vel ſummoveant, debilitati cujus non alia eſſet origo, optime occurrere, quamvis corpus alioquin multum infirmatura.

1344. Hinc porro ſequitur exinanitiones, propter effectus ſuos debilitantes, forte etiam et alios vix minoris momenti qui ab iis pendeant, niſi neceſſariæ fuerint, fere ſemper pernicioſas fore, ita ut quod olim de uno genere earum *Celſus* optime monuerit, de omnibus veriſſime prædicari poſſit, *non ſemper ægris prodeſſe, ſemper ſanis nocere.* Memoria igitur ſemper tenere oportet, remediis adeo validis non temere eſſe ludendum.

dum. Remedia, qualiacunque fuerint, ubi nullis opus eſt, adhibere, prava eſt, et plerumque perniciofa, conſuetudo: Multa vero ex medicamentis jam ſub variis capitibus enumeratis, adeo mitia et pene inertia ſunt, ut diu ſæpe ſine magno incommodo aut periculo, vel ægris dari, vel a ſanis uſurpari, poſſint, quamvis etiam minime neceſſaria fuiſſent. Exinanitiones vero gravius et præſentius periculum ſecum afferunt, et majorem in adminiſtrando prudentiam requirunt; ægrotis caute præſcribendæ, et ſanis ſemper prohibendæ: ſcilicet quæ in variis morbis intempeſtive factæ, multis ægris tantum quaſi puncto temporis inferre poſſint detrimentum, quantum neque medicorum peritia, neque medicamentorum vires, poſtea compenſare potuerint; et in ſanis inſtitutæ aliquid ſemper viribus ſalutaribus corpori inſitis detrahant, hujuſque functiones intendant, impediant, perturbent, ipſumque, deficientibus viribus ſuis conſervatricibus, innumeris morbis opportunius reddant. Neque

que minimum earum incommodum eſt, quod frequente uſu, aut longa conſuetudine, ipſa vitia ad quæ præcavenda fuiſſent præſcriptæ haud raro inducant vel augeant, et quod ſæpe, quamvis revera pernicioſæ, quodammodo neceſſariæ fiant, vel ad arcendam pejorem perniciem (1339.), vel ad promovendas functiones, quæ tali auxilio diu aſſuetæ, ſine eo perfici nequeant.

1345. Hæc quicunque bene conſideraverit, is facile perſpiciet quam gravis et pernicioſus illorum error fuiſſet, qui credebant non alio magis modo ſanitatem eſſe tuendam morboſque arcendos, quam idoneis exinanitionibus certis temporibus factis. Talis autem apud veteres opinio communis et paſſim recepta fuit, ita ut nonnullis exinanitionibus, vomitionibus præſertim, et alvi purgationibus, multo magis uterentur pro præſidiis bonæ valetudinis quam pro remediis morborum. Præ omnibus autem, doctrina *Stahliana*, quæ pleroſque morbos nimiæ ſanguinis abundantiæ imputabat, iſti opinioni favebat: non mirum

mirum igitur errorem, antiquitate ſua quaſi conſecratum, et magnorum nominum auctoritate ornatum et ſtabilitum, apud populum in multis gentibus adhuc valere, et nondum ſane apud medicos quoſdam penitus obſoleviſſe.——Neque profecto negandum eſt, talem quarundam exinanitionum uſum, quamvis plerumque perniciosum, interdum non inutilem eſſe; ſcilicet in iis qui perpetuo luxu et ignavia vitam degunt, quippe quorum corpora lauto et copioſo victu nimis implentur, nec unquam per idoneam exercitationem rite exinaniuntur; dum partes quædam, ventriculus præcipue et inteſtina, nimio et nocivo onere gravatæ atque oppreſſæ, et vitæ genere parum idoneo amplius debilitatæ, neque onus quod acceperint concoquere, neque ut debent excernere poſſint. In hoc igitur ſtatu variæ exinanitiones, ſanis inutiles atque nocivæ, ratione haud obſcura, perutiles vel neceſſariæ prorſus fieri poſſunt hominibus qui vix ſani haberi debeant, nimirum qui, ſi nondum ægrota-

rent, saltem mox essent ægrotaturi. Et profecto satis æquum est, et minime mirum, eos qui adeo contra naturam vivunt, auxiliis non minus præter naturam sæpe egere. Qui vero secundum naturam vivunt, iis vires ejus conservatrices (nisi causa aliqua gravior morbi accesserit) sanitatem satis tuebuntur: nullis enim remediis sana Natura potest egere: *Cujus quidem administratio* (si verba *Ciceronis* mutuari liceat) *nihil habet in se quod reprehendi potest; ex iis enim naturis quæ erant, quod effici potuit optimum, effectum est: doceat ergo aliquis potuisse melius: sed nemo unquam docebit: et siquis corrigere aliquid volet, aut deterius faciet, aut id, quod fieri non potest, desiderabit.*

1346. Exinanitiones demum, quamvis tot salutares effectus (1333. 45.) in corpore præstent, et in multis morbis non utiles modo, sed prorsus necessariæ sint, tamen non semper conveniunt, neque sane periculo carent, etiam cum variis de causis

maxime

maxime requiri videantur: variæ ſcilicet ſunt corporis conditiones, quibus exiſtentibus, hoc omne fere genus remediorum evacuantium male tolerat. Hinc ſæpe magna difficultas, cum vitium aliquod gravius hujuſmodi remedium plane et vehementer requirit, et corpus ſimul hoc tolerare nequit. De hujuſmodi vero difficultatibus, iiſque expediendis, alibi (960.) jam ſatis dictum eſt. Hic igitur ſat fuerit memoraſſe quænam corporis conditiones ab uſu exinanitionum alieniſſimæ ſint. Neque omnes ſane ejus conditiones quæ unicuique exinanitioni ſpecialiter videntur alienæ hic ſunt enumerandæ, (nimirum quæ cum de ſingulis earum generibus ſermo fiet, fuſius erunt recenſendæ), ſed illæ tantum quæ omnes generatim male ferunt.

1347. Has inter imprimis recenſere oportet debilitatem; cujus rei ratio ſatis in aprico eſt: neque profecto mirum remedia quæ corpus adeo debilitant huic jam multum debilitato non convenire. Notandum

tandum quoque debilitatem adeo multiplex eſſe vitium, et a tot cauſis et in tot morbis accidere, ut ob illam ſolam ab exinanitionibus ſæpiſſime abſtinendum ſit.

1348. Morboſa quoque proclivitas ad putredinem, vel putredo jam in corpore exiſtens, evacuantia remedia minus idonea reddit. Hujus rei ratio aliquanto obſcurior videtur: ipſa autem certa eſt; et ſatis conſtat debilitatem atque putredinem conjunctiſſima eſſe vitia, ita ut alterum alteri ſemper faveat, et quaſi viam ſternat.

1349. Magna etiam corporis mobilitas ab exinanitionibus fere ſemper aliena eſt: non modo propter nexum illum et conjunctionem vix non perpetuam mobilitatem inter et debilitatem, ſed quia remedia adeo valida corpora delicata atque mobilia ſæpe mirum in modum perturbant atque convellunt.

1350. Strumoſa

1350. Strumosa demum corporis constitutio (sive malum istud sese aperte prodiderit necne) inter conditiones illas quæ id omnium fere exinanitionum minus patiens reddunt, non immerito recensetur. Cujus forte rei non alia ratio est, quam quod strumosi corpora laxi et flaccidi et debiles existunt, et remedia igitur valde solventia et debilitantia male tolerant.

1351. Plurimæ denique res, præter signa præsentia morbi, in variis ægris observandæ, sæpe ostendunt quasdam exinanitiones parum idoneas esse, quasdam magis convenire, et cæteris omnibus facile esse anteponendas. Huc pertinent ætas, et magis adhuc peculiaris constitutio, interdum etiam forma corporis, ægroti, cœlum sub quo vivit, vitæ genus quod degit, et demum generalis natura morbi qui adest.

1352. Sic pueri detractionem tenuium humorum per alvi purgationem, aut *epispastica* imposita, mirum in modum tolerare solent,

ſolent, ſanguinis vero jacturam, ægrius; adulti autem hanc melius, illam difficilius.

1353. Sunt qui talem corporis conſtitutionem habent, qualis ad ſudandum vix ullis cogi poſſit remediis; ſunt contra qui facillime ſudant, et per ſudorem a multis levioribus morbis, gravedinibus, febriculis, &c. convaleſcere ſolent. Sunt, ut fertur, qui vomere nequeunt; et multi certe nunquam vomere poſſunt ſine magno dolore et immani nixu, et fere convulſione generali; dum alii bene multi facillime, et fere ad arbitrium ſuum, et ſine medicamento vomunt. Nonnulli, alioquin ſani et ſatis validi, valde minuta ſanguinis jactura animo linquuntur; dum alii incredibilem vim ſanguinis facile et ſine incommodo amittunt.

1354. Sub cœlo fervido qui vivunt ſanguinis detractionem ægre tolerant; purgationes melius: frigidarum vero regionum

num maximas fere sanguinis detractiones tolerant.

1355. Qui laboriose et duriter vitam degunt, sanguinis jacturam optime ferunt; qui ignavam, et sedentariam, et mollem vitam agunt, neque illam, neque sane ullam validam exinanitionem bene tolerant, et sæpe dum ægrotant leniores purgationes ferunt atque requirunt.

1356. Variis morbis tam diversa facies pariter ac natura est, ut aliæ aliis primo statim aspectu exinanitiones convenire videantur. Sic in vehemente febre, aut valida inflammatione, toto sanguine, et quidem toto corpore, fervente et æstuante, ipsa morbi facies et natura usque docet sanguinem esse copiose detrahendum; dum in hydrope, vultus pallidus, corpusque exsangue, et aquoso humore obrutum, satis superque monent non tali opus esse auxilio, sed aliis, et longe diversis, quæ humores aquosos detrahant.

1357. Varias exinanitiones quibus medici ſolent uti, ſcriptores diſtinguere et ordinare voluerunt, vel ſecundum naturam humoris qui effunditur, ſcilicet prout hic craſſus fuerit ſeu tenuis, et ſic eas diſtinguunt in ſanguineas et *ſeroſas*; vel ſecundum vias per quas ille effunditur, nimirum prout hæ naturales fuerint, ſeu arte factæ; et ſic ad unum genus referunt vomitoria, cathartica, et urinam, ſudorem, ſalivam, menſes, &c. moventia, et ad alterum genus, omnem ſanguinis detractionem, et exinanitionem tenuis humoris vel puris, per *epiſpaſtica*, vel *fonticulos*, vel cauteria, &c.

1358. Hæc quidem ſcire decet, et ſcitu certe minime difficilia ſunt; ſed in ſingulis tractandis exinanitionibus, non alius videtur ordinis uſus, quam ut illæ proxime conſiderentur quæ plurimum ſimilitudinis aut convenientiæ inter ſe habent, veluti vomitio et alvi purgatio, copioſa ſudoris excretio et magnus urinæ fluxus, &c.

&c. quo melius intelligatur quid unicuique earum proprium ſit, quid pluribus commune.

C A P. XXXIV.

De remediis vomitoriis.

1359. REmedia Vomitoria vel *Emetica* dicuntur illa quæ vomitum movent.——Qualis ſit actio vomendi, qua partium machinatione fiat, quibus cauſis frequentiſſime excitetur, et qua maxime ratione vel prodeſſe vel nocere ſoleat, ſuo jam loco (666, 71.) expoſitum eſt. Supereſt tantum nunc ut præcipua recenſeantur medicamentorum genera quæ ad ciendum vomitum adhiberi ſolent, et ut ſingulorum vires et uſus explanentur; et ut ordo aliquis ſermonis fiat, non inutile erit a leniſſimis incipere, poſtea ad validiora, deinde ad violentiſſima progredi. Scire

re enim oportet ventriculum adeo delicatum et irritabilem eſſe, tantumque cum aliis partibus conſenſum habere, ut non modo per plurima vehementiorum ſtimulantium, ſi in eum ingeſta fuerint, ſed ſæpe per res mitiſſimas, omnique fere ſtimulo vacuas, interdum etiam per res vere ſedantes et quidem *narcoticas*, ad vomitum cieatur. Memoria quoque tenere oportet inſignem varios inter homines hac de re differentiam eſſe, ita ut aliis facillime, aliis ægerrime vomitus moveatur; et, quod magis mirum eſt, leniora interdum medicamenta efficere quod per validiſſima fruſtra fuiſſet tentatum.

1360. Imprimis igitur obſervandum eſt, omnem potum, utcunque blandum, et mitem, et gratum, ad ciendum vomitum nonnihil valere; tantum ſaltem ut vomitum, alioquin difficillimum, et laborioſum, et dolentem, et parcum, vel forte nihil præter inanes nixus, futurum, promptiorem, faciliorem, et copioſiorem, reddat. Quo magis

magis bibitur, intra certos limites, de quibus postea (1395.) dicendum erit, eo citior et facilior vomitus; ita ut vix dubitari possit, distensionem ventriculi stimulum satis validum et efficacem fibris ejus musculosis impertire. Hanc enim omnibus partibus musculosis efficacissimo esse stimulo, alibi (302, 3, 18.) jam demonstratum est.

1361. Potus vero promptius adhuc vomitum movet si ipse (quamvis adhuc mitissimus) nauseosus fuerit. Multæ nimirum res, quæ alioquin nullum stimulum habent, gustui ingratissimi sunt, et per saporis sui insuavitatem, ut videtur, ventriculum vehementer afficiunt, sæpe etiam ad nauseam usque et vomitum, (unde nomen habent), quamvis ne buccea quidem rei ipsius fuisset devorata; magis vero et certius, si non modo gustatæ fuerint, sed in ventriculum receptæ. Pura aqua tepida, qua nihil blandius existit, vel tepida cum multo saccharo aut melle commista, vel oleum

oleum viride et mite, multis et præſertim inaſſuetis hoc faciunt, et cibus vel potus corruptus aut guſtui ingratus, et longe maxima pars medicamentorum quæ in officina Pharmacopolæ reperiuntur. Nonnulli quidem aliam de aqua tepida nauſeam movente rationem reddere volunt, credentes tepidam, infirmando fibras ventriculi muſculoſas, has ad motus abnormes, cujuſmodi vomitus et forte nauſea eſt, proclives reddere.

1362. Multæ vero res ſimul nauſeoſæ ſunt, et aliquid ſtimuli in ſe habent, quæ ideo ad ciendum vel promovendum vomitum, ſi alio quovis medicamento excitatus fuerit, magis idoneæ ſunt. Cujuſmodi ſunt infuſiones multæ amaræ, veluti *theæ* viridis, aut florum chamæmeli, aut cardui benedicti, &c.

1363. Alia quoque et haud parum fortiora medicamenta ſtimulantia ex herbis deſumpta pro vomitoriis ſæpe adhibentur.

1364. Horum

1364. Horum certe princeps eſt radix *ipecacoanhæ*, medicamentum ſane valde nauſeoſum, ſed adeo mite, et ſimul adeo efficax, ut communi uſui accommodatiſſimum videatur; ſcilicet quod parva quantitate, vel aqua aut vino infuſum, infirmiſſimi fere quibus vomitorium medicamentum conveniat, tuto ſumere poſſunt, dum validioribus aut difficilius vomentibus ad quadruplam quantitatem et amplius dari poteſt ſine periculo aut incommodo. Neque profecto aliud fere incommodum habere ſolet, ſi plus ſatis ejus ſumptum fuerit, quam quod vomitionem citiorem, ſed non eo graviorem, efficit.—Tale medicamentum vomitorium, tutum ſimul et efficax, omnibuſque fere ægris accommodatum, veteribus defuit; et *Sydenhamus* noſter, quo neque apud veteres neque recentes ſanior aut ſagacior extitit medicus, iſtum defectum ſatis perſpexit et doluit.

1365. Nonnullæ etiam herbæ acres ex variis generibus jam (1183.) recenſitis ad

ciendum

ciendum vomitum utiles ſunt; veluti raphanus ruſticanus, cujus radicis infuſio hoc conſilio interdum ſola data eſt, ſæpius vero ad promovendam actionem alius medicamenti; vel ſinapi, cujus pollen aquæ admiſtum, et in ventriculum ingeſtum, efficax reperitur et tutum medicamentum, et paralyticis præſertim, vel interdum iis qui a ſtomacho laborant, creditum eſſe accommodatiſſimum, ſi forte his, quacunque de cauſa, vomitorio opus ſit.

1366. Radix etiam ſcillæ, (quæ ad genus lilii pertinet (1183.), utpote quæ et valde amara, et nauſeoſa, et ſimul acerrima eſt, pro vomitorio medicamento ſæpe data eſt, ſed communi uſui parum apta videtur; nam effectus ejus adeo incerti ſunt, ut dum parva admodum quantitas huic vomitiones immanes civerit, decupla forte illi ne nauſeam quidem moverit.—— Creditur a multis vi ſpeciali gaudere ſputum promovendi, et ideo iis ægris maxime convenire quibus pulmones, vel multo mu-

co, vel aliis rebus quæ excreari debent, gravantur.

1367. Aliæ quoque bene multæ herbæ acres ad movendum vomitum interdum datæ ſunt, et a nonnullis laudatæ, qualia ſunt aſarum vel erigerum, &c. quæ tamen nihil peculiaris commodi habere videntur, et nunc igitur a medicis fere negliguntur.

1368. Multæ demum herbæ vere *narcoticæ*, medicamentaque ex iis deſumpta, veluti *nicotiana*, *digitalis*, cicuta, et quidem opium ipſum (1212.) aliquando, vomitum ſatis efficaciter movent; ſed multa vetant ut hoc conſilio frequenter adhibeantur, quamvis nonnullæ ex iis, *nicotiana* imprimis, inter vomitoria medicamenta ſæpe recenſeri ſoleat. Hæc quidem, ſiquid aliud, vi certa et ſpeciali gaudet ventriculum afficiendi et vomitum excitandi; ſcilicet quæ non modo, ſi in ventriculum ingeſta fuerit, horrendam nauſeam, et vehementem vomitum, cum immanibus nixibus atque doloribus,

loribus, et magna anxietate, efficit, ſed idem fere facit, inaſſuetis ſaltem, ſi in ore tantum manſa fuerit, vel ſi fumus ejus in pulmonem receptus fuerit, vel folia pro cataplaſmate ſuper ventriculum impoſita, vel demum ſi decoctum vel infuſio ejus in inteſtina pro clyſtere fuerit infuſa. Hoc ſane ſcire oportet, non ut tam horrendum medicamentum pro vomitorio præſcribatur, ſed ut ab ejus uſu, metu tam certæ et crudelis vomitionis abſtineatur, ſiquando aliis modis profutura videretur, ubi tamen hujuſmodi vomitus parum conveniret.

1369. Multi ſales largius aſſumpti nauſeam et vomitum cient: pauci vero hoc conſilio adhiberi aut inter vomitoria recenſeri ſolent.

1370. Sal marinus aquæ admiſtus, vel potius aqua marina, ſi forte hæc præſto eſſet, apud veteres pro leniore medicamento multum in uſu fuit, et quidem ſatis idonea videtur ut adhibeatur cum

usitatiora medicamenta (1362.) non sunt in promptu.

1371. *Alcali* volatile, *spiritus* scilicet cornu cervi, eodem consilio interdum neque inepte adhibetur, præsertim si validiore medicamento vel non est opus, vel si validius datum fuerit, sed propter varias causas non bene responderit, cujus ideo actionem *alcali* volatile juvare et promovere possit.

1372. Ex metallis, aliquot pro vomitoriis sæpe præscribuntur, et revera bona medicamenta fiunt; præsertim in formam salium per idonea *acida* redacta, quo facilius in aqua solvantur, et in minutissimas, qualibus sæpe opus est, quantitates dividantur. Non omnia vero metalla quæ vomitum cient pro remediis conveniunt, veluti cuprum, quod inter vomitoria recenseri solet, quamvis nulla peculiaria commoda habere videatur, et propter insignem suam acrimoniam et naturam vix non venena-

tam

tam nunquam dari debeat, nisi res valde urgeat, et nullum aliud tutius medicamentum in promptu sit.

1373. Varia quoque medicamenta ex argento vivo parata vomitum cient; sed unum tantum eorum, *turpethum* scilicet *minerale*, seu *Mercurius* flavus, inter vomitoria enumeratur: hoc quoque ob insignem suam acrimoniam, et violentissimos effectus quos in corpore habere solet, raro adhibetur, neque profecto communi usui omnino accommodatum est. Narratur in nonnullis morbis, venereis imprimis, et hydrophobia, mirabiliter interdum profuisse; et satis verisimile est id præter vomitum, magnum sæpe salivæ fluxum esse moturum. Sed hæc omnia beneficia a viribus ejus vomitoriis minime pendent.

1374. *Zincum* etiam medicamentum vomitorium præbet valde efficax, et quamvis generali usui minus idoneum, propter subitam et validam suam actionem, in multis

tis exemplis utilissimum, *vitriolum* scilicet album, quod non adeo acre aut venenatum est quin satis tuto dari possit, et simul adeo validum est, ut quasi puncto temporis plenissimam vomitionem cieat, et ideo præ omnibus fere hujus generis remediis conveniat, si quid perniciosi aut venenati in ventriculum fuerit ingestum, vel si hunc, quacunque de causa, subito et plene exinanire cupimus.

1375. Ex omnibus vero metallis, forte etiam et ex omnibus aliis rebus, stibium maximis viribus ad ciendum vomitum pollet, multaque medicamenta ex eo parata in usu quotidiano sunt, quæ creduntur, in multis saltem morbis, omnibus aliis vomitoriis facile præstare.——De singulis autem medicamentis ex stibio paratis hic verba facere minime opus est: omnibus enim similes facultates, his tantum mitiores, illis validiores, constant.

1376. Sæpe inter medicos controverſia fuit, hujuſmodi (1362. 7.) medicamenta, num vi quadam ſpeciali qua in ventriculo pollebant, num ſtimulo ſuo generali qui ventriculo primum admotus hunc maxime afficiebat, vomitum cierent. Omnia fere, ut ex eorum enumeratione ſatis perſpicuum eſt, medicamenta vere ſtimulantia ſunt, multaque ex iis alias corporis partes præter ventriculum ſatis efficaciter ſtimulant; quod de inteſtinis imprimis verum et notabile eſt, ita ut omnia validiora medicamenta vomitoria parva quantitate data, qualis ventriculum ad abnormem et inverſum motum qui ea ejiceret ſtimulare non poſſet, ſi per oſtium ventriculi inferius tranſierint, et inteſtinis admota fuerint, hæc quoque multum ſtimulent, et haud raro vehementem alvi purgationem efficiant. Sic, verbi gratia, multa medicamenta ex ſtibio aut argento vivo parata, et *ipecacoanha*, quamvis merito inter vomitoria recenſeantur, tamen ita adhiberi poſſunt, ut nullum vomitum moveant, et bona cathartica fiant.

Horum

Horum quoque nonnulla, et etiam alia, veluti ſcilla, ſi minore adhuc copia ſumpta fuerint, quam vel vomitum vel alvi purgationem ciere poſſit, alias ſæpe partes ſtimulant, aliaſque ſic exinanitiones, veluti urinæ, aut ſudoris, aut ſalivæ, efficiunt. Sæpe etiam medicamentum vomitorium nimis validum, et vomitum et alvum ciet: et pari fere ratione, catharticum nimis acre vomitionem una cum alvi purgatione efficit. Quin et omnia fere cathartica, ſi nimia copia data fuerint, vomitum movere ſolent, ita ut quodam ſenſu vomitoria dici poſſent. Hinc facile conſtabit, vires hujuſmodi medicamentorum non adeo eſſe ſpeciales ac quidam medici ſibimet perſuaſerint.——Nihil ad rem pertinet quædam ex vomitoriis in venas infuſa ventriculum plane afficere, vomitumque ciere: conſtat enim per experimenta haud adeo felicia, ut repeti mereantur, multa acria medicamenta, vomitoria pariter atque cathartica, et quidem multas alias res quæ leniſſimæ viderentur, in ſanguinem ita infuſa, totum

tum corpus ſæpe mirum in modum convellere, et vomitionem imprimis et alvi fluxum efficere.——Non tamen idcirco negandum eſt ullam ſpecialem convenientiam inter quædam medicamenta vomitoria et ventriculum intercedere, aut hunc eſſe magis ſentientem aut irritabilem quam inteſtina, et ita majorem quantitatem medicamenti cujuſvis aut acriora medicamenta, tolerare. Perſpicuum enim et certum eſt, ventriculum a variis rebus multo magis et multo facilius affici quam inteſtina; et quædam ex medicamentis quæ utraque vehementiſſime afficiunt, veluti *tartarum emeticum*, aut *ipecacoanham*, alias partes, veluti cutem, aut linguam, aut oculum, quæ certe neque ſenſu neque mobilitate carent, vix aut ne vix quidem ſtimulare.——Neque demum mirum eſt eadem remedia et ventriculum et inteſtina multum afficere, et ſic vomitoria nunc alvum ſolvere, cathartica nunc vomitum ciere, cum fabrica iis partibus adeo ſimilis eſt, ipſæque arctiſſimo conjunguntur nexu non modo vi-

ciniæ et communis officii (353.), ſed acutiſſimi ſenſus et conſenſus egregii.

1377. Præter vero hæc jam recenſita, multaque alia ſimilia medicamenta, ſunt et alia quædam remedia quæ vomitum ciere poſſint. Sic certi motus, navigatio imprimis, vel geſtatio in curru, vel rotatio capitis aut univerſi corporis, quales ſcilicet vertiginem inaſſuetis inducunt (264, 8.), nauſeam et vomitum ſæpe movent; conjunctiſſimæ enim ſunt iſtæ affectiones, ita ut vertigo nauſeam, nauſea vertiginem, facillime creet, et utraque ideo ab iiſdem cauſis ſæpe inducatur. Sunt qui credunt navigationem, frequente vomitione, et nauſea fere perpetua, quam in non aſſuetis per longum tempus ſæpe efficit, in quibuſdam morbis egregie prodeſſe. Et profecto, ſi talem medendi rationem experiri convenit, non alio modo tutius quam navigatione, diuturna nauſea et crebra vomitio excitari poteſt: rariſſima enim exempla ſunt ubi nauſea maritima, quam-

vis

vis ingratiſſima et vehemens, corpori multum nocuerit; nemo vero ſimilem et æque diuturnam nauſeam, per medicamenta excitatam, aut experiri volet, aut ſi voluerit, tolerare poterit.

1378. Irritatio quoque faucium, veluti immiſſo digito vel penna, propter conſenſum has partes inter et ventriculum et magnos muſculos reſpirationis qui in vomitu (666.) convelluntur, nauſeam, et ad vomendum nixum, ſæpe etiam plenam vomitionem, efficit; hinc ſæpe utilis ad promovendam actionem medicamenti in difficulter vomentibus; haud raro etiam nullo aſſumpto medicamento ſufficit ad vomitum ciendum in iis qui facile vomunt, ſi modo ventriculus vel plenior (1360.) fuerit, vel a cibis crudis aut corruptis gravatus, et nauſeabundus.

1379. Vomitoria medicamenta plurimos ſalutares effectus præſtant non modo in ventriculo ipſo, partibuſque vicinis, aut

 conjunctis,

conjunctis, aut conspirantibus, verum et in remotissimis sæpe, et quidem in toto corpore. Horum effectuum alii manifesti, et simplices, et intellectu facillimi sunt; alii satis obscuri et explanatu difficiles; omnes autem scire oportet quamvis ratio qua fiunt vel prorsus lateat, vel parum accurate intelligatur; nimirum quia hoc plane fundamento nititur eorum in morbis tractandis administratio.

1380. Imprimis igitur perspicuum est ea ventriculum efficaciter et subito exinanire.—— Hinc plane utilia esse debent siquid venenati, vel insalubris saltem, in eum receptum fuerit, vel si ventriculus ipse cibi corrupti onere gravatus atque oppressus fuerit, quod sæpe accidit, et facile dignoscitur, vel ex causis præcedentibus mali, puta crapula aliqua, aut cibo minus idoneo, vel ex signis multis et manifestis ventriculi male se habentis, qualia sunt defectus cibi appetitus, multa sitis, frequens ructus, sive acidus sive putridus, nausea

aut

aut vomitus naturalis, inflatio et dolor ventriculi, anxietas, inquietudo, vertigo, gravitas vel dolor capitis, lingua ſordida, pravus ſapor oris, præſertim mane, &c. quæ omnia in febre pariter multiſque aliis morbis paſſim obſervantur.

1381. Promovent quoque ſecretionem vel fluxum humorum ventriculi et inteſtinorum, partiumque vicinarum aut conſpirantium, veluti oris, cujus ſaliva ſub vomitionem (666.) copioſiſſime fluit, vel jecoris, unde ſæpe inter vomendum, præſertim ſi vomitus vehemens et diuturnus eſt, plurimum fel elicitur.——Hinc igitur utilia in defectu iſtorum humorum, qualis interdum accidiſſe creditur, unde oris ſiccitas, tarda et prava cibi concoctio, et alvi duritia; vel in obſtructo felle, quod minime rarum vitium eſt, et morbum regium facit. In hujuſmodi malis prodeſſe videntur partim ſtimulo ſuo ventriculo admoto, perque conſenſum cum aliis partibus communicato, partim vehemente agitatione

tione et inverſo motu ventriculi et ſuperioris partis inteſtini, partim demum ingente preſſura, quæ, inter vomendum, a ſepto tranſverſo muſculiſque abdominis valide contractis, omnibus quæ in abdomine continentur partibus datur.

1382. Pari fere ratione in aliis obſtructionibus viſcerum abdominis, præter illas quæ morbum regium faciunt, vomitiones dicuntur interdum utiles fieri, ſcilicet quæ motum ſanguinis ibi ſæpe languidum variis modis haud parum expediunt, parteſque affectas probe agitant et excitant. Hinc quoque aliqua ſaltem ex parte pendere videtur beneficium iſtud quod multi ægri *dyſpepſia* aut *hypochondriaſi* laborantes ab iis acceperint.——De uſu vomitionum ad rumpendos abſceſſus in gutture, aut pulmone, aut ventriculo, &c. vix opus eſt verba facere; non quia dubium ſit eas id ſæpe eſſe effecturas, aut incredibile idem cum felice eventu interdum fuiſſe effectum, ſed quia rariſſima ſint exempla ubi tali

opus

opus eſt auxilio, et rariora adhuc, in quibus remedium adeo aſperum et periculoſum experiri, aut convenit, aut licet; nimirum quod non modo abſceſſum qua non oporteret rumpere poſſet, ſed ægrum forte, præſertim debiliorem, ſtatim ſuffocare.

1383. Vomitiones autem non modo per abdomen ſanguinis motum promovent ejuſque viſcera ſtimulant, ſed totum *genus nervoſum* quodammodo excitant, et partim hoc ſtimulo, partim magnis nixibus et agitationibus quas efficiunt, pulſus feſtinant, motumque ſanguinis per totum corpus accelerant, et ſimul æqualem ejus diſtributionem efficiunt, congeſtiones aut diſtributiones abnormes tollunt, variaſque ſecretiones et excretiones, præſertim ſudorem aut exhalationem per cutem, promovent, et actionem vaſorum abſorbentium (1340.) intendunt:——hinc ſæpe utiles in generali languore aut torpore, aut paralyſi, aut inſania, aut obſtructione menſium, aut cohibita exhalatione per cutem, aut quibuſdam

quibuſdam ſanguinis profluviis, aut *apoplexia*, aut hydrope vario, &c.

1384. Magnopere proſunt in omnibus fere febribus, præſertim primis diebus, quamvis nihil obſtet quo minus omni earum tempore poſtulante ægrotantis conditione præſcribantur. Tanta vomitionum utilitas in talibus morbis, neque ſtimulo quem *generi nervoſo* impertiunt, neque incitato ſanguinis motui, (jam forte nimis vehementi), tribuenda eſt, neque ſane hactenus bene explorata aut intellecta videtur.——Sunt quibus perſuaſum eſt cauſam proximam febris in *ſpaſmo* ſeu contractione valida et ægre ſuperanda vaſorum extremorum, et præſertim cutis, maxime conſiſtere, et vomitiones non alio fere modo in iſto ſtatu prodeſſe, quam ſolvendo illam contractionem, motumque ſanguinis per minuta et extrema vaſa denuo expediendo. Et hoc facere creduntur per conſenſum aliquem mirabilem et manifeſtum, quamvis explanatu difficillimum, cutem

inter

inter et ventriculum, ita ut hujus affectio illius ſtatum multum mutet, ipſamque ſolvat et laxet, et exhalationem per illam expediat, forte etiam ſudorem eliciat, et actionem vaſorum ejus intendat, majoremque demum ſanguinis derivationem eo efficiat, et ſic liberam, æqualem, naturalem, et lenem ſanguinis motum per totum corpus reſtituat.

1385. Utcunque obſcura atque incerta magna hujuſmodi doctrinæ pars videatur, hoc ſaltem certum et manifeſtum eſt, in omni fere febre, præſertim primis diebus, cutem areſcere, ita ut vix dubitari poſſit exhalationem per eam valde reprimi, eandemque poſtea, decedente febre, iterum humeſcere, et mollem fieri; et vomitoria medicamenta tempeſtive adhibita talem cutis ſtatum ſæpe efficere, cum inſigni et ſubito totius morbi levamine; ita ut ſatis veriſimile ſit nauſeam et vomitionem, magna ſaltem ex parte, tanti beneficii cauſam fuiſſe.

1386. Multum vero abeſt ut hac ſola ratione vomitoria in febribus proſint, eorumque uſus opinionibus de cauſis febrium nitatur: aliis enim neque dubiis modis ſæpe utiliſſima fiunt; ventriculum, rariſſime non male affectum (648.), gravi et valde nocivo onere liberant, et ſic naturalem nauſeam et vomitum ſummovent (668.), et anxietatem (189.) minuunt, et dolorem capitis (650.) levant, et vires alioquin plurimum exhauriendis conſervant (377.), et ſomnum aliquando conciliant (393, 8.), et ægrum a vehemente et pernicioſſimo alvi fluxu (656.), qui in iſtiuſmodi morbis ſæpe accidit, plerumque tuentur.

1387. Obſervatu dignum eſt, vomitoria medicamenta adverſus febres tam mirabiliter valere, ut vehementiſſimas etiam interdum quam citiſſime ſolvant, et nonnullas peſſimi generis inſtantes, vel jam ingruentes, arceant vel depellant, et ſæpe etiam multum proſint, quamvis tam exigua quantitate

quantitate ſumpta, ut nauſeam tantum citra ullum vomitum moveant: hinc ſatis perſpicuum eſt, ea non ſolum exinanito ventriculo, et quæ inde profluant beneficiis (1384.), ſed aliis quoque modis, auxilio eſſe.

1388. Cavendum autem ab errore valde periculoſo de uſu vomitionum in tractandis febribus, in quem multi clinici incidiſſe videntur, qui eas fere promiſcue in omnibus ægris movere ſolent, quaſi ſemper convenirent, et omni periculo et incommodo carerent. Rem vero longe aliter ſe habere experientia ſatis ſuperque demonſtravit; ſua enim neque levia incommoda habent, et ſæpe periculo non vacant, ſive initio febris, cum nimia ſanguinis abundantia, et ingens impetus, forte caput verſus, adſunt, ſive ſub finem, cum vires ægri jam fractæ et pene exhauſtæ ſunt, tentatæ fuerint, ſive demum per totum morbi decurſum nimis frequenter repetitæ, vires ejus, quibus morbus peperciſſet, plus æquo attenuaverint. Quapropter, neque in violenta

febre prius vomitorium medicamentum dare convenit quam ſat ſanguinis detractum fuerit, neque in ſumma infirmitate tam vehemens remedium experiri, neque idem jam fruſtra tentatum nimis ſæpe repetere, nimirum quod non ſemper febrim diſcutere poterit et non poterit non corpus multum infirmare.

1389. Prodeſt etiam vomitio in multis affectionibus ventriculi et inteſtinorum, nauſea, vomitu, ſingultu, alvi fluxu, *dyſenteria*, &c. partim expulſa materia aliqua acri et morboſa, quæ morbum vel faciebat vel ſaltem intendebat, partim æquali ſanguinis et vis *nervoſæ* fluxu, et libera per cutim exhalatione quam efficit, et interdum fortaſſe inverſo ventriculi et ſuperioris partis inteſtini motu, qui nimium et acceleratum reliqui inteſtini motum reprimere ſaltem vel forte invertere poterit.

1390. Vomitiones a nonnullis creduntur vi aliqua *antiſpaſmodica* pollere, non modo

modo in omni genere febris, et in morbis inteſtinorum, verum inſuper in veris convulſionibus magnorum muſculorum trunci corporis aut artuum. His forte nonnunquam auxilio eſſe poſſunt vel magno ſuo ſtimulo et agitatione corporis, vel nova et ſaniore ſanguinis et vis *nervoſæ* diſtributione, quam efficiunt; vel ſi tales convulſiones a vitiis aut irritationibus ventriculi originem ducerent, (quod minime rarum eſt), tum facile conſtabit quo pacto vomitiones ſint profuturæ.

1391. Frequens vomitio corpori multum nocet: ventriculum imprimis valde infirmat, concoctionem ideo ciborum corrumpit, et ſic quodammodo neceſſaria fit: vires quoque exhaurit, et nimiam ſanguinis in capite congeſtionem, vel ad id forte derivationem, facit.

1392. Evitanda eſt (niſi res valde urgeat) non modo in valde debilibus aut mobilibus non ſecus ac aliæ exinanitiones, ſed

ſed et in iis qui longum collum et guttur anguſtius habent (nimirum qui difficulter vomere ſolent), et in magna ſanguinis abundantia, præſertim ubi congeſtio aliqua in capite vel auctus hoc verſus impetus adeſt; vel ſi neceſſaria videtur, tum ſanguis prius mittendus eſt: et in ventriculi aut inteſtinorum inflammatione, aut dolore colico, aut demum in diuturna et pertinace alvi duritia, ſatis manifeſtis de cauſis vomitio ſemper periculoſa eſt.

1393. Tutior eſt multo quam primo aſpectu videretur, in gravidis, et phthiſicis, iiſque qui ſanguinis profluviis, veluti a naribus, aut pulmonibus, aut ventriculo, aut utero, laborant; et ſæpe in graviſſimo dolore capitis et tuta et neceſſaria, nimirum qui haud raro a ſtatu ventriculi oritur.

1394. Facilius vomitur pleniore, ægrius vacuo ventriculo; hinc plerumque veſpere, rarius mane tentatur; cum vero aliquid

boni

boni ab agitatione aut ſtimulo vomendi expectamus, non alienum erit vacuo fere ventriculo, et tempore matutino, vomitionem ciere.

1395. Juvat, et plerumque oportet, (cum ventriculum probe exinanire cupimus), aliquantum bibere ad illum implendum vel diſtendendum (1360.), quo plenior, et facilior, et promptior, vomitus fiat. Cavendum autem ne plus æquo bibatur; quoniam tunc aliquando nullus fieri poteſt vomitus, et ingens oppreſſio, et anxietas, et dolor, et immanes et crudeles nixus, et ſane periculum non leve, accidunt a ventriculo nimis diſtento, et ſimul forte circa ſua oſtia conſtricto, ita ut nihil ejicere poſſit. Adulti fere libram unam alteramve idonei potus (1396.) tuto et non inutiliter bibunt ad promovendum vomitum; raro autem tres libras vel ultra bibere convenit, niſi quod prius hauſtum erat, jam, aliqua ſaltem ex parte, rejectum fuerit. Infantes fere bibere nolunt, neque opus

pus est ut cogantur, quoniam plerumque sine tali auxilio facillime vomunt.

1396. Præstat multo ad promovendum vomitum potus adhibere leniter stimulantes, veluti infusiones florum chamæmeli, aut cardui benedicti, aut raphani rusticani, aut aquam cui pauxillum pollinis sinapi vel *alcali* volatilis admistum fuerit, quam puram tepidam, quoniam plus hujus utpote mitioris requiritur, et ventriculus, et majore et diuturniore distentione, et vi solvente aquæ tepidæ, magis infirmatur et læditur.

1397. Raro necessarium est ulla medicamenta dare ad resolvendam, aut attenuandam, aut mobiliorem reddendam materiam quæ evomi debet; quamvis sane nonnunquam ventriculus materia adeo glutinosa et tenace gravetur, ut communia medicamenta parum respondeant, et ideo validioribus plane opus sit, quibus multo magis quam resolventibus confidere licet.

1398. Præter

1398. Præter vero iſtum ſimileſque ſtatus materiæ quæ in ventriculo adeſt, ſunt et quædam ipſius et quidem univerſi corporis conditiones, quæ effectus medicamentorum hujuſmodi valde incertos reddunt; quales ſunt torpor, ſive ſpecialis ſive generalis, et ignota iſta conditio *generis nervoſi* quæ in inſania occurrit.

1399. Quamvis haud raro vomitionem aliquoties repetere conveniat, cavendum eſt ne quis eam repetere ſuſcipiat donec nihil amplius morboſi in vomitu appareat; ſæpe enim, veluti in iis qui glutine aut acore ventriculi, vel febre intermittente, laborant, multa materia morboſa reperietur, quamvis vomitus quotidie, vel ſæpius in die, repetitus fuerit. Quin et vomitus nimis frequens, infirmato ſcilicet ventriculo, et læſa alimenti concoctione, talem morboſam materiam ſæpe gignere videtur.

1400. Prodeſt ſæpe, præſertim in valde infirmis, iiſque qui multum agitati fuerint, poſt vomitum, anodynum dare, quod tantam agitationem componat, ſomnumque conciliet, vireſque reficiat. Tale etiam medicamentum in hoc ſtatu datum, ſudori multum favet, quem vomitus ſolet elicere.

C A P.

CAP. XXXV.

De remediis catharticis.

1401. REmedia Cathartica dicuntur illa quæ alvum cient.——Horum magna varietas in usu est, ex diversissimis rerum generibus derivata, variisque ægrotantium conditionibus optime accommodata. Quædam enim adeo mitia sunt, ut infirmissimis tantum et delicatissimis conveniant, neque fere validiores afficiant; alia vero adeo acria et vehementia, ut robustissimis etiam caute admodum et parce dari debeant; alia corpus multum excitant et calefaciunt, alia idem plane refrigerant, motusque abnormes reprimunt; alia igitur in vehemente febre aut

aut gravi inflammatione, alia in paralyfi aut hydrope, conveniunt; alia quoque in putridis morbis, alia in morbofo acore, recte dantur; alia tarde, alia fubito purgant; alia alvum aftrictam relinquunt, alia creduntur eam potius folutam relinquere; alia cum magnis doloribus et ventris torminibus, alia facile et fere fine dolore, fuo funguntur officio; alia cum magno ftimulo et irritatione, parcam et fæpe incertam, alia cum exigua omnino irritatione, copiofiffimam alvi purgationem, efficiunt; alia fuperiorem inteftini partem, alia inferiorem, maxime ftimulant.

1402. Mitiffima hujufmodi remedia funt, faccharum, multæque res quæ aliquid facchari aut faccharo fimilis in fe continent, ferum lactis, cerevifia muftea, cerevifia mitis, multi fructus maturi et dulces, mel, *manna*; multa oleofa blanda et mitia, veluti oleum olivarum aut amygdalarum, aut jus pingue, aut oleum *ricini*, (cui tamen multo majores vires quam meris

meris oleis contingunt), ſapo quoque, et ſulphur, multæque res acidæ vel aceſcentes, fructus ſubacidi, *tamarindi*, fruges pleræque eſculentæ, lac *ebutyratum*, cryſtalla *tartari*, multi ſales *neutri*, veluti ſal *Glauberi*, &c. *magneſia*, (quæ forte prius in formam ſalis per acorem, qui in ventriculo ſæpe adeſt, reducitur, quam cathartica fiat), multæque aquæ medicinales, ferratæ, ſulphureæ, ſalſæ, marina, ita ut nonnulli auctores non dubitaverint aquam ipſam, quamvis puram et dulcem, inter leniora medicamenta cathartica recenſere; et demum herbæ quædam, veluti roſa pallida aut viola: his tamen vires valde exiguæ atque incertæ contingunt.

1403. Validiora ſunt, et magis calefacientia, (priora enim (1402.) refrigerantia habentur), ſinapi, *rheum*, *ſenna*, *ſeneka*, aloe, *guiacum*, *jalappa*, terebinthina, gummi quædam calida, ammoniacum, galbanum, &c. et, ut nonnulli volunt, fel ſpiſſatum, aliaque medicamenta amara; his

his tamen parum fidendum eſt. Quædam denique medicamenta inter vomitoria jam enumerata, veluti *ipecacoanha* aut *tartarum emeticum*, hic quoque annumerari poſſunt.

1404. Acriora adhuc ſunt, rhamnus catharticus, helleborus niger, veratrum, colocynthis, ſcammonium, elaterium, *gambogia*, et ſimilia bene multa, quæ vix opus eſt recenſere. Cum his quoque acribus medicamentis ex herbis deſumptis annumerari debent nonnulla ex metallis, argento vivo præſertim et ſtibio parata. Hæc omnia, quamvis admodum exigua quantitate aſſumpta, inteſtina fortiter irritant, alvumque cient, ſæpe cum gravibus torminibus, nec raro cum vehemente vomitu (1376.); pulſus quoque ſæpe feſtinant, et corpus haud parum calefaciunt, et interdum mirum in modum convellunt, et inteſtinis imprimis, partibuſque vicinis, nonnunquam inſigniter nocent, ita ut multa eorum haud immerito jam

jam vel raro præſcribantur, vel penitus obſoleverint. Nec verbis opus eſt, ut omnis medicus ſatis perſpiciat quanta in iis adhibendis prudentia opus ſit, ſiquando, urgente neceſſitate aliqua, ad talia medicamenta confugere oporteat.

1405. Effectus ſalutares medicamentorum catharticorum multiplices ſunt; et ex his bene perſpectis eorum uſus in variis morbis facile intelligetur.

1406. Imprimis igitur inteſtina, et quodammodo ventriculum ipſum, ſubito et efficaciter exinaniunt;—hinc plane utilia, cum hæc, vel nimio onere gravata, vel acrioribus rebus, ſive putridis ſive acidis alimentis, ſive ſtercore duro, ſive corporibus extraneis, ſive calculis in ipſis formatis, ſive vermibus in ipſis genitis, læſa et irritata fuerint; cujuſmodi aliquid ſubeſſe ſuſpicari licet ab alvi duritia, ventris torminibus aut inflatione, frequente deſidendi cupiditate, prava cibi concoctione, et ſæpe

ſæpe in alvi fluxu naturali (656.), et certius adhuc in *dyſenteria* (661.) et in *colica*.

1407. Alvi autem purgatio, plena ſaltem et valida ſi fuerit, non modo res omnes quæ in inteſtinis continerentur expellit, ſed per ſtimulum medicamenti iis admoti, et motus validi qui excitatur, omnium humorum qui in ea funduntur (quales ſunt mucus, aliique ſucci ipſorum, liquor *pancreatis*, et fel) ſecretionem et fluxum promovet et auget, et ſimul majorem ſanguinis et *vis nervoſæ* derivationem abdomen verſus efficit, motumque ſanguinis per omnia hujus viſcera promovet, et multum humorem tenuem ex ſanguine detrahit, et ſic exinanitio generalis fit, et tenſionem vaſorum quæ ſanguinem ubique corporis vehunt, minuit, et ſanguinis ideo impetum temperat, et alias ſecretiones et exinanitiones minuit, et actionem vaſorum abſorbentium excitat atque intendit, et corpus demum multum infirmat. Quod ſi acriora et calidiora medicamenta data fuerint,

rint, non modo inteſtina, ſed totum corpus ſatis valide ſtimulare poſſunt.

1408. Hinc facile conſtabit, alvi purgationem in innumeris fere morbis, et quidem diverſiſſimi generis, egregie eſſe profuturam, ſi modo rite et prudenter fuerit adhibita; et imprimis in variis obſtructionibus viſcerum abdominis, in morbo regio, in torpore inteſtinorum, et quidem in torpore generali, et in multis morbis remotarum partium, veluti capitis, paralyſi, *apoplexia*, morbo comitiali, inſania, phrenitide, dolore capitis, (multiplice quidem malo, cujus in omni fere genere alvus liquidior juvat); in omni etiam morbo in quo nimia humorum abundantia nimiuſque impetus accidunt, et ubi magna et prompta exinanitione opus eſt, veluti in malis quæ a ſuppreſſis ſolitis exinanitionibus proveniunt, et in febribus variis, multiſque inflammationibus, et ſanguinis profluviis, et *variola*, et *rubeola*, &c. et in hydrope ad educendam aquam, aucta v-

ſorum abſorbentium actione, et in nimio et morboſo ſudore, aut urinæ aut ſalivæ fluxu, ad reprimendas has exinanitiones. —— In multis quidem hujuſmodi morborum alvi purgatio caute tentanda eſt, nec raro potius evitanda, ſcilicet quæ neque in omni exemplo, neque omni morbi tempore, ſatis manifeſtis de cauſis, pariter conveniat.

1409. Maxime ſolet prodeſſe corporibus plenis, craſſis, obeſis, iiſque qui copioſo utuntur victu et parum ſe exercent, aut quibus alvus natura liquidior, veluti infantibus, quacunque de cauſa aſtrictior facta fuerit; vel ſi hujuſmodi ægris minus profuerit, ſaltem parum nocebit, quippe qui talem fere exinanitionem bene tolerant.

1410. Credita fuit olim, et adhuc apud multos creditur, utiliſſima eſſe, et vix non neceſſaria, primo vere, quo ſcilicet tempore ſanguinis nimia abundantia, ſiqua adſit,

manifeſtiſſimis

manifeſtiſſimis ſignis ſemet prodere ſolet. —Sed de tali medicamentorum uſu ſatis jam dictum (1345.) eſt.—Rationi autem pariter atque rei factæ conſentaneum eſt, leniorem alvi purgationem temporibus et regionibus calidis quam frigidis magis eſſe neceſſariam.

1411. Diu ſolenne fuit, (neque ſane aut populus aut omnes medici hactenus iſtum morem prorſus abjecerunt), poſt multos morbos acutos catharticum medicamentum dare, et idem interdum ſæpius repetere; quo nihil fere inutilius excogitari poteſt, neque in pleriſque exemplis perniciosius corpori jam plus ſatis purgato et valde infirmato. Quod ſi interdum, decedente morbo acuto, et gravioribus ejus ſignis ſublatis, vel ſaltem ſublevatis, quædam adhuc moleſta ſunt, et tali remedio egent, nihil ſane obſtat quo minus adhibeatur. Hujuſmodi vero neceſſitas multo rarior eſt quam vulgo creditur, et longe aliam rationem habet.

1412. Periculofa eft alvi purgatio infirmis, mobilibus, gracilibus, (ut fertur), phthificis, gravidis, puerperis, fœminis (ut iis fanctiffime perfuafum eft, non fecus ac omnes aliæ exinanitiones) quibus menfes vel fluunt vel inftant, iifque demum qui vel laborant *hæmorrhoide* vel huic faltem morbo obnoxii funt, præfertim fi acrius fumptum fuerit medicamentum, veluti aloe, quæ folutu tardiffima ad anum ufque fuam deducit acrimoniam : et caute admodum tentanda eft, etiam per medicamenta leniffima, in ventriculi aut inteftinorum inflammatione, aut in quavis horum teneritudine, veluti a *dyfenteria*, aut alvi fluxu diuturniore.

1413. Nimis frequens alvi purgatio, quamvis primo neceffaria, multum nocet, cum univerfo corpori, quod valde infirmat, tum maxime inteftinis ipfis, quæ interdum præter naturam debilia, et tenera, et irritabilia reddit, fæpius vero torpida et tarda; unde alvi duritia, et neceffitas alvi

vi ſubinde per medicamenta ciendæ. —— Sanguinem quoque ipſum, non aliter quam frequens illius detractio, tenuem et pallidum facere ſolet.

1414. In alvi purgationibus ratio non levis habenda eſt peculiaris conſtitutionis ægri, cum quod ad naturam medicamentorum attinet, tum quoque quod ad horum quantitatem, mixturam, præparationem, et demum tempus quo debent aſſumi.

1415. Commode ſumuntur cathartica vel hora ſomni, vel bene mane, prout ipſa promptius vel tardius alvum moveant.

1416. Prodeſt ſæpe medicamentum non omnem ſimul exhaurire, ſed diviſis portionibus, per idonea intervalla, paulatim ſumere; ſic enim neque ventriculus plus æquo gravatur, neque vomitus accidit, neque fere plus ſatis ſumitur, neque inteſtina nimis irritantur, et alvi purgatio multo facilior, et quidem certior fit.

1417. Medicamenta

1417. Medicamenta quæ fluida forma hauriuntur, ſcilicet vel prorſus ſoluta, vel ſaltem plurima aqua diluta, promptius, facilius, et certius purgare ſolent, quam quæ dura, vel ſolida ſaltem, devorantur.

1418. Quapropter cum ſolidiora data fuerint, præſertim ſi ſimul acriora ſunt, diluendum eſt multo potu tenui et leni, decocto avenaceo, ſero lactis, juſculis levibus, et ſimilibus. Hoc modo medicamentum vel ſolvitur, vel bene diffunditur in inteſtinis, et his minus nocet, et tormina vel nulla vel levia, et dejectiones copioſiſſimas efficit. Minime vero diluendum eſt cum aliquid beneficii a ſtimulo et irritatione medicamenti expectamus, veluti in hydrope, in quo non tantum ad purgandam alvum, quam ad excitandum corpus, et augendam actionem vaſorum reſorbentium, cathartica dari ſolent.

1419. In gravi et diuturna alvi duritia, non tantum medicamentis per os hauſtis

(quæ

(quæ ſane periculo ſuo (1412.) non carent) fidendum, ut alvi ductio per idoneas lotiones negligatur, quæ nihil periculi in ſe habet, et actionem medicamentorum tutiorem et faciliorem reddit.

1420. Cum nauſea vel vomitus urget, non modo per exiguas portiones medicamenta cathartica dare oportet, ſed ſimul, vel brevi antea, aliquid anodyni tentare, vel (quod fere optime reſpondere ſolet) tale medicamentum per clyſterem in inteſtina infundere, ad compeſcendum ventriculi tumultum, ut catharticum, alioquin mox rejiciendum, in eo retineatur.

1421. Sæpe etiam prodeſt, veluti in magno dolore, aut diuturna vigilia, anodynum una cum carthartico dare, ſcilicet quod hujus actionem non tantum impedit, quam tardiorem reddit.

1422. In valde debilibus et mobilibus, juvat ſæpe poſt alvi purgationem, non ſe-

cus

cus ac poſt vomitum, et iiſdem de cauſis, anodynum dare.

1423. Inter alvi purgationem ægri a frigore facillime læduntur, non magis forte propter corpus tunc infirmatum, et ſolutum, et languens, quam propter curſum humorum præter ſolitum ab externis derivatum, et ad internas partes verſum; neque ideo inutile eſt frigus tunc temporis diligenter evitare.

1424. Haud parum ſæpe præſtat alvum per lotiones ſeu clyſteres ducere, quam per medicamenta ore devoranda purgare.

1425. Alvi ductio enim promptius, et certius, et facilius, et mitius reperitur auxilium quam alvi purgatio, et ideo valde infirmis et irritabilibus magis convenit, præſertim cum alvum non tantum purgare, quam ſemel ſolvere cupimus, quod ſæpe neceſſarium eſt cum copioſior purgatio pernicioſiſſima foret. Effectus vero

medicamenti per os ſumpti adeo ſunt incerti, ut dum huic alvum ne minimum quidem moverit, illum vehementiſſime purgaverit.

1426. Lotiones vero per anum infuſæ, plenius inteſtinum ſatis efficaciter exinaniunt, partim ſtimulo ſuo, (ſi acriores fuerint), qui id excitat ejuſque motum accelerat, et ſecretionem et fluxum humorum qui in id funduntur promovet, et deſidendi cupiditatem inducit; partim quoque mollito aut diluto ſtercore duriore, viiſque per quas excerni debet fotis, et madefactis, et quaſi inunctis, quo facilior dejectio fiat.

1427. Ad hunc finem medici adhibere ſolent aquam tepidam, multaque decocta emollientia, et mucoſa et oleoſa medicamenta, et omnia fere cathartica, a leniſſimis ad acerrima, prout leni aut acriore ſtimulo opus fuĕrit. Fumus *Nicotianæ* creditus eſt validiſſimum ſtimulum inteſtinis impertire, ſed ſua, neque ſane levia, ut jam

(1368.) expositum est, incommoda habet. Stimulus plerumque satis efficax et omnino tutus dari potest, lenissimis rebus ea quantitate infusis ut plenius intestinum aliquantum distendant. Tantum quidem aquæ per idoneum siphonem interdum immissum est, ut hæc non modo plenius intestinum impleret, sed, superato isto renixu qui ab imperfecta valvæ *coli* oriri posset, tenuius intraret, perque id ad ventriculum ascenderet, ex eo evomenda. Sed hoc, satis manifestis de causis, non temere est tentandum. Non multum ab hoc alienum fuit vetus remedium, aëre per follem immisso intestina distendere.

1428. Prosunt vero lotiones non modo exinanito pleniore intestino, sed hoc quoque partibusque vicinis quasi balneo quodam fotis atque solutis, et *spasmo*, siquis forte adesset, liberatis, et sanguinis motu per imum ventrem expedito. Hinc utiles in doloribus colicis, et calculosis, et in stranguria, &c. et in inflammationibus aliisque

liisque morbis remotarum partium, veluti capitis, aut pectoris; et quidem in omnibus, vel plerisque saltem, morbis, ubi cathartica medicamenta per os sumpta prodesse solent.

1429. Hic quoque observari potest multa medicamenta, præter cathartica, aliasque res, eosdem fere in corpore effectus præstare si in intestina per anum infusa fuerint, ac solent habere per os devorata; ita ut clysteres medicati merito in magno usu sint. Hoc modo enim nutrientia, diluentia, refrigerantia, anodyna, roborantia, antiseptica, stimulantia, &c. commode sæpe dantur, cum aliter dari non possent. Multi enim nervi, sensusque valde acutus, inferiori non secus ac superiori intestini parti insunt, neque desunt vasa absorbentia et lactea.

1430. Ante clysterem medicatum sæpe necesse est communem præmittere, ad exinaniendum plenius intestinum, quo reddito,

dito, alter immittendus eſt. Qui vero retinendi ſunt, ad paucas tantum uncias infundi debent, ne diſtento et irritato inteſtino (1427.) brevi rejiciantur.

1431. Lotiones plerumque tepidæ immittuntur, ut neque calore, neque frigore ſuo, inteſtino noceant: nihil vero obſtat quo minus (ubi tali opus eſt auxilio) frigidiſſimæ infundantur.

1432. Nimis frequens lotionum uſus, aut lotiones nimis acres, pari ratione nocent ac nimis frequens alvi purgatio (1413.), aut medicamenta nimis acria (1404.).

1433. Medicamenta cathartica interdum ſolida forma in anum immittuntur, et hoc modo adhibita, *ſuppoſitoria*, vel *glandes* dicuntur. Horum effectus boni pariter atque mali ex jam dictis (1425, 32.) facile intelligentur. Interdum adverſus vermiculos illos *aſcarides* dictos qui in imo inteſtino

ſolent

ſolent nidulari, interdum ad provocandam *hæmorrhoidem*, ubi hæc male ſuppreſſa fuerit, vel aliquid boni ab ipſa fluente expectatur, haud inutiliter adhibita ſunt. Non minimum vero eorum incommodum eſt, acriora præſertim ſi fuerint, quod fluxum iſtum, non omnibus aut utilem aut tutum, intempeſtive nonnunquam inducant.

1434. Aliquando obſervatum eſt, odores, parteſque volatiles medicamentorum quorundam catharticorum, nonnullis delicatioribus alvum brevi et ſatis valide ſolvere, et fertur populos quoſdam rudes tali alvi purgatione vulgo uti. Medici vero huic nequeunt confidere: non deſunt tamen qui teſtantur, quædam medicamenta infantes nonnunquam bene purgaſſe, cum parvulorum abdomina iis probe illita fuerant; et hoc forte interdum uſui eſſe poterit.

1435. Haud parum ſæpe prodeſt ad ſolvendam alvum, ſive medicamentum antea datum tormina tantum citra dejectionem

effecerit,

effecerit, five tormina a ftatu inteftinorum morbofo fponte nata fint, abdomen, vel forte totum corpus, aqua aliifque rebus calidis fovere. Quod profecto minime mirum eft, cum calor tanta vi gaudeat corpora noftra relaxandi, *fpafmumque* refolvendi.

1436. Supereft et alia ratio alvum folvendi, quæ quidem minime certa eft, quamvis haud raro mirabiliter refponderit, multofque ægros pene defperatos a fuo morbo liberaverit. Hæc autem nihil aliud eft quam frigidam partibus inferioribus fubito afpergere. Tantus enim inter pedes aliafque partes inferiores et inteftina confenfus intercedit, ut nonnullis, fi pavimento tantum frigido aliquandiu inftiterint, vel fi pedes madefactos, vel quacunque de caufa frigidos habuerint, alvus ftatim fere fluat. Quod fi frigus fubito et inopinato pedibus et cruribus admotum fuerit, efficacius adhuc alvum ciet, cum non modo confenfus per nervos externas inter

et

et internas partes, ſanguiniſque curſus mutatus, ſed ingens ſimul et generalis ſtimulus juvare poſſit. Aſperum quidem remedium videtur, neque leviter tentandum, ſed minime periculoſum, neque ideo negligendum ubi uſitatiora parum valuerint.

CAP. XXXVI.

De remediis diureticis.

1437. REmedia *Diuretica* dicuntur illa quæ urinam movent. Plurima quidem medicamenta aliaque remedia tali facultate gaudent, ut ex innumeris fere obſervationibus, nec paucis experimentis de induſtria factis, ſatis conſtat; neque dubium eſt multos a graviſſimis aliquando morbis ope remediorum hujuſmodi penitus convaluiſſe. Veriſſimum tamen eſt, et maxime dolendum, eorum effectus adeo eſſe incertos, ut nemo medicus polliceri poſſit ſe ægro cuiquam per ulla medicamenta urinam eſſe moturum; ſæpe enim quæ

quæ jure validiſſima habentur, urinam ne minimum quidem movent.

1438. Quo facilius eorum actio intelligatur, recordandum eſt, multum tenuem humorem, et omnem fere ſalem qui nimius in ſanguine ineſſet, multamque materiam corruptam et acrem varii generis, per renes excerni.

1439. Hinc non ægre cogi poteſt, multum potum tenuem, varioſque ſales, multaque acria medicamenta in corpus recepta, urinam eſſe citura. Et profecto omnia efficaciora medicamenta *diuretica* ſunt vel potus diluentes, vel ſales aliqui, vel varia acria, quæ cum ſanguine ad renes delata hos ſtimulent, et ad ſecretionem ſolito copioſiorem excitent. Sunt quidem qui opinantur, ſtimulum idoneum aliis et ſatis remotis partibus, veluti inteſtinis aut cuti admotum, cum renibus ita poſſe communicari ut urinam moveat; et aliquid hujuſmodi

jusmodi interdum accidere satis manifestum est.

1440. Actio quoque salium, et omnium acrium medicamentorum, valde promovetur bibendo multum potum diluentem: hoc autem in quibusdam morbis non semper convenit, et minus adhuc sæpe convenit diluentia sola dare ad provocandam urinam; quamvis enim hæc aliquando plus augeant urinam quam portione potus qui haustus fuerat, et sic vere *diuretica* fiant, id minime perpetuum est, et nisi sit nihil fere proficitur, neque sane tantum potus incommodo aut interdum periculo aliquo carebit.

1441. Observandum est actionem omnium *diureticorum*, diluentium pariter, et salium, et aliorum acrium, pendere multum a statu corporis quod ad calorem vel frigus, exercitationem vel quietem; omnis enim calor, et vehemens exercitatio, exhalationem per cutem et sudorem insigniter

niter promovent et augent, et urinam pro rata parte cohibent; frigus vero, et lenior exercitatio in aëre frigido, contrarium prorſus effectum habent; quo fit ut omnia fere *diuretica* medicamenta ita adhiberi poſſint, ut pro urina ſudorem eliciant; omniaque fere ad ſudorem eliciendum præſcribi ſolita, urinam aliquando moveant.

1442. Singula vero medicamenta *diuretica* quod attinet, adeo numeroſa ſunt ut ægre recenſeantur; quapropter ſat fuerit præcipua eorum genera enumeraſſe. Hæc inter imprimis (1439.) venit aqua pura, et omnis fere potus, quamvis mitiſſimus, veluti ſerum lactis, multæ infuſiones herbarum aliarumque frugum, multæque aquæ medicinales ſua natura minime acres. Potus vero qui aliquid acrimoniæ in ſe habent prioribus plane efficaciores ſunt; quales ſunt cereviſia tenuis et acris, et omnis ſane cereviſia vetuſtior et jam ad acorem vergens, et multa vina aſpera, ve-

luti *Rhenanum*, et potus noſter *punch*, et ſimilia.

1443. Salium omne genus ad ciendam urinam nonnihil valet; ex *acidis* vero, *vegetabile*, veluti acetum, aut ſuccus citreorum, maxime in uſu eſt, et foſſilia raro præcipiuntur, quamvis non dubium ſit unum ſaltem ex iis, nitroſum ſcilicet, ſimili vi pollere: ſal quoque ſuccini a nonnullis multum laudatus eſt; et cryſtalla *tartari* non immerito frequentiſſime adhibentur. Ex *alcalinis*, fixa pro *diureticis* ſæpius præſcribuntur, et præſertim foſſile, cujus vires haud exiguæ creditæ ſunt, ſed parum certæ reperiuntur; volatile, utpote quod corpus nimis excitet, et ſudorem elicere ſoleat, ad movendam urinam raro datur.—Ex *neutris* demum ſalibus, quamvis omnes nonnihil valeant, nitrum forte optimum eſt; ſal ammoniacus vero, et ſal *polychreſtus*, et *ſpiritus Mindereri*, et hauſtus *Riverii*, &c. ſuos laudatores habent. Huc quoque referri

ferri debent aquæ illæ medicinales quæ aliquid ſalis *neutri* continent.

1444. Multæ herbæ acres varii generis inter *diuretica* recte enumerantur; veluti ſinapi, raphanus ruſticanus, allium, ſcilla, daucus, geniſta, *ſeneka*, *pareira brava*, *colchicum*, &c. Multa quoque olea *eſſentialia* herbarum, vel balſama, ſimili vi gaudent, veluti terebinthina, oleum juniperi, &c. Herbæ etiam haud paucæ amaræ, et quidem vere aſtringentes, veluti *uva urſi*, huc a nonnullis relatæ ſunt: ſed de harum viribus parum conſtat.

1445. Stimulantia medicamenta ex animalibus derivata (1191.), *millepedes*, cantharides, &c. inter *diuretica* ſemper recenſentur; et certum eſt cantharides omnes fere partes quæ urinæ ſecretioni et excretioni inſerviunt acerrime ſtimulare, non ſine gravi incommodo, vel etiam periculo, ſi incautius adhibitæ fuerint. Nihilominus vero plurimum abeſt ut urinam efficaciter moveant,

moveant, et ideo hoc consilio raro præcipiuntur.

1446. Quamvis multa et satis acria medicamenta stimulantia ex metallis deriventur, quæ forte ita adhiberi possent ut urinam cierent, talia medicamenta vix inter *diuretica* enumerantur, et pauca eorum ad movendam urinam adhibentur. Argentum vero vivum hic optimo jure recenseri potest, non quod vi ulla speciali gaudeat renes irritandi et urinam movendi, (bene enim notum est id alias partes aliasque secretiones facilius et magis afficere), sed quia toti corpori, omnibusque præsertim partibus secernentibus stimulo est, qui haud difficulter ita dirigi queat, ut quasdam præ cæteris excitet. Raro quidem et parce, ut vulgo solet adhiberi, urinam movet; cujus rei non alia videtur esse ratio, quam quod omnes fere qui illo utuntur præter solitum calidi servantur, vel saltem a frigore vel levissimo diligenter defenduntur. Quod si corpus modico frigori objicitur, vel nullus saltem præter solitum

tum calor adhibetur inter argentum vivum ſumendum, tum ſæpe urinam inſigniter movet. Hoc autem certius adhuc facit, ſi non ſolum datum fuerit, ſed una cum alio medicamento, veluti ſcilla, quod id quaſi ad renes dirigat. Hujuſmodi compoſitio et conjunctio medicamentorum, remedium *diureticum* omnium forte quæ hactenus cognita fuerint efficaciſſimum præbet.

1447. Poſtremo, inter remedia *diuretica* recenſere oportet oleum commune et mite, quod, ut idoneus auctor teſtatur, et experientia haud parca oſtendit, ita adhiberi poteſt ut urinam inſigniter moveat; nimirum, ſi abdomen eo inunctum fuerit et probe fricatum. Ratio hujus rei ſatis obſcura eſt: oleum ipſum nullum ſtimulum, fricatio, exiguum omnino corpori dare poteſt; et vix credibile eſt oleum cuti admotum exhalationem per illam ita impedire ut urina inde copioſior fiat. Notum eſt fricationes, præſertim cum oleo, actionem vaſorum reſorbentium

ſorbentium plurimum augere, et interdum tumores inſignes artuum hydropicorum brevi diſcutere, neque abſimile videtur, magnum illum urinæ fluxum qui in ſolis fere hydropicis a fricationibus cum oleo observatus eſt, magna ſaltem ex parte, fuiſſe effectum ab aquis denuo reſumptis et ad renes delatis.

1448. Effectus *diureticorum* ſatis ſimplices ſunt, et intellectu minime difficiles; varii autem, ſecundum naturam variorum medicamentorum quæ data fuerint; quorum ſcilicet alia (ut ex eorum enumeratione ſatis perſpicuum eſt) plane calefacientia ſunt, alia refrigerantia, alia urinæ acrimoniam haud parum augent, alia eandem minuunt atque obtundunt; ita ut probe conſtet, non omnia in omnibus morbis pariter idonea futura.

1449. Effectus vero maxime generales omnium hujuſmodi medicamentorum, et ipſius exinanitionis quam efficiunt, hi fere

ſunt;

ſunt; impedimenta vel obſtructiones qualiacunque urinæ ſecretioni et excretioni obeſſent, ſummovent; renes, et meatus et veſicam urinæ, aucta hujus quantitate, probe eluunt; tenuiores partes ſanguine detrahunt, ipſumque ideo ſpiſſiorem reddunt; et quantitatem humorum circumeuntium minuunt, eorumque itaque impetum temperant; et majorem eorum ad renes, et minorem igitur ad alias partes derivationem faciunt; et alias ſecretiones et excretiones, veluti per cutem aut alvum, cohibent; et actionem demum vaſorum reſorbentium promovent atque intendunt.

1450. Hinc facile intelligetur *diuretica* remedia varii generis multum ſæpe eſſe profutura hydropicis, calculoſis, (præſertim cum calculi adhuc valde minuti ſunt et in renibus tantum hærent), iiſque qui urinam nimis parcam, ejuſque ſecretionem aut excretionem variis de cauſis impeditam aut obſtructam habent, iiſque demum

quibus ſanguis nimis tenuis et aquoſus eſt. Narrantur quoque, magis forte ob rei veriſimilitudinem quam ipſius experientiam, interdum prodeſſe in nimiis ſudoribus, aut alvo nimis cita, aut ſanguinis nimia abundantia, aut nimio impetu, veluti in febre vehemente, aut diſtributione abnormi, multiſque morbis partium a renibus remotarum, veluti capitis, aut pectoris, qui forte a morboſa ſanguinis in iis congeſtione, aut ad eas derivatione, quodammodo penderent. Dicuntur quoque iis ægris optime convenire, qui, propter infirmitatem aliaſque cauſas, graviores exinanitiones non poſſint tolerare, et tamen aliquid exinanitionis requirant.——Hæc omnia vero minus firma ſunt; et quamvis minime dubium ſit febres aliquando et inflammationes, forte et alios quoſdam morbos cum inſolito urinæ fluxu ſolvi; tamen minime certum eſt hunc eſſe cauſam ſoluti morbi, cujus ſæpe effectus potius eſſe videtur, et minus adhuc conſtat num magnus urinæ fluxus arte excitatus ſimiles in talibus

morbis

morbis ſalutares effectus unquam præſtiterit.

1451. Medicamenta quædam inter *diuretica* recenſita, veluti diluentia, (ſcilicet quæ urinam ſimul copioſiorem et mitiorem faciunt), haud parum ſæpe proſunt in variis irritationibus aut vitiis viarum per quas urina tranſit; veluti a calculo, inflammatione, ulcere, *gonorrhæa virulenta*, defectu aut conditione morboſa muci naturalis. Hujuſmodi vero beneficium viribus eorum *demulcentibus* (1294.), potius quam *diureticis* (1442.), plane tribuendum eſt.

1452. Quamvis *diuretica* rarius ita dentur ut corpori multum noceant, tamen ſatis perſpicuum eſt prudentia aliqua in eorum adminiſtratione opus eſſe, ſcilicet quorum abuſus haud parum periculoſus eſſe poterit, ut nonnulli plus ſatis experti ſunt, ſive nimis acria data fuerint, ſive nimis

frequenter repetita. Sic enim totum corpus valde infirmatur, et renes imprimis ita læduntur, ut vel torpidi facti ægre in posterum ad suum munus valeant, vel laxati et soluti nimium humoris, ejusque a sana urina longe diversi, excernant; quod mali genus, *diabetes* dictum (726.), molestissimum aliquando reperitur, et sanatu difficillimum. Præterea, irritatio acriorum medicamentorum, meatibus urinæ, et vesicæ, multum nocere potest, eorumque mucum abradere; unde forte stranguria (734, 5.) et similia mala, præsertim in senibus, qui natura etiam istiusmodi malis admodum proclives existunt.

CAP.

C A P. XXXVII.

De remediis diaphoreticis et ſudorificis.

1453. REmedia *diaphoretica* apud medicos dicuntur illa quæ exhalationem per cutem promovent; *ſudorifica* vero quæ ſudorem eliciunt. Conjunctiſſima autem ſunt hæc bina genera remediorum, et vix, ac ne vix quidem, ſeparanda aut diſtinguenda, cum eadem auxilia, ſecundum eorum adminiſtrationem, utrumque effectum præſtare poſſint, qui ſane ſpecie et magnitudine magis quam natura diverſus eſt.

1454. Illorum vero naturam et actionem quod attinet, imprimis obſervandum eſt,

adhuc

adhuc valde dubium esse num ulla existant medicamenta vi aliqua speciali prædita cutem stimulandi, vasaque ejus, quæ vel tenuem vaporem exhalant, vel sudorem fundunt, ad actionem solito validiorem ciendi. Neque profecto stimulantia generalia in corpus recepta ad cutem natura ita diriguntur, ut hanc præ aliis partibus afficiant, quod de nonnullis ex *diureticis* (1439.) et renibus satis manifestum et certum est.

1455. Alia igitur et haud parum diversa ratione, excretio per cutem (quicum exhalatio per pulmonem comprehendi debet, utpote vel ejusdem, vel simillimæ saltem naturæ) per varia medicamenta promovetur, quorum usus et actio ex jam (702, 19.) dictis de sudore et halitu cutis facile intelligentur. Multus enim humor per cutem usque transit, (præsertim si hæc calida servatur), eo fere liberius et copiosius quo plus in sanguine abundaverit; sanguinis quoque motus incitatior, qualiscunque fere ejus causa fuerit, excretionem

nem per cutem promovere ſolet, niſi aliquid præter ſolitum huic obſtiterit; quicquid porro cutem ſolvit et laxat, ejuſque foramina patefacit, ſudori multum favet; et demum, propter conſenſum illum notabilem qui cutem inter et alias quaſdam partes, ventriculum imprimis, intercedit, certæ hujus affectiones, veluti nauſea aut vomitus, exhalationem promovent, et quidem ſudorem ſæpe eliciunt, partim forte aucta vaſorum ejus actione, partim quoque ſoluta ejus compage, ita ut humoribus exhalandis minus reſiſtat.

1456. Quin et experientia ſatis oſtendit, medicamenta, quæ maxima et certiſſima vi pollent in hac excretione promovenda, eſſe vel diluentia, vel ſtimulantia, vel ſedantia, vel emollientia, vel vomitoria, vel demum varias hujuſmodi medicamentorum compoſitiones et conjunctiones, quales ſæpe, variis de cauſis, plus ſolent in eliciendo ſudore valere quam ulla medicamenta ſimplicia.

1457. Ex

1457. Ex diluentibus, præter aquam, omnem fere potum tenuem adhibere possumus ad promovendum sudorem; veluti serum lactis, decoctum avenaceum aut hordeaceum, multaque herbarum decocta et infusiones.

1458. Potus vero tenues et simul aliquantum stimulantes, qualia sunt serum vinosum, potus ille *punch* dictus, omnis fere liquor fermentatus, vel cui pauxillum medicamenti cujusvis stimulantis admissum fuerit, magis adhuc quam priora (1457.) valere solent.

1459. Multi sales, non modo stimulantes qui habentur, sed ipsi etiam qui optima refrigerantia medicamenta (1221.) sunt, hic quoque enumerari debent; cujusmodi sunt *acidum vegetabile*, veluti acetum, aut succus citreorum, nitrum, mixtura *salina Riverii*, &c. Effectus vero *acidi vegetabilis* in sudore eliciendo sunt admodum exigui et incerti; ejusque usus plane tribuendus est opinioni parum

parum certæ, ſed olim apud medicos receptæ, de vi aliqua ſanguinem ſolvendi et attenuandi, quam illi imputare placuit; nunc vero et opinio iſta et medicamentum ſimul fere obſoluerunt. Nitrum vero a multis medicis, et mixtura *ſalina Riverii*, et *ſpiritus Mindereri*, &c. ab omnibus fere quotidie præſcribuntur, et profecto nonnihil prodeſſe videntur, et in refrigerando corpore, et aliquando in promovendo ſudore. Sed his etiam, et ſimilibus, utcunque ſub nomine *diaphoreticorum* refrigerantium decantentur, parum fidendum eſt, niſi multo largius ſumantur quam vulgo ſolent.

1460. *Alcali* fixum raro ad ſudorem eliciendum datur, neque omnino idoneum remedium videtur; volatile autem frequenter, et olim multo frequentius. Hoc autem, ſolida forma ſi fuerit devoratum, quamvis corpus multum ſtimulet et calefaciat, nullum ſæpe elicit ſudorem, niſi multus ſimul hauſtus fuerit potus tenuis; et me-

 lius

lius fere ſumitur jam multa aqua aliove potu idoneo dilutum.

1461. Ex herbis, omnes fere aromaticæ (1184.), aliæque bene multæ acres, veluti *contrayerva*, *guiacum*, *ſeneka*, *ſerpentaria*, *ſaſſafras*, &c. earumque olea *eſſentialia*, et *camphora*, et ſimilia, in eliciendo ſudore utilia reperiuntur, præſertim ſi cum multo potu tenui fuerint aſſumpta. Sic quoque *ſarſaparilla*, quamvis natura admodum lenis, efficax ſæpe fit medicamentum.

1462. Ex metallis, ſtibium et argentum vivum (quorum inter ſtimulantia et evacuantia medicamenta ſæpius jam facta eſt mentio, et ſemel atque iterum poſthac erit facienda) ad promovendam exhalationem per cutem haud raro adhibentur; et interdum non leniorem tantum exhalationem, ſed copioſiſſimum ſudorem efficiunt. Medicamenta ex ſtibio parata hoc ſæpe faciunt, quamvis neque vomitum neque nauſeam moverint, quapropter ſudor quem eliciunt

eliciunt non solis eorum viribus (1455, 6, 64.) vomitoriis tribuendus est. Argentum quoque vivum, innumeris et quidem diversissimis formis in corpus receptum, (modo quantitas ejus idonea sit), excretionem per cutem plane auget, nisi aliquid præter solitum huic obstiterit. Fertur tamen quædam medicamenta ex eo parata, veluti *mercurium sublimatum corrosivum*, pro *diaphoreticis*, aliis multum præstare, quæ scilicet alias partes magis quam cutem afficere videntur.

1463. Ex sedantibus medicamentis, non modo refrigerantia quædam (1459.) ad eliciendum sudorem sæpe præcipiuntur, quorum sane vires ancipites (1158.), effectusque neque certi neque magni (1459.) sunt, sed *narcotica* etiam, et præsertim opium, quod pro *diaphoretico* aliquando insigniter prodest, partim forte (1212.) laxata cute, ejusque sic foraminibus patefactis, partim quoque somno, vel quiete saltem ægro conciliata, quæ sudori multum favet, et cutem solvit, per naturalem corporis

calorem, et exhalationem perpetuam, quæ tunc circa id quasi accumulantur.

1464. Vomitoria medicamenta, præsertim ex stibio parata, vi haud exigua (sed minime certa aut perpetua) pollent excretionem per cutem promovendi, quamvis etiam minore quantitate sumpta quam quæ plenam vomitionem cieat. De hujus rei ratione, quæ quidem valde obscura videtur, alibi jam dictum est.

1465. Sunt quibus persuasum est similem virtutem in catharticis medicamentis inesse, et nonnulli non dubitarunt ea generatim inter *diaphoretica* recensere. De nonnullis eorum, veluti *guiaco*, aut terebinthina, aut argento vivo, &c. res satis certa est, scilicet quæ natura valde stimulantia et calefacientia, ita possunt adhiberi, ut alterutram exinanitionem efficiant; neque absimile est, multa alia ex validioribus catharticis per suum stimulum duplicem quasi effectum, dejectionem nempe et sudorem,

dorem, aliquando eſſe præſtitura, ut ſagax olim clinicus expertus fuiſſe videtur; quin et interdum ſudorem ſolum efficere, alvumque ne minimum quidem movere poſſunt, nimirum ſi vel parcius data fuerint, vel cum aliis quibuſdam remediis conjuncta, vel demum ſi corporis ipſius conditio variæque res externæ ſudori favent, et alvi purgationi adverſantur. Hæc etiam, quibuſcunque remediis fuerit effecta, quamvis primo ſtatim aſpectu ſudaturis alieniſſima videretur, interdum non inutilis eſſe poteſt, laxato ſcilicet toto corpore, ita ut facilior ſudori per foramina cutis tranſitus concedatur.——Multum vero abeſt ut cathartica medicamenta, qualiſcunque demum illorum actio fuerit, in promovendo ſudore æque proſint ac vomitoria; et profecto hoc conſilio rariſſime adhibentur.

1466. Variæ medicamentorum quæ jam enumerata ſunt conjunctiones, in eliciendo ſudore plus ſolent valere quam eadem ſeorſum

orſum adhibita; cujus rei ratio aliquatenus ſaltem intelligetur, ſi recordamur quot diverſis modis (1455.) exinanitio iſta promoveri poſſit. Effectus vero quorundam ex hujuſmodi compoſitis medicamentis, multo majores ſunt quam a viribus ſimplicium ex quibus conſtant, ſagaciſſimi medici potuiſſent ſperare.

1467. Sic vomitorium medicamentum cum opio junctum, ſudorem multo efficacius elicit quam alterutrum ſolum faceret. Et medicamentum omnium forte quæ ad movendum ſudorem adhibentur efficaciſſimum, conſtat ex opio et *ipecacoanha*, quibus quadruplum et amplius ſalis *neutrius* adjectum eſt. Hoc modo neque ſomnus a ſatis ampla opii portione, neque vomitus ab *ipecacoanha* plerumque efficitur; et ingens fere ſudor prorumpit. Et compoſitio ipſa, quam multi medici tanquam abſurdam et ridiculam olim aſpernabantur et repudiabant, nunc omnium conſenſu utiliſſima habetur. —— Fertur cathartica ſimiliter

militer cum opio juncta, in eliciendo sudore haud parum aliquando prodesse.

1468. Stimulantia quoque cum opio juncta sudorem haud male eliciunt, neque alio magis remedio quam tali compositione per multa secula medici usi sunt, ubi illis sudorem provocare videbatur. Hujusmodi sunt Mithridaticum antidotum, et theriaca *Andromachi*, et alia quædam ejusdem generis remedia; quæ quidem, numero rerum ex quibus constant, ridicula videntur, et non immerito medicinæ dedecus et medicorum opprobrium habita sunt; natura vero earum, minime sunt absurda; quamvis enim multæ res inutiles et parum idoneæ in iis insint, aromatica aliaque stimulantia medicamenta, et opium, semper eminent, et junctis viribus bonum remedium efficiunt.

1469. Haud parum sæpe prodest, veluti in hydrope, vires argenti vivi cum aliis remediis conjungere quæ ad eliciendum sudorem præcipiuntur. Hoc optime fit si id

id per aliquot dies prius datum fuerit quam alia remedia adhibeantur, ut corpus probe pervadat, et os aliquantulum afficiat.

1470. Diluentia demum medicamenta (ſiquidem medicamenta vocari debeant tales res) cum omnibus fere aliis ad promovendum ſudorem, in pleriſque ſaltem morbis, recte dantur, præſertim cum ſudor jam proruperit, vel aliquandiu forte manaverit.

1471. Præter vero hæc et ſimilia bene multa medicamenta, ſunt et alia quædam auxilia in ſudore eliciendo efficaciſſima; qualia ſunt varia remedia emollientia, veluti balneum calidum, fomenta, vapores calidi aquæ vel *ſpiritus* vini, et calor denique, quocunque fere modo adhibitus fuerit. Hæc profecto, utpote quæ ſummam cutem mirabiliter relaxant, interdum ad copioſiſſimum provocandum ſudorem, nullo aſſumpto medicamento, ſufficiunt. Sæpe etiam neceſſaria

neceſſaria ſunt, vel utiliſſima duntaxat, antequam medicamenta ad eliciendum ſudorem devorentur; quorum effectus, alioquin exiguos, et incertos, et aliquando pernicioſos futuros, (ſcilicet ſi nullum efficerent ſudorem, corpuſque tantum calefacerent), certiores et tutiores reddunt. — Hoc modo quoque, ſudor a parte ſingulari, veluti artu quovis, ubi generalis minus conveniret, facile elicitur, reliquo corpore parum ſudante.

1472. Obſervandum tamen eſt calorem omnem, ſive ſiccum, ſive per balneum, aut fotum, aut vapores admotum, non modo cutem relaxare, ſed ſtimulum ſimul validiſſimum toti corpori, partibuſque imprimis quæ ſanguinem movent, impertire, ita ut duobus plane modis ſudorem eliciat. ——Idem quoque monendum eſt de uſu potus calidi, qui ſæpe vel ſolus, vel cum aliis medicamentis, ad movendum ſudorem adhibetur.

1473. Idoneus etiam veſtitus ad pro-

movendam exhalationem per cutem et eliciendum ſudorem haud parum confert; qualis ſcilicet et corpus a frigore ſatis defendat, et humorem cutis bene abſorbeat, ut nihil madidi aut frigeſcentis hanc contingat. Quocirca induſium laneum, pro linteo, remedium ſæpe haud contemnendum reperitur. Munditia quoque veſtimentorum, ratione non multum aliena, utiliſſima res eſt.

1474. Cœlum quoque calidius petere, egregium omnino auxilium eſt; ſcilicet quod excretionem per cutem, alioquin parcam futuram, et ſæpe penitus cohibendam, per totos menſes, vel per annos integros, ſi opus fuerit, efficaciſſime promovet.

1475. His omnibus quæ de calore aliiſque remediis emollientibus tradita ſunt, primo ſaltem aſpectu, valde diſſentaneum videbitur, frigus quoque inter remedia enumerare, quæ vel exhalationem per cutem promovere, vel ſudorem etiam elicere poſſint: res tamen non eo minus vera eſt.

Talis

Talis quidem frigoris effectus minime perpetuus eſt, ſcilicet qui multum pendeat a ſtatu corporis cui admovetur; robuſtis autem et validis, quæ id bene tolerare poſſunt, egregio ſæpe remedio eſt. Sic, multis, hauſtus aquæ frigidæ ſudorem aliquando movet, et uſus balnei frigidi exhalationem per cutem inſigniter promovet: nec deſunt multæ obſervationes quæ ſuadent, et homines nonnulli qui teſtantur ſe fuiſſe expertos, aëra frigidum (modo ſiccus fuerit) corpori libere admotum ſimiles præſtare effectus, juvante præſertim idonea corporis exercitatione. Hujuſmodi frigoris effectus viribus ejus ſtimulantibus (1198.), forte etiam et roborantibus (1108, 21.), plane ſunt tribuendi.

1476. Idonea corporis exercitatio inter præſtantiſſima et ſaluberrima remedia *diaphoretica* merito recenſetur; modica enim, exhalationem per cutem optime promovet; vehementior, copioſum fere ſudorem elicit, ipſis etiam hominibus qui omnibus

medicamentis vulgo usitatis ad sudandum vix, ac ne vix quidem, cogi possint. Effectus vero talis exercitationis in promovendo sudore, plane pendet (maxima saltem ex parte) ab incitato (425. 702.) sanguinis motu.——Sed de variis exercitationis viribus et usibus satis jam (1096. 1107. 1199. 1201.) dictum est. Crebra quoque frictio exercitationis vice (ubi huic plane non est locus) aliquatenus fungi potest.

1477. Aura *electrica*, cujus vires stimulantes jam sunt (1193, 4.) memoratæ, exhalationem per cutem haud parum promovere videtur; et satis verisimile est eam hoc modo interdum profuisse; sed plerumque ubi hac exinanitione opus est, ad efficaciora remedia confugere oportet.

1478. Denique, animi affectus excitantes insigni vi pollent exhalationem per cutem promovendi, et minime dubium est, eos hoc modo interdum saluberrimos effectus præstare.

1479. Effectus vero quod attinet copiosi sudoris, aut exhalationis per cutem liberioris, ex jam dictis de effectibus aliarum exinanitionum, facile intelligentur. — Hæc nimirum quantitatem humorum circumeuntium minuit, tenuiores illorum partes detrahit, impedimenta quæ naturali per cutem excretioni obstabant summovet, humores cutem versus derivat, æqualem eorum in partibus internis distributionem efficit, *spasmum* sæpe solvit, impetum humorum temperat, alias exinanitiones cohibet, actionem vasorum absorbentium promovet et auget, cutem mollit atque relaxat, et demum, ut medicis semper persuasum est, nociva quædam, per cutem natura excernenda, promptius et efficacius expellit.

1480. Facile igitur constabit, in variis morbis haud parum esse profuturum, exhalationem promovere, sudoremque elicere; et in iis imprimis qui a suppressâ aut deficiente per cutem excretione proveniunt,

vel

vel in quibus hæc præter naturam cohibetur, quod plerumque ſignis haud ambiguis ſciri poteſt, rigore imprimis, vel cutis ſiccitate et duritia, ſive calida fuerit ſive frigida; et præterea ſuſpicandum eſt a cognita cauſa morbi externa, veluti frigore collecto. Hujuſmodi exempla eſſe poſſunt, febres variæ, aliique morbi quorum febris pars magna eſt, gravedo, tuſſis, *rheumatiſmus*, et multæ aliæ inflammationes, et quædam ſanguinis profluvia, et phthiſis, &c.

1481. Utile quoque fit, ubicunque ſanguinis diſtributiones abnormes acciderint; et hoc modo, pariter ac priore (1480.), in multis ex jam dictis morbis, aliiſque ſimilibus, prodeſſe videtur.

1482. Prodeſt etiam, ratione ſatis manifeſta, in alvi fluxu, aut magno urinæ profluvio, aut hydrope varii generis, in quo haud raro inter ſudandum aquæ adeo ſubito et copioſe reſorbentur, ut non modo ingens

ingens et diuturnus ſudor, ſed magnus ſimul urinæ fluxus accidat, quibus dirus ille morbus interdum prorſus depellitur.

1483. Prodeſt demum in multis morbis vetuſtis quæ cutem maxime afficiunt, veluti lepra varii generis, aut lue venerea; in quo ſane morbo, ſive externas ſive internas partes occupaverit, exhalationem per cutem promovere, vel ſæpe etiam copioſum elicere ſudorem, eximium remedium eſt.

1484. Diu profecto atque acerrime inter medicos diſputatum eſt de ſudoribus in omni genere febrium eliciendis, neque hactenus lis adeo compoſita eſt, ut apud eos ſtabilitum ſit, quando, et quouſque, et quibus remediis, talis medendi ratio in febribus conveniat.

1485. Conſtat vero multas febres per naturalem ſudorem frequentiſſime ſublevari vel ſolvi; neque dubium eſt multa remedia

dia ad ſudores eliciendos data, veluti diluentia, refrigerantia, vomitoria, et præſertim medicamenta ex ſtibio parata, febricitantibus ſæpe egregie prodeſſe, morbumque vel prorſus depellere, vel mitiorem ſaltem et tutiorem reddere; neque demum negandum eſt, ſudores interdum profuiſſe per medicamenta validiſſima et maxime calefacientia, et multum calorem, extortos.

1486. Contra autem, non minus certum eſt ſudorem etiam naturalem in febre prorumpentem, morbum ſæpe neque ſolvere neque levare, et ægrotanti aliquando plurimum nocere; ita ut ne naturalis quidem ſudor ſemper promovendus ſit. Sudor vero arte provocatus multo magis anceps auxilium eſt, iis præſertim qui difficilius ſudant; his enim non modo validiora medicamenta ad ſudorem eliciendum data, ſed ipſa etiam quæ leniſſima viderentur, veluti potus tepidi, haud parum ſæpe nocent, læſo nimirum ventriculo, labefactis

befactis viribus, et corpore male irritato et calefacto.

1487. De medicamentis vero valde stimulantibus et calefacientibus, et calore quo modo cunque adhibito, satis superque certum est, ea (quamvis nonnunquam utilia esse (1485.) potuerint) in febribus plerumque inutilia esse, et sæpe perniciosissima; scilicet quæ non semper sudorem elicere possint, et quamvis elicuerint, parum forte juverint, et simul per suum stimulum febrim intendant, et vires ægri consumant, et putredinem augeant; in diversissimis febrium generibus fere pariter, quamvis variis de causis, nociva; præsertim in iis quas eruptio super cutem comitatur.——Triste sane est mente revolvere, quam funesta generi humano fuerit talis medendi ratio, diu stabilita et passim adhibita. Vix enim dubitari potest, magnam febricitantium partem cui morbus pepercisset, remediis hujusmodi turpissime fuisse trucidatam.

1488. Hæc exinanitio, non ſecus ac aliæ, ſæpe nocet, valde debilibus imprimis, aut mobilibus, et ſane omnibus, ſi nimis copioſa aut diuturna fuerit, aut frequentius juſto repetita; corpore ſcilicet multum exhauſto atque ſoluto, et cute præſertim adeo relaxata et delicata facta, ut ne leviſſimum quidem frigus ſine damno tolerare poſſit. Infantibus, ſatis manifeſtis de cauſis, parum accommodata eſt; et puerperis, quibus diu neceſſaria fuit credita, non modo inutilis, ſed ſæpe valde pernicioſa.

1489. Modica et diuturna per cutem exhalatio, qualis facile, vel idoneis medicamentis, vel corporis exercitatione, vel veſtitu, vel cœli mutatione, effici poteſt, in multis morbis, veluti lue venerea, podagra, *rheumatiſmo*, &c. ſæpe magis prodeſt quam ſudor copioſiſſimus ſed brevis, validioribus medicamentis provocatus; et quidem multos ſanavit, quibus hic nihil profuiſſet; qui ſane periculo ſuo non ſemper caret, et interdum pernicioſiſſimus foret,

veluti

veluti phthiſicis, cum lenior et conſtans per cutem excretio inſigniter prodeſſet.

1490. Copioſiſſima enim fieri poteſt et utiliſſima ſæpe per cutem excretio citra ullum ſudorem; nec deſunt argumenta quæ ſuadeant, plus interdum hoc modo intra certum tempus exhalari, quam cum tota cutis ſudore madet. Hic nimirum a ſola fere cutis relaxatione haud raro pendet; exhalatio vero a corporis vigore, et ſanguinis impetu, et actione vaſorum ſummæ cutis, magis exprimitur.

1491. Inter ſudandum multus potus diluens plerumque utilis eſt, et ſæpe prorſus neceſſarius; cavendum autem diligenter, ne nimia ejus quantitate ventriculus gravetur.

1492. In magno et diuturno ſudore, præſertim ſi æger valde infirmus eſt, aliquid medicamenti ſtimulantis, veluti liquoris fermentati, &c. illi permittendum

 eſt,

est, et sæpe etiam præcipiendum, cum ad sustinendas ejus vires, tum quoque ad promovendum sudorem.

1493. Sudaturus, rejectis omnibus vestimentis et stragulis linteis, laneis solis se involvere debet. Quod si tali consilio obtemperare noluerit, tum inter sudorem lintea subinde mutare debet, et recentia, sicca et calida (1496.) induere.

1494. Idoneis fomentis, &c. conandum est ut sudor ad pedes usque probe eliciatur; inæquales enim sudores, et quarundam tantum partium, raro ullum morbum solvunt.

1495. Cavendum a nimio calore, sive aëris, sive vestitus, sive potus, sive medicamentorum quæ inter sudandum sumuntur; tali enim auxilio raro opus est, neque semper tuto adhibetur. Sudores enim per calorem extorti raro prosunt, et calor in multis morbis insigniter nocet.

1496. Cavendum

1496. Cavendum quoque a frigore, non inter ſudandum modo, ſed aliquandiu poſt finitum ſudorem; ſcilicet quod tunc, ratione minime obſcura, præter ſolitum periculoſum eſt, ut multi qui credebant ſe per bonum ſudorem fuiſſe ſanatos, miſerrime ſunt experti.

CAP. XXXVIII.

De remediis errhinis, et sialogogis, et expectorantibus.

1497. INter evacuantia remedia recenseri solent illa quæ secretionem et excretionem humorum narium, et oris, et pulmonis promovent; quibus humoribus hoc commune est, quod omnes certo intra corpus usui destinati, neque in sanis copiosius secreti quam suis usibus impenduntur, in isto statu nunquam excerni debeant: per morbos vero sæpe vel deficiunt, vel nimis abundant, vel demum vitiantur, et simul (cum permagni interesset ut libere excernerentur) difficilius ejiciuntur. Ad talia igitur vitia corrigenda remediis

remediis interdum opus eſt, quæ, non ſecus ac reliqua evacuantia, aliis quoque uſibus (1334. et ſeqq.) inſervire poſſint.

1498. *Errhina*, vel *apophlegmatizonta*, dicuntur remedia illa, quæ fluxum muci aliorumque humorum e naribus promovent: horum quoque pleraque, vel forte omnia, inaſſuetis ſaltem, ſternutationem excitant; et hoc conſilio adhibita, ſternutamenta, vel *ptarmica* medicamenta vocantur.

1499. Fertur varia remedia emollientia naribus admota talem exinanitionem efficere; ſed multo frequentius eſt et efficacius, idonea ſtimulantia, nunc leniora, nunc acriora, prout res poſtulaverit, iis adhibere. Variis quoque formis, veluti aqua diluta, aut in pulveres redacta, vel demum ſolida et integra, naribus indi, aut in eas recipi, poſſunt, vel etiam forma vaporum cum ſpiritu trahi.

1500. Saccharum,

1500. Saccharum, varii ſales, multæque herbæ acres, veluti aſarum, betonica, *lavendula*, *majorana*, pulegium, ruta, *nicotiana*, helleborus, euphorbium, &c. inter *errhina* ab auctoribus medicis enumerantur. Ex his vero, poſteriora duo, propter ſummam ſuam acrimoniam, raro adhibentur, et profecto non temere adhibenda ſunt; et *nicotiana* omnium hujus generis remediorum uſitatiſſima eſt, magis ſane luxuriæ cauſa quam pro remedio.

1501. Effectus eorum, ex jam dictis de evacuantibus remediis generatim, facillime intelligentur.——Exinanitio quidem ipſa quam efficiunt nimis exigua eſt, quam ut generalem maſſam humorum et totum corpus afficiat; ſed partes vicinas et conjunctas haud parum afficere poteſt.

1502. *Errhina* igitur, nares imprimis, poſtea, per conſenſum illum generalem de quo ſæpius jam dictum eſt, totum corpus excitant; majorem ſecretionem et flux-

um

um muci narium, aliorumque qui cum eo excernuntur humorum, quales ſunt lachrymæ aliique humores oculorum, per ſuum ſtimulum efficiunt; diſtributionem ſanguinis aliquantum mutant, majore nimirum ejus ad nares et minore igitur ad vicinas partes derivatione facta; et demum, excitata ſternutatione, totum corpus quatiunt, et pene convellunt.

1503. Hinc interdum utilia, præſertim aſſuetis, in defectu aut nimia ſpiſſitate muci narium, (unde olfactus vel nullus vel depravatus, et alia forte et majoris momenti vitia, veluti oculorum aut totius capitis morbi), et in torpore, ſive ſpeciali ſive generali, et in lethargo, et paralyſi, et ſurditate, et *amauroſi*, et lippitudine varii generis, cum ſicca, tum humida, et dolore capitis, et quibuſdam, ut fertur, narium morbis.——Narrantur quoque interdum prodeſſe in aliis, et quidem remotiorum partium morbis, veluti gravedine, phthiſi, inflammatione pulmonis, &c.

 Sed

Sed de eorum uſu in his morbis minus conſtat.——Fertur porro ſternutatio ipſa idoneis remediis excitata aliquando profuiſſe in morbis quibuſdam *nervoſi generis*, convulſionibus, torpore, paralyſi, &c. Ingens nimirum et ſubita iſta corporis agitatio, et fere convulſio generalis, abrupta prava conſuetudine (383.), et ſuperata forte irritatione illa unde aliæ convulſiones penderent, his quodammodo remedio eſſe poteſt, parteſque antea torpentes et paralyticas ad ſenſum motumque denuo ciere, ut ex artubus paralyticis nonnunquam inter ſternutandum ſubſilientibus manifeſtum eſt.

1504. *Errhina* vero intempeſtive adhibita haud parum nocent, exinanitione ſcilicet, et ſanguinis caput verſus derivatione, omnino præter naturam facta: olfactum quoque obtundunt, viſum aliquando lædunt, et ventriculum ſæpe infirmant. Sed hoc, maxima ſaltem ex parte, viribus *narcoticis* medicamenti vulgo adhibiti plane

tribuendum

tribuendum eſt.——Utcunque vero abſurdus et perniciofus bene valentibus ſit primus *errhinorum* uſus, tali conſuetudini aliquandiu ſtabilitæ (1344.) ſæpe obtemperare oportet.

1505. Sternutamenta denique, alia et minime obſcura ratione, ſæpe periculoſa ſunt, in nimia ſanguinis abundantia, aut in capite aut pulmonibus congeſtione, et recente et vehemente oculorum inflammatione, et in ramicoſis: neque profecto temere ſunt præcipienda iis qui vel *hyſteria* vel morbo comitiali (1503.) laborant.

1506. *Sialogoga* remedia dicuntur illa quæ ſalivam movent.

1507. Hoc autem variis modis effici poteſt; fluit enim ſaliva copioſius ſolito ſi os idoneis *gargariſmatis* emollientibus colluitur atque fovetur; fluit etiam inſigni quantitate inter mandendum, ſcilicet quia actio muſculorum, et motus maxillæ et linguæ, glandulas quæ illam ſecernunt, et

 meatus

meatus qui in os deferunt, probe exprimunt atque emulgent, quamvis res ipſa quæ manditur mitiſſima fuerit: *gargariſmata* vero, atque *maſticatoria* aliquantum ſtimulantia et acria, per ſuum ſtimulum *chemicum*, ſalivam multo efficacius movent. —— Hinc actio multorum ſalium, et ceræ, maſtiches, myrrhæ, aromatum, *nicotianæ*, ejuſque fumi, &c. in cienda ſaliva facile intelligetur.

1508. Quidam animi affectus, et ſoni nonnulli acerrimi, auribuſque ingratiſſimi, magnum ſalivæ fluxum ſæpe efficiunt; ſed hæc nihil ad uſum medicum pertinent.

1509. Nauſea et vomitus, quo modo cunque excitata, etiam ſapores nauſeoſi, ſalivam movent; hinc omnia vomitoria medicamenta ad illam ciendam utilia.—— Sed de tali eorum uſu ſuo jam loco (1381.) dictum eſt.

1510. Ex omnibus vero remediis, argentum vivum maxima et certiſſima vi pollet

pollet ſalivæ ciendæ, et ſolum profecto ſpecialem hujuſmodi vim poſſidere videtur, qua via cunque in corpus receptum fuerit, modo quantitas ejus ſatis ampla ſit, ipſumque idonea præparatione actuoſum redditum. Efficaciſſimum enim hoc remedium vires ſuas ſalutares quodammodo ab arte accipit; natura enim, ſcilicet dum purum et fluidum eſt, pene iners videtur, et ingente ſæpe quantitate, ſine incommodo, aut ſane ullo effectu, aſſumptum eſt. Per trituram vero cum oleoſis aut mucoſis rebus extinctum, aut per idonea *acida* atque *alcalina*, aut ignem, in formam ſalis, vel *calcis*, vel vaporis, redactum, inſignes, et fere incredibiles vires adipiſcitur; ita ut minutiſſima ejus quantitas in corpus recepta, nunc ſaluberrimos effectus præſtet, nunc graviſſimas noxas efficiat. Medici atque *chemici* per aliquot jam ſecula gnaviter ſemet occuparunt in variis excogitandis hujus remedii præparationibus, quarum ſexcentas protulerunt: his omnibus vires nec prorſus eædem, nec tamen

multum

multum diverſæ conſtant; et ſuas ſingulæ laudes, vel ſaltem ſuos laudatores, habent. De minutis vero earum differentiis, variiſque quibus accommodatæ ſint uſibus, non hic eſt locus dicendi. Sat fuerit memoraſſe, quamvis omnes ſalivam moveant, quaſdam tardius quam alias os afficere; et ſales et *calces* illius, generatim, exhalationem (1462.) per cutem magis promovere, quam medicamenta quæ ex eo per trituram cum ſevo aut melle fiunt, quæque ſalivam promptius fere cient.

1511. Varia autem remedia *ſialogoga*, ſimiles fere effectus ac alia evacuantia præſtant. Per ſuum ſtimulum, os, et linguam, et partes vicinas, et aliquatenus totum corpus excitant, et partim hoc, partim exinanitione quam efficiunt, motum ſanguinis in iis partibus promovent; impedimenta vel obſtructiones quæ naturali oris humorum ſecretioni obeſſent ſummovent; et diſtributionem ſanguinis aliquantum mutant, majore eo derivatione facta;

facta; et demum fluxus falivæ etiam modicus, partes vicinas nonnihil deplet, copiofior vero, et diuturnus, totum corpus exinanit.

1512. Hinc *fialogoga* remedia, præfertim quæ ori ipfo admoventur, inque eo manduntur, aliquando utilia fiunt in defectu aut fpiffitate humorum oris, et torpore et paralyfi præfertim linguæ ipfius, fed non negligenda, imprimis affuetis, in paralyfi generali, et in proclivitate ad *apoplexiam*, aut lethargum; et in inflammatione interdum, aut fanguinis congeftione, aut quibufdam irritationibus variarum partium oris, faucium, gutturis, et capitis, veluti dentis aut capitis dolore, et hujus hydrope, et vertigine, et aurium tinnitu, et furditate, et lippitudine, et cæcitate, et gravedine, et angina, &c.—— Credita funt utilia fæpe fuiffe ad præcavendam peftis aliarumque febrium contagionem, quam multi putant in os receptam cum faliva devorari; nec defunt, præfertim *nicotianæ* amatores, qui contendunt,

tendunt, conſtantem eorum uſum haud parum prodeſſe multis hominibus, cum torpidis, tum quoque valde pituitoſis.

1513. Nocent vero omnibus ſanis; et magis adhuc quibus ventriculus infirmior eſt; ſaliva enim alimenti concoctionem multum juvat.

1514. De ſaliva per argentum vivum cienda ad luem veneream ſanandam, vix opus eſt verba facere; ſatis enim conſtat apud medicos, talem in iſto morbo exinanitionem nunquam eſſe utilem, nunquam non pernicioſam; et ægros optime fere et certiſſime ſanari, (quæcunque demum remedii actio fuerit), quibus argentum vivum ita datur, ut neque hanc, neque ſane ullam exinanitionem manifeſtam efficiat. Ingens vero ſalivæ fluxus, qualis magna ſolertia olim effici ſolebat, et cum horrendis ægrorum cruciatibus diu continuari, corpori graviſſime et plurimis modis nocet.——Non tamen inutile eſt argen-

tum

tum vivum ita dare ut os aliquantum afficiat; ſic enim medicus certo ſciet, remedium ægri corpus pervaſiſſe, et plerumque etiam non dubius judicare poterit, tantum ejus jam eſſe aſſumptum, quantum illi ſit profuturum, donec os ad ſtatum magis ſanum rediverit.——Maxime profecto dolendum eſt, quoſdam tales corporis conſtitutiones habere, ut vel minima hujus medicamenti portio, qualis ad morbum iſtum ſanandum plane non ſufficiat, iis ſalivam copioſiſſime moveat, forte cum gravi oris inflammatione; et alios ingentem ejuſdem medicamenti vim aliquandiu tolerare, ore plane intacto, et morbo minime ſanato, donec tandem ad os ſubito et vehementer ruat, ibique miſerrime ſæviat. Omne quidem hac de re tulerit punctum, qui talem argenti vivi præparationem invenerit, qualis et luem veneream penitus eradicet, et ſimul neque ſalivam moveat, neque os, neque ventriculum, neque inteſtina lædat. Interea vero ea præparatio eaque adminiſtratio remedii

optimæ habendæ ſunt, quæ, dum morbum tollunt, illis partibus minime noceant.

1515. *Expectorantia* dicuntur remedia illa, quæ exſcreationem a pulmone et aſpera arteria promovent.

1516. Talibus profecto remediis ſæpe opus eſt, cum partes illæ adeo frequenter vel tenui et acri muco irritantur, vel nimia muci quantitate pene obruuntur, vel demum muco nimis ſpiſſo et tenace gravantur, qualis difficillime per tuſſim (597. et ſeqq.) ejici poſſit. Aliæ præterea res, veluti ſanguis, pus, aqua, &c. in pulmone accumulatæ aut effuſæ, ſimiliter ac nimis copioſus aut morboſus mucus ſunt exſcreandæ; et morbi quidam tali exſcreatione optime ſolvuntur.

1517. Nil mirum igitur, medicos talia remedia quærentes, multa medicamenta hoc conſilio adhibuiſſe. Omnia vero, quibus nomen *expectorantium* imponere placuit,

cuit, vel admodum exiguas, vel, quod pejus eſt, admodum incertas hujuſmodi vires habent. Nondum enim conſtitit, num ullis medicamentis vis ſpecialis contingat promovendi ſecretionem aut exſcreationem muci a pulmonibus; et ſtimulantia generalia in corpus recepta pulmones haud multum afficere ſolent; et medicamenta illa quæ forma vaporum cum ſpiritu trahi poſſunt, neque multum proſunt, neque (ſatis manifeſtis de cauſis) communi uſui omnino accommodata ſunt.

1518. Ex ampla farragine medicamentorum quæ *expectorantia* a variis auctoribus dicta ſunt, duo genera maxime eminent, ſtimulantia nimirum, ſeu attenuantia, et emollientia, ſeu *demulcentia*, ſeu *incraſſantia*, ut promiſcue vocantur.

1519. Ex ſtimulantibus, efficaciſſima fere ſunt ſcilla, gummi ammoniacum, *aſa fœtida*, et forte *nicotiana*, vel in ore manſa, vel fumo in pulmonem recepta; ſed mul-

ta alia minoris momenti remedia, veluti arum, hedera terreſtris, eryſimum, iris, &c. cum his enumerari ſolent. De hujuſmodi medicamentorum actione nonnihil inter medicos certatur; alii enim credunt, quicquid beneficii ab iis accipiatur, nauſeæ (1522.), vel vomitioni forte quam moveant, totum eſſe tribuendum; dum aliis perſuaſiſſimum eſt, aliquid ſtimuli ab iis derivatum, et cum ſanguine ad pulmones delatum, partibus quæ mucum ſecernunt irritare, et hunc ideo copioſiorem et tenuiorem reddere.——Hoc genus *expectorantium* in nimia muci pulmonis ſpiſſitate et tenacitate maxime prodeſt.

1520. Ad alterum genus (1518.) pertinent medicamenta mitia, oleoſa, gummoſa, mucoſa; qualia ſunt oleum olivarum, amygdalarum, palmæ, *ſperma ceti*, gummi Arabicum, tragacantha, ſaccharum, linum, althæa, glycyrrhiza, tuſſilago, et ſimilia. Ex his autem, oleoſa, utpote quæ ventriculum ſæpe gravant, plerumque minus

nus idonea ſunt, et gummoſa igitur, aut mucoſa medicamenta, iis fere anteponenda. ——Hoc genus utiliſſimum eſt, ubi mucus nimis tenuis et acer, tuſſis valde frequens et pene inanis, et magna irritatio pulmonis et aſperæ arteriæ adſunt.—— De hujuſmodi quoque medicamentorum actione lis aliqua eſt; ſcilicet quæ alii in ſanguinem recepta, adque pulmonem delata, alii tantum inter devorandum, (faucibus nimirum et *glottide* illitis, et ſic a quibuſdam irritationibus defenſis), prodeſſe opinantur. Et hoc ſaltem certum eſt, multa eorum tuſſim adeo ſubito ſiſtere, et irritationem prius moleſtiſſimam tollere, ut minime credibile ſit vel minutiſſimam illorum particulam cum ſanguine ad partes laborantes perveniſſe; tuſſi vero ſopita, et, quæ inde penderet, pulmonis agitatione pauliſper compoſita, mucus qui in pulmone et aſpera arteria aderat, quamvis prius nimis tenuis, et forte acer, per remoram ſpiſſeſcit atque miteſcit, viribuſque interim ægri aliquantum refectis, prima

tuſſicula

tussicula postea accidente, facile et copiose ejicitur.——Præterea, morbosa ista muci tenuitas et acrimonia, quamvis interdum accidere videatur, neque adeo certum neque adeo frequens vitium est, neque tanti momenti, ac multi medici existimaverint; pleraque enim signa atque molestiæ quæ ab ea provenire creduntur, verisimilius imputari possunt, partim, defectui istius muci, qualis sub inflammationem mucosæ membranæ accidere solet; partim quoque, acriori illi sensui, auctæque stimuli cujusvis impatientiæ, quæ omnibus partibus inflammatis contingunt; partim demum, gravissimæ irritationi tussis crebræ, totum pulmonem quatientis, et asperam arteriam, et præsertim *glottidem*, irritantis, earumque mucum abradentis. Horum omnium tanta est vis et noxa, ut aër ipse, quamvis lenissimus, stimulo tandem sit, neque spiritus quidem sine gravi irritatione atque dolore, et tussi frequentissima, possit reciprocari.

1521. Eadem porro ratio eſt ſomni naturalis, qui ſane exſcreationem aliquandiu ſiſtit, eandem vero poſtea efficaciſſime promovet; et opii quoque eodem conſilio adhibiti, ut nunc ſæpe ſolet, cum inſigni ægrotantium beneficio.

1522. Omnia vomitoria medicamenta, ſive plenam vomitionem, ſive nauſeam tantum civerint, exſcreationem a pulmone et aſpera arteria plane promovent. Hoc non ſoli agitationi vomendi (quamvis hæc ſane nonnihil interdum prodeſſe poſſit) tribuendum eſt; ſtimulus forte medicamenti, veluti ſcillæ, ad pulmonem pervenit, et ſic juvat; et nauſea demum, per conſenſum illum egregium ventriculum inter et multas alias partes, vel *ſpaſmum*, ſiquis forte adſit, minutiſſimorum vaſorum ſecernentium et exhalantium pulmonis ſolvere poteſt, vel vaſa iſta (ut de vaſis ſummæ cutis multi opinantur) ad validiorem actionem excitare, unde mucus copioſior

piosior simul et sanior, ejusque exscreatio facilior.

1523. Idem fere prædicari potest de sudore, vel sponte sua profluente, vel idoneis remediis excitato; qui sane interdum *expectorans* remedium sit haud contemnendum.——Forte etiam huc referri debet beneficium istud, non leve profecto, quod ab idonea exercitatione, et imprimis ab equitatione, percipitur, cum multum a pulmone exscreandum est.

1524. Vapores aquæ calidæ cum spiritu in pulmonem hausti, hunc fovent, humectant, molliunt, laxant, *spasmum*, siquis adsit, solvunt, exhalationem et muci secretionem promovent, hunc quoque diluunt et attenuant, ejusque sic exscreationem promptiorem et faciliorem reddunt, et demum bonum remedium *expectorans* fiunt. ——Vapores acriores, veluti aceti, et *nicotianæ* fumus, interdum adhibentur, et nonnullis ægris haud male convenire possunt,

ſunt, ſed multis inaſſuetis pene intolerabiles ſunt.

1525. Denique, *epiſpaſtica* remedia, veluti *veſicatoria*, pectori, aut lateri, aut dorſo impoſita, exſcreationem haud raro manifeſte promovent. Hæc quoque, ut poſtea fuſius exponendum erit (Cap. XLI.), per conſenſum illum egregium qui externas inter et internas partes intercedit, has variis modis afficiunt, et *ſpaſmum* ſolvunt, et inflammationem tollunt, et magis æqualem ideo ſanguinis diſtributionem reſtituunt, ſiquando hæc antea abnormis fuiſſet.——His, ut videtur, facultatibus, potius quam ſtimulo ulli quem pulmoni impertiant, vires eorem *expectorantes* ſunt imputandæ.

C A P. XXXIX.

De remediis emmenagogis.

1526. REmedia *emmenagoga*, vel *menagoga*, apud medicos dicuntur illa quæ menſes movent.

1527. Fluxus iſte, mulieribus per magnam vitæ partem naturalis et neceſſaria, duntaxat ſalutaris, interdum ſub pubertatem non ut debet prorumpit, et ſæpe poſtquam mulieribus aliquoties vel diu juſtis intervallis rediverit, deficit, vel prorſus ſubſiſtit, quamvis ipſæ neque uterum gerant, neque ubera infanti præbeant. Hinc plurimi et graves morbi, nec raro (ut ſuo jam loco

loco (Cap. XXI.) expoſitum eſt) valetudo ab omni fere parte labefacta.

1528. Medici vero, docente ipſa natura per exempla pene quotidiana, innumeros, et alioquin inſanabiles morbos, a tali menſium defectu oriundos, iiſdem denuo fluentibus ſublevari vel ſolvi, ſumma ſæpe ope nituntur ut fluxum iſtum arte ſua eliciant; multaque imprimis medicamenta adhibere ſolent, qualia credita ſunt ſpecialem iſtiuſmodi vim poſſidere.

1529. Quamvis autem plurima et diverſiſſima medicamentorum genera, a variis, neque ſane parvi nominis auctoribus, tanquam egregia, et quidem certiſſima in menſibus provocandis auxilia, nuper et olim miris laudibus fuerint cumulata, parum adhuc conſtat num ulli medicamento ſpecialis ejuſmodi vis contingat; non quod dubium ſit multa medicamenta id ſæpe effeciſſe, ſed quia per aliam et magis generalem actionem, ſalutarem iſtum effectum

præstitisse videantur, neque vel uterum specialiter afficere aut irritare, neque menses ciere, per facultatem ullam singularem, quali argentum vivum, aut scilla, aut aloe, salivam, vel urinam, vel alvum movent. Et interim satis certum est, pleraque medicamentorum, quæ mulierculæ, et quidem multi medici, ad provocandos menses diligenter adhibent, vel prorsus inefficacia esse, vel in illum duntaxat finem minime accommodata.

1530. Non tamen dissimulandum est, quædam medicamenta, quæ nullas alias vires ostendant, nec ullas alias partes afficiant, uterum insigniter afficere, mensesque efficacissime movere, interdum visa esse. Clarus enim auctor, omnique fide dignus, testatur, se talem in herba haud magni nominis in medicina, rubia, scilicet, tinctorum, virtutem deprehendisse; cujus radix in plurimis casibus, cum novis tum vetustis, aque variis causis provenientibus, signaque diversissima habentibus, multisque aliis remediis prius adhibitis minime cedentibus,

dentibus, mirabiliter profuiſſe, menſeſque præter omnem ſpem provocaſſe, viſa fuit. Quo pacto talis herba, alioquin nullius vis aut ſtimuli, uterum irritet, vel ullo modo afficiat, et ſanguinem adeo efficaciter foras propellat, explanatu difficillimum eſt: hoc autem plenior experientia doceat. Interim, magis forte dolendum eſt quam mirandum, remedium adeo lene et tutum, delicatiſſimis etiam fœminis facile tolerabilem, omnibuſque morbi caſibus pariter accommodatum, non ſemper pari cum ſucceſſu adhiberi, et quidem in multis jam ægris fruſtra fuiſſe tentatum.

1531. Alia vero medicamenta quod attinet ad provocandos menſes adhiberi ſolita, quæ alias, et magis generales et manifeſtas vires poſſident, quibus in ſuppreſſis menſibus opem ferre videantur; quamvis naturæ non modo diverſæ, ſed plane contrariæ (810.) ſint, actio et adminiſtratio eorum facile intelligentur, ſi nobiſcum perpendimus quam variæ (808, 9.) cauſæ menſes

ſes vel ſiſtere vel arcere ſoleant, et quot quamque diverſæ affectiones morboſæ ab illorum defectu in variis caſibus proveniant. Quicquid enim cauſam mali ſummovet, ipſi quodammodo remedio erit; quicquid præterea mala a ſuppreſſis menſibus oriundis ſublevat vel tollit, vel quibuſdam tantum ex iis occurrit, menſes ſæpe denuo revocabit, corpore nimirum, propter hujuſmodi levamen, ad ſolita ſua munera melius in poſterum valente. Non ſecus enim ac menſes rite fluentes ad proſperam valetudinem, proſpera valetudo ad iſtum fluxum maxime conducit.

1532. Menſes vero a duabus cauſis generalibus frequentiſſime deficiunt; ſcilicet vel a defectu vis quæ ſanguinem per vaſa atque foramina uteri propellere debuiſſet, nihil præter ſolitum exitui ejus obſtante; vel a renixu aut impedimento aliquo præter naturam, quale neque ſolitæ corporis vires, quæ ſanguinem propellerent, neque ſane multo majores, quas vel natura vel

ars

ars ſuſcitaverit, ſuperare queant. Sæpiſſime vero utrumque vitium ſimul adeſt, vel ab initio caſus, vel ſi hic ab alterutro, et præſertim a poſteriore, primo inceperit, tamen ipſe menſium defectus alterum haud raro efficiet, unde morbus gravior, diuturnior, ſanatu difficilior.

1533. Si, propter pravam uteri vel vaginæ fabricam, ſive a natura derivatam, ſive morbo corruptam, ſanguis vel in illum exprimi vel per hanc elabi nequeat, cujuſmodi apud idoneos auctores nonnulla, quamvis rariſſima, extant exempla, perſpicuum eſt, tale impedimentum vel ſola chirurgia eſſe ſummovendum, vel morbum omnino inſanabilem fore, et omnia duntaxat medicamenta ad provocandos menſes fruſtra adhibitum iri.

1534. Quod ſi menſes, (ut ſæpe ſolent), propter impedimentum multo levius, et ſublatu facilius, ſubſtiterint, veluti nimis arctam vaſorum et foraminum uteri contractionem,

tractionem, seu *spasmum*, a frigore, aut gravi animi affectu, aut febre, &c. inductum; vel si, propter generalem corporis infirmitatem, sanguinisque imprimis motum nimis languidum, menses defecerint; vel si, propter abnormes alias partes versus sanguinis derivationes, hic minore quam par esset impetu et quantitate ad uterum fuerit delatus; vel si, per diuturnum mensium defectum, vasa atque foramina uteri paulatim coarctata et pene conclusa fuerint; vel demum, si, nullo dato per uterum exitu sanguini illi qui debuisset effundi, toto corpore multum turbatum fuerit, et nimius imprimis sanguinis impetus, ejusdemque distributiones morbosæ, lumborumque, et ventris, et capitis dolores, et convulsiones *hystericæ*, &c. acciderint, cunctaque tandem corporis munera impedita vel læsa fuerint; tum plane variis remediorum generibus erit locus, veluti emollientibus, infirmantibus, stimulantibus, sedantibus, anodynis, *antispasmodicis*, variisque demum evacuantibus.

1535. In

1535. In menſium defectu, memoria uſque tenere oportet, non ſemper ullis opus eſſe remediis ad ipſos eliciendos aut revocandos, ſive ſolita ætate non proruperint, ſive, poſtquam aliquoties profluxiſſent, præter naturam ſubſtiterint; præſertim ſi valetudo cætera bona fuerit. In tali enim ſtatu, natura ipſa, menſes, ſi antea nulli fuerant, ſuo tempore, arte vix feſtinando, proferre ſolet, eoſdemque aliquandiu ſubſiſtentes denuo reducere. Neque alia profecto videtur eſſe ratio virium quas nonnullis imputare placuit remediis quibuſdam anilibus, quæ revera nullas in menſibus eliciendis habent: ſi vero per tempus ſatis longum adhibita fuerint, corpore interim reliquis ſuis mediocriter functo muneribus, menſes fere iterum prodibunt; laudeſque ſic, tempori et naturæ ſolum debitæ, inutiliſſimo forte medicamento facile tribuentur. Hinc quoque cogi poteſt, quæcunque ad menſes provocandos dentur remedia, idoneum victus et vitæ genus, quale ſcilicet ad generalem corporis ſanitatem,

tatem, variis ſæpe modis læſam, maxime conducat, nunquam eſſe negligendum.

1536. Singula vero remedia quod attinet ad eliciendos menſes dari ſolita, tametſi uniuſcujuſque actio et uſus haud male intelligantur, tamen ægre in pulchrum aut accuratum ordinem reducuntur; propterea quod multa et efficaciſſima eorum non uno tantum ſed variis modis proſint, varioſque ſimul neceſſarios aut ſalutares duntaxat effectus ſæpe præſtent; variis ideo conſiliis, inque variis caſibus, pariter adhibenda.

1537. Sic idonea corporis exercitatio, (quæ omnium hujuſmodi remediorum longe optimum eſt, diverſiſque caſibus accommodatiſſimum), ſive a defectu virium quæ ſanguinem propellere debuiſſent, ſive ab inſolito impedimento atque renixu, iis ægre ſuperando, menſes ſubſtiterint, ſive utrumque ſimul vitium adſit, totaque demum valetudo labaſcat, utiliſſima eſſe poterit;

terit; corpore ſcilicet probe excitato, *ſpaſmo*, ſi quis forte adeſſet, ſoluto, motu ſanguinis expedito, impetuque ejus intenſo, derivationibus ejus abnormibus atque morboſis ſubmotis, et æquali et naturali diſtributione per totum corpus effecta, hujus ſimul viribus refectis, cunctiſque demum corporis muneribus, a morbo læſis et languentibus, efficaciſſime adjutis atque promotis.

1538. Proximum forte huic, inter remedia quæ menſes eliciunt, locum occupare meretur aura *electrica*, quæ etiàm toti corpori per ictus (1194.) admota, ſed promptius et certius adhuc circa lumbos, et abdomen, et pubem, adhibita, menſes adeo potenter movet, ut ſæpe ipſo temporis puncto quo adhibetur, inopinantibus prorumpant; et hoc ſtimulo ejus plane tribuendum eſt.

1539. Excitantes etiam animi affectus, quorum tantus tamque ſalutaris ſæpe re-

 peritur

peritur ſtimulus (1203.), haud parum ſæpe valent in reducendis menſibus, non ſecus ac contrarium genus affectuum eoſdem ſæpe cohibet.

1540. Plurima quoque medicamenta ſtimulantia ad ciendos menſes ſæpe dantur, et haud raro manifeſte profunt; pleraque etiam et optima medicamentorum quibus ſpecialis iſtiuſmodi vis imputari ſolet, nihil aliud ſunt quam ſtimulantia generalia; neque obſcura ratio, qua, ſtimulato corpore, motuque imprimis ſanguinis incitato, menſes, quacunque cauſarum jam (1532.) expoſitarum ſuppreſſos, talia medicamenta ſæpe propellant. Ex his forte, gummi calida ſeu fœtida, et *caſtoreum*, et ſimilia, optima ſunt et efficaciſſima; non deſunt tamen qui varias herbas acres, earumque olea *eſſentialia*, aliaſque præparationes multum laudant; veluti rutam, ſabinam, pulegium, helleborum nigrum, aliaſque bene multas minorum et magis incertarum virium; quales ſunt ariſtolochia, crocus,

crocus, ſcordium, marrubium, *matricaria*, &c.——Ampliſſimum profecto, et prorſus mirum, de viribus hellebori nigri in menſibus eliciendis, teſtimonium accepimus a viro experientiſſimo et celeberrimo, qui ſummos in arte medica honores diu occupavit. Non dubitavit clarus hic auctor firmiſſime aſſeverare, tantam in iſta herba ineſſe virtutem, ut vix meminiſſet eam, cum ad menſes eliciendos data eſſet, ſpem ſuam unquam fefelliſſe; ſeque præterea notaſſe, quotieſcunque, propter pravam partium conformationem, vel aliam quamcunque cauſam, fruſtra adhibita fuiſſet, tum ſanguinem per alias vias fuiſſe propulſum; unde collegit, egregiam et ſingularem prorſus vim ſanguinem propellendi remedio ſuo conſtare.—Sed dormitabat certe bonus ſenex, nunquam aliter tantum de tali medicamento, inque tali morbo, teſtimonium daturus, honeſti ſcilicet viri et ſapientis medici gravitate atque prudentia pariter indignum, et experientiæ pene quotidianæ diſſentaneum.

Quamvis

Quamvis enim herba adeo laudata bonum aliquando remedium fiat, et ſanguinem forte, per uterum minus exeuntem, per alias vias nonnunquam foras propulerit, (quod ſane de omni acriore medicamento ſtimulante credibile eſt); tantum abeſt ut hoc perpetuum aut certum ſit, quod ne decimæ cuique ægræ quæ eam hauſerit remedio fuerit, neque milleſimæ cuique alia et morboſa ſanguinis profluvia effecerit.

1541. Cum ſtimulantibus quoque remediis *emmenagogis* recenſeri debet argentum vivum, quippe cujus non alia videtur eſſe vis et uſus in eliciendis menſibus. Olim quidem creditum fuit menſes ſæpiſſime ſupprimi a morboſo ſanguinis lentore ſeu ſpiſſitate, et argentum vivum inſigni vi pollere ſanguinem reſolvendi et attenuandi: nunc vero ambæ hæ opiniones pariter obſoluerunt; remedium autem interdum non inutile eſt, præſertim in diuturno menſium defectu.

1542. Proxime

1542. Proxime post hæc veniunt remedia quædam quæ menses aliquando movere aut reducere videntur, per vim aliquam mixtam et ancipitem, roborantem scilicet simul et stimulantem, qualis in multis herbis amaris (1092. 1189.) inesse videtur. Huc quoque referri possunt quædam ex medicamentis jam (1540.) recensitis: nonnulli vero omnia amara inter *emmenagoga* enumerare volunt; sed eorum vires neque magnæ neque certæ reperiuntur.

1543. Ferrum variis modis præparatum, et aquæ medicinales ferratæ, quorum vires roborantes certe haud exiguæ sunt, in eliciendis mensibus insigniter sæpe prosunt. Quæ vero hoc consilio fontes medicinales ferratos petunt, alia simul, neque forte minoris momenti, auxilia (1130.) habere solent.

1544. Ex roborantibus vero remediis, balneum frigidum in eliciendis mensibus longe optimum et efficacissimum existit, non magis forte ob vires suas roborantes,

quam

quam saluberrimum illum stimulum quem corpori impertit. —— Recordandum est hæc et similia remedia stimulantia et roborantia, non modo impetum sanguinis intendere, verum insuper, submotis abnormibus, æqualem et naturalem ejus distributionem efficere, ipsumque *spasmum*, quem primo statim aspectu auctura viderentur, haud raro solvere atque arcere.

1545. Variis modis medici conati sunt stimulantia medicamenta ita adhibere, ut uterum quam maxime afficerent. Hoc consilio emplastra stimulantia ex gummi calidis, &c. abdomini partibusque vicinis interdum imposuerunt. Talis autem medicina nunc pene, vel penitus, obsoluit.—— De ictibus vel scintillis *electricis* prope uterum adhibendis, jam (1538.) dictum est.

1546. Cathartica acriora, solutu præsertim difficilia, adque imum usque intestinum suam acrimoniam deducentia, non illud modo, sed, propter vicinitatem par-

tium

tium vaſorumque conjunctiones, uterum quoque inſigniter irritant, et menſes ſæpe efficaciſſime eliciunt; neque aliud fere medicamentum quam aloe hoc conſilio frequentius aut felicius adhibetur. Hæc quidem, et ſane omnia hujuſmodi medicamenta, in menſibus provocandis adeo ſunt efficacia, ut ipſos ſæpe intempeſtive eliciant, mulieribus ſcilicet quæ uterum gerunt, unde ingens profluvium, et abortus, vel forte vitæ ipſius diſcrimen.——Lotiones quoque acriores per anum infuſæ, eadem ratione, menſes aliquando movent.

1547. Sunt quibus viſum eſt medicamenta *diuretica* acriora, et præſertim cantharides, eodem conſilio præcipere; et ſatis veriſimile eſt medicamentum quod veſicam adeo vehementer irritat, tantamque eam verſus ſanguinis derivationem faciat, uterum quoque aliquantum eſſe affecturum, menſeſque forte citurum: ſed de tali *diureticorum* uſu hactenus per experientiam minus conſtitit.

1548. Nonnulli demum non dubitarunt ſtimulantia medicamenta, pro peſſis, naturalibus condere, vel fluida forma in uterum ipſum infundere. Talis vero medicina communi uſui minime accommodata eſt, quippe quam honeſtæ fœminæ, ob ſpeciem turpitudinis, vix admitterent. Præterea, effectus ejus parum certi ſunt, vireſque valde ancipites; uterus enim natura delicatiſſimus, adque obſtructionem, et ſane *ſchirrum*, admodum proclivis, non temere eſt irritandus.

1549. Huc tamen referri debet aliud remedium ſatis tutum et naturale, et ſæpe efficaciſſimum; juſtus ſcilicet Veneris cultus. Quantum hoc in menſibus evocandis valeat remedium, plurimæ puellæ, donec virgines erant, pallidæ, macræ, male ſanæ, felice conjugio, nitidæ, vegetæ, roſeæ, brevi factæ, non ambigue teſtantur.

1550. Multa quoque remedia *antiſpaſmodica*, non modo ſtimulantia (1176.), aut

fœtida

fœtida (1540.), quorum vires ancipites ſunt, ſed plane ſedantia, et quidem *narcotica*, veluti opium, cicuta, hyoſciamus, ad evocandos menſes ſæpe data ſunt, et haud raro inſigniter profuerunt. Parum ſane conſtat de ſingularibus viribus quas nonnullis cicutæ et hyoſcyamo imputare placuit; ſed non dubitandum eſt hæc interdum, ſimiliter ac opium, etſi vix magis, eſſe profutura. Opium vero, in multis caſibus, menſes efficaciſſime movet, et ſæpe omnibus aliis medicamentis plane anteponendum eſt; nimirum cum ſolita naturæ molimina fiunt, et ſanguis non modo velocius ſolito movetur, ſed ad uterum ſimul copioſius derivatur, quamvis, propter contractionem nimis validam, ſeu *ſpaſmum* vaſorum et foraminum uteri, exire nequeat: et talis corporis conditio haud ambiguis plerumque ſignis ſciri poteſt, pulſu imprimis frequente et valido, auctoque cutis calore, et gravibus uteri lumborumque doloribus, et nauſea, et vomitu, aliiſque ſignis ventriculi male ſe habentis, et capitis

dolore et gravitate, omnibusque demum notis sanguinis ab utero quasi pulsi, inque alias ideo partes derivati. In hoc statu, opium, etiam per os sumptum, *spasmum* solvit, vasa atque foramina uteri laxat, et sic sanguini per illum exitum sæpe conciliat; sed multo fere efficacius reperitur, in ima intestina per clysterem immissum; cujus rei ratio minime obscura est.

1551. Eodem fere consilio, et sæpe haud exiguo cum successu, in similibus casibus præcipiuntur remedia quædam emollientia et infirmantia, et imprimis evacuantia. Etiam sanguinis detractio sæpe utilis, interdum prorsus necessaria; præsertim in casu recente, in vetusto enim tali rarius opus est auxilio. Non sane expectandum est hanc exinanitionem, quamvis quadruplo forte largiorem naturali quæ defecerat, mala ab ejus defectu provenientia æque subito et efficaciter esse sublaturam. Ubi tamen multa febris, et irritatio, et graves dolores,

dolores, et pulſus plenus, frequens, validus, adſunt, plerumque utilis eſt; et non modo iſta ſigna morboſa ſublevat, et noxis quibuſcunque a defectu menſium oriundis aliquatenus occurrit, ſed ipſos quoque, laxatis omnibus vaſis, haud raro brevi reducit.

1552. Vomitio quoque menſes aliquandiu ſuppreſſos ſæpe evocat; partim forte ſtimulo medicamenti quod hauſtum erat; partim agitatione et ingentibus nixibus vomendi, quæ totum corpus, et abdomen præſertim, quatiunt, et excitant, ejuſque viſcera probe comprimunt, et multas eorum obſtructiones tollunt, et ſanguinis motum per ea expediunt; partim demum, *ſpaſmo* ſoluto, vaſiſque per totum corpus laxatis, ita ut libera et naturalis denuo fiat ſanguinis diſtributio.——Qualiſcunque vero rei ratio fuerit, hoc duntaxat firmum eſt, menſes ſæpe, intra paucas horas a vomitione, fœminis redire quibus diu defeciſſent,

defeciſſent, et interdum etiam inter vomendum ſubito prorumpere.

1553. Alvi demum purgatio ad eundem finem aliquando conducit, non modo ſtimulo, ſive generali, ſive ſpeciali (1546.), medicamenti quod adhibetur, ſed corpore ſimul ſoluto, vaſis omnibus, præſertim in abdomine, laxatis, obſtructionibus et morboſis ſanguinis in eo congeſtionibus ſublatis, motuque ſanguinis per omnia ejus viſcera parteſque vicinas probe expedito. Hinc etiam per leniora medicamenta, et quæ dicuntur refrigerantia, effecta, interdum utilis, in iiſdem fere caſibus, et ratione non multum aliena, ac ſanguinis detractio prodeſſe ſolet.

1554. Multa denique remedia, præſertim emmollientia, quæ ſanguinem deorſum invitant, uterumque verſus copioſius derivant, vel reducunt, vel cogunt, ad evocandos menſes ſæpe egregie proſunt. Ad hunc finem, crebra et valida femorum cru-

rumque

rumque frictio, et calor variis modis iis partibus admotus, et balneum imprimis calidum, et fomenta, et lotiones, et vapores aquæ tepidæ, vel artubus inferioribus, vel ipsis naturalibus, vel partibus vicinis, sæpe adhibentur, nec raro, satis manifesta ratione, multum prosunt.——Semper quoque utile est, in omni casu mensium deficientium, pedes et crura calida servare, vel a frigore saltem, et humore, diligenter et curiose defendere; nimirum quia nulla fere frequentior existit hujusmodi defectus causa quam frigus artubus inferioribus admotum.

1555. Postremo, insigniter aliquando profuit, idonea imposita ligatura, quæ cochlea ad libitum constringeretur, femorum arterias ita comprimere, ut sanguis per eas minus transiens, inque vasa uteri copiosius et majore impetu derivatus, hæc patefaceret et permearet. Hoc genus auxilii (cui sua plane incommoda sunt) menses sæpe quam citissime exprimit, juvantibus

bus præſertim remediis quibuſdam emollientibus et laxantibus jam (1554.) recenſitis.

1556. Cum varia remedia quæ ad menſes eliciendos præcipiuntur adeo diverſa et quidem contraria ſint, medici eſt, diligenter cavere ne quid eorum intempeſtive adhibeatur. Abſurdum certe foret, et ſæpe nocentiſſimum, validiora ſtimulantia præcipere ægris, jam forte febricitantibus, doloribus cruciatis, et variis modis ſatis ſuperque irritatis; et vix minus ineptum, infirmantia, et ſedantia, et evacuantia mulieribus dare, jam longa valetudine fractis atque exhauſtis, et dudum nimis relaxatis.——Ipſum vitæ et victus regimen, pro diverſis morbi cauſis et temporibus, corporiſque conditionibus, variare oportet.—Rari quidem caſus quibus per longum tempus exercitatio non conveniat.

1557. Cavendum de his, non ſecus ac de aliis evacuantibus remediis, iiſdemque de

de caufis, ne validiora duntaxat et acriora valde infirmis aut mobilibus adhibeantur.

1558. Cavendum præ omnibus ne gravidis per incuriam dentur; quod temeritate fatis frequente, fed minime decora, haud raro factum eft. Honeftæ etiam matronæ hac de re interdum decipiuntur, et medicos ideo in turpem et periculofum errorem ducunt: innuptis vero, ex plebe faltem, de menfium defectu conquerentibus, propter caufas fatis manifeftas, nunquam temere credendum eft.

1559. In menfibus per medicinam eliciendis, memoria femper tenere oportet, naturam multo magis quam artem valere, illaque repugnante, aut nil juvante, hanc parum efficere; et pleraque igitur remediorum jam recenfitorum, ftimulantium pariter, et anodynorum, et relaxantium, &c. tum maxime, vel folum forte, effe adhibenda, cum naturæ molimina ad menfes producendos fiunt; namque per vim confuetudinis, talia

in diuturno etiam menſium defectu, per intervalla, ſæpe æqualia et menſtrua, molimina repetuntur. Docuit enim experientia ampliſſima, optima quæque remedia, ubi iſtiuſmodi molimina nulla fierent, non modo fruſtra plerumque dari, ſed poſtquam hoc modo diu intempeſtive fuerant adhibita, minus etiam valere ipſo tempore, quo, juvantibus naturæ moliminibus, maxime profuiſſent, niſi prius vires eorum prava adminiſtratione perditæ eſſent atque conſumptæ.——Hoc autem de omnibus non æque verum eſt ; et præſertim de argento vivo, et corporis exercitatione, quæ per intervalla etiam, vel maxime ſunt adhibenda.

CAP.

C A P. XL.

De ſanguinis detractione.

1560. PRoxime poſt varias exinanitiones per foramina naturalia concitatas, conſiderandæ ſunt et illæ quæ per vias novas et arte factas perficiuntur. Harum plane princeps eſt ſanguinis detractio, eximium ſane remedium, nimirum quo nullum exiſtit in variis et quidem graviſſimis morbis potentius aut præſentius auxilium; neque profecto pauci ſunt morbi in quibus ſæpe unica ſpes et perfugium videtur. Frequenter vero anceps fit et periculoſum remedium, neque ulla fere exinanitio intempeſtive facta, magis, aut certius, aut citius nocere ſolet, majoremque in adhiben-

do prudentiam et circumſpectionem requirere.

1561. Sanguis autem variis modis in variis morbis detrahitur; vel grandiore ſcilicet inciſa vena, vel interdum forte arteria, vulnere adeo amplo ut plurimus ſanguis per id brevi effluat; vel hirudinibus cuti admotis, quæ ſanguinem lentius et parcius exſugant; aut cuti prius cæſæ et ſcarificatæ cucurbitulis impoſitis, quæ ſanguinem, alioquin vix profluxurum, per multa minuta vulnera educant; aut demum partibus quibuſdam probe ſcarificatis, quibus neque cucurbitulæ neque hirudines poſſint admoveri.

1562. Prior modus (1561.), magna fere, et ſubita duntaxat, exinanitione facta, quamvis forte partes unde ſanguis detractus eſſet primo et maxime exhauriat, tamen totum corpus ſimiliter et brevi afficit; et propter hunc ſubitum et generalem effectum,

fectum, detractio ſanguinis generalis apud medicos non inepte vocatur.

1563. Alter vero modus (1561.) ſanguinis eliciendi, diſtinctionis cauſa, ſpecialis vel ſingularis ejus detractio vocatur. Exinanitio enim hoc modo effecta, exigua fere eſt, et ſemper lenta, neque remotas partes aut totum corpus multum afficit; nimirum quia vaſa quantitati humorum quam habent intra certos limites facile ſe accommodant, dummodo mutatio (518.) lenta fuerit; partem vero unde ſanguis elicitur, parteſque etiam vicinas egregie ſæpe afficit, nec raro in variis ſingularum partium vitiis multo plus valet generali ſanguinis detractione, quamvis decuplo forte largiore; et, quod vix minoris momenti eſt, tuto ſæpe adhibetur, et aliquoties forte repetitur, ubi generali ſanguinis detractioni, corpore ſcilicet jam valde exhauſto et infirmato, locus plane nullus foret.

1564. Effectus

1564. Effectus sanguinis per venas modica quantitate detracti, hi fere sunt: copiam humorum circumeuntium minuit, vasa itaque quæ eos continebant laxat, horum sic (318, 20.) vires attenuat, et igitur impetum sanguinis, utpote qui ab eorum contractione (421, 2.) magna ex parte pendet, temperat cohibetque, pulsus debiliores et tardiores reddit, vires musculorum infirmat, corpusque demum totum refrigerat, et simul aliquantum relaxat.

1565. Quod si interdum pulsus post sanguinem detractum pleniores, validiores, frequentiores fiunt, sanguinisque impetus plane augetur, et corpus firmari, et vires ejus refici et expediri videntur, hoc non dubie tribuendum erit sublato per exinanitionem tanto sanguinis oneri et moli, quantum et arterias plus æquo (321. 509.) distenderet, earumque vires opprimeret, et totum corpus gravaret.

1566. Effectus

1566. Effectus vero naturales et communes hujus exinanitionis (1561.) in sanis pariter et plerisque ægris, vel inter ipsum sanguinem detrahendum, aut brevi post, satis manifeste spectantur; ille nimirum, cum primo inciditur vena, quasi æstuans, et magno impetu prosiliens, paulatim languidior effluit, et brevi fere stagnat, neque frictione brachii, neque actione (424.) ejus musculorum, facile exprimendus, nec raro, deficientibus viribus quæ propellerent, prius omnino sistitur quam ad idoneam quantitatem missus fuerit. Sæpe etiam brevissimo post tempore a sanguinis detractione impetus ejus insigniter minui videtur, quamvis dum ipse efflueret nulla fere mutatio observanda esset. Neque profecto rarum est, sanguine semel neque large detracto, nulloque alio adhibito remedio, morbos quosdam a nimio ejus impetu provenientes brevi et penitus tolli. Et pari fere ratione, multa sanguinis profluvia suum quodammodo secum remedium afferunt.

1567. Magnæ

1567. Magnæ vero ſanguinis detractiones, graviores et fere pernicioſiores effectus habent; arteriis enim variiſque cordis ſaccis multum et ſubito relaxatis, viribuſque eorum ſic imminutis, ſanguinis impetus adeo deficit, ut ad excitandum ſuiſque muneribus aptandum cerebrum non amplius ſufficiat, unde vertigo, nauſea, vomitus, animi defectio, et non modo cordis arteriarumque actio, ſed omnis motus atque ſenſus interruptus. Qui in hunc ſtatum per magnam ſanguinis jacturam deducti ſunt, quamvis animi defectio brevis fuiſſet, et ſublatu facilis, priſtinas vires ægre et tarde ſæpe recuperant, et interdum vix unquam penitus convaleſcunt, præſertim ſi morbo antea fracti et infirmati eſſent. Quin et ob hanc generalem infirmitatem, ſanguiniſque præſertim motum languentem, plurima corporis munera haud parum impediuntur; vireſque ejus conſervatrices imprimis, quibus multos morbos arcere, vel cum jam præſentibus conflictari ſolet, mirum in modum deficiunt. Ipſius denique

denique ſanguinis conditio et temperatio tali exinanitione haud parum afficitur, ſcilicet qui poſtea tenuior et pallidior ſæpe fit, partibus ejus craſſis tardius (519.), tenuioribus brevi refectis. —— Incredibilis vero hac de re inter varios homines differentia (1353.) exiſtit, ita ut dum alii aliquot libras ſanguinis facile et ſine incommodo amittant, alii paucaram unciarum jactura vel animo linquantur, vel plurimum duntaxat infirmentur. Inſignis quoque etiam in his rebus eſt vis conſuetudinis; aſſueti enim tantam facile tolerant exinanitionem, quanta inaſſuetis, quamvis plane validioribus, haud parum noceret. Neque profecto inter ſingulos tantum homines, ſed aliquatenus inter totas gentes, hujuſmodi differentia intercedit. Neque medicina Gallica, verbi gratia, Anglis tuto adhibenda eſt, neque Anglica ſemper Gallis præcipienda, qui, ob pravam et inveteratam conſuetudinem ſanguinem in omnibus fere morbis mittendi, iſtam ſæpe exinanitionem et tolerant et plane requirunt,

runt, cum minus aſſuetis, quamvis ſimilibus morbis laborantibus, inutilis prorſus, vel admodum pernicioſa foret.

1568. Ingens autem et ſubita ſanguinis jactura omnibus brevi et multum nocet, nec raro mortem affert. Hæc enim non modo inſignem debilitatem, et vertiginem, et nauſeam, aut vomitum, et animi defectionem (1567.), ſed convulſiones quoque generales, et plerumque lethales, inducit.

1569. Frequens demum ſanguinis detractio ſua quoque incommoda et pericula habet, et profecto raro non nocet, corpore nimirum infirmato et relaxato, multis ejus muneribus læſis, motu ſanguinis paulatim languente, variiſque ideo ſecretionibus et excretionibus, præſertim per cutem, impeditis, et ſanguine ipſo tenui et pallido facto; unde varii et graves morbi, et imprimis hydrops, partim ob humores nimis attenuatos eorumque motum languidum, partim quoque ob partes ſolidas infirmatas

firmatas atque ſolutas. Sæpe etiam a nimis frequente ſanguinis detractione, corpus admodum obeſum fit, cujus rei ratio alibi (102.) jam reddita eſt; et quod magis mirum videtur, ſed non minus verum eſt, frequens iſtiuſmodi exinanitio, homines ſanguine nimis plenos reddit; cujus forte rei non alia eſt ratio, quam quod corpus laxatum ſimul (508.) et infirmatum nimiam humorum abundantiam facilius accipit, et ad ea munera minus valet, quibus a tanto tamque nocivo onere ſe tueri aut liberare debet.

1570. Ex variis effectibus ſanguinis detractionis jam (1564, 9.) recenſitis, perſpicuum eſt, eam in omni ſanguinis abundantia interdum utilem fore, et ſane non modo in vera, ut vocatur, *plethora*, verum etiam in (514.) *ſpuria*, inque *plethora* ad ſpatium (513.), vel ad vires (515.), et in omni morbo qui a nimia ſanguinis abundantia provenit, vel cujus hæc pars eſt, (nimirum ut vires naturæ ſalutares, tanto

impedimento liberatæ, ad ſua munera melius valeant), et in omni ſanguinis diſtributione abnormi, ejuſque in partibus quibuſdam congeſtionibus morboſis, et nimio impetu, aut nimia arteriarum in parte aliqua ſingulari actione, veluti in (373.) inflammatione; et in nonnullis impedimentis quæ libero ſanguinis, præſertim per cor atque pulmones, motui obſtarent; veluti variis obſtructionibus aliiſque vitiis magnorum vaſorum, aut cordis ipſius, aut ſpirandi difficultate, (cujus in omni fere genere ſanguinis detractio aliquid levaminis affert, quamvis non ſemper, variis et ſatis manifeſtis de cauſis, idoneum auxilium ſit), et ſæpe in magno dolore aut gravi irritatione, veluti a calculo in renibus aut veſica, aut acrioribus ventris torminibus, aut ramice ſtrangulato, aut partis cujuſvis vulnere, contuſione, fractura, luxatione, &c. cum ad leniendum dolorem, et irritationem ſic minuendam, tum quoque ad relaxandas arterias, et venas, et ſane omnes corporis partes, quo facilior fiat

quorundam

quorundam malorum ſanatio, et minus inflammationis aut febris periculum; et demum in ſingulari illa cerebri nervorumque irritatione, vel potius conditione ignota, qualis in mente captis accidere videtur, ſine ullis aut nimiæ ſanguinis abundantiæ, aut inflammationis, aut febris indiciis.

1571. Nocet vero frequentiſſime ſanguinis detractio, iiſdem de cauſis, ſed fere magis et citius quam aliæ exinanitiones, flaccidis, relaxatis, infirmis, mobilibus, iiſque qui vel longa inedia, vel pravo et parum nutriente cibo, vel gravibus aut diuturnis morbis, vel magnis exinanitionibus jam fracti et exhauſti ſunt, iiſque præſertim qui morbis putridis, vel cum vel ſine febre, laborant.

1572. Sæpius neceſſaria vel utilis eſt in illo genere morborum qui *pyrexiæ* apud *noſologos* dicuntur, rarius in *neuroſibus*, rariſſime in *cachexiis*. Sed nulla iſtiuſmodi regula

regula certa aut perpetua esse potest. Et profecto in multis febribus similibusque morbis, sanguinem mittere neque necessarium neque tutum est; et in multis morbis *nervosi generis* idem remedium utilissimum fit, et in nonnullis etiam morbis ex *cachexiis*, variis de causis, non inutile.

1573. Cum sanguinis detractio tot varios effectus in corpore humano præstat (1564, 9.), quorum alii utilissimi, dum alii eidem ægro valde perniciosi forent, perspicuum est, etiam in morbis simplicioribus qui tale auxilium requirant, prudentia aliqua opus esse in remedio adeo ancipite adhibendo. In morbis vero compositis et mixtis, quales plerumque tractamus, major adhuc circumspectio requiritur, nimirum cum signa quædam morbi postulant, dum alia vetant sanguinem mitti; vel cum medicus, (quod vix minoris momenti est), ex morbi natura et solito progressu, bene novit signa præsentia, sanguinisque detractionem postulantia, brevi esse desitura,

novaque,

novaque, prioribus contraria, et ab hac exinanitione alieniſſima, cito eſſe adventura. Semper quoque memoria tenendum eſt, tantam ſæpe quaſi puncto temporis ab intempeſtiva ſanguinis detractione corpori inferri perniciem, quantam neque optimi medici peritia, neque omnia medicinæ ſubſidia poſtea compenſare potuerint. Sanguis enim ſemel miſſus nunquam in venas redit, vireſque cum illo amiſſæ in variis morbis haud facile reficiuntur.

1574. Sic, in nimia ſanguinis abundantia, quamvis certiſſimis ſignis manifeſta, niſi res valde urgeat, et vehementior aliquis morbus vel jam eruperit, vel plane duntaxat inſtet, veluti febris, aut ſanguinis profluvium, aut inflammatio, aut *apoplexia*, aut *hyſteria*, aut morbus comitialis, parum fere convenit ſanguinem detrahere. Tametſi enim tali vitio certiſſimo et promptiſſimo remedio ſit, breve fere et quodammodo anceps reperitur auxilium, ſcilicet quod corpus adeo relaxat atque infirmat, et

et excretiones adeo cohibet, ut brevi major quam antea ſanguinis abundantia, et (ob corporis conditionem) fere nocentior, denuo congeratur. Quapropter, ubicunque tempus datur, aliis omnino modis (511.), lentioribus profecto, ſed magis certis et tutis, nimiam ſanguinis abundantiam tollere atque arcere oportet.

1575. Ratione quoque ſatis ſimili, in morbo comitiali, et in *hyſteria*, multo rarius convenit ſanguinem mittere quam nonnulli medici ſibimet perſuaſerint; quamvis enim minime dubium ſit nimiam ſanguinis abundantiam, aliqua ſaltem ex parte, ambos iſtos morbos ſæpe efficere, et ſanguinis detractionem huic vitio ſtatim fere remedio fore; tamen corpus ſimul, ob infirmitatem et relaxationem quam ſanguinis jactura efficere ſolet, non modo ad plenitudinem (1569.) illam proclivius, ſed multo etiam mobilius fiet. Neque profecto rarum eſt inſignem corporis mobilitatem, et

et demum veram *hyſteriam*, magna aut repetita ſanguinis detractione induci.

1576. Quin et in multis morbis ubi nimius ſanguinis impetus et corporis calor a nimis vehemente cordis et arteriarum actione fiunt, non ſemper convenit ſanguinem mittere; nimirum quia ſtatus iſte ſæpe cum magna infirmitate conjungitur, vel in hanc ſaltem brevi deſinit, veluti in febribus varii generis, cum intermittentibus, tum continuis; interdum etiam idem ſtatus ad putredinem vergit, veluti in febribus quibuſdam, aut *variola confluente*, aut angina maligna: in his igitur et ſimilibus caſibus, utcunque urgentes videantur, ſanguis vel cautiſſime detrahendus eſt, vel omnino non mittendus, quoniam talis exinanitio, quæ primis morbi diebus minus cauto medico prorſus neceſſaria videretur, poſtea, per ſuos effectus infirmantes, non modo inutilis, ſed nocentiſſima plerumque foret.

1577. Quapropter, cum ſanguinis detractio adeo anceps auxilium eſt, in iis etiam morbis qui primo aſpectu eam maxime requirere videntur, oportet, in caſibus præſertim dubiis, multas alias, et quidem minutiſſimas interdum res, præter ſigna manifeſtiora morbi, diligenter conſiderare atque perpendere, quæ commonere poſſint hanc exinanitionem vel neceſſariam, vel utilem, vel tutam ſaltem futuram, vel plane inutilem et pernicioſam.

1578. Huc pertinent imprimis variæ corporis ipſius conditiones, ætas, ſexus, conſtitutio, vires, conſuetudo; et multæ etiam res externæ, cœlum, anni tempus, victus, et vitæ genus; et demum morbi ipſius natura, atque origo, et tempus, et remedia jam adhibita, et molimina virium naturæ conſervatricium et ſalutarium, &c.

1579. Sic juvenes, et homines conſtantis ætatis, quam infantes aut ſenes, viri, quam fœminæ, firmi, quam molles et flaccidi,

graciles

graciles fere, quam obesi, robusti, quam infirmi et delicati, assueti, quam inassueti, actuosi, quam ignavi et desides, copioso et valido, quam parco et tenui victu vescentes, frigidarum, quam calidarum regionum incolæ, hanc exinanitionem frequentius requirunt et melius tolerant. Eadem hyeme et vere, quam æstate atque autumno, in plerisque morbis magis necessaria est; in plurimis morbis, veluti febribus, et inflammationibus, qui a frigore proveniunt, tuta, et plerumque utilis; in multis qui a contagione fiunt, inutilis et perniciosa; in recente casu, sive febre, sive inflammatione, sæpe utilis vel necessaria; in vetusto, quamvis ejusdem generis, plerumque nocens et periculosa; post alias, et præsertim magnas exinanitiones, minus fere tolerabilis; et ubicunque salutares excretiones sponte acciderint, plerumque haud parum nociva.

1580. Oportet præ omnibus, in sanguine detrahendo, pulsus rationem habere, sci-

licet quo nullum fere exiſtit certius indicium, unde medicus judicare poſſit talem exinanitionem vel utilem vel tutam duntaxat fore. Sic plenus et validus pulſus ſanguinis detractionem (ſi hæc vel a natura et cauſa, vel aliis ſignis morbi neceſſaria viſa fuerit) plerumque bene tolerat; durus vero, et ſimul frequens pulſus, talem exinanitionem non modo bene tolerat, ſed in pleriſque morbis qui febrem habent, plane requirit. Pulſus vero debilis, parvus, intermittens, utcunque frequens, a ſanguinis detractione plerumque alieniſſimus eſt; et profecto, mera pulſus frequentia (445, 50.) hanc exinanitionem rariſſime poſtulat.

1581. Hæc vero non adeo ſunt firma aut perpetua, quin interdum ſanguinem etiam largius et ſæpius mittere oporteat, quamvis pulſus parvus, et debilis, et abnormis ſit; veluti in quibuſdam inflammationibus, præſertim viſcerum abdominis, et nonnunquam pulmonis. Et in morbis quibuſdam

quibuſdam capitis, veluti *apoplexia*, aut fracturis calvariæ, quamvis pulſus molliſſimus fuerit, et minime frequens, vel fortaſſe etiam ſolito tardior, ſanguis nihilominus audacter et large detrahendus eſt. In hujuſmodi ſcilicet caſibus, a natura morbi parti ad vitam neceſſariæ incumbentis, et ad exitum infauſtum properantis, perſpicuum eſt gravius et præſentius periculum ab eo inſtare, quam a magna ſanguinis jactura, et a debilitate, aliiſque malis quæ inde provenire ſolent.

1582. Medici porro ſæpe ſolent judicare de ſanguinis detractione repetenda, a conditione ſanguinis jam miſſi, et ab effectibus prioris detractionis.

1583. Sic, cum ſanguis ruberrimus et craſſus eſt, et magis adhuc ſi tunica alba et tenace tegitur (503.), æger alteram detractionem ſanguinis tolerare poterit, in omni fere morbo ubi alia ſigna monent tali opus eſſe remedio. Multi profecto morbi,

morbi, in quibus tunica iſta apparet, omnino requirunt ut ſanguis largius mittatur; minime vero ſoli huic ſigno ſemper fidendum eſt, aut conandum ſanguinem iterum iterumque mittere, donec illo tegmine penitus careat; ſcilicet quod ſæpe admodum periculoſum eſſet, et haud raro prorſus impoſſibile.

1584. Ubicunque vero ſanguis tenuis et pallidus eſt, et male cogitur, et jam coactus lividus aut viridis apparet, et facile et brevi dilabitur, et fœtet, et putreſcit, detractio ejus minime convenit.

1585. Cum, ſanguine ſemel, vel aliquoties fortaſſe, detracto, æger iſtam exinanitionem bene tolerat, pulſuſque vel plenior et validior quam antea fit, vel ſaltem parum infirmatur, morbuſque aut non ſublevatur, aut poſtquam mitior factus vel pene ſublatus fuerit, denuo recrudeſcit, tum fere audacter ad idem remedium iterum confugere licebit.

1586. Si

1586. Si vero, poſt ſanguinem ſemel vel ſæpius jam detractum, vires ægri ſubito et multum deficiunt, pulſuſque debiliores et frequentiores, vel forte abnormes, fiunt, ſuſpicandum erit nimium ſanguinis per venas jam eſſe detractum. Quod ſi morbus adhuc urget, et tale auxilium deſiderat, ſanguis a parte laborante per hirudines vel cucurbitulas tuto ſæpe detrahi poteſt (1563.), quamvis corpus largiorem et magis ſubitam ſanguinis detractionem minime pati potuiſſet.——Hæc vero non ita intelligenda ſunt, quaſi ab altera ſanguinis detractione ſemper abſtinendum eſſet, ſi æger priorem male toleraſſet; multi enim qui prima, et fortaſſe exigua ſanguinis detractione, animo linquuntur, plures poſtea, et multo largiores, et deſiderabunt et optime patientur.

1587. In caſibus dubiis, quales ſatis frequenter occurrunt, ſanguis caute ſemper et parce mittendus eſt; neque profecto abſurdum eſt exiguam ejus detractionem interdum

interdum experiri, quo clarius conſtet quænam ſit morbi natura, aut quidnam auxilii ab hac exinanitione expectandum. In talibus enim caſibus, vix credibile eſt jacturam paucarum unciarum ſanguinis quicquam eſſe nocituram, et ex ejus effectibus, qui ſæpe manifeſtiſſimi ſunt, et a ſtatu ipſius ſanguinis, medicus ſcire poterit quid a largiore exinanitione aut ſperandum ſit aut metuendum.

1588. Ipſa animi defectio quæ a ſanguinis jactura ſæpe inducitur, in variis morbis, veluti febribus, inflammationibus, ſanguinis profluviis, doloribus, irritationibus, *ſpaſmis*, inſania, &c. nonnunquam prodeſſe videtur; nec defuerunt medici, præſertim apud veteres, qui auſi ſint ſanguinem in quibuſdam caſibus eo uſque detrahere, donec æger animo linqueretur. Hoc autem (quamvis inſigniter aliquando prodeſſe potuerit) rariſſime tentandum eſt; ſalutares enim effectus talis animi defectionis minime certi aut perpetui ſunt; ipſaque

ſaque ſuo incommodo, et ſane periculo interdum non caret; et præterea nunquam ſcire poſſumus quantum ſanguinis ſit detrahendum, cum differentia tam inſignis hac de re inter varios homines (1567.) exiſtit. Alii enim prius animo linquentur quam ſat ſanguinis amiſerint ad morbos quoſdam ſummovendos, alii vix, et ne vix quidem animo linquentur, donec tanta ſanguinis jactura fuerit, quanta maximam et periculoſiſſimam infirmitatem inferat, vel in quibuſdam morbis brevi lethalis fiat. —— Animi defectio inter ſanguinem mittendum minore fere hujus jactura induci poteſt, ſi ex majore vulnere, et ægro ſtante, detrahitur.

1589. Sæpius vero talem animi defectionem inter ſanguinem mittendum, utpote inutilem et pernicioſam, diligenter præcavere oportet, in iis præſertim qui animo facile linqui ſolent. His (ſi omnino ſanguis mittendus eſt) decumbere expedit; vulnus quoque parvum eſſe debet, et vertigine vel nauſea accedente, ſanguinis

fluxus paulisper sisti potest, viresque, idoneis adhibitis medicamentis, aliquantum refici.

1590. Diu atque acerrime inter medicos disputatum est, unde, in variis morbis singularum partium, sanguis detrahendus esset; utrum scilicet a parte laborante, vel huic quam proxima, an a parte remotissima. Multis enim medicis sanctissime persuasum erat, insignem sanguinis eam partem versus ubi vena inciditur derivationem, et parem ideo ejus a remotis, et imprimis ab oppositis partibus revulsionem fieri. Hujusmodi autem derivationem, siqua revera fit, neque tantam neque tam perpetuam esse ac quidam auctores sibimet persuaserant, vel ex hoc luculenter constare potest, quod vena incisa, sanguis primo magno impetu prosiliens, saepe vel languide effluit, vel omnino subsistit, priusquam aut multum ejus effluxerit, aut aegri vires manifeste defecerint. ——Sed controversiam fere de lana caprina,

na, et jam obſoletam, non opus eſt fuſius tractare. Scire ſat eſt experientiam abunde jam demonſtraſſe, quod et ratio, poſt verum ſanguinis motum deprehenſum, vireſque quæ illum propellerent exploratas, docuiſſe debuit, omnem ſanguinis detractionem tum maxime prodeſſe, cum a parte laborante, vel huic quam proxima fit. Hoc quidem in magna et generali ſanguinis detractione minoris momenti eſt, permagni autem in ſpeciali, per hirudines, aut cucurbitulas; ita ut in plurimis inflammationibus, quæ nullam, vel leviſſimam tantum febrem generalem habent, exigua omnino ſanguinis detractio a parte inflammata, vel huic quam proxima, morbum vel prorſus ſolvat, vel inſigniter ſublevet, cum maximæ ſanguinis detractiones a remotis partibus nihil profuturæ eſſent. Quin et interdum idem modus ſanguinem detrahendi et convenit et ſufficit ad quaſdam inflammationes ſummovendas, quamvis etiam aliquid generalis febris adſit; nimirum quia irritatio ipſius inflammationis

nonnihil febris accendere poteſt, illa autem ſubmota vel ſublevata, hæc ſimul, vel paulo poſt ſubſidit.

1591. Nonnulli medici ſibimet perſuaſerunt, haud parum in multis morbis præſtiturum, ſanguinem ex arteriis potius quam ex venis detrahere; nec defuere et nuper et olim qui auſi ſint varias arterias hoc conſilio incidere. Nondum vero aut ratione aut experientia demonſtratum eſt magis prodeſſe ex arteriis quam ex venis ſanguinem mittere; et interim probe conſtat, arteriam incidere operoſum ſemper eſſe, et fortaſſe periculoſum, cum venam incidere ſit expeditiſſimum atque facillimum, et (quod opus ipſum attinet) omni periculo vacuum. Præterea, detractio ſanguinis per arterias admodum incerta eſt; aliquando enim vix ſatis effluit, interdum nimis, priuſquam ſanguis cohiberi poſſit: ægri quoque detractionem ſanguinis per arterias quam per venas, utpote magis ſubitam, difficilius fere patiuntur, et citius animo

animo linquuntur, et tardius convalescunt. Quapropter nulla arteria incidi debet, præterquam ramus aliquis *temporalis*, ubi opus neque periculosum neque valde operosum est: sed ne hæc quidem arteria, nisi res valde urgeat, incidenda est. In graviore autem morbo, et præsertim capitis, aut oculorum, haud absurdum erit tale auxilium experiri, nimirum quod insigniter interdum profuisse visum est.

1592. Satis verisimile est, egregie esse profuturum, arteriam partis inflammatæ, vel ramulos etiam aliquos majores cum ea communicantes atque conjunctos, si facultas esset, incidere. Neque profecto absimile est, detractionem sanguinis per cucurbitulas cruentas eo magis valere adversus inflammationem partis cujusvis vicinæ, quod minutæ arteriæ, pariter ac venæ, ab instrumento in eo opere promiscue secantur.

1593. Innumera

1593. Innumera fere monita atque præcepta de ſanguinis detractione a variis auctoribus data ſunt, et paſſim apud vulgus, et ſane multos medicos recepta; quorum multa adeo inepta et pene ridicula ſunt, ut neque obſervari neque recenſeri mereantur; alia, quodammodo bona et ſana, ſed nihilominus negligenda ubicunque gravior aliqua neceſſitas urget; et niſi res urget, raro aut opus eſt aut prodeſt ſanguinem mittere. Sic, quamvis minime conveniat pleno ventriculo, aut inſtantibus aut præſentibus menſibus, ſanguinem mittere; tamen in vehemente febre, aut viſceris inflammatione, aut morbo capitis, &c. quicquid incommodi aut periculi a tali exinanitione accidere poſſit audacter ſubire oportet, ſcilicet quia gravior multo pernicies ab ipſo morbo inſtat.——Menſes vero quod attinet, ſatis jam compertum eſt, eos multo minus et multo rarius quam vulgo creditur per ſanguinis detractionem turbari vel ſiſti.

C A P.

CAP. XLI.

De remediis epiſpaſticis.

1594. QUæcunque remedia vel tenuem humorem, vel pus, per inflammationem et ſuppurationem ex ruptis vaſis educunt, *Epiſpaſtica* generatim dicuntur: ſpeciatim vero hoc nomen datur *veſicatoriis*, emplaſtris ſcilicet ex cantharidibus aliiſve acribus medicamentis factis, quæ cuti impoſita, inflammationem excitant, et cuticulam, multo interpoſito tenui humore, a ſubjecta cute ſeparant, et in veſiculas elevant. Sed non modo tenuis et pellucidus iſtiuſmodi humor per recentem inflammationem quam cantharides excitant detrahi poteſt, verum etiam pus craſſum et album copioſe educi,

educi, ſi idoneum unguentum vel emplaſtrum acrius parti jam inflammatæ diu et frequenter imponitur, quod inflammationem producat, et fere ad libitum perpetuet. *Veſicatorium* autem, ut vocatur, perpetuum, tantum doloris et moleſtiæ faceſſere ſolet, ut communi uſui minime aptum ſit; et magis fere prodeſt nova *veſicatoria* iterum iterumque, vel eidem loco, ſi hic ſatis firmam et ſanam cutem denuo adeptus eſt, ſin minus, partibus vicinis imponere.

1595. Quod ſi neceſſarium creditur non tenuem tantum humorem, ſed verum pus, elicere, hoc non difficulter, ſed tardius aliquantum effici poteſt, ulceribus in locis idoneis arte factis, quæ variis artificiis ad libitum aperta, et inflammata, et purulenta ſervari poſſint. Talia vero ulcera fiunt vel urendo, vel ſecando, vel perforando: uritur autem pars quælibet vel ferro candente, (quod, propter cauſas ſatis manifeſtas, raro tentatur), vel medicamento cauſtico; ſecatur ſcalpello; et vulnere vel ulcere ſic facto piſum,

ſum, vel globulus ligneus, vel aliquid durius, et, ſi opus fuerit, acri medicamento tinctum, conditur, quod id irritet, ejuſque ſanationem impediat; et ulcus hoc modo factum, et apertum ſervatum, *fonticulus* vocatur: perforatur vero et quaſi tranſuitur cutis duobus locis non nimis diſtantibus acu lata grandiore, apta fiſtula ſive vagina tota præter mucronem incluſa, et filum craſſum et molle ex goſſipio factum ducente: protruſa primo acu, deinde ſubducta fiſtula, filum in cute relinquitur, ejuſque capita inter ſe deligantur, ipſumque ſubinde per foramina trahitur atque movetur, ut ulcus purulentum fiat, et facilis puri exitus detur: hujuſmodi ulcus *ſetaceum* vocatur.

1596. Inter *veſicatoria* autem, et *fonticulos* vel *ſetacea*, haud parum intereſt, quod ad varios quos in corpore humano præſtent effectus: illa enim ſatis ſubito, hæc tarde omnino humores eliciunt; illa igitur in acutis et urgentibus, hæc in vetuſtis et lentis morbis conveniunt: illa parvam fere

 exi-

exinanitionem efficiunt, nisi in quibusdam et quidem rarissimis exemplis, ubi, propter singularem corporis conditionem, incredibilis vis humoris tenuis effluit, qualis corpus insigniter exhaurire et infirmare nonnunquam visa est; hæc, utpote quæ pus detrahunt, quod ex crassiore, et glutinoso, et maxime nutriente parte sanguinis fit, corpus multo magis quam pro mole humoris qui elicitur exhauriunt: illa igitur pro evacuantibus remediis parum prodesse possunt; hæc autem, et natura et diuturnitate exinanitionis quam efficiunt, utilissima sæpe fiunt: illa demum magnum et subitum stimulum, nunc saluberrimum, nunc perniciosissimum, parti cui imponuntur, partibusque vicinis, et quodammodo toti corpori impertiunt; hæc vero stimulum fere exiguum et brevi desiturum dant, qualis neque prodesse multum neque nocere potuerit: omniaque, partim stimulo (1159.) suo, partim exinanitione (1335.) ipsa, sanguinis cursum et distributionem aliquantum mutant, nimirum qui

qui ab aliis partibus, præſertim vicinis, avertitur, adque illam unde exinanitio fit, vel cui *veſicatorium* imponitur, copioſius derivatur. Hoc modo nimiam et abnormem arteriarum partis cujuſvis actionem ſæpe temperant et cohibent, et *ſpaſmum* ſolvunt, non modo arteriarum, ſed et aliarum partium. Quin et experientia ampliſſima et feliciſſima ſatis jam demonſtravit, *epiſpaſtica* remedia rite et tempeſtive adhibita, non modo cutem parteſque proxime ſub illa jacentes, ſed partes et viſcera quæ in intimis corporis penetralibus conduntur inſigniter afficere, diverſiſque morbis laborantibus variis modis opem ferre.

1597. Per hos varios effectus (1596.) *epiſpaſtica* remedia haud parum proſunt in præcavendis vel ſubmovendis nimia humorum abundantia, aut derivatione aut congeſtione abnormi, variiſque morbis, cum vetuſtis, tum acutis, qui a talibus vitiis ſuam originem ducunt, vel cum iis

conjunguntur; veluti ſanguinis quibuſdam profluviis, et phthiſi, et *apoplexia*, et paralyſi, ſive generali, ſive partis cujuſvis ſingularis, et morbo comitiali, et dolore capitis, et vertigine, et lippitudine, et cæcitate, et hydrope varii generis, præſertim capitis, vel pectoris, vel teſticuli, et in multiplice ſpirandi difficultate, et in gravedine, et tuſſi vehemente, et excreatione difficili, et in variis irritationibus, vel *ſpaſmis* fortaſſe, viſcerum abdominis, doloribus colicis, ſingultu, vomitu, &c. et præ omnibus, in variis inflammationibus, quarum fere omnibus *veſicatoria* partibus affectis quam proxime impoſita inſigniter opitulantur; quod profecto inter certiſſima et utiliſſima hujus ſeculi reperta non immerito recenſeri poteſt, quamvis enim quædam remedia *epiſpaſtica* ab antiquiſſimis fere temporibus cognita fuerint, et a nonnullis medicis, in quibuſdam inflammationibus, veluti lateris dolore, adhibita atque laudata, diu antequam emplaſtra ex cantharidibus in uſu eſſent, et hæc quoque,

que, per ducentos fere annos, a multis medicis, in variis morbis, et præſertim in febribus, frequenter et libere fuiſſent impoſita, tamen egregiæ illorum vires, et adverſus inflammationes utilitas, et idonea adminiſtratio, nuper tantum ſunt deprehenſæ. In leviore inflammatione, ubi febris aut nulla, aut leniſſima ſaltem, adeſt, ſuper partem inflammatam impoſita, nullo omnino detracto ſanguine, ſæpe ad morbum ſubmovendum ſufficiunt; et in graviſſimis etiam, ubi vehemens ſimul febris urget, ſanguine jam ſemel, atque iterum fortaſſe, miſſo, utiliſſima reperiuntur, et magnas et repetitas ſanguinis detractiones, alioquin ſolam ſpem atque perfugium, minus neceſſarias reddunt, et majus præterea levamen ſæpe afferunt quam maximæ ſanguinis detractiones, et ſimul valde infirmis et exhauſtis optime conveniunt, qui ſanguinis detractionem nullo modo tolerare potuiſſent.

1598. Olim

1598. Olim apud medicos opinio fuit, (ſiquidem de tali re omnino opinati fuerint), parum intereſſe ubinam corporis *veſicatoria* imponerentur; experientia vero jam ſatis demonſtravit, ea, non ſecus ac ſanguinis detractionem per hirudines aut cucurbitulas, tum maxime, vel ſolum fortaſſe, in inflammationibus prodeſſe, cum ſuper partem inflammatam, vel huic quam proxime, imponuntur. Neque ſane verbis opus eſt, ut unuſquiſque probe perſpiciat quantum ſimilitudinis et convenientiæ ſit inter hæc bina remediorum genera.

1599. Non tamen diſſimulandum eſt, *veſicatoria* ſæpe per ſuum ſtimulum totum corpus aliquantum excitare, pulſuſque imprimis feſtinare, quod gravi inflammationi, fortaſſe cum vehemente febre, omnino alienum videtur; ſublevata vero inflammatione, febrem ipſam brevi minuunt: hinc autem fit, ut omne eorum beneficium non ſemper prius perſpicuum ſit quam ipſa ſublata fuerint, eorumque irritatio defierit;

ſierit; et ut nonnunquam primo nocere videantur, quamvis poſt aliquot horas utiliſſima futura.

1600. Conſtat quoque *fonticulos* interdum, vel *ſetacea*, adverſus inflammationes quaſdam vetuſtas et inveteratas haud parum valuiſſe. Patet quoque *ſetaceum* pus ex abſceſſu facillime et efficaciſſime eſſe educturum, ſi modo acus vomicam perforaverit, ſimiliter ac aquam ex teſticulo hydropico detrahat. Creditur autem pus interdum per *fonticulos*, vel *ſetacea*, ex vomicis profundis atque remotis educi, quas illa neque tetigiſſent, neque tangere potuiſſent, pure ſcilicet ex ſuis abſceſſibus reſumpto, adque nova hæc ulcera delato, vel per telam reticulatam eo viam ſibimet aperiente.

1601. A tempore *Herculis Saxoniæ* ad noſtrum uſque, multi medici, et præſertim *Iatro-mathematici*, et nuſquam magis quam in Britannia noſtra, in pleriſque febribus *veſicatoria* adhibuerunt, ſibique et populo perſuaſerunt

persuaserunt ea adversus febres insigniter valere, variisque modis tanti beneficii rationem reddere conati sunt, quod alii, detractæ morbosæ humorum parti (1332), alii, meræ exinanitioni, alii, stimulo quem corpori impertiunt, alii, sanguini antea nimis spisso, per cantharides in illum delatas resoluto et attenuato, alii demum, soluto *spasmo* vasorum summæ cutis, humoribusque ab externis partibus antea pulsis ad easdem denuo revocatis, tribuendum esse voluerunt.

1602. Prius vero quam de his aut similibus commentis operæ pretium sit disputare, oportet certiores fieri de re facta cujus rationem reddere cupimus; hæc enim multo magis dubia est quam vulgo creditur; quamvis enim constet inter omnes, *vesicatoria*, sublevatis quibusdam morbi signis quæ maxime urgeant, in nonnullis febribus interdum prodesse, multi et experientissimi medici negant illa pro generali febris remedio quicquid valere, et credunt

credunt ea potius nocere, quod ſane in multis caſibus ſatis ſuperque certum eſt.

1603. Credita ſunt præſertim reſpondere ſub finem febrium, et in iis caſibus ubi magna infirmitas, et ſtupor vel ſopor aliquis aderant. Talis autem ſopor non ſemper (401.) nocet, aut hujuſmodi remediis eget; et viribus multum fractis, motuque imprimis ſanguinis deficiente, non deſunt alia, promptiora, et efficaciora, et magis grata, et magis tuta, remedia ſtimulantia, externa pariter et interna. Sive enim debilitas illa cum putredine conjuncta fuerit, ſive cum nimia mobilitate, et tremoribus, et *tendinum ſubſultibus*, *veſicatoria* plane adhiberi non debent.

1604. Neque hic ſilentio præterire fas eſt experimenta clari auctoris, infelicia quidem illa, ſed non eo minus utilia, quæque ipſe honeſto et liberali animo palam indicavit. Hic auctor experimentis de febrium remediis incumbens, ægros aliquot,

posthabitis plerisque aliis auxiliis, *vesicatoriis* fere solis commisit: febricitantium vero hoc modo tractatorum major pars periit; eorumque qui evaserant, nemo multum boni ab illo remedio percepit, plerique haud parum mali.

1605. Ad summam igitur, concludere æquum esset, medicinam in puris febribus tali haud ægre carituram esse auxilio, nisi magnorum quorundam nominum auctoritas isti opinioni adversaretur. Litem ideo ulteriore experientia dirimendam relinquere præstabit, quam temere et festinanter dijudicare. Interim vero juvat novisse, amantissimos quosque eorum *vesicatoria* nunc multo parcius et cautius quam olim febricitantibus imponere.

1606. Administratio et incommoda remediorum *epispasticorum* quæ constantis et diuturnæ exinanitionis causa adhibentur, ex jam dictis de evacuantibus remediis generatim, facile intelligi poterunt. Memoria

ria vero uſque tenere oportet, haud parum ſæpe periculoſum eſſe, præſertim adultis, (nam juniora corpora tali mutationi facilius fere ſe accommodant), *fonticulos* vel *ſetacea* aliquandiu fluentia tandem detrahere. Talis enim exinanitio, humorumque derivatio ſingularis, conſuetudine aliquot menſium, vel fortaſſe annorum, nonnullis vix minus neceſſariæ fiunt quam naturales corporis excretiones, quas minuere, earumque interdum vice quodammodo fungi, videntur. Quapropter ab iſto periculo, idoneo victus genere et vitæ propoſito, aliiſque nonnunquam exinanitionibus, (ſiquæ opus ſint), ſedulo cavendum eſt.

1607. *Veſicatoria* autem quod attinet pro ſtimulantibus remediis adhibenda, quamvis multa de aliis iſtiuſmodi remediis jam (cap. xxx.) dicta ad hæc quoque pertineant, tamen multa adhuc dicenda ſuperſunt de eorum adminiſtratione, quæ hic quam leviſſime tetigiſſe ſufficiat.

 1608. Non-

1608. Nonnullis, ob singularem corporis constitutionem, pene intolerabilia sunt, eosque plurimum et pessime irritant et calefaciunt, et sitim, et magnum dolorem, et tremores, et demum convulsiones excitant. Plerumque flaccidi, pituitosi, torpidi, quam firmi, sicci, atque mobiles, infantes quam adulti, fœminæ quam viri, frigidarum quam calidarum regionum incolæ, *vesicatoria* melius patiuntur.

1609. Ipsa quam excitant inflammatio suis aliquando periculis non caret, scilicet quæ in quibusdam casibus facillime in gangrænam desinit; veluti in febribus putridis, et hydrope intercute, et sane nonnunquam in paralysi. Artubus vero hydropicis, et morbis putridis laborantibus, nunquam imponi debent; et artus paralytici quibus imposita sunt, frequenter et sedulo sunt explorandi.

1610. Non minimum certe eorum incommodum est, quod stranguriam sæpe molestissimam

molestissimam tam frequenter excitant. Hæc in adultis frequens, in infantibus rarissima, particulis quibusdam cantharidum per cutem in sanguinem assumptis, et ad renes et vesicam delatis, plane tribuenda est, et minime (ut quidam volunt) irritationi ipsius cutis cum illis partibus communicatæ. Accidit maxime siquando pars cui *vesicatorium* imponitur antea aliquo modo cæsa fuerat, veluti cum post cucurbitulas cruentas, aut capiti nuper raso et novacula aliquantum lacerato, *vesicatoria* imponuntur. Fit quoque interdum stranguria, cute prius sanissima, propter ea nimis diu super illam relicta, ipsamque pene exulcerantia. Quapropter, ubi fieri potest, caput pridie radendum est quam *vesicatorium* ei imponatur, et cicatriculæ, siquæ sint, et vulnera scalpellorum in aliis partibus quibus cucurbitulæ cruentæ prius admotæ erant, sedulo tegenda sunt, ut a cantharidibus defendantur. Præ omnibus vero curandum ut tempestive amoveantur; plerumque enim maximus eorum usus obtinebitur,

tinebitur, ſi modo inflammationem effecerint, et cuticulam aliquantum elevaverint; et omnis quæ ſupra eſt irritatio, nocet. Neque demum inutile eſt tenui linteolo emplaſtrum ipſum tegere. Prodeſt quoque ad minuendam ſtranguriam, vel ipſam ſæpe penitus arcet, vel jam præſentem ſummovet, potum aliquem lenem et diluentem bibere; neque ſane valde copioſa potione plerumque opus eſt. Sunt quibus perſuaſum eſt, *camphoram*, aut emplaſtro admiſtam, aut exigua omnino quantitate devoratam, ægros a ſtranguria quam cantharides alioquin efficerent optime defendere.——Cuticula per *veſicatoria* elevata minime detrahenda eſt, ſed relinquenda donec areſcat et ſponte decidat, nova interim ſubtus creſcente; quo minor fiat pruritus moleſtia, multis alioquin pene intolerabilis futuri.

1611. Ab hoc incommodo prorſus immunia ſunt cataplaſmata ex ſinapi multiſque aliis herbis acribus, quæ eoſdem fere

ſalutares

ſalutares effectus ac *veſicatoria* (præter exinanitionem) efficere ſolent, iiſque in multis caſibus longe præſtant, utpote quæ non modo ſtranguria carent, ſed multo acrius et multo citius ſtimulant, et ſæpius repeti poſſunt. Quin et hujuſmodi rubefacientia, ut vocantur, ita adhiberi poſſunt ut cutem exulcerent; et *veſicatoria* detrahi, cute tantum inflammata, cuticula autem nondum in veſiculas elevata.

CAP.

CAP. XLII.

De remediis anthelminthicis.

1612. COnsideratis jam variis remediorum generibus, quæ diversa vel humorum vel solidarum partium vitia corrigunt, quæque varias exinanitiones efficiunt, superest nunc ut de iis sermo fiat quæ contra vermes in intestinis hospitantes, calculosque in viis urinæ hærentes prosunt; hujusmodi enim auxilia ad nullum jam recensitorum genus referri queunt.

1613. Remedia quæ adversus vermes valent, *anthelminthica* apud medicos vocantur. Vermium autem varia genera in intestinis

teſtinis ſolent nidulari; teretes imprimis, et lati, ſeu *tæniæ*, et *aſcarides*, et demum cucurbitini, qui tamen pro fragmentis, et quaſi juncturis lumbrici lati, rupti et dilabentis, a multis medicis habiti ſunt. Alia quoque interdum in illis obſervata ſunt vermium genera, et vermes aliquando in aliis corporis partibus præter inteſtina deprehenſi ſunt.

1614. Lumbricorum etiam qui inteſtina frequentiſſime occupant origo, et in corpus introitus, parum hactenus intellecta ſunt; utpote qui non modo in infantibus ſolo lacte materno veſcentibus, et in recens natis, et demum in fœtibus in utero materno adhuc latentibus detecti ſunt, verum etiam diverſi generis ſunt a lumbricis terreſtribus, et vel nunquam, vel rariſſime duntaxat reperiuntur, niſi in corporibus aliorum animantium.

1615. A multis creditum eſt, nimium, et fortaſſe morboſum inteſtinorum mucum,

iis quodammodo nido esse, eorumque præsertim ova excipere et fovere donec vermiculi prodeant: hoc autem minus certum est; quamvis enim pueri quam adulti vermibus multo frequentius laborent, minime constat eorum intestina magis esse mucosa. Mucus etiam qui a verminosis sæpe per alvum excernitur, effectus potius quam causa mali esse potest, intestinis scilicet læsis et infirmatis, et ab hospitibus infestis haud parum irritatis: præterea, lumbrici ipsi admodum mucosi sunt, et mucus qui excernitur, ab ipsorum fortasse corporibus magna ex parte derivatur.

1616. Creditur quoque infantes, et sane adultos etiam, infirmos, male sanos, pravæ diætæ, et aëri, et vitæ generi assuetos, ob defectum idoneæ concoctionis, et languentem intestinorum motum, lumbricos sæpius habere quam sani et validi habent, bono cibo et aëre, et multa corporis exercitatione utentes: quod profecto admodum verisimile est; sed neque adeo firmum,

mum, neque adeo perpetuum, quin multi pueri, quibus tota vita nihil præter longum morbum erat, a vermibus tamen immunes vixerint, dum alii, ſani et robuſti, lumbricos aliquoties ex inferioribus partibus reddiderint.

1617. Quamvis multi medici, nuper et olim, ab antiquiſſimis etiam temporibus, huic rei operam dederint, adhuc valde difficile eſt, fortaſſe impoſſibile, certo judicare num lumbrici in inteſtinis adſint, niſi ipſorum aliqui vel per os vel per alvum redditi fuerint. Multa animalia talibus hoſpitibus rariſſime, ſi unquam, carent, neque fere ab iis quicquam detrimenti patiuntur: multi etiam homines, et præſertim pueri, quamvis alioquin ſaniſſimi, lumbricos habent; nec facile quis dixerit quota pars puerorum iis careat. Hinc nonnulli ſibimet perſuaſerunt, lumbricos ſæpe vix morboſos eſſe habendos, et tantum nocere, cum, deficiente idoneo pabulo propter ipſorum multitudinem, aut corpore variis

modis male ſe habente, inteſtina gravius irritarent, ſuumque domicilium roderent.

1618. Sæpe autem, quamvis neque valde numeroſi, neque alimenti inopes, corpori graviſſime nocent. Ex innumeris fere ſignis morboſis quæ ab iis provenire creduntur, ſequentia fere ſunt frequentiſſima, et maximi momenti. Ventriculus et inteſtina variis modis male ſe habent, ægerque vexatur torminibus, nauſea, vomitu, ſingultu, doloribus inedia ingraveſcentibus, ventris, et ventriculi, et laterum; alvumque habet nunc nimis aſtrictam, nunc nimis ſolutam et mucoſam, et ſitim et cibi appetitum admodum inæqualem, interdum fere nullum, interdum nimium, et urinam variam, interdum albidam, interdum limpidam; venter quoque haud raro tumet, et ſæpe murmurat, reliquum corpus marceſcit, halitus oris inſigniter fœtet, ſaliva præter ſolitum fluit, vultus pallet, et aliquando fere livet, et quaſi vireſcit, præſertim ſub oculis; interdum vero brevi

et

et morboſo rubore identidem ſuffunditur; tuſſis ſicca et moleſta ſæpe adeſt, pulſuſque admodum varius eſt, et lenta et miſera febris accedit; ſtridor dentium inter ſomnum ſæpe obſervatur, nec raro convulſiones magis generales, et demum morbus comitialis frequens et vehemens, et ex hoc aliquando fatuitas: vermes denique frequentiſſime per anum, haud raro vero per os, redduntur; nonnunquam etiam, ſed rariſſime, ante mortem, ſæpe poſt, inteſtina ipſoſque abdominis parietes perforant, et ſic ſeſe produnt.

1619. Præter vero hæc et ſimilia ſigna morboſa, quorum ratio aliqua haud ægre reddi poſſit, alia quædam, magis ambigua, et explanatu difficiliora, a medicis recenſeri ſolent; qualia ſunt, amplificatio oculi pupillæ, tumor aliquis palpebrarum inferiorum, pruritus narium, quas infantes uſque ſcalpere dicuntur, et naſi albor, ejuſque et labii ſuperioris tumor aliquis inſolitus: amplitudo enim pupillæ multum variat; quæ

ſane

ſane pueris fere amplior eſt quam adultis: et reliqua ſigna in ſtrumoſis plerumque obſervantur, et interdum a gravedine oriuntur: et omnes demum infantes nares ſubinde ſibi ſcalpunt.

1620. Diligenter autem cavendum eſt ab errore apud populum paſſim recepto, et ſane apud multos medicos minime raro, qui, ubicunque vermes deprehenduntur, nihil ulterius reſpiciunt aut quærunt, non dubii quicquid mali in corpore adſit iis ſolis eſſe tribuendum. Non deſunt tamen multa argumenta et obſervationes, quæ oſtendant, etiam in verminoſis, vermes ſæpe eſſe minimam, interdum fortaſſe nullam, morbi partem qui urget; neque alia igitur remedia eſſe negligenda, ut iis expellendis omnis medici opera detur. Cum iis vero medicis vix locus eſt ratiocinationi, qui ſerio profitentur, ſe omnem fere morbum inſolitum, et præſertim *nervoſi generis*, qui in junioribus occurrit, quique natura et origine obſcura eſt, et explanatu difficilior,

difficilior, lumbricis imputare, et omne igitur curandi confilium huc dirigere.

1621. Medicamentorum adverfus lumbricos valentium varia exiftunt genera, quæ variis modis prodeffe videntur; fcilicet quæ vel lædunt et lacerant tenera eorum corpora, vel iis veneno funt, vel ipfos tantum infirmant aut ftupefaciunt, vel illis adeo ingrata funt ut hofpitio fuo fponte decedant, vel demum quæ vermes neque læfos, neque veneno necatos, neque infirmatos, neque ftupefactos, neque domicilii fui pertæfos, quafi vi et armis foras expellant. Nonnulli denique præcipiunt medicamenta dari, quæ nidos lumbricorum deftruant atque ejiciant. Neque fane abfurdum aut inutile eft ad vermes arcendos et fubmovendos, idonea diæta et vitæ genere, interdum quoque et aliis remediis, generali corporis fanitati, variis fæpe modis labefactæ, diligenter confulere.

1622. Multa

1622. Multa autem ex his nimis ſubtilia ſunt, et communi uſui parum accommodata; et, quod pejus eſt, et magis dolendum, idonea remedia, quibus, ſecundum talem rationem medendi, opus eſſet, non adeo ſunt in promptu ac vulgo creditur. Parum enim conſtat quid vermibus gratum futurum ſit, quidque ingratum; quidve eos infirmet, aut ſtupefaciat, aut necet, (contraria enim experimenta et obſervationes de his rebus extant; et medicamenta plurima, quæ vermibus ex corpore vivis expulſis certiſſimo exitio ſunt, intra corpus vix adhiberi queunt, utpote hominibus pariter ac vermibus perniciofa); et minime certum eſt, qualis ſit nidus lumbricorum, aut quomodo deſtruendus, aut qualis diæta iis gignendis vel opportuna ſit vel aliena.

1623. Ex iis medicamentis quæ per ſuam aſperitatem vermes lædere vel lacerare creduntur, laudatiſſima ſunt, pulvis ſtanni, aut ſtanni aut ferri ſcobs, aut pulvis *corallinæ*;

linæ craſſior; quibus annumerare oportet remedium nuper jactatum, *couhage* vulgo dictum, tomentum ſcilicet, vel potius ſpicula, quæ creſcunt ſuper ſiliquas arboris cujuſdam *Jamaicenſis* quæ *dolichos pruriens* vocatur. Fertur etiam ſabulum commune eodem conſilio feliciter interdum fuiſſe datum.—Non deſunt tamen qui opinantur, ſtannum, et quidem ferrum etiam, liquoribus ventriculi ſolutum, vermibus potius veneno eſſe; nam *ſal martis* ipſe adverſus eos ſæpe datus eſt, et a nonnullis laudatus, et ſtannum portionem haud exiguam arſenici in ſe continet.

1624. Medicamenta vero quod attinet quæ vermibus veneno eſſe credita ſunt, eoſque ſaltem infirmare et ſtupefacere; innumera fere variis temporibus prolata ſunt, quæ neque adhiberi neque recenſeri merentur, utpote quæ revera nullas vires habent; veluti radix filicis, quæ nuper in uſum revocata eſt et egregie laudata, poſtquam diu et merito fuiſſet neglecta; quic-

quid enim ab illa, et multis ſimilibus, beneficii perceptum fuiſſe viſum eſt, aliis et multo efficacioribus medicamentis, ſimul, vel paulo poſt, adhibitis, plane tribuendum eſt.

1625. Efficaciſſima hujus generis (1624.) medicamenta ſunt, (quamvis multum abſit ut hæc etiam medicorum ſpem nunquam fallant), cortex *Geofrææ Jamaicenſis*, radix *ſpigeliæ Marylandicæ*, et multa quoque amara, folia abrotani aut abſinthii, folia et ſemina *tanaceti*, ſemen *ſantonicum*, radix *anthoræ*, flores *lupuli*, et flores et folia perſicæ; et metallica quædam medicamenta, præſertim ex argento vivo parata, veluti *mercurius ſublimatus corroſivus*; et ſal *martis*, ſive *vitriolum* viride; cœruleum quidem lumbricis certiſſimo veneno eſt, ſed corpori humano vix minus infeſtum, neque ideo aptum remedium; et demum ſal commune, et mel, et oleum, et *ſpiritus deſtillati*, præſertim *ſpiritus* juniperi, et acetum, et aqua calcis, a multis credita ſunt

ſunt lumbricos vel necare, vel ita lædere, ut facilius poſtea ejiciantur. —— Obſervandum eſt quædam etiam ex his remediis, nullo alio adhibito cathartico, alvum interdum ſatis fortiter ſolvere.

1626. Medicamenta nonnulla fœtida adverſus vermes ſæpe præcipiuntur, utpote quæ credita ſunt iis vel nociva vel ingratiſſima ſaltem eſſe, ita ut vel ſponte decedant, vel per cathartica facilius dimoveantur. Horum præcipua ſunt, *aſa* fœtida, allium, ſulphur, *valeriana* ſylveſtris, ruta, ſabina, &c.—— Hæc vero per os devorata parum prodeſſe ſolent, magis vero, imprimis adverſus *aſcarides*, per clyſteres in inteſtina immiſſa.

1627. Omnium vero remediorum quæ adverſus lumbricos adhibentur, longe optima et efficaciſſima ſunt cathartica, præſertim acriora, ſcammonium, *jalappa*, aloe, *rheum*, &c. vel pura, vel certius adhuc cum aliqua portione *mercurii dulcis*

adjecta. Validioribus fere ad vermes expellendos opus eſt catharticis, quia hi inteſtinis quodammodo ſe figunt, multo difficilius, quam primo aſpectu expectare par eſſet, hoſpitio ſuo dimovendi. Leniora autem, diu adhibita, veluti aqua marina, et aquæ medicinales purgantes, *Harrowgatenſis* imprimis, interdum haud male reſpondent, præſertim adverſus *aſcarides*. —— Si lumbrici ventriculum occupant, vomitoria medicamenta dare oportebit; ſi vero ima inteſtina tenent, idoneæ lotiones ex fœtidis medicamentis et catharticis acrioribus his ſæpe immittendæ ſunt. —— Fertur *nicotianam* hoc conſilio adhibitam, ſive fumi ſive decocti forma, egregie aliquando profuiſſe. —— Fertur etiam haud male aliquando reſpondiſſe, abdomina infantum verminoſorum idoneis medicamentis *anthelminthicis*, et catharticis præſertim, illinere. Tali autem remediorum adminiſtrationi minime fidendum eſt.

1628. Interim

1628. Interim vero, alia adverſus vermes auxilia non ſunt omittenda; quamvis enim catharticis maxime fidendum ſit, hæc, præſertim acriora, frequenter repeti nequeunt, et præterea magis valebunt, ſi vermes aliis medicamentis necati, vel læſi, vel infirmati, vel ſtupefacti fuerint: alia igitur remedia (1623, 5, 6.) catharticis recte interponuntur, quæ ægris ſatisfaciant, et valeant quantum valere poſſint.

C A P.

C A P. XLIII.

De remediis lithontripticis.

1629. INter præcipuas morborum caufas, calculi fuo jam loco (57.) enumerati funt, eorumque, qui in renibus nati, inque iis vel meatibus urinæ hærentes, vel in veficam demiffi, ibique in majorem molem per remoram crefcentes, illamque lædentes et irritantes, vel demum in ejus cervicem et urinæ iter delapfi atque impacti, tot tamque crudelia mala efficiunt, ratio aliqua jam (738, 43.) reddita eft: cumque hi fæpe neque natura expelli queant, neque arte evelli, cumque ipfa chirurgia ad eos evellendos fit admodum operofa, et fummum dolorem, et pro-

fecto

fecto periculum vitæ non leve afferat, inque multis ideo casibus minime suadenda sit, remediis plane opus est quæ illos vel dissolvant, vel conterant, vel quivis demum modo comminuant, atque expellant; et talia medicamenta, sive jam inventa, sive adhuc invenienda, *Lithontriptica* vocata sunt.

1630. Quamvis omnes ab omni ævo medici talia remedia expetiverint, et nonnulli variis temporibus diversa medicamenta hoc consilio adhibuerint, et testimonio satis amplo commendaverint, tam parum in hac re profecerant, ut omnia fere remedia quæ ad hunc finem protulissent, per experientiam damnata atque rejecta essent, tanquam inutilia, et sæpe perniciosa; et miseri calculosi aut formidolosæ chirurgiæ semet committere coacti essent, aut cum morbo crudeli et immedicabili, indiesque ingravescente, per totam vitam conflictari.

1631. Tandem

1631. Tandem vero, medicis de talibus remediis pene deſperantibus, vel parum fortaſſe opinantibus, anus quædam, arcanum ſuum (quod per viginti fere annos ad calculos in corpore humano comminuendos adhibuiſſet, et, ut aiebat, feliciſſimo cum ſucceſſu) honeſto ſatis pretio ſenatui Britanno pro bono publico vendidit; medicis atque chirurgis nonnullis honeſtis et peritis, aliiſque viris famæ integerrimæ, quorum curæ et fidei a ſenatu demandatum erat ut medicamentorum adeo jactatorum vires et uſus per experimenta explorarent, incorrupto certe, ſed fortaſſe minus cauto, teſtimonio ſuo confirmantibus, remedium ejus calculos in veſica revera comminuiſſe, et calculoſos aliquot a ſuo morbo penitus liberaſſe.

1632. Abſurda medicamentorum farrago quam illa in medium protulit, quamvis tanti teſtimonii parum digna, et præterea adeo nauſeoſa, ut maxime etiam animoſi ſæpe in ejus uſu ſatis diu perſiſtere nequirent,

nequirent, et multi ex timidiſſimis etiam chirurgo ſe committere mallent quam remedium tam horrendum quotidie devorare, tamen non prorſus inutilis fuit; nimirum quæ nonnullis aliquid levaminis attulit, et, quod multo majoris momenti erat, medicos et philoſophos haud paucos ad talia medicamenta exploranda impulit, ut vel eadem in formam magis ſimplicem et minus inſuavem reducerent, vel alia, ſive ejuſdem ſive diverſi generis, efficaciora, et tutiora, et ventriculo tolerabiliora, ſibimet compararent.

1633. His ſatis perſpicuum erat totam illam farraginem facile reſolvi in calcem vivam (eandemque male paratam) et ſaponem: ipſaque muliercula candide fatebatur, teſtas quæ calcem præberent fuiſſe primarium ſuum remedium; et ſaponem poſtea fuiſſe adjectum ad alvum modice ſolvendam, quæ alioquin ab uſu pulveris teſtacei inſigniter ſolebat dureſcere, quamvis multa experientia edocta perſuaſiſſi-

mum haberet ſaponem quoque ipſum ad comminuendos eliciendoſque calculos haud parum conducere; reliqua demum medicamenta ſe non alio conſilio admiſcuiſſe, quam ut ſuum arcanum curioſos celaret.

1634. Medicorum quoque et philoſophorum induſtria brevi compertum fuit, calcem vivam tutiſſime et commodiſſime adhiberi forma aquæ calcis; quæ rite parata inſigni vi calculi extra corpus ſolvendi pollet, ut ex innumeris experimentis abunde conſtat; et credita fuit interno uſui accommodatiſſima fuiſſe, utpote quæ calcem plurima aqua dilutam et valde attenuatam contineret, quo hæc facilius et promptius in ſanguinem delata cum eo ad renes et veſicam perveniret, dum aquæ multitudo, viribus calcis ſalutaribus nihil imminutis, corpus ab ejus acrimonia alioquin nocitura ſatis defenderet, omneſque ſimul urinæ meatus et receptacula uſque elueret, fragmentaque calculorum actione calcis comminutorum, et ſabulum, ſiquid adeſſet,

adeſſet, et mucum, aut ſanguinem, aut quicquid demum novis calculis nucleo eſſe poſſet, ſubinde eliceret: quin et nonnullis perſuaſum erat aquam calcis ulceribus et gravibus irritationibus veſicæ aliarumque partium per quas urina tranſiret, calculoſis ſæpe familiaribus et moleſtiſſimis, inſigniter prodeſſe, et morboſis ventriculi et inteſtinorum affectionibus egregie opitulari, et vitia quædam totius molis humorum optime corrigere, et generali corporis ſanitati plurimum favere: nec defuere aquæ calcis laudatores qui ſperabant largo et diuturno ejus uſu, ſtatum ſanguinis, atque ideo urinæ ex eo ſecretæ, eo uſque traductum iri, ut hæc novam fere naturam adepta nihil amplius calculoſi contineret, neque ſolitum ſedimentum demitteret, ſed hoc potius denuo dilueret, et calculos præterfluens, eos vel comminueret, et prius aſperos et angulares, detritis angulis, lævigaret, vel nihil ſaltem novæ materiæ iiſdem adjiceret, donec tandem molliti atque abluti, in cruſtulas, et quidem

merum ſabulum, paulatim dilaberentur. Et demum, quo major hujuſmodi ratiocinationis eſſet fides, plurimæ prolatæ ſunt et idoneis teſtimoniis confirmatæ ægrotantium hiſtoriæ, qui uſu aquæ calcis, ventriculi affectionibus morboſis, et multis aliis morbis liberati, bonam et firmam valetudinem ſibimet comparaverant, et multam urinam reddiderant ſolito rubro et calculoſo ſedimento carentem, et craſſum, albidum, atque mucoſum deponentem, calculoſque quibus extra corpus affuſa erat non modo non augentem, ut naturalis urina feciſſet, ſed plane comminuentem; quique plurimum ſabulum, et multa et haud exigua calculorum fragmenta, et cruſtulas, et demum nucleos, cum urina excreverant, et tandem calculo quo prius laboraverant caruiſſe viſi erant, vel hunc ſaltem, ſine magno, et interdum ſine ullo incommodo, minimeque creſcentem, per multos annos in veſica geſſerant.

1635. Saponis

1635. Saponis autem vires et actionem explorantes haud ægre judicabant, quod et multis obſervationibus et experimentis manifeſtius conſtabat, non oleum ejus ad calculos comminuendos et expellendos quicquam prodeſſe, et ſiquid revera adverſus calculos valeret, beneficium iſtud alteri ejus elemento, *alcali* nimirum cauſtico, et, ut nonnulli, neque profecto parvi nominis, auctores ſibimet perſuaſerant, particulis quibuſdam igneis atque acerrimis quas illud a calce quicum commiſtum fuerat accepiſſet, totum eſſe tribuendum. Brevi quoque per ſimpliciſſima atque certiſſima experimenta deprehenſum fuit, in comminuendis calculis extra corpus, et ſaponem, et aquam calcis, et illum hac dilutum, nihil eſſe ad purum *alcali* cauſticum. Quin et ex ſcriptis quorundam medicorum ſatis conſtitit, ſalem *alcalinum* variis modis paratum per aliquot ſecula ad calculos expellendos in uſu fuiſſe, neque ſuis laudibus caruiſſe.

1636. Nihilominus

1636. Nihilominus vero et ſapo et aqua calcis, neglecto, vel rariſſime ſaltem et a paucis tantum medicis adhibito puro *alcali* cauſtico, variis modis per aliquot annos frequenter et large fuerunt adhibita; metu ſcilicet ne *alcali* purum corpori veneno eſſet, vel adeo ſaltem acre foret, ut neque in ſanguinem acciperetur, neque ad renes et veſicam, utcunque dilutum, perveniret. Sperabant præterea medici plus ejus forma ſaponis in corpus receptum iri quam aliter ingeri poſſet: et nonnullis varios et ſaluberrimos effectus ſaponi imputare placuit; neque ſane dubium fuit eum alvum ſaltem modice et efficaciter eſſe ſoluturum.

1637. Tandem vero medicus, lucri magis quam honeſtæ famæ, aut ſcientiæ aut virtutis præmiorum, ſtudioſus, nomen aliquod et magnum emolumentum ſibimet comparabat, palam profeſſus ſe remedium arcanum poſſidere, quod calculum, quamvis inveteratum, diuque in veſica commoratum,

moratum, facile et penitus comminueret atque expelleret, quodque ſine faſtidio a delicatioribus etiam aſſumi poſſet, et diu ſine incommodo aut periculo continuari, ſeque nihil magis cupere, quam ægros ſuos eum ſic eſſe remuneraturos, ut a diro quo prius laboraverant malo per medicamenta ejus fuiſſent liberati.

1638. Remedium ſuum adeo jactatum, locupletibus ſolis accommodatum, pauperibus inutile, et tanti conſtans, ut non niſi magno pretio vendendum eſſet, diligenter et curioſe celabat, aliis nimirum admiſtis medicamentis quæ ſenſibus imponerent, omnibuſque jure vitulino dilutis, ne ſincera diſpenſata tali inveſtigationi ſubjecta eſſent qualis arcanum facile detexiſſet.

1639. Brevi autem quod metuebat accidit, tanta ejus cura parum valente, et planis experimentis compertum eſt, pretioſum illud remedium nihil aliud eſſe præter

ter *alcali* causticum, pro re nata nunc magis nunc minus dilutum.

1640. Hoc igitur remedium, quamvis tantis laudibus quantis diu cumulatum erat minime dignum, tamen apud medicos per aliquot jam annos receptum est, et frequenter adhibitum, et interdum calculosis profuisse visum est; et saponis locum fere penitus, et aquæ calcis locum magna ex parte, in his morbis, non immerito occupavit. Neque multum nuper in eo parando aut adhibendo profectum est, præterquam quod *chemici* rationem docuere, qua ejusdem vis et efficaciæ, et quam maxime causticum, semper fiat, ad medicorum arbitrium, variorumque ægrotantium necessitudines, idoneis liquoribus lenibus et glutinosis aptum dilui.

1641. Effectus demum hujusmodi (1633, 40.) medicamentorum, eorumque imprimis vires medicinales in calculis comminuendis eliciendisque, haud facile definiuntur. Quo

Quo plus enim de eorum natura et actione medici ratiocinati ſunt, eo fere obſcurior et intellectu difficilior res facta eſt; quo plura de iis prolata ſunt teſtimonia, eo minor fides iis data eſt; quo plura denique experimenta et obſervationes de eorum viribus facta ſunt, eo magis dubium fuit quid revera in corpore humano valerent: neque jam poſt quadraginta et amplius annos diſputando, et experiendo, et ſcribendo de his remediis conſumptos, ullum hactenus cognitum eſt quod tantum efficiat, quantum de ridicula farragine anili, qualis primo prolata fuit, idonei judices teſtati ſint.

1642. Profectus tam exigui, tantorumque incertorum, in re adeo aperta et exploratu facili, ratio multiplex eſt, et minime indigna ut exponatur, quo melius in poſterum medici atque philoſophi a ſimilibus erroribus caveant.——Teſtimoniis imprimis de arcanis remediis, plurimis et ſatis manifeſtis de cauſis, vix unquam

ſidendum eſt: quæque igitur de his prius prolata erant quam ipſorum natura pervulgata eſſet, hic negligenda ſunt, et recentiora tantum et magis credibilia conſideranda.——Ex his autem, quæ certiſſima videntur non ſemper certa ſunt, neque credendum eſt calculum in veſica fuiſſe comminutum, et ex ea cum urina redditum, quamvis antea manifeſtus, poſt uſum remediorum quorundam explorando detegi nequiret, nec quicquam gerenti doloris aut incommodi faceſſeret: plurima enim exempla oſtenderunt hoc fieri poſſe, calculo adhuc in veſica hærente; ſive hic ſacculum quendam ſibi formaverit inque eo latuerit, ſive veſicæ firmiter adhæſerit ægre detegendus, ſive tantum chirurgi explorantis tactum effugerit, ſive demum prius aſper et anguloſus, lævis atque rotundus factus, veſicam, nonnihil fortaſſe perpetua ejus frictione callentem, minus læſerit.

1643. Medici

1643. Medici porro cum de natura et viribus talium remediorum primo ratiocinari inciperent, in plurimos et graves errores inciderunt, ſeque confuſione haud facile expedienda implicuerunt; quod profecto nil mirum, cum vera calcis vivæ, atque ideo *alcali* cauſtici, natura tunc temporis minime intellecta eſſet. Quin et poſtquam pulcherrimis clari *chemici* experimentis demonſtratum fuiſſet, ea non aliam ob cauſam quam aëra ſuum fixum expulſum ſive extractum cauſtica fieri, et hoc reddito denuo miteſcere, hæc etiam reperta adeo neglexerunt, ut plurimis inſtitutis experimentis et ratiocinationibus, minime dubitaſſe viſi ſint calcem et ſalem *alcalinum*, non modo pura nulloque cum *acido* conjuncta, ſed cauſtica adhuc, per ventriculum, et inteſtina, et vaſa lactea, et cor, et pulmonem, ad renes eſſe perventura, et cum urina ſecreta inque veſicam delata, calculum ibi commorantem non aliter comminutura, quam ſi extra corpus ejuſdem fragmento pura et ſincera affuſa eſſent.

 1644. Ratio

1644. Ratio autem plane docet hoc impoſſibile eſſe, et nupera quædam experimenta oſtenderunt, neque *alcali* mite, quamvis purum et parum dilutum, neque aquam calcis, neque *alcali* cauſticum, urinæ recenti ſatis large admiſta, quamvis neque ventriculi neque pulmonis vires experta eſſent, fragmenta calculorum vel minimum comminuere.——Ea igitur experimenta et obſervationes ſola perpendi merentur, quæ urina eorum qui hujuſmodi remedia affatim ſumerent, vel extra corpus vel intra facta ſunt, ſiquando calculoſis medendi magis quam experiendi cauſa data fuerint.

1645. Multum vero abeſt ut his etiam omnibus fides aut debeat aut poſſit haberi, ſcilicet quæ adeo contraria ſibique adverſa ſunt, ut probe perſpicuum ſit pleroſque medicorum qui his rebus incumberent, nimis avidis et nimis credulis oculis (quod ſane in re medica nimis frequens error eſt) ſua experimenta fuiſſe intuitos, et nimis

feſtinanter

festinanter et temere de remediorum viribus judicasse, veteris *Hippocratis* moniti de experimento difficili et judicio fallace plane immemores.

1646. Postremo, non semper considerabant, calculos varii esse generis et quodammodo diversæ naturæ; alios nimirum durissimos, læves, comminutu difficillimos; alios vero asperos, molliores, friabiles, sabulosos, sua fortasse sponte in urina aut aqua tepida paulatim dilapsuros: minime ergo quod de uno calculo aut uno ægro verum esset, de omnibus credere aut expectare licuit.

1647. Omnium vero consensu qui de his rebus scripserint, quædam saltem de viribus remediorum *alcalinorum* satis cognita sunt atque comperta. Largo imprimis sive aquæ calcis sive *alcali* caustici usu, urina haud parum mutatur, et parum materiæ veræ calculosæ aut demittit aut continet, et, pro solito rubro et arenoso,

ſo, ſedimentum albidum, et mucoſum, et molle deponit, et ſiqua aut ſcriptis medicorum, aut aliorum hominum teſtimoniis fides habenda ſit, adeo non calculorum fragmenta quibus affunditur auget, (quod naturalis urina faceret), ut eadem in quibuſdam exemplis, nam hæc res minime perpetua eſt, plane, quamvis admodum lente, comminuere viſa ſit. *Alcali* vero cauſticum largius aſſumptum, ſive forma ſaponis, ſive purum devoratum fuerit, urinam plane *alcalinam* reddit; eamque ſimul ſatis acriter movet, parteſque per quas tranſitura eſt fortiter ſæpe irritat, præſertim ſi hæ calculorum attritu vel alia quacunque cauſa jam inflammatæ aut exulceratæ fuerint, atque ideo multis calculoſis adhiberi nequit, quamvis etiam valde dilutum, et glutinoſis rebus commiſtum, et ſemper igitur caute et prudenter adhibendum eſt. Contra vero, aqua calcis, quamvis diu et large hauſta, urinam neque *alcalinam* neque acrem reddit, neque renes neque veſicam male irritat, ſed earum

rum partium irritationes, et dolores antea fortaſſe graviſſimos, ſæpe ſublevat. Conſtat quoque utrumque diu et ſatis large poſſe aſſumi, ſi modo cum prudentia datum fuerit, generali corporis ſanitate nihil imminuta. A temerario vero et nimis largo illorum uſu, fertur, et minime incredibile eſt, totum corpus variis modis fuiſſe læſum, humoreſque imprimis inſigniter computruiſſe. Certum quoque eſt varia ventriculi et inteſtinorum vitia, et præſertim acorem, calculoſis ſæpe familiarem, talium remediorum uſu vel prorſus ſubmota, vel plurimum duntaxat ſublevata fuiſſe. Neque demum negandum eſt per ea multos calculoſos inſigniter fuiſſe levatos ab ipſis malis quæ a calculis in renibus et veſica oriuntur, plurimoſque interdum calculos et multum ſabulum cum urina reddidiſſe. Adhuc vero valde dubium eſt an calculus grandior et per longam remoram confirmatus, eorum ope, vel in renibus, vel in veſica, unquam fuerit comminutus et e corpore penitus expulſus. Et ſi teſtimoniis,

utcunque

utcunque ambiguis, quæ de tali curatione prolata ſunt fidem habere placeat, hoc duntaxat certum erit, ſucceſſum adeo felicem rariſſimum eſſe, inque paucis omnino caſibus expectandum.

1648. Remediorum vero, quæ tanto malo quamvis incipienti occurrere, vel idem nondum inchoatum, ſed, propter notam corporis proclivitatem, ſuſpectum, arcere, vel incremento ejus obſtare, vel cruciatus tantum quos efficit lenire poſſint, utilitas certe haud exigua erit; et maxime dolendum eſt hæc etiam beneficia non magis eſſe certa.

1649. Ratio denique qua varios effectus jam (1647.) enumeratos, et a variis medicis iis imputatos, præſtent, neque adeo certa neque adeo perſpicua eſt ac multi crediderint.——Commenta de illorum actione antequam vera calcis vivæ et *alcali* cauſtici natura detecta eſſet, vix opus eſt perpendere. Et poſtquam cognitum erat, cau-

ſticam

ſticam eorum naturam ab aëre fixo detracto omnino pendere, medici nimis temere crediderunt hoc nodum iſtum eſſe ſoluturum. Veriſſimum quidem eſt calculos ex variis elementis conſtare, plurimumque aëra fixum continere, qui aliis partibus quodammodo vinculo eſſe videtur, ita ſaltem ut hoc detracto reliqua compago facile dilabatur, et ſatis veriſimile, fragmentum calculi aqua calcis aut *alcali* cauſtico immerſum non alio modo comminui atque diſſolvi; ſed in corpore humano, parum veriſimile eſt medicamenta adeo cauſtica tuto poſſe circulari, et minutiſſimas vias viſcerum, pulmonis, totius demum compaginis libere permeare, priuſquam ad veſicam aut renes pervenirent. Præterea, in ventriculo et inteſtinis aër fixus raro deeſt, plerumque adeo copioſus adeſt, ut ipſo fere temporis puncto quo cauſtica devorantur nequeant non miteſcere. Quod ſi, nullo ibi exiſtente aëre fixo, cauſtica adhuc per tenera vaſa lactea et *glandulas* conglobatas *meſenterii* in

in ſanguinem delata, per cor, ad pulmonem miſſa fuerint, unde perpetua fit et copioſa exhalatio aëris fixi a ſanguine derivati, ibi ſaltem brevi mitia reddentur.

1650. Quin et in ventriculo, et in ſuperiore fortaſſe inteſtini parte, acoris aliquid, et imprimis in calculoſis, adeſſe ſolet, quantum ſaltem *alcali* vel calcem quam aqua tenebat facile ſaturaverit. Neque ſane hactenus demonſtratum eſt purum *alcali* in ſanguine vivi hominis unquam extitiſſe, neque veriſimile eſt talem ejus ſtatum gravi et præſente periculo eſſe cariturum. Urina ipſa *alcalina* facta minime probat ſanguinem ejuſdem fuiſſe naturæ; quoniam partes humorum maxime putreſcentes, adque ſtatum *alcalinum* properantes, per renes ſecernuntur, quæ ideo per remoram in veſica, vel breviſſimo tempore poſtquam redditæ fuerint, *alcalinæ* fieri poſſint.——Experimentis inſuper conſtat, neque *alcali* mite, neque ſalem *neu-*

trum

trum qui ex *alcali* et *acido vegetabili* fit, calculos vel minimum comminuere.

1651. Ut his et similibus difficultatibus obviam iretur, quidam medici suaserunt, et nonnulli tentarunt, aquam calcis, vel puram, vel lenibus quibusdam medicamentis mollitam, per idoneam fistulam in hominis vesicam immittere. In brutis quoque animalibus tentatum est aquam calcis, adjecta aliqua portione *alcali* caustici, eodem modo infundere. Hoc autem parum hactenus profuit, nec multum beneficii pollicetur, cum non modo operosum sit, multumque doloris afferat, et post aliquot repetitiones pene intolerabile fiat, sed experimentis quoque constet, neque calcis aquam neque *alcali* causticum urina commistum in comminuendis calculis quicquam prodesse.

1652. Aliis vero modis remedia *alcalina* calculosis opitulari possunt; absorbendo nimirum quicquid nimii acoris in ventricu-

lo adeſſet, unde ſanior cibi concoctio, ſanius nutrimentum corpori ſuggeſtum, humoreſque omnes, tam circumeuntes quam ſecreti, magis naturales, et urina fortaſſe ob hanc cauſam minus calculoſa, et partes ſolidæ firmiores, et ſecretiones rite procedentes, omniſque demum valetudo melior. Præterea, aqua calcis diluendo, et *alcalini* ſales, ſive cauſtici ſive mites, ſive demum in *neutros* per ventriculi acorem converſi, ſtimulando, urinam movent, quæ ſic et ſuum ſedimentum melius diluit, et renes et veſicam probe eluit, et ſabulum et minutos calculos facilius expellit.

1653. Hæc quoque videtur eſſe ratio beneficii, ſæpe haud exigui, quod multi calculoſi a remediis plane aſtringentibus, veluti *uva urſi*, et aquis quibuſdam medicinalibus, veluti ferratis, et demum bona cereviſia tenui, perceperunt, quamvis hæc a natura *alcalina* plane ſit alieniſſima, et nullis eorum magna, pleriſque ne minima quidem vis calculi diſſolvendi contingat.

1654. Non

1654. Non tamen ſilentio præterire fas eſt alia quædam remedia, ad comminuendos calculos a nonnullis medicis adhibita, præſertim cum unum ex iis pro inſignibus ſuis viribus plurimum fuerit laudatum.

1655. Paucis abhinc annis, ingenioſis et pulcherrimis clari *chemici* experimentis compertum fuit, aëra fixum aqua commiſtum terram calcariam haud ſegniter diſſolvere. Aqua calcis enim, quæ admiſto aëre fixo calcem ſuam demiſerat, illo largius commiſto, hanc denuo, et quidem vix minus copioſe quam antea diluit. Quin et hoc modo aliæ terræ diſſolvi poſſunt, veluti *magneſia*, quæ pura aqua minime diſſolubilis eſt.

1656. Hinc egregia medicis occaſio novum experiendi remedium, corpori tutum et adhibitu commodum, quod calculos diſſolveret, variiſque modis facillime ingeri poſſet; vel forma ſcilicet aquæ *mephiticæ*, (qualem

(qualem fontes quædam medicinales uberrime ſuggerunt, quæque, ſi tales fontes adeundi, eorumque aquas obtinendi, copia non eſt, commode fieri poteſt ex aqua fontana communi aëre fixo expleta et ſaturata); vel in idoneo ſale *alcalino* latens, unde ſtatim ut devoratus fuerit aër expellendus eſt hauſto multo citreorum ſucco, vel alio quivis *acido* quod aptum videatur. Nec deſunt exempla quædam, ubi hoc remedium inſigniter profuiſſe, plurimumque ſabulum, et quidem calculos, et fragmenta haud adeo minuta, expuliſſe viſum eſt. Maxime autem dolendum eſt hujuſmodi beneficium non magis eſſe frequens atque certum; ſed vix ſane mirandum, cum haud perſpicuum ſit quo modo aër fixus ita in corpus receptus, priſtinas ſuas dotes adhuc retinens, per tot vias, et præſertim per pulmonem, ſit tranſiturus, et tandem ad veſicam deferendus; et ſimul per experimenta conſtet, neque purum aëra fixum, neque aquam eo ſaturatam, calculos humanos, qui neque ex terra calcaria neque ex *magne-*

ſia

sia conſtant, extra corpus vel minimum diſſolvere. Aqua autem aëris fixi ſatura, et hauſtus iſti efferveſcentes, largius aſſumpta, hi leniter ſtimulando, illa copioſe diluendo, urinam movere, et renes et veſicam eluere, et arenulas et calculos expellere poterunt. Præterea aër fixus corroborato corpore, et imprimis ventriculo, alimentique concoctione ſic ſaniore facta, aliis quoque modis (1652.) calculoſis utilis erit. Et demum experimenta quædam extant quæ oſtendant, ſalem iſtum qui ex *alcali* volatili et *acido vegetabili* conſtat, extra corpus ſaltem calculos diſſolvere.

1657. Poſtremo, alii quidam ſales, tam acidi quam *neutri*, qui calculum extra corpus comminuunt, a nonnullis crediti ſunt aliquid intra id beneficii polliceri. Sed de his pro remediis adhibitis experimenta deſunt, et ratio pariter et aliorum hujuſmodi remediorum experientia, nos ſatis monent cautos eſſe, et non nimis ſperare.

1658. Omnia

1658. Omnia *acida* foſſilia calculos extra corpus diſſolvunt: nitroſum et marinum optime cum fortia et ſincera adhibentur, et hoc quidem vix niſi ſincerum. *Vitriolicum* autem forte calculum in quibuſdam experimentis vix tangere viſum eſt, quamvis plurima aqua dilutum eum ſatis prompte diſſolveret. Cum talia remedia fortia et pura non poſſint adhiberi, et nitroſum et marinum tenuia facta parum valeant, ſupereſt tantum *vitriolicum* dignum quod periculum ejus fiat in calculoſis. Creditum eſt aliam ob cauſam aptiſſimum eſſe, nimirum quod minus per concoctionem aliaſque vires corporis quam reliqua immutetur, et quantitate haud exigua tuto ſumi poſſit.

1659. Ex *neutris* autem ſalibus, illi qui *alcali* volatile cum *acido vitriolico* vel *vegetabili* continent, aqua diluti, extra corpus calculum diſſolvere viſi ſunt: quantum vero intra corpus valeant, et quouſque illi, et quidem ipſum *acidum vitriolicum*, immutentur

mutentur antequam ad veſicam perveniant, ulterior experientia doceat.——Remedium arcanum nuper celebratum tanquam utiliſſimum adverſus calculos, parum medicamenti cujuſvis præter nitrum continere videtur. Cum vero tot incerta et incredibilia traduntur de remediis hujuſmodi quorum natura et compoſitio omnibus notæ ſunt, fabulas quæ de arcano, utcunque laudato, a venditore aut vulgo narrantur, perpendere aut perſcrutari inane et ſupervacaneum foret.

Hæc demum, utcunque exigua et imperfecta, de ſani corporis muneribus, deque origine et natura morborum qui munera illa impediunt, mortemque ſæpe afferunt, deque viribus et adminiſtratione remediorum quibus ad iſtos morbos tollendos utimur, quicunque rite conſideraverit, is bene perſpiciet, ratione quam obſcura, nec raro

 fallace,

fallace, arteque quam rudi, et ſæpe parum valente, fragilem vitæ ſpem tueri conemur; et ſimul bono BOERHAAVIO facile aſſentietur, non temere profitenti, "NULLUM ſe cognoviſſe remedium, quin "ſolo tempeſtivo uſu tale fieret."

F I N I S.

RB 2.12.1991

TIGHT BINDING
· SOME TEXT
FALLS INTO
GUTTERS

